[Finland]

KOMMITTÉBETÄNKANDE · KOMITEANMIETINTÖ 1987:31

STATSRÅDET
VALTIONEUVOSTO
Ålandskommittén
Ahvenanmaankomitea

NY SJÄLVSTYRELSELAG FÖR ÅLAND
UUSI AHVENANMAAN ITSEHALLINTOLAKI

STATENS TRYCKERICENTRAL
VALTION PAINATUSKESKUS

ISBN 951-46-7945-8
ISSN 0356-9470

Statens tryckericentral 1987

Till Statsrådet

Statsrådet tillsatte 7.5.1981 en kommitté med uppgift att med bibehållande av landskapet Ålands nuvarande statsrättsliga ställning och med beaktande av de utredningar som gjorts och det lagutkast som utarbetats i landskapet

för en revision av självstyrelsen, i form av en regeringsproposition uppgöra ett förslag till ny självstyrelselag för landskapet Åland. Enligt uppdraget kunde kommittén vid behov redovisa sitt arbete i form av delbetänkanden.

Till kommitténs ordförande kallades presidenten i högsta domstolen Curt Olsson och till viceordförande landshövdingen Martin Isaksson. Till medlemmar kallades från Åland f.d. lantrådet, fil.mag. Alarik Häggblom, dåvarande talmannen i Ålands landsting, landstingsmannen Olof Jansson, vicetalmannen i landstinget, landskapsåklagaren Jan-Erik Lindfors, landskapsstyrelseledamoten, direktören Olof Salmén och landskapsstyrelseledamoten, dåvarande marknadsföringschefen Lars Wiklöf. Till medlemmar från riket kallades professorn Bengt Broms, professorn, dåvarande chefredaktören Jan-Magnus Jansson, professorn Antero Jyränki, justitierådet Per Lindholm och kanslichefen Juhani Perttunen.

Kommittén antog namnet Ålandskommittén.

Statsrådet befriade 16.12.1982 landshövdingen Martin Isaksson, som utsetts till Finlands ambassadör i Island, från medlemskapet i kommittén. Till nya viceordförande kallades landshövdingen Henrik Gustafsson och förvaltningsrådet Bror-Erik Sjöholm. Professorn Antero Jyränki befriades 17.11.1983 på egen begäran av statsrådet från medlemskapet i kommittén. Till permanent sakkunnig i kommittén utsåg statsrådet 28.6.1984 talmannen i Ålands landsting, häradshövdingen Sune Carlsson.

Kommittén har haft tre sekreterare. Äldre regeringssekreteraren, sedermera lagstiftningsrådet och regeringsrådet Nils Wirtanen har varit sekreterare för kommittén under hela tiden och skött uppdraget på heltid 1.9.1985 - 30.9.1986. Äldre justitiesekreteraren Mats Wiklund har varit sekreterare från 8.6.1981 och borgmästaren Lars Karlsson från 13.10.1981 vardera med uppdraget som bisyssla. Dessutom har t.f. kanslichefen vid Ålands landskapsstyrelse Göran Lindholm, som avlönats av landskapsstyrelsen, varit sekreterare för de åländska representanterna i kommittén från 24.5.1983.

Kommittén har sammanträtt 57 gånger. Därtill har ett arbetsutskott i olika sammansättningar under ledning av ordföranden eller någondera av viceordförandena sammanträtt 85 gånger.

Kommittén har hört följande sakkunniga och företrädare för olika organisationer m.m.: Avdelningschefen Eero Kekomäki och lagstiftningsrådet Ronald Wrede från utrikesministeriet, överdirektören Osmo Sarmavuori och äldre regeringssekreteraren Olli Paaja från finansministeriet, byråchefen Rolf Berger, byråchefen Olli Rekola och lagstiftningsrådet Reino Lönnblad från jord- och skogsbruksministeriet, dåvarande konsultativa tjänstemannen Christian Andersson från handels-och industriministeriet, dåvarande biträdande avdelningschefen Berndt Långvik från social- och hälsovårdsministeriet, överläkaren Lars Mellin från medicinalstyrelsen, överdirektören Carl Jacob Gardberg och avdelningschefen Torsten Edgren från museiverket, planeraren Jouko Kaartinen från statistikcentralen, chefdirektören Rolf Kullberg från Finlands Bank, direktören Junno Pekkala från Oy Alko Ab, dåvarande chefdirektören Thorvald Eriksson från Ålandsbanken Ab, verkställande direktören Johan Dahlman från Redarnas Ömsesidiga Försäkringsbolag, viceverkställande direktören Roger Rothberg från Ålands Ömsesidiga Försäkringsbolag, ordföranden Sven Karlsson, viceordföranden Nils Jansson och sekreteraren Jan Karlsson från Ålands Producentförbund, verkställande direktören Jan-Erik Rask från Ålands handelskammare, jur.kand. Christian Wennström från Ålands Vänner i Helsingfors r.f., professorn Nils G. Holm och pol.kand. Christer Halling från Ålandsringen i Åboland r.f. samt juristen Ritva Sarin-Grufberg från Ålandsgillet i Stockholm.

Kommittén har inbegärt skriftliga utlåtanden av statsrådets kansli, inrikesministeriet, undervisningsministeriet, trafikministeriet och miljöministeriet. Kommittén har tagit del av en skrivelse från Finlands Fackförbunds Centralorganisation FFC r.f.

Företrädare för kommittén har gjort en studieresa till Färöarna och Köpenhamn för att få insikter i självstyrelseordningarna för Färöarna och Grönland. På Färöarna fördes diskussioner med självstyrelsemyndigheterna och riksombudsmannen. I Köpenhamn sammanträffade företrädarna för kommittén med tjänstemän vid statsministeriet och ministeriet för Grönland, vilka ansvarar för frågor som rör den färiska och den grönländska självstyrelsen.

Kommittén har i enlighet med mandatet uppgjort sitt förslag i form av en regeringsproposition. Förslaget innefattar en totalrevision av självstyrelse-

lagen för Åland samt ett därtill anslutet förslag till ändring av lagen om inskränkning i rätten att förvärva och besitta fast egendom i landskapet Åland.

Efter slutfört arbete överlämnar Ålandskommittén högaktningsfullt sitt enhälliga betänkande till Statsrådet.

Mariehamn den 9 juni 1987.

Curt Olsson

Henrik Gustafsson

Bror-Erik Sjöholm

Alarik Häggblom

Bengt Broms

Olof Jansson

Jan-Magnus Jansson

Jan-Erik Lindfors

Per Lindholm

Olof Salmén

Juhani Perttunen

Lars Wiklöf

Sune Carlsson

Nils Wirtanen

Mats Wiklund

Lars Karlsson

Göran Lindholm

INNEHÅLL

	Sida
Skrivelse till statsrådet	I
Innehållsförteckning	V
SAMMANDRAG	VI
TIIVISTELMÄ	XI
FÖRSLAGET	1
Regeringens proposition till riksdagen med förslag till revision av lagstiftningen om Ålands självstyrelse	1
LAKITEKSTIT	186
Ahvenanmaan itsehallintolaki	186
Laki Ahvenanmaan maakunnassa olevan kiinteän omaisuuden hankkimista ja hallintaa koskevan oikeuden rajoittamisesta annetun lain muuttamisesta	209
RINNAKKAISTEKSTI	211
Laki Ahvenanmaan maakunnassa olevan kiinteän omaisuuden hankkimista ja hallintaa koskevan oikeuden rajoittamisesta annetun lain muuttamisesta	211

Sammandrag

1. Uppdraget

Ålandskommittén har haft i uppdrag att utarbeta ett förslag till ny självstyrelselag för Åland. Förslaget läggs fram i form av en regeringsproposition. Betänkandet bygger delvis på ett förslag som har uppgjorts av Ålands landsting.

2. Självstyrelsens grunder

Landskapet Ålands självstyrelse har sin grund i Nationernas Förbunds beslut år 1921 och i den första självstyrelselagen från år 1920. Självstyrelselagens syfte är att garantera landskapets befolkning dess svenska språk, kultur och lokala sedvänjor samt att låta invånarna så fritt som möjligt ordna sin tillvaro inom ramen för landskapets statsrättsliga ställning.

3. Allmänt

Kommittébetänkandet innhåller ett förslag till totalrevision av självstyrelselagen. I betänkandet ingår även ett förslag till ändring av lagen om inskränkning i rätten att förvärva och besitta fast egendom i landskapet Åland (jordförvärvslagen).

Huvudsyftet med revisionen är att modernisera självstyrelselagen med beaktande av gällande praxis och den utveckling som skett i det åländska samhället. Reformen avser inte att ändra landskapets statsrättsliga ställning i republiken Finland.

Enligt förslaget utvidgas landskapets självstyrelse på flera områden samtidigt som statens tillsyn minskar. Landskapet får överta lagstiftnings- och förvaltningsbehörighet inom sådana områden där anknytningen till självstyrelsen är betydande och ändamålsenlighetsskäl talar för en sådan reglering. På vissa områden har emellertid lagstiftningsbehörighet överförts från landskapet till riket.

Ett nytt finansiellt system föreslås. Detta skulle medföra ökad ekonomisk frihet för landskapet samt större enkelhet och överskådlighet än för närvarande. Kostnaderna för staten skulle inte väsentligt förändras.

4. Sammanfattning av kommitténs förslag

a) Allmänt

Självstyrelselagen innehåller Ålands konstitution. Lagen har karaktären av grundlag (50 §).

Gränserna för landskapets område förblir oförändrade. Landskapets intressen kan beaktas för den händelse Finlands ekonomiska zon på havsområdet utvidgas (2 §).

Lagtinget är den åländska befolkningens lagstiftande organ. Benämningen lagting ersätter den tidigare benämningen landsting (3 §).

Benämningen landshövding ändras till riksombudsman (5 §). Riksombudsmannen är regeringens representant på Åland. Ändringen understryker Ålands särställning som ett autonomt landskap.

Lagförslaget befäster landskapets språkliga status (4 kap.). De språkkunskaper som fordras av statsanställda regleras i förordning.

Hembygdsrätten har samma utformning som i gällande lag (8 - 11 §§). Den medför såsom tidigare rösträtt och valbarhet i lagtingsval och i kommunala val, rätt till jordförvärv och näringsutövning samt befrielse från värnplikt. Tillfredsställande kunskaper i svenska föreslås vara en förutsättning för beviljande av hembygdsrätt.

Genom ändring i jordförvärvslagen blir även förvärv genom arv underkastade de i lagen stadgade inskränkningarna. För bröstarvingar görs dock undantag. Vidare ges landskapsstyrelsen rätt att i vissa fall yrka på skifte av dödsbo, i vilket ingår fast egendom.

b) Lagstiftningsbehörighet (14 resp. 22 §)

Kommittén har preciserat behörighetsgränserna mellan rikets och landskapets lagstiftande organ (14 resp. 22 §). Det har dock inte varit möjligt att helt undgå s.k. delade rättsområden. Vid gränsdragningen har kommittén i möjligaste mån föreslagit överföring av lagstiftningsbehörighet på landskapet. Redan nu har förvaltningen på många sådana områden i stöd av

förordningar, s.k. överenskommelseförordningar, handhafts av landskapets förvaltningsorgan.

Bl.a. följande ändringar föreslås:

Användningen av landskapets flagga kan genom landskapslag utvidgas att gälla landskapet tillhöriga fartyg, fiske- och fritidsbåtar samt sådana handelsfartyg med hemort i landskapet som idkar regelbunden linjetrafik mellan Finland och Sverige.

De angelägenheter inom socialvården som tidigare tillhört riket överförs till landskapet. Administrationen rörande sådana angelägenheter har redan i stor utsträckning handhafts av landskapsmyndigheterna.

Arkivväsendet blir en angelägenhet för landskapet förutom vad gäller arkivalier som härrör från statlig myndighet. Behörigheten i fråga om fornminnen blir i sin helhet en angelägenhet för landskapet. Innan åtgärder som berör fast fornlämning vidtas skall landskapsstyrelsen höra vederbörande statliga myndighet.

Postväsendet samt radio och television föreslås överförda till landskapet. Undantag görs för internationella ärenden.

Hyra och hyresreglementering överförs till landskapets behörighet.

Jordbruk och fiske är som tidigare landskapets angelägenheter. Landskapet ges möjlighet att delta i förhandlingarna om lantbruksinkomsten. Priset på lantbruks- och fiskeriprodukter föreslås dock ankomma på riksmyndigheterna för att möjliggöra en enhetlig reglering för hela landet.

Landskapet tillerkänns rätt att lagstifta om skyldighet att upplåta jordbruksmark och fiskevatten på lega.

Tillstånd till utskänkning av alkoholhaltiga drycker föreslås ankomma på landskapet.

Rätten att i landskapslag inta bestämmelser om straff har utökats.

Till rikets behörighet överförs lagstiftningen om arbetsavtal.

Konsumentskyddet hänförs till riket.

Kärnkraften hänförs till rikets behörighet. Verksamhet i landskapet som rör kärnkraft fordrar dock landskapsstyrelsens samtycke.

Genom riksförordning kan lagstiftningsbehörigheten helt eller delvis överföras till landskapet vad gäller folkbokföring, handels-, förenings- och fartygsregister, arbetspensionsskydd och annan socialförsäkring, alkohollagstiftningen, bank- och kreditväsendet samt arbetsavtal och samarbete inom företag (23 §).

c) Lagstiftningskontroll (15 och 16 §§)

Republikens president föreslås kunna utnyttja sin vetorätt även till viss del av en landskapslag. I övrigt innehåller förslaget inte några större förändringar.

d) Förvaltning (19 resp. 24 §)

Huvudregeln är såsom tidigare att förvaltningsbehörigheten följer lagstiftningsbehörigheten. I vissa för landskapet viktiga frågor som faller under statens förvaltningsbehörighet skall landskapsstyrelsen ges möjlighet att samråda med vederbörande riksmyndighet (24 §).

e) Förvaltningsrättskipning (21 §)

Den reglering av förvaltningsrättskipningen som för närvarande gäller enligt en särskild rikslag, lagen om tillämpningen i landskapet Åland av lagen om ändringssökande i förvaltningsärenden (182/79), skall enligt förslaget ingå i självstyrelselagen.

Förslaget ger möjlighet att genom rikslag inrätta en särskild förvaltningsdomstol i landskapet. Den skulle ersätta länsrätten och kunde ersätta landskapsstyrelsen som besvärsinstans.

f) Landskapets hushållning (5 kap.)

De allmänna skatterna skall som för närvarande inflyta till statskassan. Landskapets lagstiftningsbehörighet i fråga om beskattningen föreslås bli

oförändrad.

Utgifterna för självstyrelsen skall täckas med ett årligt belopp som uträknas i relation till statsbokslutet (avräkningsbeloppet).

Landskapet föreslås få fritt disponera avräkningsbeloppet inom ramen för sin egen årsstat.

Landskapet kan dessutom erhålla bidrag av statsmedel till förhindrande av väsentliga rubbningar av den åländska ekonomin samt för täckande av kostnader föranledda av naturkatastrofer etc.

Ålandsdelegationen skall såsom tidigare handlägga de finansiella frågorna i förhållandet mellan landskapet och staten.

g) Särskilda stadganden

Bestämmelserna om internationella fördrags ikraftbringande i landskapet har kompletterats (6 kap.).

Genom landskapslag kan medborgare i nordiskt land medges rösträtt och valbarhet i kommunala val (48 §). Utbildning i annat nordiskt land kan i vissa fall jämställs med utbildning i Finland (32 §).

Danaarv föreslås tillfalla landskapet (46 §).

I fråga om skattefrihet och därmed jämförbara förmåner skall landskapet åtnjuta samma rätt som staten (47 §).

Tiivistelmä

1. Toimeksianto

Ahvenanmaankomitean tehtävänä on ollut valmistella ehdotus uudeksi Ahvenanmaan itsehallintolaiksi. Ehdotus on laadittu hallituksen esityksen muotoon. Mietintö perustuu osittain Ahvenanmaan maakuntapäivien laatimaan ehdotukseen.

2. Itsehallinnon perusteet

Ahvenanmaan maakunnan itsehallinto perustuu Kansainliiton päätökseen vuodelta 1921 ja ensimmäiseen itsehallintolakiin vuodelta 1920. Itsehallintolain tarkoituksena on turvata maakunnan väestölle sen ruotsin kieli, kulttuuri ja paikalliset tavat sekä antaa maakunnan asukkaiden järjestää elämänsä mahdollisimman vaapaasti maakunnan valtio-oikeudellisen aseman puitteissa.

3. Yleistä

Komitean mietintö sisältää ehdotuksen itsehallintolain kokonaisuudistukseksi. Mietintöön sisältyy myös ehdotus Ahvenanmaan maakunnassa olevan kiinteän omaisuuden hankkimista ja hallintaa koskevan oikeuden rajoittamisesta annetun lain (maanhankintalaki) muuttamisesta.

Uudistuksen päätarkoituksena on ajanmukaistaa itsehallintolaki ottaen huomioon vallitseva käytäntö sekä Ahvenanmaan yhteiskunnassa tapahtunut kehitys. Uudistuksella ei pyritä muuttamaan maakunnan valtio-oikeudellista asemaa Suomen tasavallassa.

Ehdotuksen mukaan maakunnan itsehallinto laajenisi useilla aloilla samalla kun valtion valvonta vähenisi. Maakunnalle siirtyisi lainsäädäntö- ja hallintotoimivalta sellaisilla aloilla, jotka merkittävällä tavalla liittyvät itsehallintoon ja joilla tarkoituksenmukaisuussyyt puoltavat sellaista sääntelyä. Eräillä aloilla lainsäädäntövaltaa on kuitenkin siirretty maakunnalta valtakunnalle.

Mietintö sisältää ehdotuksen uudeksi rahoitusjärjestelmäksi. Tämä lisäisi maakunnan taloudellista itsenäisyyttä sekä yksinkertaistaisi ja selkeyttäisi

Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till revision av lagstiftningen om Ålands självstyrelse

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

Propositionen innehåller ett förslag till totalrevision av självstyrelselagen för Åland och ett förslag till ändring av lagen om inskränkning i rätten att förvärva och besitta fast egendom i landskapet Åland.

Avsikten är att modernisera självstyrelselagen med beaktande av den praxis, som skapats under den tid den varit i kraft, och den utveckling som skett i det åländska samhället. Reformen avser inte att ändra landskapets statsrättsliga ställning.

En modernisering av lagstiftningen innefattar även att landskapets självstyrelse inom lagstiftning, förvaltning och ekonomi utvidgas samtidigt som statens tillsyn över självstyrelsen minskar. Landskapet får enligt förslaget överta lagstiftnings- och förvaltningsbehörighet på områden med särskild betydelse för självstyrelsen och där ändamålsenlighetsskäl talar för en enhetlig reglering inom landskapet. På vissa områden har lagstiftningsbehörighet överförts från landskapet till riket.

I fråga om landskapets hushållning föreslås ett nytt finansiellt system som medför en ökad ekonomisk frihet för landskapet och som samtidigt är enklare och överskådligare än gällande system.

Inskränkningarna i rätten att förvärva jord i landskapet föreslås gälla även arv med undantag för bröstarv. Andel i fastighetsägande dödsbo skall jämställas med fast egendom.

De föreslagna lagarna avses träda i kraft vid ingången av det år som infaller ett år efter det att lagarna har antagits av riksdagen och godkänts av Ålands landsting samt stadfästs av republikens president.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sida
ALLMÄN MOTIVERING	5
1. Historisk bakgrund	5
1.1. Allmänt	5
1.2. Demilitarisering	5
1.3. Självstyrelse	6
1.4. Åland och Nordiska rådet	8
2. Propositionens samhälleliga betydelse	9
3. Nuläge	10
3.1. Allmänt om självstyrelsens grunder	10
3.2. Språkstadganden	10
3.3. Hembygdsrätt	11
3.4. Lagstiftning	13
3.4.1. Lagstiftningsbehörighet	13
3.4.2. Lagstiftningskontrollen	20
3.5. Förvaltning	22
3.6. Rättskipning	28
3.7. Landskapets hushållning	28
3.8. Skälen till revisionen	31
3.9. Andra självstyrelsesamfund i Norden	33
3.9.1. Färöarna	33
3.9.2. Grönland	39
4. Beredningen av ärendet	42
4.1. Beredningsorgan	42
4.2. Remissutlåtanden	44
5. Den föreslagna reformen	44
5.1. Allmänna stadganden	44
5.2. Språkstadganden	48
5.3. Hembygdsrätt	52
5.4. Lagstiftning	59
5.4.1. Lagstiftningsbehörighet	59
5.4.2. Lagstiftningskontrollen	67

5.5. Förvaltning	69
5.6. Rättskipning	77
5.7. Landskapets hushållning	78
6. Propositionens verkningar i fråga om organisation och personal	83
6.1. Organisatoriska förändringar	83
6.2. Verkningar i fråga om tjänster och befattningar	84
7. Propositionens ekonomiska verkningar	84
7.1. Statsekonomiska verkningar	84
7.2. Landskapsekonomiska verkningar	85
7.3. Kommunalekonomiska verkningar	85
DETALJMOTIVERING	86
1. Motivering i enlighet med propositionens indelning	86
1.1. Självstyrelselag för Åland	86
1.1.1. 1 kap. Allmänna stadganden	86
1.1.2. 2 kap. Landskapets behörighet	95
1.1.2.1. Lagstiftningen	95
1.1.2.2. Lagstiftningskontrollen	105
1.1.2.3. Landskapsförordningar	107
1.1.2.4. Landskapets rätt att väcka initiativ	108
1.1.2.5. Förvaltning och förvaltningsrättskipning	109
1.1.3. 3 kap. Rikets behörighet	112
1.1.3.1. Lagstiftningen	112
1.1.3.2. Förvaltning	124
1.1.3.3. Rättskipning	131
1.1.4. 4 kap. Språkstadganden	132
1.1.5. 5 kap. Landskapets hushållning	137
1.1.6. 6 kap. Internationella fördrag	143
1.1.7. 7 kap. Särskilda stadganden	145
1.1.8. 8 kap. Ikraftträdelse- och övergångsstadganden	149
1.2. Lag om ändring av lagen om inskränkning i rätten att förvärva och besitta fast egendom i landskapet Åland	154
2. Närmare stadganden och bestämmelser	157

3. Ikraftträdande 157

4. Lagstiftningsordning 158

LAGTEXTER 159

1. Självstyrelselag för Åland 159

2. Lag om ändring av lagen om inskränkningar i rätten att förvärva och besitta fast egendom i landskapet Åland 181

BILAGA 183

Parallelltext 183

Lag om ändring av lagen om inskränkning i rätten att förvärva och besitta fast egendom i landskapet Åland 183

ALLMÄN MOTIVERING

1. Historisk bakgrund

1.1. Allmänt

Den första invandringen till Ålandsöarna skedde för över 5 000 år sedan. Jägar- och samlarfolk drogs till öarna av den goda tillgången på säl, fågel och fisk. Den första invandringen österifrån följdes av en invandring från väster med början ca år 2500 f.Kr. Folkvandringstiden inledde en ny era för svearnas stamförbundsområde, som var koncentrerat till östra delen av Sverige. Erövringstågen ledde till öppnandet av nya handelsvägar vid vilka borgar och handelsplatser grundades. Åland fick på 500-talet genom dessa erövringståg en bosättning som hållit sig kvar till våra dagar.

Med det svenska rikets konsolidering drogs Åland in i dess maktsfär och på 1100-talet uppfördes i landskapet små fästningar och försvarskyrkor. Kastelholms fästning fick på 1300-talet en militär och administrativ betydelse. Efter att ha varit hertigdöme, slottslän och en kort tid ståthållardöme hänfördes Ålandsöarna genom 1634 års regeringsform till Åbo- och Björneborgs län som ett särskilt härad. Genom en förordning av den 13 juni 1918 avskildes Ålands härad till ett särskilt län. Genom lagen om självstyrelse för Åland av den 6 maj 1920 (124/20) ombildades Ålands län till det självstyrda landskapet Åland och lämnades utanför den normala länsindelningen.

1.2. Demilitarisering

Genom fredsfördraget i Fredrikshamn 1809 med Ryssland förlorade Sverige Finland jämte Åland, som tillhört det svenska riket under närmare sex århundraden. Med tanke på Ålands strategiskt viktiga läge påbörjades ett stort ryskt befästningsarbete i Bomarsund. Under det s.k. Krimkriget erövrades fästningen av fransk-engelska flottenheter och sprängdes 1854. Vid fredsförhandlingarna i Paris 1856 gjorde Sverige anspråk på Åland. Ryssland kunde inte förmås att avstå Ålandsöarna, men biträdde en konvention om demilitarisering av öarna. Det s.k. Ålandsservitutet tillkom genom fördrag mellan Ryssland å ena sidan och Frankrike och England å andra sidan.

Ålandsservitutet förnyades och kompletterades på initiativ av Nationernas Förbund genom en konvention om Ålandsöarnas ickebefästande och

neutralisering av den 20 oktober 1921 (64/22). Finland förband sig också i fördraget mellan Finland och de Socialistiska Rådsrepublikernas Förbund angående Ålandsöarna av den 11 oktober 1940 (FördrS 24/40) att demilitarisera Ålandsöarna. Enligt fredsfördraget efter andra världskriget, som undertecknades i Paris den 10 februari 1947 (FördrS 20/47), skall "Ålandsöarna förbliva demilitariserade i enlighet med nu rådande sakläge".

1.3. Självstyrelse

I augusti 1917 hade vid ett interkommunalt möte på Åland antagits en proklamation som uttryckte den åländska befolkningens vilja till återförening med Sverige. Detta blev starten till den s.k. Ålandsrörelsen, som efter Finlands självständighetsförklaring i en massadress uttryckte sin önskan om en återförening med Sverige.

Ett icke-lagstadgat landsting konstituerades i juni 1918 och dess viktigaste uppgift var att arbeta för en återförening med Sverige. Landstingets verkställande utskott vände sig i november 1918 till Förenta Staternas, Frankrikes, Italiens och Storbritanniens regeringar och "hemställde, att vid fredsverket principen om nationernas självbestämmanderätt skulle tillämpas även för den åländska befolkningen och Ålands återgång till Sverige därigenom möjliggöras". Detta krav understöddes av den svenska regeringen.

På den svenska regeringens initiativ fördes frågan om ålänningarnas krav på återförening med Sverige till fredskonferensen i Paris. I januari 1919 fick en åländsk deputation framlägga sina krav på självbestämmanderätt inför fredskonferensen. På grund av den internationella opinion som därvid uppstod och sedan ålänningarna i juni 1919 i en adress, som undertecknades av 95 procent av den hemmavarande, myndiga befolkningen i landskapet, yrkat på en återförening, utarbetades av Finlands regering ett förslag till lag om självstyrelse för Åland. I propositionen till riksdagen (reg.prop.nr 73/1919 rd.) uttalar regeringen bl.a. att "för att utan dröjsmål avlägsna alla även i någon mån berättigade anledningar till missnöje har det befunnits nödigt att, utan att avvakta den allmänna organisationen av självförvaltning av högre grad, uppgöra ett särskilt lagförslag om mycket vidsträckt självstyrelse för Åland. Sålunda skulle ålänningarna tillförsäkras möjlighet att själva ordna sin tillvaro så fritt det överhuvud är möjligt för ett landskap, som icke utgör en egen stat." Lagen antogs i riksdagen i grundlagsordning och däri stadgades att stadgandena i lagen inte kunde ändras, förklaras eller upphävas eller avvikelse från dem göras på annat

sätt än med landstingets samtycke och i den ordning som om grundlag är stadgat. Sedan riksdagen antagit lagen om självstyrelse för Åland uppmanades ålänningarna vid ett möte i Mariehamn att börja tillämpa den, men lagen avvisades av företrädare för befolkningen i landskapet.

Efter notväxling mellan regeringarna i Finland och Sverige hänsköts Ålandsfrågan på engelskt initiativ till Nationernas Förbund för avgörande. Folkförbundsrådet beslöt den 24 juni 1921 att tillerkänna Finland suveräniteten över Åland, varvid det dock förutsattes att starka garantier för ålänningarnas nationalitetsskydd infördes i den redan existerande självstyrelselagen. Nya garantier för ålänningarna skulle införas i lagen, och ögruppen skulle neutraliseras och demilitariseras för att därigenom trygga "freden, det framtida goda förhållandet mellan Sverige och Finland samt öarnas egen välgång och lycka". Garantierna utformades av de båda tvistande parterna i den s.k. Ålandsöverenskommelsen, vilken godkändes av folkförbundsrådet den 27 juni 1921.

I Ålandsöverenskommelsen förklarar Finland sig beslutet att säkerställa och garantera Ålandsöarnas befolkning bevarandet av dess svenska språk, kultur och lokala sedvänjor och att i lagen om självstyrelse för Åland inta garantier, enligt vilka bland annat: 1) undervisningsspråket i skolorna skulle vara svenska, 2) fastighet, som överlåts till den som är bosatt utom landskapet, kunde inlösas av landskapet, kommun eller i landskapet bosatt enskild, 3) inflyttad finsk medborgare skulle erhålla rösträtt i kommunalval och vid val till landstinget först efter det att han varit fast bosatt fem år i landskapet, 4) landshövdingen skulle utnämnas av republikens president efter överenskommelse med landstingets ordförande, 5) landskapet skulle ha rätt att för sina behov använda en viss del av de från landskapet härrörande skatterna och 6) Ålands landsting skulle ha klagorätt hos folkförbundsrådet över tillämpningen av garantierna. Detaljerade bestämmelser om inlösningsfrågorna i samband med fastighetsöverlåtelse skulle ingå i en särskild lag, som kunde ändras, förklaras eller upphävas blott på samma sätt som lagen om självstyrelse för Åland.

De överenskomna garantierna infördes i en särskild lag. Lagen innehållande särskilda stadganden rörande landskapet Ålands befolkning (189/22, nedan garantilagen) stiftades i samma ordning som lagen om självstyrelse för Åland och kunde upphävas och ändras endast på samma sätt som sistnämnda lag.

Efter det att garantilagen hade antagits av riksdagen fann ålänningarna ej längre hinder att tillämpa lagen om självstyrelse för Åland (124/20) och garantilagen samt lagen angående bringande i verkställighet av lagen

om självstyrelse för Åland (125/20). Den 9 juni 1922 sammanträdde det lagstadgade landstinget första gången.

Sistnämnda lagar upphävdes genom självstyrelselagen för Åland av den 28 december 1951 (670/51, nedan självstyrelselagen eller gällande självstyrelselag.) I självstyrelselagen har garantilagens bestämmelser inarbetats med undantag för landstingets klagorätt till folkförbundsrådet. Nationernas Förbund var upplöst när lagen trädde i kraft och ett eventuellt klagomål skulle ha saknat mottagare i enlighet med garantilagens ordalydelse.

Den särskilda lag om inlösningsförfarandet vid jordförvärv som enligt Ålandsöverenskommelsen och garantilagen skulle stiftas tillkom på grund av meningsskiljaktigheter mellan riket och landskapet om innebörden av Ålandsöverenskommelsen på denna punkt först år 1938. Lagen om utövande av lösningsrätt vid försäljning av fastighet i landskapet Åland (140/38) ersattes av lagen om utövande av lösningsrätt vid överlåtelse av fastighet i landskapet Åland (671/51). Sistnämnda inlösningslag upphävdes i sin tur av gällande lag om inskränkning i rätten att förvärva och besitta fast egendom i landskapet Åland av den 3 januari 1975 (3/75, nedan jordförvärvslagen).

1.4. Åland och Nordiska rådet

Genom en ändring av samarbetsöverenskommelsen mellan Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige, det. s.k. Helsingforsavtalet (FördrS 28/62), fick Ålands landsting från den 1 januari 1970 rätt att välja en medlem av Nordiska rådet. Ålands landskapsstyrelse gavs rätt att med en representant delta i rådets arbete. Medlemmen och representanten från Åland samt deras suppleanter ingick i Finlands delegation.

En ändring av Helsingforsavtalet 1983 gav landstinget rätt att välja två medlemmar av rådet. Landskapsstyrelsen får själv bestämma antalet representanter som deltar i rådets arbete. De åländska medlemmarna och representanterna bildar en egen delegation. Den åländska delegationen ingår i Finlands delegation. De åländska medlemmarna har rätt att närvara även i sådana utskott, i vilka de inte är medlemmar, och att där yttra sig och komma med initiativ. I samband med ändringen av Helsingforsavtalet 1983 erhöll landskapsstyrelsen rätt att ansluta sig till Nordiska ministerrådets beslut, då de gäller områden, inom vilka landskapet har lagstiftningsbehörighet. Landskapsstyrelsen har även rätt att väcka förslag i rådet (s.k. regeringsförslag). Landskapsförvaltningens tjänstemän får delta i ämbetsmannakommittéernas sammanträden.

2. Propositionens samhälleliga betydelse

Propositionen innehåller förslag till totalrevision av självstyrelselagen. Avsikten är att modernisera lagstiftningen och samtidigt utveckla självstyrelsen genom att i vissa avseenden utvidga landskapets behörighet inom lagstiftning, förvaltning och ekonomi. Samtidigt kan en minskning av statstillsynen genomföras. Reformen avser inte att ändra landskapets statsrättsliga ställning. Ålands status som ett autonomt landskap inom republiken Finland förblir oförändrad. Det grundläggande syftet med självstyrelsen, sådant det framgår av avsnittet om den historiska bakgrunden (1.3.), utgör grunden även för den föreslagna reformen.

Då självstyrelselagstiftningen förnyades år 1951 var det främsta syftet att förtydliga den första självstyrelselagens stadganden med beaktande av den praxis som skapats och den utveckling som skett inom det åländska samhället. Motsvarande synpunkter ligger till grund även för denna proposition. Under självstyrelselagens giltighetstid har det skett stora förändringar i samhällslivet, vilka medfört nya behov och nya krav på lagstiftningen. Den omständigheten, att självstyrelselagen i stort bygger på ett beredningsarbete som inleddes på 1930-talet och sålunda delvis återspeglar förhållanden som rådde för 50 år sedan, har ytterligare accentuerat lagstiftningens eftersläpning i förhållande till samhällsutvecklingen.

Delvis av nämnda orsaker har självstyrelsen i praktiken inte kommit att bli så omfattande som man ursprungligen avsåg, dvs. att landskapets innevånare skulle få ordna sin tillvaro "så fritt det överhuvud är möjligt för ett landskap, som icke utgör en egen stat". Förutom lagstiftningens bristfälligheter satte även de administrativa resursernas knapphet till en början en gräns för handhavande av en mera utvecklad självförvaltning. I dag har landskapet en fungerande landskapsförvaltning som kan överta nya funktioner. Revisionsförslaget utgår därför från att en omfördelning av lagstiftnings- och förvaltningsbehörigheten mellan riket och landskapet kan ske. Landskapet bör nu anses kunna överta nya behörighetsområden i angelägenheter med stor betydelse för självstyrelsen och där ändamålsenlighetssynpunkter talar för en särskild reglering inom landskapet. Reformens mål är att självstyrelselagstiftningen skall möjliggöra en fortgående utveckling av självstyrelsen, vilket förutsätter dels utökad behörighet inom lagstiftning och förvaltning, dels större bestämmanderätt i ekonomiska frågor. En väl fungerande, dynamisk självstyrelse är även ett riksintresse. Rikets intressen har i övrigt beaktats så, att behörigheten på sådana områden som kräver en enhetlig reglering inom hela landet har förbehållits

riket.

I fråga om landskapets hushållning innehåller förslaget ett nytt finansiellt system som ger ökad frihet för landskapet att ordna sina hushållningsfrågor. Förslaget syftar till ett enkelt och överskådligt system. Det nya finansiella systemet gör det möjligt för landskapet att inom sin hushållning fritt förfoga över tillbudsstående medel. Härigenom förbättras landskapets möjligheter till planering utgående från landskapets speciella behov inom en på förhand bestämd ram.

Systemet ger landskapet en tryggad ekonomisk miniminivå och tillåter flexibla justeringar vid ändrade förhållanden. På grund av sina geografiska och ekonomiska särförhållanden bör landskapet ges trygghetsgarantier för sådana exceptionella situationer som medför väsentliga rubbningar i dess ekonomi.

Rätten till beskattning förblir oförändrad. Förslaget öppnar möjlighet för landskapet att i viss utsträckning tillgodoräkna sig en relativ ökning av skatteintäkterna från Åland.

3. Nuläge

3.1. Allmänt om självstyrelsens grunder

Landskapet Ålands självstyrelse har, såsom framgår av den historiska översikten, sin grund i de beslut som Nationernas Förbund fattade år 1921 och i den första självstyrelselagen (124/20). Utgående från dessa författningar har självstyrelsen utvecklats och förstärkts genom självstyrelselagen och jordförvärvslagen. Landskapets särställning framhävs ytterligare av de internationella avtal som reglerar dess demilitarisering.

Självstyrelselagstiftningens uppgift är att tillförsäkra och garantera landskapets befolkning bevarandet av dess svenska språk och kultur och lokala sedvänjor samt att låta befolkningen så fritt som möjligt ordna sin tillvaro inom ramen för landskapets statsrättsliga ställning.

3.2. Språkstadganden

Skyddet av det svenska språket regleras i självstyrelselagen genom stadganden om undervisningsspråket (35 §), myndigheternas språk och språkkravet för de statsanställda i landskapet (37 - 39 §§). Landstinget och kommunerna i landskapet är inte skyldiga att underhålla eller lämna bidrag till andra skolor än sådana i vilka undervisningsspråket är svenska. Under-

visningsspråket i statens undervisningsanstalter i landskapet skall vara svenska. I läropliktsskola, som underhålls eller åtnjuter understöd av staten eller kommun, får utan vederbörande kommuns samtycke inte undervisning i annat språk än svenska meddelas. Stadgandena om undervisningsspråket är direkt härledda ur Ålandsöverenskommelsen och garantilagen.

Ämbetsspråket för statsmyndigheterna i landskapet och för Ålandsdelegationen är svenska. Finsktalande sakägare har dock rätt att i egen sak, som handläggs av statlig myndighet, använda sitt eget språk och på detta språk utfå expedition. Härvid iakttas på motsvarande sätt språklagens (148/22) stadganden angående den svenskspråkiga befolkningens rätt i ett enspråkigt finskt område.

Skriftväxlingsspråket mellan landskapsmyndigheterna och statsmyndigheterna i landskapet är svenska. Detta gäller även mellan å ena sidan nämnda myndigheter och å andra sidan statsrådet, de centrala myndigheterna samt sådana överdomstolar och andra statsmyndigheter, vilkas domkrets eller förvaltningsområde omfattar landskapet. Svenska utgör skriftväxlingsspråk även mellan statsmyndigheterna och även om skriftväxlingen berör andra omständigheter än självstyrelseärenden och oberoende av om i ärendet utfärdas expedition. Utlåtanden och avgöranden av högsta domstolen rörande landskapet skall skrivas på svenska.

I statens tjänst i landskapet kan anställas endast den som fullständigt behärskar svenska språket såväl i tal som i skrift. Språkkravet gäller alla anställda oberoende av vilka andra examens- och kompetenskrav som gäller för dem. Språkkunskapen ådagaläggs likväl enligt de regler som ingår i lagen angående den språkkunskap, som skall av statstjänsteman fordras (149/22).

3.3. Hembygdsrätt

Genom självstyrelselagen infördes det rättsliga begreppet <u>åländsk hembygdsrätt</u> såsom en särskild lokal medborgerlig status för landskapets inbyggare. Med detta begrepp, som har sin grund i garantilagens stadganden, ville man inte enbart förknippa rösträtten vid kommunala val och vid landstingsval samt jordens bevarande i åländska händer, "utan även vissa nya rättsverkningar med syftemål att skänka ålandsbefolkningen full trygghet på nationalitetsskyddets område" (reg.prop. nr 100/1946 rd., som låg till grund för reg.prop. nr 38/1948 rd.). Sålunda skulle t.ex. rätten att inom landskapet idka öppen näring tillkomma endast dem som åtnjuter åländsk hembygdsrätt.

Reglerna om förvärv av åländsk hembygdsrätt ingår i 3 § självstyrelselagen. Inom äktenskapet fött barn, vars fader eller moder åtnjuter hembygdsrätt, förvärvar hembygdsrätt. Detsamma gäller utom äktenskapet fött barn, vars moder, eller då barnet står under faderns vård, vars fader åtnjuter åländsk hembygdsrätt. Kvinna som ingår äktenskap med man som åtnjuter åländsk hembygdsrätt förvärvar sådan rätt. Finsk medborgare som inflyttat till landskapet och utan avbrott varit där bosatt under minst fem års tid, beviljas på ansökan av landskapsstyrelsen hembygdsrätt, om väganden skäl inte prövas föranleda avslag. Ogift barn under 21 år följer i dessa fall sina föräldrar eller den av föräldrarna, som har vårdnaden av barnet.

Om särskilda skäl föreligger kan landskapsstyrelsen bevilja hembygdsrätt åt den, som under kortare tid än fem år varit bosatt i landskapet. Den som mister sitt finska medborgarskap eller som under fem år stadigvarande varit bosatt utom landskapet förlorar sin hembygdsrätt.

Åländsk hembygdsrätt utgör förutsättning för kommunal rösträtt och rösträtt vid val till landstinget.

Den som åtnjuter hembygdsrätt kan utan begränsningar förvärva eller med nyttjanderätt besitta fast egendom i landskapet. Person som saknar åländsk hembygdsrätt samt bolag, andelslag, förening, annan sammanslutning, anstalt, stiftelse eller samfund får inte utan särskilt tillstånd av landskapsstyrelsen för varje särskilt fall med äganderätt förvärva eller på grund av lego- eller annat avtal besitta fast egendom i landskapet; med sådan egendom jämställs outbruten del av fastighet. Utan särskilda skäl får likväl juridisk person av ovan nämnt slag som under fem års tid haft laglig hemort i landskapet och vars samtliga styrelsemedlemmar åtnjuter åländsk hembygdsrätt, inte förvägras tillstånd. Begränsningarna gäller inte arv eller expropriation men däremot fång på grund av testamente och giftorätt. Även staten, landskapet och åländsk kommun kan utan tillstånd förvärva fast egendom. Bank kan med iakttagande av vad som är stadgat om sådant förvärv i banklagstiftningen temporärt förvärva fast egendom, som utgör pant eller säkerhet för ogulden fordran. Närmare stadganden om inskränkningarna och förfarandet då ansökan om tillstånd avslagits ingår i jordförvärvslagen.

Den som åtnjuter åländsk hembygsrätt har rätt att inom landskapet driva näring för vars utövande enligt lag erfordras anmälan eller tillstånd. Denna rätt tillkommer även den som under fem år utan avbrott haft sitt egentliga bo och hemvist i landskapet, även om han saknar hembygdsrätt. Bolag, andelslag, förening, annan sammanslutning eller stiftelse, som har hemort i landskapet och vars samtliga styrelsemedlemmar har hembygdsrätt eller har varit utan avbrott bosatta i landskapet under fem år, har rätt att idka anmälnings- och tillståndspliktig näring. Landskapsstyrelsen kan efter prövning i varje särskilt fall bevilja dispens rörande rätten till näringsutövning.

3.4. Lagstiftning

3.4.1. Lagstiftningsbehörighet

I den första självstyrelselagen hade fördelningen av lagstiftningsbehörigheten mellan rikets och landskapets organ fastställts så, att i lagen uppräknades de rättsområden vilka omfattades av rikets lagstiftningsbefogenhet (9 §), medan landskapets lagstiftningskompetens fastslagits genom ett allmänt stadgande enligt vilket andra än riket särskilt förbehållna ärenden föll under landskapets lagstiftningsbefogenhet (12 §). I självstyrelselagen har en annan uppbyggnad följts. I regeringens proposition till riksdagen angående självstyrelselag för Åland av år 1946 (reg.prop. nr 100/1946 rd.), som inte hann slutbehandlas i riksdagen, utgick man vid den detaljerade uppräkningen av rikets och landskapets kompetens från att den primära lagstiftningskompetensen ankom på landstinget, med undantag för vissa angelägenheter som förbehölls riket. I den proposition till riksdagen angående självstyrelselag för Åland (reg.prop. nr 38/1948 rd.), som ligger till grund för självstyrelselagen, intogs i 11 §, mera detaljerat än i den första lagen, de ärenden som faller under rikets behörighet, och i 13 § såsom komplettering till 11 §, även detaljerat, de rättsområden inom vilka landskapet kan utöva lagstiftningsbefogenhet. Avsikten var närmast att genom detta förfarande eliminera tolkningssvårigheter.

Riksdagen tillkommer enligt självstyrelselagen uteslutande lagstiftningsrätt i ärenden som gäller stiftande, ändring, förklaring och upphävande av samt avvikelse från de grundlagar som hör till rikets författning. Detsamma gäller frågor, om vilka beslut kan fattas enligt regeringsformen för Finland (regeringsformen) endast med riksdagens samtycke. Till sistnämnda ärenden hör frågan om rikets område och gränser, frågor om krig och fred samt upptagande av statslån. Ändring, förklaring eller upphävande av eller avvikelse från de grundlagar, som rör landskapets självstyrelse, dvs. självstyrelselagen och jordförvärvslagen, kan likväl göras av riksdagen endast med bifall av landstinget på det sätt som är stadgat i sistnämnda lagar (11 § 1 mom. självstyrelselagen).

Enligt 11 § 3 mom. självstyrelselagen fordras även landstingets bifall

till ändring av rikslag angående grundsatsen om enskilds rätt att äga fastighet i landskapet Åland eller beträffande grundsatserna om allmän läroplikt samt allmän och lika kommunal rösträtt m.m. vilka nämns i 11 § 2 mom. 6 och 7 punkten självstyrelselagen. Dessa förbehåll gäller såväl vanlig rikslag som grundlag.

I 11 § 2 mom. självstyrelselagen uppräknas de områden, i fråga om vilka stiftande av allmän lag eller utfärdande av förordning ankommer på rikets organ. Vissa undantag ingår i de enskilda stadgandena i lagen. I 13 § 1 mom. uppräknas de angelägenheter, i fråga om vilka landstinget tillkommer lagstiftningsbehörighet, varvid 11 § och undantagen i de enskilda punkterna i 13 § skall iakttas. För huvudpunkterna rörande kompetensfördelningen redogörs i det följande.

Ärenden som berör medborgarnas grundrättigheter har i allmänhet hänförts till rikets lagstiftningsbehörighet. Sålunda ankommer det på rikets organ att lagstifta om medborgares rätt att fritt vistas och färdas i landet och om yttrande-, församlings- och föreningsfriheten. Detsamma gäller undantag från brev-, telegraf- och telefonhemlighetens okränkbarhet. Likaså regleras förutsättningarna för verkställande av husrannsakan i rikslagstiftning. Rätt till expropriation av fast egendom för allmänna riksbehov är en riksangelägenhet, medan i landskapslag kan intas stadganden om rätt till expropriation för allmänt behov mot full ersättning i övriga fall.

Lagstiftningen om religionsutövning och religionssamfund ankommer på riksorganen.

Krigstillstånd och arbetsplikt samt inskränkningar av finsk medborgares rättigheter, då han är i krigstjänst, regleras i rikslagstiftningen. Den som åtnjuter åländsk hembygdsrätt kan likväl inte åläggas arbetsplikt utanför landskapet. Även sådana inskränkningar i medborgarnas allmänna rättigheter och sådan reglementering av näringslivet, som under rådande, av ekonomisk kristid framkallade undantagsförhållanden är nödvändiga och förutsätter enhetlig reglering i hela landet, regleras i rikslagstiftningen.

Om Finlands vapen och flagga samt om användningen av riksflaggan på statens och landskapets offentliga byggnader och vid offentliga tillfällen samt som sjöfarts- och handelsflagga stadgas i rikslag (11 § 2 mom. 2 punkten). I landskapslag regleras frågor som berör landskapets vapen och flagga samt användningen av dem, likväl så, att användningen av riksflaggan inte därigenom får begränsas (13 § 1 mom. 20 punkten). Förlänande av titlar, värdigheter och ordnar samt andra utmärkelsetecken som republikens president förlänar regleras i rikslagstiftning (11 § 2 mom. 2 punkten).

Rikets förhållande till utländska makter samt frågor rörande medborgarskap, pass, utlänningar, immigration och utlämnande av förbrytare regleras i rikslagstiftning (11 § 2 mom. 3 punkten). Till rikets kompetensområde hör även områden, som är reglerade genom internationella fördrag (11 § 2 mom. 19 punkten). Härvid har likväl stadgats det undantaget, att även landstinget skall ge sitt bifall till lag, genom vilken fördrag med främmande makt bringas i kraft inom landskapet, för såvitt i fördraget ingår bestämmelser som innebär upphävande eller ändring av eller avvikelse från stadganden i självstyrelselagen. Stadgandet har tolkats så, att den s.k. transformeringslagen jämte fördragstexten av republikens president skall sändas till landstinget för bifall. Transformeringslagarna har i riksdagen antagits i vanlig lagstiftningsordning även om avtalen innehållit bestämmelser som berör områden, vilka enligt 13 § självstyrelselagen underlyder landstingets behörighet (t.ex. naturvård, vägtrafik, kommunalbeskattning). Om ett fördrag innehåller bestämmelser som står i strid med självstyrelselagen som sådan (t.ex. språkstadgandena), har det ansetts att transformeringslagen bör stiftas i den ordning som anges i 44 § självstyrelselagen, dvs. i den ordning som gäller stiftande av grundlag och med landstingets bifall.

Lagstiftningen rörande försvarsväsendet ankommer på rikets organ (11 § 2 mom. 4 punkten). I 34 § självstyrelselagen stadgas om tjänstgöring inom civilförvaltningen i stället för fullgörande av värnplikt för den som åtnjuter åländsk hembygdsrätt.

De i riket gällande lagarna om statliga skatter och avgifter skall tillämpas även på Åland (11 § 2 mom. 5 punkten). Landstinget har däremot kompetens att lagstifta om kommunalbeskattningen (13 § 1 mom. 3 punkten) samt rätt att besluta om närings- och nöjesskatt samt särskild landsskapsskatt på inkomst (23 §). Landstinget bestämmer även de avgifter som skall erläggas för landskapsförvaltningens tjänsteförrättningar och expeditioner och för anlitande av landskapets inrättningar.

Skifte av jord, fastighetsregistrering och tomtmätning i stad är riksangelägenheter (11 § 2 mom. 9 punkten), medan frågor rörande stadsplan, tomtindelning, brandskydd och byggnadsreglering faller under landskapets behörighet (13 § 1 mom. 19 punkten).

Landstinget har behörighet att lagstifta om näringar för vars utövande krävs anmälan eller tillstånd och näring till självförsörjning, dock med iakttagande av näringsfrihetens grundsats. Frågan om uppdelningen i fria och reglementerade näringar ankommer även på landskapet (13 § 1 mom. 9 punkten). Vissa reglementerade näringar har förbehållits riket. Bl.a. bok- och stentryckerirörelse, spridning av tryckskrift och utgivande av periodis-

ka tryckskrifter, margarintillverkning, handel med konstgjorda gödselämnen och beredda fodermedel samt med utsädesvaror har hänförts till rikets område. Detsamma gäller bank-, sparbanks-, pantlåne-, och försäkringsrörelse. Även frågor i anslutning till gruvverksamhet och mineralfyndigheter regleras i rikslag. Mäklar-, skeppsklarerar- och auktionsförrättaryrket regleras likaså i rikslag (11 § 2 mom. 10 punkten). Övrig näringsrätt, som inte särskilt förbehållits rikets organ, faller under landskapets behörighet (13 § 1 mom. 9 punkten). Villkoren för utlännings näringsrätt hänförs dock till rikslagstiftningen (11 § 2 mom. 10 punkten).

I lagen har till landskapets behörighet förts frågor som gäller jordbruk, boskapsskötsel och skogsbruk samt jordbrukets övriga binäringar. Även jakt och fiske regleras i landskapslag. Detta gäller även frågor som rör växtskydd samt bete och fredande av ägor (13 § 1 mom. 8 punkten).

Enligt huvudregeln i självstyrelselagen hör privaträtten till rikets behörighet. Särskilt angivna rättsområden är familje-, förmynderskaps-, arvs- samt testamentsrätten (11 § 2 mom. 8 punkten). Barnskyddet är emellertid i huvudsak en landskapets angelägenhet (13 § 1 mom. 14 punkten). Till rikets kompetens hör frågor rörande upphovsmannarätt, uppfinnar- och patenträtt jämte tvångsinlösen på dessa områden. Rätten till förnamn och släktnamn regleras i rikslag. Även bolags- och aktierätten, frågor gällande andelslag, försäkringsavtal och andra till den allmänna privaträtten hörande delar av handelsrätten liksom också växel- och checkrätten samt frågor rörande illojal konkurrens utgör riksangelägenheter. Handelsregister, firma och prokura, varumärke och ursprungsbeteckning samt upplags- och warrantrörelse regleras likaså i rikslag (11 § 2 mom. 8 punkten). Även den privata sjörätten är en riksangelägenhet. Inom vissa områden har landskapet emellertid inom ramen för sin behörighet rätt att skapa normer även av privaträttslig natur. Detta gäller t.ex. vattenrätten (13 § 1 mom. 4 punkten), vissa delar av arbetslagstiftningen (13 § 1 mom. 6 punkten), jord-och tomtlegorätten (13 § 1 mom. 8 punkten), jordbruket och dess binäringar (13 § 1 mom. 8 punkten) och särskilda delar av näringsrätten (13 § 1 mom. 9 punkten). På landskapet ankommer också att stadga om jordinlösning och kolonisation (13 § 1 mom. 7 punkten).

Socialförsäkringen är förbehållen rikets kompetens. Detsamma gäller moderskapsunderstöd, familje- och barnbidrag, invalidvård och invalidpenning (11 § 2 mom. 9 punkten). Däremot kan landstinget lagstifta om bosättningslån, kommunala hemvårdare och familjebostadsunderstöd (13 § 1 mom. 5 punkten) samt om fattigvård och annan social omvårdnad samt kommunala socialnämnder (13 § 1 mom. 15 punkten).

Kollektivavtal och medling i kollektiva arbetstvister, arbetarskydd och annan arbetslagstiftning hör till rikets behörighet (11 § 2 mom. 9 punkten). Landstingets behörighet omfattar dock kollektivavtal för de kommunalt anställda och för de landskapsanställda (36 §) samt arbetsavtal, arbetsreglemente, läroavtal, arbets- och bostadsförmedling och tiden för öppenhållande av handels- och andra rörelser samt affärskontor (13 § 1 mom. 6 punkten).

Den lagstiftning som gäller den allmänna strafflagen, övriga straffbestämmelser, rättegångs-, konkurs- och utsökningsväsendet, skiljemannaförfarandet och verkställighet av dom och straff samt allmän benådning är hänförd till rikets behörighetsområde (11 § 2 mom. 13 punkten). Landstinget har dock rätt att lagstifta om bötesstraff och utsättande av vite och annat äventyr inom rättsområden, som hör till dess behörighet. Landskapets lagstiftningsrätt gäller även disciplinär bestraffning av tjänstemän och befattningshavare inom landskapsförvaltningen (13 § 1 mom. 11 punkten).

Rikslagstiftningen reglerar frågor rörande lösdrivare, alkoholister och arbetsovilliga (11 § 2 mom. 13 punkten), medan frågor rörande upprätthållande av allmän ordning och säkerhet samt förebyggande av brottslighet och dess stävjande, med undantag av ordningsmaktens verksamhet till tryggande av statens säkerhet samt polisuppgifterna på de områden, för vilka rikets lagstiftning skall gälla i landskapet, underlyder landskapets behörighet (13 § 1 mom. 12 punkten).

Landstinget kan lagstifta om eldfarliga oljor och explosiva ämnen i den mån statens säkerhet inte berörs (13 § 1 mom. 13 punkten), medan det ankommer på riksorganen att besluta om skjutvapen och -förnödenheter samt om explosiva ämnen till den del rikets säkerhet berörs härav i lagstiftningen (11 § 2 mom. 10 punkten).

Alkohollagstiftningen har förbehållits riket (11 § 2 mom. 9 punkten). Lagstiftningsbehörigheten beträffande hälso- och sjukvården är delad. Hälso- och sjukvården ankommer enligt huvudregeln på landskapet (13 § 1 mom. 16 punkten), men med flera begränsningar (11 § 2 mom. 15 punkten). Bekämpandet av smittosamma sjukdomar är en riksfråga. Detsamma gäller behörighet att utöva läkaryrke och tandläkaryrke samt annan verksamhet inom hälso- och sjukvårdens samt apoteks- och veterinärväsendets områden. Även utbildningen av personer på dessa områden samt deras rättigheter och skyldigheter regleras i rikslagstiftningen (11 § 2 mom. 15 punkten).

Från landskapets behörighet inom hälso- och sjukvården har även undantagits sinnessjuklagstiftningen till den del den innefattar trygghet för den personliga okränkbarheten och oantastligheten eller hänför sig till

straffprocessen eller -verkställigheten. Även rättsmedicinsk obduktion och undersökning är en riksfråga liksom också sterilisering, kastrering, avbrytande av havandeskap och eldbegängelse (11 § 2 mom. 15 punkten). Detsamma gäller apotek och apoteksvaror, tillverkning, förvaring och försäljning av gifter och preparat i vilka ingår gifter, köttkontroll, slakt av husdjur, förbud mot införsel av djur och djurprodukter samt djurskydd.

På rikets myndigheter ankommer den allmänna statistiken, mantals- och övriga befolkningslängder och frågor i anslutning till emigration (11 § 2 mom. 14 punkten).

Arkivväsendet är reglerat i rikslagstiftningen, dock så att kommunernas i landskapet och landskapsmyndigheternas arkiv inte utan vederbörande kommuns eller landskapsstyrelsens samtycke får bortföras från landskapet (11 § 2 mom. 12 punkten).

Lagstiftningen om fornminnen ankommer i huvudsak på landskapet (13 § 1 mom. 10 punkten). Det legala skyddet för fasta fornlämningar och möjligheten att inlösa sådana fornfynd som landskapet inte förvärvar samt skifteslagstiftningen rörande jord, där fast fornlämning finns, har förbehållits riket (11 § 2 mom. 12 punkten).

Riksdagens lagstiftningsbehörighet omfattar även lots- och fyrväsendet och annan offentlig sjörätt. Detsamma gäller lufttrafiken, järnvägsväsendet, tullar och tullväsendet samt tullens och utrikeshandelns enhetliga ordnande. Likaså utgör ärenden rörande varuutbytets frihet, penningväsendet och sedelutgivningen riksfrågor. Förmalnings- och inblandningstvång för säd samt mått, mål och vikt är angelägenheter som har hänförts till rikets behörighet enligt självstyrelselagen (11 § 2 mom. 17 punkten). Enligt samma lagrum regleras även post-, telegraf-, telefon- och radioväsendet genom rikslagstiftningen.

Det som gäller organisationen för statens ämbetsverk och inrättningar i landskapet samt kompetensvillkoren och skyldigheter och rättigheter för de statsanställda i landskapet ingår i rikslagstiftningen (11 § 2 mom. 16 punkten).

Ändring av den ecklesiastika, judiciella, kommunala och kamerala indelningen samt av den administrativa indelningen i fråga om statens förvaltningsverksamhet i landskapet sker genom rikslagstiftning (11 § 2 mom. 18 punkten). Däremot hör lagstiftningsbehörigheten i fråga om kommunalförvaltningen i landskapet helt till landstinget. Frågor rörande kommunal vallag utgör med undantag för grundsatsen om allmän och lika kommunal rösträtt för finsk medborgare, som uppnått lagstadgad ålder, samt omedelbara, proportionella och hemliga val (11 § 2 mom. 7 punkten)

landskapsangelägenheter (13 § 1 mom. 3 punkten). Härvid bör även beaktas reglerna om hembygdsrätt i 4 §.

Till landskapets lagstiftningsbehörighet hör frågor som gäller väghållning, skjutsväsendet, reglering av trafiken, motorfordon samt den lokala sjötrafiken och kommunikationsleder som är avsedda för den (13 § 1 mom. 17 punkten).

Naturskyddet och frågor som gäller inplantering av främmande djurarter i landskapet har även hänförts till landskapets behörighet (13 § 1 mom. 18 punkten).

För att kunna avgöra vem lagstiftningsbehörigheten tillkommer beträffande nya områden, som inte ingår i uppräkningen av rättsområden i 11 och 13 §§ självstyrelselagen, har i 11 § 2 mom. 20 punkten intagits ett stadgande om att till rikets behörighet hänförs område som hittills inte förutsatts i lagstiftningen och som med tillämpning av de grundsatser 11 § innehåller är att hänföra till rikets lagstiftningsbehörighet. På motsvarande sätt har i 13 § 1 mom. 21 punkten stadgats att till landskapets lagstiftningsbehörighet hör förutom de särskilt uppräknade angelägenheterna även övriga angelägenheter, som inte blivit rikets lagstiftning förbehållna och vilka med tillämpning av de grundsatser 13 § innehåller hör till landskapets lagstiftningsbehörighet.

Med stöd av 13 § 1 mom. 21 punkten har frågor som gäller bland annat sysselsättning, kultur och idrott hänförts till landskapets behörighetsområde. Grundsatserna i 13 § har även möjliggjort reglering i landskapslag av parkeringsbot och ordningsbot. Till rikets behörighet har med stöd av stadgandet i 11 § 2 mom. 20 punkten hänförts bl.a. konsumentskyddslagstiftningen och lantbruksinkomstlagstiftningen.

I ärenden som gällt lantbruket har praxis varit oklar, dvs. beträffande innebörden av landstingets behörighet att lagstifta om idkande av jordbruk, boskapsskötsel, skogsbruk och jordbrukets övriga binäringar. Frågan har närmast gällt, huruvida behörigheten omfattar både privaträttsliga och offentligrättsliga stadganden inom området.

Förutom att lagstifta har landstinget rätt att väcka initiativ i sådan landskapet enskilt rörande angelägenhet som hänför sig till rikets lagstiftningsbehörighet eller allmänna förvaltning. Ett sådant initiativ skall genom regeringens försorg föreläggas riksdagen för behandling. Initiativrätten gäller förutom lagmotioner även hemställnings- och finansmotioner (15 § självstyrelselagen).

Landskapsstyrelsen har rätt att göra framställningar om utfärdande av administrativa stadganden för landskapet Åland i ärenden som faller

inom rikets behörighetsområde (16 § självstyrelselagen).

3.4.2. Lagstiftningskontrollen

Den lagstiftningsbehörighet som landskapet har enligt självstyrelselagen utövas dels genom att Ålands landsting stiftar landskapslagar för landskapet, dels genom landstingsbeslut om närings- och nöjesskatter samt tilläggsskatt och extra inkomstskatt (landskapsskatter). Riksmyndigheterna medverkar inte i det åländska lagstiftningsförfarandet. De av landstinget antagna lagarna underkastas dock en efterhandskontroll på det sätt som redogörs för nedan.

En landskapslag kan antingen innefatta en självständig lagstiftningsakt eller också avse antagande av motsvarande rikslag eller -förordning som sådan eller med vissa efter förhållandena anpassade ändringar eller tillägg.

I landskapslag kan för vinnande av enhetlighet och överskådlighet upptas även bestämmelser som är av rikslagstiftningsnatur, om de i sak är överensstämmande med motsvarande stadganden i rikslagen. Sådana s.k. landskapslagar av blandad natur möjliggör antagande av enhetliga, systematiskt uppställda lagkomplex, vilka innehåller rättsnormer från såväl riks- som landskapslagstiftningens områden. Intagandet av riksstadganden i en landskapslag medför inte någon förändring av gränslinjen mellan riksorganens och självstyrelseorganens behörighetsområden. Om de i en landskapslag intagna riksstadgandena ändras genom rikslagstiftning, skall de ändrade stadgandena tillämpas även i landskapet.

Landstingets beslut om antagande av en landskapslag insänds till republikens president, som har rätt att inom tre månader från det han fick underrättelse om landskapslagens antagande använda sin vetorätt, dvs. förordna att landskapslagen skall förfalla (14 § 2 mom.). Detta kan presidenten göra endast i det fall att lagen berör ärenden som i självstyrelselagen hänförts till rikets lagstiftningsbehörighet eller om den berör rikets inre eller yttre säkerhet. Innan presidenten kan inlägga sitt veto, skall han inhämta högsta domstolens utlåtande över landskapslagen. Domstolens utlåtanden är inte bindande men i praktiken har de likväl i nästan samtliga fall blivit normgivande för presidentens resolution. Innan en landskapslag föredras för republikens president skall även Ålandsdelegationens utlåtande inhämtas. Praxis har under de senaste åren varit den, att presidenten inhämtat högsta domstolens utlåtande endast i ett fåtal fall. Dessa fall har gällt situationer då Ålandsdelegationen i sitt yttrande ansett

att landskapslagen borde förfalla eller då tvekan om behörigheten annars uppkommit, t.ex. i fråga om nya rättsområden som inte förutsatts i självstyrelselagen.

Om presidenten före utgången av den ovan nämnda tiden meddelar att han inte kommer att använda sig av sin vetorätt träder landskapslagen i kraft så som därom är stadgat. I de flesta fall har presidenten inom sagda tid fattat sådant beslut och meddelat landskapsstyrelsen därom.

Tabell 1 visar antalet landskapslagar, som under åren 1978 - 1986 föredragits för republikens president, och antalet utlåtanden av högsta domstolen samt antalet landskapslagar som presidenten låtit förfalla.

Tabell 1.

År	Föredragna lagar totalt	Högsta domstolens utlåtande	Förfallit
1978	45	7	-
1979	60	7	2
1980	33	6	-
1981	38	1	-
1982	27	2	-
1983	49	5	1
1984	37	2	1
1985	34	6	3
1986	30	7	1

De beslut som landstinget fattar i beskattningsfrågor enligt 23 § självstyrelselagen genomgår inte någon behörighetskontroll. Enligt 24 § självstyrelselagen kan landshövdingen i landskapet likväl förbjuda verkställigheten av sådant beslut, om han anser att beslutet försvårar varuutbytet mellan in- och utlandet eller mellan landskapet och fastlandet eller innebär oskäliga eller för trafiken skadliga avgifter vid anlitandet av allmänna vägar och farleder eller anlitande av landskapsförvaltningen underlydande inrättningar. Detsamma gäller om beskattningen uppenbart förfördelar enskilda skattskyldiga eller olika samhällsklasser. Har ett sådant beslut fattats av landshövdingen, skall ärendet underställas republikens president för avgörande.

I en landskapslag kan landskapsstyrelsen bemyndigas att vid behov meddela föreskrifter angående verkställighet och tillämpning av landskapslagen. Sådana stadganden utfärdas i landskapsförordning. Innan sådan förordning utfärdas skall utlåtande över förslaget inhämtas av Ålandsdelegationen.

3.5. Förvaltning

Landskapets förvaltning handhas av landskapsstyrelsen och de myndigheter som underlyder den. Länsstyrelsen i landskapet Åland handhar jämte statens centrala myndigheter de till rikets allmänna förvaltning hörande uppgifterna inom landskapet.

Finlands regering företräds i landskapet av landshövdingen, som utnämns av republikens president efter överenskommelse med landstingets talman. Om samförstånd inte uppnås, utnämner presidenten till landshövding en av fem personer, vilka föreslås av landstinget och som erbjuder erforderliga förutsättningar för att förvaltningen inom landskapet skall väl handhas samt statens säkerhet tillvaratas (6 §). Om presidenten anser att de föreslagna personerna inte uppfyller de uppställda kraven, skall landstinget inkomma med ett nytt förslag. Om landshövdingen har längre tids förfall eller om ämbetet är obesatt, kan presidenten efter överenskommelse med landstingets talman förordna lämplig person att under denna tid förestå ämbetet.

Fördelningen av förvaltningsbehörigheten mellan riksorganen och självstyrelseorganen följer enligt huvudregeln fördelningen av lagstiftningsbehörigheten. Under rikets förvaltning hör handhavandet av utrikesärendena, justitieförvaltningen, förvaltningen inom försvarsväsendet, förvaltningen som rör statens säkerhet och finansförvaltningen. Den allmänna tillsynsbefogenheten med avseende på undervisningsväsendet såvitt den angår den del av undervisningsväsendet, som faller under rikets behörighet, samt förvaltnings- och tillsynsbefogenheterna inom den delen av hälso- och sjukvården, där riket har lagstiftningskompetens, ankommer på riksmyndigheterna (19 § 1 mom. självstyrelselagen). Till statens förvaltningsmyndigheter har även hänförts den förvaltning, som i övrigt föranleds av ärenden, som faller under rikets lagstiftningsbehörighet. Övriga förvaltningsuppgifter ankommer på självstyrelsemyndigheterna såvida de inte handhas av republikens president eller statsrådet (19 § 2 mom. självstyrelselagen).

Statens förvaltningskompetens inom hälso- och sjukvården har i självstyrelselagen begränsats på många sätt (19 § 1 mom. 7 punkten a-f-underpunkten). Finska medborgare som är verksamma inom hälso- och sjukvården och som underlyder medicinalstyrelsen kan om de utbildats i Sverige och där förklarats kompetenta utan dispens utöva sin verksamhet på Åland. Förutsättningen är endast att de hos medicinalstyrelsen styrkt att de har nödig kunskap om på området gällande lagstiftning i Finland. Begränsningarna gäller i övrigt förvaltningen av sjukvårds- och förlossningsanstalter och utnämningen av distrikts- och kommunalläkare i landskapet.

Den till veterinärväsendet anslutna köttkontrollen handhas i landskapet av landskapsstyrelsen, likväl så att vederbörande statsmyndighet förordnar köttkontrollör och godkänner slaktinrättning och köttkontrollstation samt avgör besvär över köttkontrollörs åtgärder.

Statens förvaltningskompetens har inskränkts även på vissa andra områden (19 § 1 mom. 8 och 9 punkten). Förvaltningen av lufttrafiken ankommer enligt huvudregeln på riket. Lufttrafiken inom landskapet på sjukvårdens och turismens områden ankommer på landskapsstyrelsen. Den förvaltning som hänför sig till transitotrafiken ankommer på riksmyndigheterna. Däremot skall samtrafiken mellan landskapet och fastlandet skötas av riksmyndigheterna i samråd med landskapsmyndigheterna.

Om fast egendom exproprieras för allmänna riksbehov i landskapet, skall landskapsstyrelsen ges tillfälle att komma med utlåtande innan beslutet fattas av statsrådet.

För att skapa en utväg att klara av de svårigheter som den delade förvaltningskompetensen medför och för att bereda rum för beaktande av lämplighetssynpunkter har i självstyrelselagen intagits ett stadgande om s.k. överenskommelseförordningar. Ett motsvarande stadgande ingick redan i den första självstyrelselagen (18 §). Enligt 20 § självstyrelselagen kan med landskapsstyrelsens begivande förvaltningsuppgifter som ankommer på rikets allmänna förvaltning för viss tid eller tillsvidare överföras på landskapsförvaltningen och landskapsförvaltningen tillkommande förvaltningsuppgifter på rikets allmänna förvaltning. En sådan överenskommelseförordning påverkar inte lagstiftningsbehörigheten. Sålunda kan landstinget inom sin behörighet stifta en landskapslag som står i strid med en sådan förordning. Landskapslagen träder dock i kraft först sedan förordningen ändrats eller upphävts.

Såsom framgår av den vedertagna benämningen på detta slag av förordningar bygger dessa förordningar på en form av avtal mellan riket och landskapet. Förordningen kan därför sägas upp. Om förordningen sägs upp eller om landstinget stiftar en lag som strider mot förordningen, skall förordning om ändringen eller upphävandet utfärdas inom ett år räknat från uppsägningen eller från den tidpunkt, då det framgått att republikens president inte använt sin vetorätt i fråga om landskapslagen.

Praxis har utformats så, att i överenskommelseförordningar även intas materiella stadganden med direkt anknytning till kompetensregleringen. Förvaltningsuppgifter har med stöd av överenskommelseförord-

ningar överförts både från landskapsmyndigheter till riksmyndigheter och tvärtom. I de flesta fall har en överföring skett från riksmyndigheterna till landskapsstyrelsen och myndigheter som underlyder den. I överenskommelseförordning har ofta stadgats om samförvaltning inom visst område.

Genom förordning (894/72) har handhavandet av de förvaltningsuppgifter som föranleds av landskapslagen angående tillämpning i landskapet Åland av lagen om statsgarantier för fartygsanskaffningar av den 25 oktober 1972 överförts till statsgarantianstalten. De uppgifter som föranleds av landskapslagen om tillämpning av lagen om exportgaranti i landskapet Åland av den 17 augusti 1976 har likaså genom överenskommelseförordning (584/77) överförts till exportgarantianstalten. Inom området för näringsutövning har däremot genom förordningen om fastighetsförmedlare i landskapet Åland (1041/75) förvaltningsuppgifter som enligt rikslagstiftningen ankommer på länsstyrelsen anförtrotts landskapsstyrelsen.

Förordningen om utgivning av frimärken för landskapet Åland (113/82) har möjliggjort utgivning av särskilda frimärken för landskapet. Vid utgivningen, som handhas av post- och televerket, skall samråd äga rum mellan landskapsstyrelsen och riksmyndigheterna. Det ankommer på landskapet att ta initiativ till utgivning av frimärken och att avgöra huruvida utgivning skall ske eller ej. Frimärken för landskapet säljs endast i landskapet och får användas på brev och andra försändelser, som frankeras i landskapet för befordran inom landskapet eller till bestämmelseort utom landskapet.

Enligt förordningen om handhavandet i landskapet Åland av vissa uppgifter som rör radioanläggningar (610/81) deltar landskapet i de uppgifter, som ankommer på riksmyndigheterna enligt lagen (8/27) och förordningen (9/27) angående radioanläggningar såtillvida, att landskapsstyrelsen inom ramen för landskapets ordinarie årsstat ställer medel till förfogande för uppförande och nyttjande av radioanläggningar för utsändning av radio- och televisionsprogram i landskapet.

De förvaltningsuppgifter som enligt lagstiftningen om lönegaranti ankommer på arbetskraftsbyråerna, handhas i landskapet med stöd av en överenskommelseförordning (137/77) av Ålands arbetsförmedlingsbyrå.

Inom lantbrukslagstiftningen har tre överenskommelseförordningar utfärdats. De uppgifter som enligt rikslagstiftningen om virkesmätning ankommer på forststyrelsen och central- och distriktsskogsnämnderna sköts på Åland av landskapsstyrelsen. De uppgifter som ankommer på jordbruksstyrelsen och lantbruksdistriktens lantbruksbyråer rörande avträdelsepension och generationsväxlingspension har genom två överenskommelseförordningar (912/74) och (24/75) överförts till landskapsstyrelsen.

Den mellan riket och landskapet uppdelade behörigheten i fråga om hälso- och sjukvården har förutom genom 19 § självstyrelselagen reglerats genom två överenskommelseförordningar. I förordningen om hälso- och sjukvårdsförvaltningen i landskapet Åland (375/73) har en stor del av de förvaltningsuppgifter som enligt kompetensfördelningen i självstyrelselagen förbehållits riket anförtrotts landskapsmyndigheterna. Sålunda handhar landskapsstyrelsen alla de uppgifter som enligt rikslagstiftningen skulle ankomma på länsstyrelse, med undantag för de ärenden som skall handläggas av länsrätt. Likaså ankommer det på landskapsstyrelsen att vidta åtgärder för bekämpande av tuberkulos. Landskapsstyrelsen kan förordna person att bestrida läkartjänst utan medicinalstyrelsens yttrande. De tillstånd som länsstyrelse beviljar enligt lagen om gifter (309/69) har i förordningen överförts på landskapsstyrelsen.

Genom förordningen om veterinärvården i landskapet Åland (312/71) har landskapsmyndigheterna övertagit flera riksuppgifter. Frågor angående förebyggande och bekämpande av djursjukdomar och annan veterinärvård som i riket handhas av länsstyrelse sköts i landskapet av landsskapsstyrelsen. Även livsmedelshygieniska uppgifter samt övervakningen av de kommunala veterinärerna handhas av landskapet. Detsamma gäller frågor i anslutning till lagstiftningen om mjölkkontroll som i riket ankommer på veterinäravdelningen vid jord- och skogsbruksministeriet.

Polisförvaltningen utgör såsom framgår av avsnittet 3.4.1. ett område, där behörigheten uppdelats mellan riks- och landskapsorganen. För att samordna förvaltningen har i en överenskommelseförordning intagits stadganden om bl.a. tillsynen över polisväsendet och om en samrådsdelegation för polisförvaltningen, som består av företrädare för både riks- och landskapsmyndigheterna. Genom förordningen om handhavande av rikets allmänna lokalförvaltning och om polisväsendet i landskapet Åland (184/80) har även de allmänna förvaltningsuppgifter som enligt rikslagstiftningen ankommer på länsman överförts på landskapets polischef som är landskapets tjänsteman. Med undantag för de anställda vid centralkriminalpolisens enhet för Åland är alla polisbefattningar i landskapet landskapsbefattningar.

Landskapets polis handhar även förundersökning i landskapet och enligt sagda förordning ankommer det på landskapets polis att på begäran av såväl myndighet som enskild utföra delgivningsuppdrag i fem skärgårdskommuner i landskapet. På begäran av myndighet kan polisen verkställa delgivningar även i övriga kommuner i landskapet.

Lagstiftningen och förvaltningen rörande säkerhetsupplag ankommer på rikets organ. De förvaltningsuppgifter som lagen om statens säkerhetsupplag (531/58) förutsätter handhas av landskapsstyrelsen till den del fråga är om tung brännolja för tryggande av landskapets näringsliv samt befolkningens utkomst och hälsa. Detta stadgas i förordningen om handhavande i landskapet Åland av vissa i lagstiftningen om säkerhetsupplag förutsatta uppgifter (757/83).

Till rikets behörighet hör frågor rörande rättegångsväsendet. Behörigheten gäller även den allmänna rättshjälpsverksamheten. Genom en överenskommelseförordning har dock en del förvaltningsuppgifter överförts på landskapet. Den allmänna tillsynen över rättshjälpsverksamheten ankommer på justitieministeriet, men övriga på ministeriet ankommande förvaltningsuppgifter enligt lagen om allmän rättshjälpsverksamhet (88/73) handhas av landskapsstyrelsen. Med stöd av avtal mellan landskapet och de åländska kommunerna handhar landskapet även de på kommun ankommande uppgifterna.

Lagstiftningen och förvaltningen inom socialvården är såsom framgår av avsnittet 3.4.1. uppdelad mellan riks- och landskapsmyndigheterna. Genom förordningen om förvaltningen av vissa till socialvården samt till nykterhetsväsendet och alkoholinspektionsverksamheten hörande uppgifter i landskapet Åland (1039/77) har landskapet övertagit en stor del av riksuppgifterna. Med undantag för frågor angående moderskapsunderstöd och barnbidrag samt understöd och ersättningar som grundar sig på lagstiftningen om försvarsmakten handhas uppgifterna inom socialvården helt av landskapsstyrelsen. Invalidvården och frågor rörande invalidpenning sköts likaså av landskapsstyrelsen. Vården av missbrukare av berusningsmedel har anförtrotts landskapsstyrelsen. Uppgifterna inom nykterhetsväsendet och alkoholinspektionsverksamheten samt vissa frågor som gäller statsandelar och understöd för nykterhetsarbete ankommer även på landskapsstyrelsen.

Lagstiftningen om inteckning hör till rikets behörighet. Därav följer att förvaltningsuppgifter i anslutning till lagstiftningen om inteckning i bil även handhas av rikets myndigheter för landskapets del. Eftersom landskapet har lagstiftningsbehörighet i fråga om motorfordon och ett eget bilregister har det ansetts ändamålsenligt att genom överenskommelseförordning (1040/75) överföra på landkapsstyrelsen de uppgifter som enligt lagen om inteckning i bil (810/72) ankommer på bilregistercentralen.

Såsom framgår av avsnittet om lagstiftningsbehörigheten ankommer frågor som rör undervisning enligt huvudregeln på landskapet. Vissa delar

har dock hänförts till riksmyndigheternas kompetensområde, bl.a. ärenden som rör de fordringar som en läroinrättning bör fylla för att ha dimissionsrätt till statens universitet samt "den kunskap och skicklighet som erfordras för vinnande av viss av staten godkänd kompetens". För att examina som avläggs vid Ålands sjöfartsläroverk, Ålands tekniska skola och vid Ålands handelsläroverk skall ge motsvarande kompetens som examina i motsvarande läroinrättningar i övriga delar av riket har detta beaktats i överenskommelseförordningar om ordnandet av undervisningen i sagda skolor (161/24), (555/67) och (1042/75).

Behörigheten i fråga om fornminnesförvaltningen är delad på grund av den delade lagstiftningsbehörigheten. I förordningen om fornminnesförvaltningen i landskapet Åland (600/73) har landskapsstyrelsen tilldelats förvaltningsuppgifter som enligt behörighetsfördelningen ankommer på riksmyndigheterna. De administrativa uppgifter som föranleds av det legala skyddet för fornlämningar ankommer på riksmyndigheterna, dock så att dessa i förvaltningen biträds av landskapsstyrelsen. Bl.a. Kastelholms slott med därtill hörande jordområde förvaltas av landskapsstyrelsen. Restaurering av slottet, utgrävningar och andra byggnadsåtgärder på slottet skall dock ske enligt en plan som godkänts av museiverket.

Arkivväsendet hör enligt huvudregeln till rikets behörighetsområde. Genom förordningen om arkivförvaltningen i landskapet Åland (1040/77) har landskapsstyrelsen likväl som uppgift att leda och övervaka arkivväsendet såvitt fråga är om landskapsmyndigheternas arkiv, kommunala och kyrkliga arkiv samt arkiv av privat natur. Riksarkivets uppgifter handhas till denna del av landskapsstyrelsen. Riksmyndigheterna har hand om förvaltningen av övriga arkiv, men de kan ge landskapsstyrelsen i uppdrag att inspektera även statens arkiv i landskapet. Enligt överenskommelseförordningen finns vid landskapsstyrelsen ett landskapsarkiv med en landskapsarkivarie samt annan erforderlig personal.

I frågor som gäller kommunikationer har två överenskommelseförordningar utfärdats. Förvaltningen av Lemströms kanal och uppsikten över trafiken och ordningen i kanalen har anförtrotts landskapsstyrelsen genom förordningen om förvaltningen av Lemströms kanal (959/74). Genom förordningen om samtrafiken mellan landskapet Åland och fastlandet (275/86) kan den i 19 § 1 mom. 8 punkten självstyrelselagen avsedda samtrafiken med fartyg mellan landskapet och fastlandet handhas av vederbörande riksmyndighet i samråd med landskapsstyrelsen eller av landskapsstyrelsen i samråd med vederbörande riksmyndighet.

3.6. Rättskipning

Regler rörande rättskipningen i landskapet finns i 21 och 22 §§ och 40 § 1 mom. självstyrelselagen. Den rättskipande verksamheten ankommer enligt dessa stadganden i regel på vederbörande riksorgan. Domsrätten i tviste- och brottmål utövas av rikets allmänna domstolar med högsta domstolen i sista instans. Den förvaltningsrättsliga rättskipningen ankommer på länsstyrelsen i landskapet, dvs. länsrätten, samt på andra myndigheter som i riket handhar sådan rättskipning. Sista instans är högsta förvaltningsdomstolen. Rätten att reglera de rättskipande organens verksamhet ankommer även på rikets lagstiftande organ (11 § 2 mom. 13 punkten).

Särskilda stadganden om förvaltningsrättskipningen kan enligt 22 § självstyrelselagen meddelas beträffande ärenden som hör till självstyrelsen. Utgående från stadgandet har det stiftats en särskild lag om tillämpningen i landskapet Åland av lagen om ändringssökande i förvaltningsärenden (182/79). Enligt sagda lag utgör landskapsstyrelsen besvärsinstans när besvär anförs över beslut av lägre förvaltningsmyndighet i landskapet, om ärendet enligt självstyrelselagen hör till självstyrelsen och inte angår beskattning.

Enligt stadgandet i 40 § 1 mom. självstyrelselagen skall besvär över landskapsstyrelsens beslut och övriga ämbetsåtgärder anföras "såsom stadgat är om anförande av besvär i motsvarande fall över länsstyrelsens beslut". Avsikten med stadgandet har troligen varit att ändring regelmässigt skall sökas hos högsta förvaltningsdomstolen, till vilken besvär över länsstyrelsens avgöranden i frågor som är av samma art som de som behandlas av landskapsstyrelsen, vanligen riktas. Sedan det skett en decentralisering inom många förvaltningsområden med en överföring av behandlingen av ärenden från ministerier och centrala ämbetsverk till länsstyrelserna har tolkningen av stadgandet försvårats. I riket är ett ministerium eller ett centralt ämbetsverk numera ofta besvärsinstans i fråga om länsstyrelsens beslut, och först därefter kan besvär anföras hos högsta förvaltningsdomstolen. Tolkningen av stadgandet försvåras ytterligare av att förvaltningsärendena på Åland ibland saknar direkt motsvarighet inom statsförvaltningen.

3.7. Landskapets hushållning

I 5 kap. självstyrelselagen regleras de frågor som berör landskapets

hushållning. Finansieringen av självstyrelsen sker i huvudsak genom beviljande av statsmedel, dels i form av utjämning av ordinarie utgifter, dels genom beviljande av extraordinarie anslag. I gengäld tillkommer riket enligt 11 § 2 mom. 5 punkten självstyrelselagen lagstiftningsbehörigheten i fråga om "skatter och avgifter, vilka skola i riket allmänneligen utgöras". De i riket gällande skattelagarna beträffande statliga skatter är således tillämpliga även i landskapet och staten uppbär skatt på samma sätt som i övriga delar av landet. Landstinget kan dock besluta om påförande av särskild landskapsskatt enligt 23 § självstyrelselagen. Sådan skatt tillfaller landskapet.

Enligt 27 § 1 mom. självstyrelselagen har landskapet rätt att få sina utgifter för självstyrelseförvaltningens ordinarie behov utjämnade genom statsanslag. Dessa s.k. ordinarie anslag utgör den viktigaste delen av självstyrelsens finansiering. Till grund för den ordinarie utjämningen, som sker i efterhand för ett år i sänder, skall enligt 29 § 1 mom. självstyrelselagen läggas landskapets utgifter för självförvaltningens ordinarie behov samt de inkomster, som tillfallit landskapet.

För att utgifterna skall kunna utjämnas förutsätts det, att de skall avse sådana behov, som ligger inom självstyrelsens behörighetsgränser. Utgifterna kan kompenseras endast i den utsträckning motsvarande ändamål i övriga delar av riket tillgodoses med statsmedel. Vid utjämningsförfarandet skall ytterligare tillses, att landskapet kommer i åtnjutande av enahanda förmåner som övriga delar av riket, varvid bland annat landskapets geografiska och andra särförhållanden skall beaktas vid fastställandet av anslagsbehoven. Inkomsterna skall beräknas enligt i riket gällande normer och avdras vid fastställandet av den skattefinansiella utjämningen.

Stadgandena rörande den andra formen av skattefinansiell utjämning mellan riket och landskapet, dvs. beviljande av extraordinarie anslag, ingår i 30 § självstyrelselagen. Initiativet beträffande extraordinarie anslag utgår från landstinget. Förutsättningen för erhållande av extraordinarie anslag är, att det är fråga om en större engångsutgift, som härrör av en självstyrelseangelägenhet och som inte skall inbegripas i den ordinarie utjämningen. Ytterligare förutsätts det, att de belopp som anslås inte får vara högre än beloppen för motsvarande ändamål i andra delar av riket. Prisläget och särförhållandena på Åland får härvid dock beaktas.

Resultatet av den skattefinansiella utjämningen under åren 1977 - 1984 i form av ordinarie medel och extraordinarie anslag framgår av tabell 2.

Tabell 2. Skattefinansiell utjämning 1977 - 1984 (1 000 mk)

År	Landskapets ordinarie bokslut		Ordinarie utjämning		Av staten utbetalade extraordinarie anslag	Summa statsanslag
	Summa utgifter	Summa inkomster exkl. statsanslag	Utom kolumn (ej godkända utgifter)	Utjämnade belopp (slutligt ordinarie statsanslag)		
1977	164.448	26.084	183	138.180	14.338	152.518
1978	190.275	30.921	69	159.285	11.800	171.085
1979	208.383	38.552	70	169.760	18.000	187.760
1980	251.396	43.473	138	207.784	23.786	231.570
1981	292.739	51.462	723	240.554	13.125	253.679
1982	313.277	61.138	1.165	250.924	520	251.444
1983	352.512	69.332	1.204	281.976	-	281.976
1984	406.827	80.285	905	326.636	4.116	329.752

Vid sidan av de ordinarie och extraordinarie anslagen förekommer vissa överföringar till landskapet, vilka alla gäller utgiftsområden inom vilka landskapet saknar behörighet och om vilka landskapet sålunda inte enligt gällande lag självständigt kan besluta. Till dessa hör t.ex. anslag för sänkning av transportkostnaderna mellan Åland och fastlandet (transportstödet), som år 1984 uppgick till 600.000 mk, samt understöden för politisk verksamhet (år 1984 253.000 mk) och politisk information (år 1984 214.750 mk). Riksmyndigheterna beviljar dessa stöd. Landskapet får besluta om den interna fördelningen enligt normer, som är anpassade för förhållandena i landskapet.

Jordbruksstöd, som utgår enligt rikslagstiftningen om styrning och balansering av lantbruksinkomsten, betalas i form av prisstöd och subventioner av eller genom statliga myndigheter, medan vissa bidrag erläggs av medel som upptagits i landskapets ordinarie årsstat. Ett specialfall av överföring via statsförslaget utgör ersättningen till de åländska kommunerna för bortfall av kommunalskatt i vissa fall (år 1984 2,2 milj.mk). Anslaget ersätter sådan förlust av kommunalskatt, som drabbar åländska kommuner på grund av att den kommunalskatteandel, som betalas i Sverige av sjömän med hemort på Åland, tillfaller den svenska staten. Ersättningen grundar sig på ett avtal mellan Finland och Sverige, enligt vilket vartdera landet erlägger en viss andel.

I årsstaten för landskapets enskilda medel ingår inkomster och

utgifter som står utanför utjämningsförfarandet mellan riket och landskapet. Större delen av inkomsterna och utgifterna i den enskilda årsstaten hänför sig till uppgifter som landskapet handhar i stället för kommunalförbund. De inkomster som landstinget kan fritt förfoga över är huvudsakligen nettoinkomsterna från landskapets jordegendomar och eventuell landskapsskatt. I den enskilda årsstaten ingår även Ålands penningautomatförenings medel. Av enskilda medel bekostas de utgifter, som vid ordinarie utjämning inte godkänts. De enskilda medlen har en ringa betydelse som finansieringskälla jämfört med de ordinarie medlen.

Ålandsdelegationen verkställer den ordinarie utjämningen. Beslutet underställs republikens president, som stadfäster det oförändrat eller lämnar det utan fastställelse. I det senare fallet återförvisas ärendet till delegationen för förnyad behandling. Även beslut om beviljande av extraordinarie anslag fattas av Ålandsdelegationen och stadfästs av republikens president. Frågorna angående hushållningen föredras i statsrådet från finansministeriet.

3.8. Skälen till revisionen

Den gällande självstyrelselagen bygger i huvudsak på ett beredningsarbete som inleddes i slutet av 1930-talet. Syftet med revisionen var då att förtydliga stadgandena i den första självstyrelselagen med beaktande av den praxis som hade utvecklats. Självstyrelselagen är sålunda stiftad med utgångspunkt i de förhållanden som rådde för närmare 50 år sedan. Den är såväl tekniskt som materiellt svårtillämplig i dagens förhållanden.

Det mål som uppställdes för självstyrelsen i propositionen till den första självstyrelselagen och som har relaterats i avsnittet 1.3. i den historiska översikten, har inte i alla avseenden nåtts genom den gällande självstyrelselagen. Det finns fortfarande utrymme för en utvidgad självstyrelse och de praktiska förutsättningarna härför är i dag goda. Det finns en fungerande landskapsförvaltning som kan klara av nya uppgifter inom ramen för självförvaltningen. Samarbetet mellan statens och landskapets myndigheter löper på det hela taget friktionsfritt och i en anda av samförstånd.

Självstyrelsens primära målsättning har respekterats och de grundläggande reglerna för bevarandet av språket och kulturen har i stort sett fungerat tillfredsställande. Detsamma gäller bestämmelserna om jordförvärv. Tolkningen av dessa grundläggande stadganden är dock inte entydig i alla avseenden. Propositionen avser att rätta till uppkomna olägenheter och

förhindra att luckor uppkommer i det nationalitetsskydd som befolkningen i landskapet tillförsäkrats.

Enligt självstyrelselagen har lagstiftnings- och förvaltningsbehörigheten delats upp mellan rikets och landskapets organ. Vanligen har delningen skett så att ett rättsområde hänförts till antingen rikets eller landskapets behörighet. En stor del av rättsområdena är likväl s.k. delade rättsområden, i fråga om vilka behörigheten anförtrotts landskapet med vissa undantag. De delade rättsområdena skapar osäkerhet beträffande omfattningen av landskapets behörighet och försvårar tillämpningen av självstyrelselagstiftningen. I förslaget eftersträvas därför ett minskat antal delade rättsområden så långt det är möjligt utan att riksintressen åsidosätts. Förslaget innebär härvid att landskapets befogenheter inom lagstiftning och förvaltning utökas. Utökningen av kompetensen kommer närmast att beröra områden, där kompetensen nu i huvudsak tillhört landskapet. Inom flera sådana områden har förvaltningsbehörigheten redan tidigare överförts till landskapet med stöd av s.k. överenskommelseförordningar.

Förutom den kompetensförskjutning som föreslås vid slopandet av delade områden har utvecklingen av självstyrelsen aktualiserat överföring av helt nya områden till landskapets behörighet. Sådana angelägenheter som nära anknyter till självstyrelsens grunder eller som med tanke på en ändamålsenlig förvaltning bäst kan handhas av självstyrelseorganen har enligt förslaget överförts till området för landskapets behörighet. Eftersom en fullständig uppdelning mellan riket och landskapet inte är möjlig inom alla områden, bör det samtidigt intas klara regler om samförvaltningsfrågor inom de områden som förblir delade. Härigenom kan man förhindra, att åtgärder som vidtas inom det ena behörighetsområdet negativt påverkar förhållandena inom det andra behörighetsområdet, och skapa en mera flexibel förvaltning.

Enligt självstyrelselagen kan landskapet formellt fritt bestämma om både sina inkomster och utgifter. Vid lagens tillkomst betonades det uttryckligen, att landskapet i stöd av självstyrelselagen äger "full frihet att bestämma sin budget och votera för landskapets behov erforderliga anslag" (reg.prop 100/1946 rd). Under den första självstyrelselagens tid gick utjämningsförfarandet i stor utsträckning ut på en granskning även av enskilda verifikat. Efter tillkomsten av den gällande självstyrelselagen övergick Ålandsdelegationen till att jämföra landskapets inkomster och utgifter moment för moment med riksbudgetens motsvarande poster. Numera iakttar delegationen ett förfarande, där tyngdpunkten läggs på en sektorsgranskning och en uppföljning av bokslutet kapitelvis.

Trots Ålandsdelegationens nuvarande praxis har landskapet i allmänhet ej ansetts ha möjlighet att överskrida rikets normer på ett område genom att vid utjämningen tillgodoräkna sig inbesparingar på ett annat område. Härigenom har möjligheterna att beakta de speciella anslagsbehov som kan gälla för landskapets del försvårats. Även om stadgandena medger avvikelser från grundprinciperna, då landskapets "särförhållanden" ger anledning därtill, har landskapet i sin hushållning i praktiken i stor utsträckning blivit bundet vid riksbudgeten och de normer som gäller för statens inkomster och utgifter. Om landskapsmyndigheternas bedömning härvidlag inte delas av Ålandsdelegationen kan följden bli att utjämning förvägras och att utgifterna måste finansieras över landskapets enskilda budget.

Då utjämningen sker i efterhand ställs landskapsmyndigheterna inför svåra avvägningsproblem beträffande utgifter, vilkas kompensering kan antas vara osäker, trots att det kan vara fråga om för de åländska förhållandena nödvändiga utgifter. Då t.ex. de grundläggande principerna för hälso- och sjukvården och undervisningen samt de flesta socialpolitiska åtgärderna ankommer på riket, medan lagstiftningen i övrigt ankommer på landskapet, innebär detta att rikslagstiftningen kommer att begränsa landskapets ekonomiska rörelsefrihet.

Den fria budgeteringsrätten, som enligt självstyrelselagen (27 § 2 mom.) tillkommer landstinget, är såsom ovan framgått i praktiken begränsad. En bindning av landskapets och rikets utgifter i detalj tjänar inget väsentligt riksintresse. Riksintresset gäller huvudsakligen blott det totalbelopp som tillgodoräknas landskapet. Förslaget syftar därför till en avsevärt ökad ekonomisk frihet för landskapet inom ramarna för tillbudsstående medel.

3.9. Andra självstyrelsesamfund i Norden

3.9.1. Färöarna

Färöarna tillerkändes ställning som ett självstyrande folksamfund i det danska riket genom en dansk lag av den 23 mars 1948 (Lov nr 137 om Faerøarnes Hjemmestyre, nedan hjemmestyreloven). Lagen trädde i kraft den 1 april 1948. Den åtnjuter inte någon särskild grundlagshelgd och bygger inte på någon form av internationella avtal. Den tillkom som ett led i den historiska utvecklingen på Färöarna och anses allmänt ha formen av en överenskommelse mellan Danmark och Färöarna som inte ensidigt kan

ändras av de danska myndigheterna.

Den färiska befolkningen, som uppgår till drygt 45 000 personer, har som sitt högsta självstyrelseorgan sin folkvalda representation, lagtinget, och som högsta förvaltningsorgan landsstyret. Lagtinget väljs för fyra år och består av minst 27 och högst 32 medlemmar. Valrätt och valbarhet till lagtinget har envar som har fyllt 18 år och som har fast boplats på Färöarna. Lagtinget väljer sin talman och kan fatta beslut om sin egen upplösning. Landsstyret, som utövar den administrativa makten, består av en ordförande, lagmannen, och landsstyremedlemmarna, vilka utses av lagtinget. Under landsstyret lyder den egentliga centralförvaltningen. Danska statens representant på Färöarna är riksombudsmannen. Han svarar för rikets administration på Färöarna. Han har yttranderätt i lagtinget men inte rösträtt. Från Färöarna väljs två riksdagsmän till Danmarks riksdag, folketinget.

Enligt hjemmestyreloven är vissa sakområden s.k. särangelägenheter som faller under självstyrelsen, medan andra utgör s.k. gemensamma angelägenheter och ankommer på riksorganen. Till självstyrelselagen har fogats en s.k. lista A över sakområden, som principiellt är färiska särangelägenheter och vilka självstyrelsemyndigheterna kan besluta överta eller som riksmyndigheterna kan besluta att skall övergå till självstyret. På en s.k. lista B uppräknas sakområden, som helt eller delvis kan hänföras till färiska särangelägenheter efter det att förhandlingar därom förts mellan riksmyndigheterna och självstyrelsemyndigheterna.

De viktigaste områdena som hittills har övertagits från lista A gäller Färöarnas egen styrelseordning, kommunala förhållanden, byggnadsfrågor, folkregister, apoteksväsendet, vissa miljöfrågor, lagstadgad olycksfallsförsäkring, arbetsförhållanden, direkta och indirekta skatter, finansväsendet, hamnavgifter, gymnasiet, folkhögskolor, navigationsskolor och Färöarnas akademi. Särangelägenheter enligt lista A är även frågor som gäller arkiv, bibliotek, museer, fredning av byggnader och naturfredning. Trafikväsendet är med undantag för hamnar och telegrafväsendet en särangelägenhet som har övertagits. Lagtingets lagstiftningsbehörighet omfattar även lantbruk, fiske, produktion och handel samt frågor rörande fastighetsregistrering (tinglysning) och expropriation. Post- och telefonväsendet är likaså en särangelägenhet som har övertagits av självstyret, med undantag för de frågor som gäller internationella förbindelser. Även alkohollagstiftningen ankommer på självstyrelsemyndigheterna.

Lista A ger möjligheter till en ytterligare utvidning av självstyrelsen, bl.a. hela sjukhusväsendet och skolväsendet kan övertas. Efter förhandling-

ar med riksmyndigheterna har från lista B som särangelägenheter övertagits radio och television med undantag för frågor av internationell art. Likaså har jordfonden, som administrerar den s.k. kungsjorden (cirka 50 procent av jorden), övertagits. Även import- och exportkontrollen har övertagits från lista B. Lista B möjliggör även övertagande av frågor som gäller folkkyrkan, polisen, luftfart samt mineraler och andra naturtillgångar (råstoff i underjorden). Om sistnämnda område förs för närvarande förhandlingar mellan riksmyndigherna och självstyrelsemyndigheterna.

De angelägenheter som inte är särangelägenheter anses vara gemensamma angelägenheter och ankommer på riksmyndigheterna. I särangelägenheter stiftar lagtinget särskilda lagtingslagar för Färöarna, lagtingslove, medan förvaltningsuppgifterna i sådana ärenden ankommer på landsstyret och under det lydande myndigheter och organisationer. I lagtingslag har stiftats om radio- och televisionsverksamhet på Färöarna. Radioverksamheten upprätthålls av ett offentligt bolag, som har rätt att sända ut radioprogram på Färöarna med anlitande av de frekvenser som den danska staten har gett tillstånd till. Förstärkta sändare, som möjliggör hörbarhet utanför Färöarna, och reklamradio är inte tillåtna. Upphovsrättslagstiftningen är en gemensam angelägenhet. Färöarna betalar själv för sin andel för internationellt material i radio till den danska upphovrättsinstitutionen.

Televisionsutsändningarna handhas av en annan offentlig institution som köper sändningar mot fast avgift och sänder bandade danska program. En viss egen produktion förekommer också. De internationella frågorna i samband med radio- och televisionsverksamheten handhas av Danmark.

I april 1976 övertog självstyrelseförvaltningen postväsendet. Färiska frimärken hade utgetts redan 1975. Färöarna är inte självständig medlem i Världspostföreningen (UPU). Det danska postverket har hand om de internationella frågorna, medan hela postverkets interna funktion är färisk. Utlandsposten sänds, med undantag för posten till Island, via Danmark. Posttaxan fastställs internt inom gränserna för de ramar som UPU fastslagit.

Socialförsäkringen är en gemensam angelägenhet som direkt underlyder staten (socialdepartementet och sikringsstyrelsen). I Danmark handhas utbetalning av socialpension m.m. av kommunerna. Varje dansk medborgare som efter att ha uppnått stadgad ålder har varit ett år bosatt i kungariket har rätt till ålderspension. Beslut om rätt till förtidspension avgörs i varje län av en delegation. Folkpensionen betalas direkt av budgetmedel. Någon fondering förekommer inte. Kommunerna avgör betingelserna för utbetalning och handhar utbetalningen. På Färöarna gäller det danska socialför-

säkringssystemet, men administrationen som tidigare sköttes av riksombudsmannens kansli överfördes 1985 till ett särskilt färiskt organ (almannastovan), som handhar centralt kommunernas uppgifter. De försäkrade inbetalar inte premier för ålderspension. Folkpensionspremierna uppbärs som skatt. Arbetsgivarna inbetalar arbetstagarnas bruttolön till bankerna, som sköter om skatteinnehållningen. Av socialförsäkringskostnaderna på Färöarna betalar staten 50 procent, vilket sker så att riksombudsmannen utbetalar statens andel direkt till almannastovan, från vilken utbetalningen av pensioner sker. Någon kontroll från danska statens sida av medelanvändningen förekommer inte.

Den lagstadgade olycksfallsförsäkringen är en särangelägenhet, som inte faller under socialförsäkringssystemet. Olycksfallsförsäkringen handhas på Färöarna av ett bolag vars styrelse utses av lagtinget. Den danska försäkringsavtalslagen är gällande, men lagtinget har antagit en lagtingslag om försäkringsverksamhet. De färiska tjänstemannapensionerna betalas direkt av den färiska landskassan och sjukhuspersonalens pensioner av en dansk pensionskassa.

I fråga om de gemensamma angelägenheterna, dvs. sådana vilka ankommer på riksmyndigheterna, gäller ett särskilt förfarande som beaktar Färöarnas självstyrelse. Då en rikslag, som skall gälla enbart Färöarna, skall stiftas, ger lagtinget sitt utlåtande över lagförslaget innan det antas av Danmarks folketing. En sådan av folketinget antagen lag kungörs av lagtinget, varefter den träder i kraft på Färöarna. Om en rikslag gäller en fråga som speciellt berör också Färöarna skall den antagna lagen översändas för utlåtande till Färöarna och, för att träda i kraft på Färöarna, kungöras av lagtinget. Om lagtinget inte godkänner lagen, har praxis varit, att den sätts i kraft med en kunglig förordning (anordning), där de undantag intas som önskats från färisk sida. Förfarandet som inte finns inskrivet i hjemmestyreloven är vedertaget. Statsministeriet i Danmark har i ett cirkulär till övriga ministerier och andra myndigheter (Vejledning om behandling af sager vedrørende Faerøerne av den 1 mars 1985) redogjort därför. Riksombudsmannen har en aktiv roll i diskussionen om undantag i rikslagstiftningen. Lagtinget tillställs förslag till förordningar av nämnda slag i samband med nya danska lagar av sagda slag.

Hjemmestyreloven möjliggör även att endast administrationen i en gemensam angelägenhet övertas av självstyrelsemyndigheterna. Vissa förvaltningsuppgifter som tidigare ankommit på riksombudsmannen har bland annat på detta sätt övertagits i fråga om socialväsendet, sjukvården och skolväsendet.

Frågor som gäller förhållandet till utlandet ankommer enligt hjemmestyreloven på riksmyndigheterna. De internationella avtal som Danmark sluter gäller i princip även Färöarna. På samma sätt som i fråga om rikslagar som berör Färöarna, skall likväl även internationella avtal, som kräver samtycke av folketinget och som berör färiska intressen sändas för behandling till lagtinget. I praktiken gör Danmark i nästan samtliga fall, där det är möjligt, ett förbehåll för Färöarna, enligt vilket avtalet kan efter beslut av lagtinget komma att gälla även Färöarna helt eller med vissa begränsningar. Beslutet om avtalets interna ikraftträdande fattas självständigt av lagtinget.

Vid utrikesministeriet har av staten anställts en särskild i färiska frågor insatt sakkunnig för att bistå ministeriet i frågor som särskilt rör Färöarnas intressen. Hjemmestyreloven ger även möjlighet till att det efter förhandlingar mellan riksmyndigheterna och landsstyret utses särskilda medarbetare vid representationerna i utlandet, vilka särskilt tillvaratar de färiska intressena. Omkostnaderna för dessa medarbetare betalas av färiska medel. För närvarande har Färöarna en sådan representant i Aberdeen i Skottland. Efter samråd mellan riksmyndigheterna och självstyrelsemyndigheterna skall Färöarna ges möjlighet att bevaka sina intressen i förhandlingar med främmande land i fråga om handels- och fiskeavtal. Om det inte är mot rikets intressen kan representanter för självstyrelsen bemyndigas att i frågor som speciellt rör Färöarna direkt förhandla under medverkan av utrikestjänsten med främmande stat. Det är även i praktiken ofta fallet att färiska förhandlare och danska rådgivare deltar i förhandlingarna, då avtalen har särskild betydelse för Färöarna.

I vissa situationer förhandlar färiska representanter självständigt. Så har skett t.ex. vid förhandlingar om fiskeavtal med Island, Norge och Grönland. I vissa situationer förhandlar Danmark och Färöarna gemensamt om avtal med tredje part. Inom gränserna för längre ramavtal om fiske har Färöarna självständigt förhandlat fram och underskrivit ettåriga avtal. Färöarna är inte medlem av Europeiska ekonomiska gemenskapen (EG). EG behandlas av Färöarna som tredje land i tullfrågor m.m.

I fråga om den lagstiftning som tillkommer det färiska lagtinget sker inte kontroll före lagarnas ikraftträdande. Riksombudsmannen som har säte- och talerätt i lagtinget, har förutom ansvaret för den statliga förvaltningen på Färöarna närmast uppgiften som regeringens rådgivare och förhandlare i färiska frågor. Någon rätt att kontrollera den färiska lagstiftningen i särangelägenheter har han inte officiellt. Ett inofficiellt samarbete mellan landsstyret och riksombudsmannen i kompetensfrågor

förekommer likväl. Uppstår det oklarhet om den färiska självstyrelsens kompetens i förhållande till riksmyndigheternas, skall en särskild nämnd tillsättas. Nämnden består av två av regeringen och två av landsstyret utsedda medlemmar samt tre av högsta domstolens president utsedda domare från högsta domstolen. En av domarna utses till ordförande. Nämnden fattar bindande avgöranden rörande de färiska lagarnas giltighet. Om enighet uppnås mellan de av regeringen och landsstyret utsedda representanterna är saken avgjord. I motsatt fall avgörs ärendet av de tre domarna. En sådan nämnd har hittills inte blivit tillsatt.

I ett fall har en domstol prövat en lagtingslags förhållande till självstyrelselagen (Østre landsrets dom av den 5 juli 1983 om förhållandet mellan färisk skattelag och stadgandet i 10 § 2 mom. hjemmestyreloven angående principen om likställighet mellan färingar och andra danska medborgare).

Lagstiftningsbehörigheten i fråga om beskattningen ligger helt på självstyrelsemyndigheterna. Lagtinget beslutar om skatter och tullar. Färingarna betalar inte skatt till danska staten. Någon förmögenhets - eller fastighetsbeskattning förekommer inte. Tull uppbärs i form av importtullar. Färöarna för en i princip självständig finans- och kreditpolitik.

Principen är att de utgifter som förorsakas av särangelägenheterna betalas av färiska medel. Inom vissa områden, som blivit särangelägenheter, har Danmark likväl betalat tillskott. Hamnar har byggts med danskt bidrag och extra bidrag har influtit bland annat till investeringsfonden för Färöarna. Danska staten står för 55 procent av kostnaderna för skolväsendet och för 50 procent av kostnaderna för sjukhusen. I sistnämnda fall är det fråga om områden med delad kompetens. Utgifterna för den offentliga förvaltningen på Färöarna (kommunala, utgifter, landskassautgifter och statens utgifter) uppgår för närvarande till cirka 2,5 miljarder kronor. Av denna summa utgör omkring 700 miljoner kronor statliga utgifter. För närvarande pågår förhandlingar om en ändring av det finansiella systemet på Färöarna. Det finns förslag om att den andel av finansieringen som staten står för skall tillfalla Färöarna som en klumpsumma (bloktilskud) som sedan friare kunde fördelas av självstyrelsen. Systemet kunde gälla alla de statliga sektorerna eller eventuellt endast vissa av dem.

Färöarna hade den danska flaggan som officiell flagga ända till andra världskriget. Under den engelska ockupationen av Färöarna blev den färiska flaggan genom beslut av amtmannen (föregångaren till riksombudsmannen) den 25 april 1940 förklarad som handelsflagga, vilket godkändes av ockupationsmakten England och meddelades i vederbörlig ordning till andra

stater. Användningen av den färiska flaggan som handelsflagga på färiska fartyg är reglerad i en lagtingslag och fartyg som är inregistrerade på Färöarna skall endast föra färisk flagga. Internationellt betraktas den färiska sjöfartsflaggan vid sidan av Dannebrogen som en dansk flagga. Enskilda personer och institutioner m.m. har rätt att på land använda den danska flaggan. Den färiska flaggan får användas över allt i det danska riket.

I ett pass som för en färing utfärdas på Färöarna skall enligt hjemmestyreloven efter orden "Dansk" och "Danmark" införas orden "Føroyar" och "Føroyingur". Som färing anses den som har danskt medborgarskap och som är hemmahörande på Färöarna. Själva passet har en annan utforming och färg än det danska. Färöarna som inte är anslutna till EG använder inte EG-passet.

Enligt lagstiftningen i Danmark är färingar i fråga om skyldighet att avtjäna värnplikt likställda med andra danska medborgare. Det förekommer likväl en vedertagen administrativ praxis enligt vilken färingar, som har fast boplats på Färöarna, är helt befriade från värnplikt. Om en färing flyttar till Danmark är han skyldig att avtjäna värnplikt. Tillfällig vistelse i Danmark, t.ex. på grund av studier, medför inte sådan skyldighet. Reglerna om befrielse från värnplikten ingår inte i någon lag, utan finns endast i ett cirkulär (notat) av inrikesministeriet av den 17 februari 1984, vilket anses vara överensstämmande med hjemmestyreloven.

3.9.2. Grönland

Grönlands ställning som ett särskilt folksamfund inom det danska riket fastställdes i en av Danmarks folketing antagen lag av den 29 november 1978 (Lov nr 577 om Grønlands hjemmestyre, nedan hjemmestyreloven). Liksom den färiska självstyrelselagen saknar den grönländska särskild grundlagshelgd. Angående dess ställning i övrigt råder i allmänhet samma uppfattning som i fråga om självstyrelselagen för Färöarna.

Den folkvalda representationen på Grönland, som har över 52 000 invånare, kallas landsting och förvaltningen leds av ett landsstyre. Landstinget väljs för fyra år. Valrätt och valbarhet till landstinget har den som fyllt 18 år och som minst sex månader före valet varit fast bosatt på Grönland. Till landstinget väljs minst 23 och högst 26 medlemmar. Landstinget väljer landsstyrets ordförande och medlemmar. Danmarks högsta representant på Grönland är riksombudsmannen. Från Grönland väljs två medlemmar till folketinget.

I en bilaga till hjemmestyreloven uppräknas de sakområden som självstyrelsemyndigheterna själva kan bestämma att skall övergå till självstyrelsen. Till dessa områden hör bl.a. Grönlands egen styrelseordning och kommunernas styrelseordning, skatter och avgifter, folkkyrkan, fiske inom territoriet, jakt, lantbruk och renavel. Självstyrelsen kan likaså överta närings- och konkurrenslagstiftningen och frågor om alkoholhaltiga drycker samt bestämma öppethållningstider. Sociala förhållanden och arbetsmarknadsförhållanden, undervisning och kultur uppräknas även i bilagan. Detsamma gäller yrkesutbilding och andra näringsförhållanden inklusive statens fiskeri- och produktionsverksamhet ävensom hälsovårdsväsendet, hyreslagstiftningen, varuförsörjning, intern passagerar- och godstrafik samt miljöskydd. De flesta av de nämnda områdena har redan övertagits av självstyrelsen.

Förutom de områden som nämns i bilagan kan även andra områden övergå till självstyrelsen. Efter förhandlingar mellan riksmyndigheterna och självstyrelsemyndigheterna kan i rikslag bestämmas att ett visst område helt eller delvis eller viss förvaltningsfunktion skall övergå till självstyrelsen.

Genom sådan lag har bl.a. självstyrelsen från ingången av år 1986 övertagit postförvaltningen på Grönland. Självstyrelsen handhar hela postförvaltningen på Grönland och postbefordran från Grönland. Postverket utger egna frimärken. De internationella förbindelserna till UPU handhas av Danmark. De dansk-grönländska postfrågorna regleras genom avtal.

Genom samma lag övergick på självstyrelsen även lagstiftningen om etablering och drift av flygplatser och landningsplatser för helikoptrar. Samtidigt övertogs också regleringen av vissa varor (läkemedel) samt Den kgl. grønlandske Handels verksamhet på de dansk-amerikanska försvarsområdena, varvid de statsanställda blev självstyrelsen underlydande tjänstemän.

Enligt vedertagen praxis, som baserar sig på förarbetena till hjemmestyreloven, kan likväl inte vilket riksområde som helst överföras till självstyrelsen. Statsförfattningsfrågor, frågor som gäller rättskipning och allmänna medborgenliga rättigheter, medborgarskap eller pass samt frågor som rör utrikesförvaltningen kan inte övertas av självstyrelsen. Detsamma gäller även lagstiftningen rörande person-, familje-, arvs- samt avtalsrätt. Även straffrätten och angelägenheter som rör fångvårdsväsendet har helt förbehållits rikets organ. Det kan i detta sammanhang nämnas att det stiftats en särskild strafflag för Grönland. Även försvarsfrågorna är enbart riksangelägenheter.

Sådana danska lagar som enbart gäller Grönland skall enligt hjemmestyreloven sändas för utlåtande till landstinget innan de föreläggs folketinget. Detsamma gäller administrativa bestämmelser som uteslutande rör Grönland. Innehåller en lag eller administrativa bestämmelser sådant som har eller kan få särskild betydelse för Grönland, skall ärendet även om det ankommer på riksmyndigheterna, översändas för utlåtande till självstyrelsemyndigheterna innan bestämmelserna sätts i kraft på Grönland. De önskemål som framkommer från självstyrelsemyndigheternas sida beaktas noggrant vid beredningen av sådana rikslagar och eventuella ändringar under riksdagsbehandlingen meddelas via regeringen till självstyrelsemyndigheterna.

Enligt hjemmestyreloven skall till säkerhet för den bofasta befolkningens rätt till ickelevande resurser och till säkerhet för riksenhetens intressen genom lag fastställas att regleringen rörande efterletande och nyttjande av nämnda resurser sker genom avtal mellan regeringen och landsstyret. Enligt lagen om mineraliske råstoffer i Grønland (lov nr 585 av den 29 november 1978) har en särskild organisation upprättats. Ett särskilt paritetiskt sammansatt danskt-grönländskt råd (faellesråd) och en särskild råstofförvaltning har tillsatts.

Sådana internationella avtal, som Danmark sluter och som kräver folketingets samtycke skall, om de särskilt rör grönländska intressen, sändas för utlåtande till självstyrelsemyndigheterna innan de ingås. Förfarandet är här i stort detsamma som i fråga om Färöarna. I statsministeriets cirkulär av den 19 augusti 1981 till samtliga ministerier om frågor som rör Grönland förutsätts det i frågor som gäller förhållandet till utlandet, att det ministerium, som handläger ärendet, skall se till att det i samband med internationella förhandlingar göras förbehåll för Grönland med tanke på att ärendet eventuellt skall föreläggas Grönlands självstyrelse för behandling.

Grönland har fått samma rätt som Färöarna att delta i och föra internationella förhandlingar. Likaså kan vid de danska representationerna i utlandet stationernas grönländska medarbetare för att tillvarata de grönländska intressena. De avlönas med grönländska medel.

Självstyrelsemyndigheterna skall med det snaraste underrätta riksombudsmannen om antagen landstingslag och landstingsförordning. Riksombudsmannen har likväl inte någon officiell roll i fråga om övervakningen av lagstiftningskompetensen. Om det uppstår tvist mellan självstyrelsen och riksmyndigheterna om behörigheten skall en nämnd av samma slag som den för vilken redogjorts i avsnittet om Färöarna (3.9.1.) tillsättas för att avgöra kompetensfrågan.

Lagstiftningen i beskattningsfrågor ankommer på landstinget. Finanspolitiken är även en självstyrelsefråga medan kreditpolitiken handhas av riksmyndigheterna. Nationalbanken i Danmark försöker likväl i sina avgöranden beakta de speciella grönländska behoven. Någon speciell omsättningsskatt uppbärs inte, men däremot importavgifter som inbringar rätt stora belopp till landskassan (c 200 milj. kronor 1983). Dessa överstiger beloppet av inkomstskatten. De totala utgifterna för självstyrelsen (landskassautgifter och kommunala utgifter) uppgick samma år till drygt en miljard kronor.

Förutom genom direkta inkomster som härleds av självstyrelselagstiftningen (skatter, avgifter m.m.) finansieras självstyrelsen genom medel från danska staten (bloktilskud). Även om utgifterna för ett övertaget område i princip skall finansieras av självstyrelsen, erhålls för vissa områden statliga tilläggsmedel. Tilläggsmedlen är betydande i fråga om skol- och socialväsendet. Stödet för år 1986 uppgick till drygt 890 miljoner kronor. Bloktilskudet utbetalas i månatliga rater utgående från en för tre år åt gången fastställd plan, som förhandlas fram av staten och självstyrelsen, varvid beaktas den allmänna ekonomiska situationen. Det totalbelopp som självstyrelsen erhåller kan den förfoga över fritt och alltså själv prioritera olika förvaltningsgrenar.

Genom en dansk lag av den 6 juni 1985 (Lov nr 222 om et saerligt grønlandsk flag) erhöll Grönland en egen flagga. Enligt lagen stadgas det i landstingslag om användningen av flaggan på Grönland och på fartyg som är inregistrerade där. Riksmyndigheterna på Grönland använder Dannebrogen, vilket även privata personer får göra. Den grönländska flaggan får användas i hela det danska riket. Den grönländska flaggan är sjöfartsflagga på de på Grönland registrerade fartygen. Internationellt betraktas den som en dansk flagga.

I fråga om värnplikt gäller samma regler på Grönland som på Färöarna. På Grönland bosatta personer är befriade från värnplikt, men vid utflyttning till andra delar av riket inträder skyldighet att avtjäna värnplikt.

4. Beredningen av ärendet

4.1. Beredningsorgan

Ålands landsting hemställde den 16 augusti 1971 hos landskapsstyrelsen om utredning av behovet av ändringar i gällande självstyrelselag. Med

anledning härav tillsatte landskapsstyrelsen i juli 1972 en kommitté med uppdrag att verkställa den begärda utredningen och att inkomma med betänkande i ärendet. Kommittén som antog namnet "1972 års kommitté för revision av självstyrelselagen" överlämnade den 23 oktober 1978 sitt betänkande med utredning över behovet av revision av självstyrelselagen jämte tillhörande förslag (Åländsk utredningsserie 1978:9).

Landskapsstyrelsens meddelande till landstinget rörande det arbete som nämnda kommitté hade utfört ledde till att landskapsstyrelsen den 14 november 1979 beslöt tillsätta en ny, parlamentariskt sammansatt kommitté med uppdrag att utarbeta ett förslag till ny självstyrelselag. Kommittén antog namnet Parlamentariska kommittén för revision av självstyrelselagen. Kommitténs betänkande undertecknades den 19 oktober 1981 (Åländsk utredningsserie 1981:7).

Den 1 december 1981 översände landskapsstyrelsen sistnämnda betänkande till landstinget för behandling. Landstingets behandling avslutades den 2 februari 1983 genom beslut om att till landskapsstyrelsen framföra ett omarbetet förslag till ny självstyrelselag såsom önskemål för det fortsatta arbetet på revisionen av självstyrelselagen.

Statsrådet tillsatte den 7 maj 1981 på framställning av landskapsstyrelsen en kommitté med medlemmar från såväl riket som landskapet för beredning av ett förslag till ny självstyrelselag. Kommitténs uppdrag var att med bibehållande av landskapet Ålands nuvarande statsrättsliga ställning och med beaktande av de utredningar som gjorts och det lagutkast som utarbetats i landskapet för en revision av självstyrelsen, i form av en regeringsproposition uppgöra ett förslag till ny självstyrelselag för landskapet Åland. Kommittén antog namnet Ålandskommittén.

Landstingets ovan nämnda förslag, vilket skulle beaktas av Ålandskommittén, tillställdes kommittén den 11 mars 1983.

Ålandskommittén har i sitt arbete hört sakkunniga från utrikesministeriet, finansministeriet, jord- och skogsbruksministeriet, handels- och industriministeriet och social- och hälsovårdsministeriet. Likaså har kommittén hört sakkunniga från medicinalstyrelsen, museiverket, statistikcentralen och Finlands Bank samt Oy Alko Ab. Kommittén har inbegärt skriftliga utlåtanden av statsrådets kansli, inrikesministeriet, undervisningsministeriet, trafikministeriet och miljöministeriet. Kommittén har även hört företrädare för Redarnas Ömsesidiga Försäkringsbolag, Ålands Ömsesidiga Försäkringsbolag, Ålandsbanken Ab, Ålands Producentförbund och Ålands handelskammare. Därtill har företrädare för Ålands Vänner i Helsingfors r.f., Ålandsgillet i Stockholm och Ålandsringen i Åboland r.f.,

vilka företräder från landskapet utflyttade ålänningar, hörts i kommittén. Kommittén har tagit del av en skrivelse från Finlands Fackförbunds Centralorganisation FFC r.f. Företrädare för kommittén har gjort ett studiebesök på Färöarna och i Köpenhamn för att få insikter i självstyrelseordningarna för Färöarna och Grönland. Diskussioner fördes med företrädare för självstyrelsemyndigheterna och riksmyndigheterna på Färöarna samt tjänstemän vid det danska statsministeriet och ministeriet för Grönland, vilka ansvarar för frågor som gäller den färiska respektive den grönländska självstyrelsen.

Ålandskommittén avgav sitt betänkande (komm.bet. 1987:31) den 9 juni 1987.

4.2. Remissutlåtanden

Ålandskommitténs förslag sändes på remiss till ...myndigheter...

5. Den föreslagna reformen

5.1. Allmänna stadganden

Såsom framgår av det i avsnitt 2 ovan sagda, avser revisionen av självstyrelselagstiftningen inte att ändra på de grunder enligt vilka självstyrelsen hittills utformats eller på landskapets statsrättsliga ställning inom republiken. För att självstyrelsen framdeles skall kunna vidareutvecklas krävs vissa justeringar i de stadganden som är av principiell betydelse för autonomin. Vissa av de grundläggande stadgandena bör av praktiska skäl ses över. För ändringsförslagen i fråga om de allmänna till självstyrelsen hörande grundstadgandena redogörs i detta avsnitt. De viktigaste stadgandena om språk och den åländska hembygdsrätten, vilka även hör till självstyrelsens grunder, behandlas i avsnitten 5.2. och 5.3.

Trots stadgandet i 11 § 1 mom. självstyrelselagen angående "ändring, förklaring eller upphävande av eller avvikelse från de grundlagar, som röra Ålands självstyrelse," har självstyrelselagens ställning i den finländska författningshierarkin varit något oklar. Självstyrelselagen har i allmänhet ansetts jämförbar med en grundlag. I propositionen (50 §) har det ansetts motiverat att i förtydligande syfte inta ett stadgande om att självstyrelselagen gäller som grundlag. I övrigt har det i fråga om reglerna om ändring, förklaring eller upphävande av eller avvikelse från självstyrelselagen i sak inte gjorts några ändringar jämfört med gällande lag.

Landskapets område definieras i 2 § i förslaget. Landskapet omfattar således det område som utgjorde Ålands län då den första självstyrelselagen trädde i kraft, dock med beaktande av den gränsjustering på skäret Märket i Ålands hav som ingår i ändringen av 1 § 2 mom. (527/85) självstyrelselagen. Enligt lagen om rätt till allmänt vattenområde inom landskapet Åland (205/66) utgör Finlands territorialvatten i landskapet allmänt vattenområde till den del det är beläget utom byarågång, och det tillhör jämte botten landskapet. I propositionen föreslås, att till landskapet skall hänföras förutom landområdet även det territorialvatten, som enligt vid varje tidpunkt gällande stadganden om gränserna för Finlands territorialvatten omedelbart ansluter sig till landskapets område. För närvarande utgör territorialvattnets bredd fyra sjömil. Den omständigheten att landskapets område således sträcker sig till den gräns, där statens territorialhöghet upphör, påverkar inte utsträckningen av det vattenområde om tre sjömil, som är demilitariserat med stöd av konventionen om Ålandsöarnas ickebefästande och neutralisering, fördraget mellan Finland och de Socialistiska Rådsrepublikernas Förbund angående Ålandsöarna och i fredsfördraget i Paris 1947.

Med beaktande av den framtida utvecklingen har det ansetts motiverat att i självstyrelselagen beakta även situationer, då rikets överhöghet eventuellt i visst avseende utvidgas utöver territorialvattengränsen. Det gäller närmast situationer, där den ekonomiska zonen i visst avseende utvidgas, t.ex. i fråga om rätten till kontinentalsockeln eller i fråga om fiskezonen.

I en sådan situation torde det oftast samtidigt vara fråga om någon form av internationell reglering med verkan även på den nationella lagstiftningen. En utvidgning av överhögheten kan ha betydelse för landskapet, speciellt om den berör sakområden som faller under landskapets behörighet eller anknyter till sådana områden. Då framtida situationer är svåra att förutse och att reglera på ett uttömmande sätt i självstyrelselagen, utgår förslaget från att sådana situationer skall regleras särskilt genom överenskommelse mellan riket och landskapet. Ett stadgande härom ingår i 2 § 2 mom. i förslaget.

Ålands landsting är det högsta självstyrelseorganet. Landstinget representerar den åländska befolkningen. Landstingets huvudsakliga uppgift är att utöva den lagstiftande makt som enligt självstyrelselagen tilldelats landskapet. Uppgiften som lagstiftande organ framgår inte på ett adekvat sätt av benämningen "landsting". De organ som i Sverige benämns landsting förväxlas även lätt med det åländska landstinget i ett nordiskt samman-

hang. En framtida reform av länsförvaltningen i Finland kan tänkas medföra någon form av folkvalda organ benämnda landsting. Även med hänsyn till namnet på det lagstiftande organet på Färöarna, som har en självstyrelse som av alla jämförbara är mest likartad den åländska, har det ansetts ändamålsenligt att föreslå att benämningen på Ålands landsting ändras till Ålands lagting. Då det gäller den finskspråkiga benämningen på landstinget har det inte funnits skäl till ändring. Benämningen "Ahvenanmaan maakuntapäivät" torde inte förorsaka missförstånd och föreslås därför förbli oförändrad.

Enligt gällande självstyrelselag kan landstinget upplösas av republikens president som samtidigt förordnar om nya val. Ett stadgande av motsvarande innehåll ingår även i propositionen. Ett sådant beslut innebär ett avsevärt ingrepp i självstyrelsen. Därför har det ansetts motiverat att införa en regel om att presidenten fattar beslut om upplösning först efter samråd med lagtingets talman. Enligt förslaget skall även lagtinget ha möjlighet att upplösa sig självt och förordna om nya val (3 § 4 mom.). En sådan rätt för lagtinget att direkt vädja till befolkningen harmonierar med den allmänna strävan i förslaget att utveckla självstyrelsen.

Finlands regering företräds i landskapet av landshövdingen i landskapet Åland. Landshövdingens uppgifter avviker avsevärt från de uppgifter som ankommer på de övriga landshövdingarna. De föreslagna ändringarna i fråga om kompetensfördelningen mellan riks- och landskapsmyndigheterna gör skillnaden än mer framträdande. Benämningen landshövding leder lätt till ett sådant missförstånd att landskapet uppfattas som ett län bland andra län och inte som ett utanför den normala länsindelningen stående självstyrt område. På dessa grunder har det ansetts motiverat att föreslå att regeringens representant i fortsättningen skall benämnas riksombudsman. Det kan nämnas att danska regeringens representant på Färöarna och Grönland kallas riksombudsman.

Enligt förslaget utnämns riksombudsmannen av republikens president efter överenskommelse med lagtingets talman. Reglerna i fråga om utnämningsförfarandet följer i stort reglerna i självstyrelselagen om utnämnande av landshövding. Vissa mindre förändringar föreslås likväl, vilket framgår av den detaljerade motiveringen till 5 § förslaget. Enligt förslaget skall lagtingets talman höras innan republikens president fattar beslut om entledigande av riksombudsman. Detta motiveras av att ett entledigande kan beröra landskapets intressen i lika hög grad som utnämningen av en ny riksombudsman. Stadgandet gäller endast entledigande, inte frivillig avgång.

Landskapet utövar i många avseenden sådan offentlig makt som för landets övriga delar utövas av staten och dess myndigheter. Inom de områden där staten enligt kompetensfördelningen i självstyrelselagen har behörighet, kan viss verksamhet genom rikslagstiftningen övertas av det offentliga. Detta kan gälla t.ex. en viss näringsverksamhet, som staten börjar bedriva såsom myndighetsverksamhet eller som monopoliserad verksamhet genom statsbolag eller offentligrättsliga sammanslutningar. Syftet med den åländska självstyrelsen är att näringsverksamheten i princip fritt skall kunna bedrivas endast av landskapets invånare. Detta framgår bl.a. av landskapets vidsträckta kompetens i fråga om näringslagstiftningen samt av de begränsningar i rätten att utöva näring i landskapet som självstyrelselagen uppställer för den som saknar åländsk hembygdsrätt.

Från åländsk sida har det därför föreslagits, att om en i rikslagstiftningen reglerad näringsverksamhet monopoliseras, verksamheten skall få fortsätta i landskapet enligt tidigare gällande regler intill dess i landskapslagstiftning stadgas att landskapet eller sammanslutning där landskapet har avgörande inflytande skall tillkomma samma rätt såvitt gäller landskapet.

Det ovan nämnda talar för att landskapet i princip bör jämställas med staten. Eftersom frågan kan aktualiseras endast beträffande områden som är reglerade i rikslag utgår förslaget (47 § 1 mom.) från att ett övertagande skall baseras på en särskild riksförordning. Övertagandet kan ske om det inte föreligger vägande skäl mot ett sådant övertagande. Vid utövande av här avsedd näringsverksamhet skall rikslagstiftningen iakttas även på Åland.

Landskapet åtnjuter för närvarande enligt många särstadganden samma förmåner som staten t.ex. i fråga om skattefrihet. I lagen om stämpelskatt (662/43) har landskapet delvis jämställts med staten. Detsamma gäller enligt arvs- och gåvoskattelagen (378/40). Däremot är landskapet inte befriat från att erlägga expeditionsavgifter enligt förordningen om expeditionslösen och förrättningsarvoden (807/42) eller motorfordonskatt enligt lagen därom (722/66). I förslagets 47 § 3 mom. ingår ett allmänt stadgande om att landskapet åtnjuter samma förmåner som staten i fråga om skattefrihet och därmed jämförbara förmåner. Enligt stadgandet kommer även framtida förmåner utan särskilt omnämnande i speciallagstiftningen att gälla på enahanda sätt för staten och landskapet.

Från åländsk sida har det framställts önskemål om att det i självstyrelselagen införs en förpliktelse för regeringen att, så snart det finns möjlighet därtill, försöka utverka internationella garantier för tillämpningen av självstyrelselagen, såvitt den gäller det svenska språkets ställning,

den åländska hembygdsrätten och därtill anslutna rättigheter, utnämning av riksombudsman samt grunderna för de finansiella relationerna mellan riket och landskapet liksom även angående rätt för landskapet att genom förmedling av regeringen få sådan fråga underställd ett internationellt forum. Den övervakande roll, som enligt 6 § garantilagen ankom på Folkförbundets Råd, bortföll genom att Folkförbundet upphörde och ersattes av Förenta Nationerna. Några motsvarande garantier ingår inte i självstyrelselagen. Regeringen har inte heller funnit skäl att i förslaget inta ett stadgande härom. Den åländska självstyrelsen är allmänt erkänd och starkt förankrad i Finlands författning. Det är därför en naturlig och orubblig grundsats att iaktta de internationella bestämmelserna rörande Åland och att på det nationella planet hålla vid makt och utveckla den åländska självstyrelsen.

5.2. Språkstadganden

Av den historiska översikten (1.3.) framgår det att Finland i Ålandsöverenskommelsen förpliktat sig att säkerställa och garantera Ålands befolkning dess svenska språk, kultur och lokala sedvänjor. Det svenska språket utgör en av hörnstenarna i den åländska självstyrelsen. Förslaget bygger till stora delar på de principer och stadganden angående språket som ingår i självstyrelselagen och som i det väsentliga är härledda ur Ålandsöverenskommelsen. Både den principiella bakgrunden till självstyrelsen och erfarenheterna av dess tillämpning har likväl ansetts kräva vissa förtydligande stadganden. Språkstadgandena har huvudsakligen för tydlighetens skulle intagits i ett särskilt kapitel (4 kap.). Även i stadgandet om förvärvande av åländsk hembygdsrätt (8 §) ingår en språkbestämmelse, för vilken redogörs i avsnittet 5.3.

Enligt 37 § självstyrelselagen är statsmyndigheternas i landskapet Åland samt Ålandsdelegationens ämbetsspråk svenska. Finskspråkig sakägare har enligt samma lagrum rätt att i egen sak som handläggs av myndighet använda sitt eget språk och att på detta språk utfå expedition. Härvid skall de i allmän språklag ingående stadgandena angående den svenskspråkiga befolkningens rätt i enspråkigt finskt område äga motsvarande tillämpning. Stadgandet om statsmyndigheternas och Ålandsdelegationens språk utgör det enda allmänna stadgandet i självstyrelselagen om det administrativa språket. Av stadgandet framgår inte den språkliga indelningen och sålunda inte heller landskapsmyndigheternas och de kommunala myndigheternas ämbetsspråk. Självstyrelselagens förarbeten och den praktiska tillämpning-

en av stadgandet ger dock vid handen, att landskapet står utanför tillämpningsområdet för språklagens regler om indelning i ämbetsdistrikt och självstyrelseområden. I regeringens proposition till riksdagen angående självstyrelselag för Åland (reg.prop. nr 100/1946 rd.) konstaterades det i fråga om 37 §, att "Enär Åland f.n. är ett enspråkigt svenskt språkområde och bevarandet av landskapets språkliga och kulturella egenart utgör ett av autonomilagstiftningens huvudsyftemål, har uttrycket 'i område med finsk befolkningsmajoritet' ansetts böra ersättas med lokutionen 'i enspråkigt finskt område'. Tvåspråkiga områden på Åland måste anses vara en anomali med hänsyn till autonomilagstiftningens föreskrifter angående skolspråket." Till samma resultat kom språkskyddskommittén, som i sitt betänkande (komm.bet. 1971:B 13) ansåg att "då man från finskspråkigt håll betraktar dessa språkstadganden bör det observeras, att språkskyddet för svenska på Åland icke till sin karaktär är det minoritetsskydd, som den allmänna språklagen avser att ge på Finlands övriga territorium."

För att skapa klarhet i förhållandet mellan den <u>språkliga indelningen</u> enligt språklagen och självstyrelselagens språkstadganden ingår i förslaget ett stadgande om att landskapet är enspråkigt svenskt i stats-, landskaps- och kommunalförvaltningen (29 § 1 mom.). På samma sätt som enligt gällande lag utgår förslaget från att finsk medborgare skall ha rätt att inför domstol och annan riksmyndighet i egen sak använda finska. Då den nu gällande hänvisningen till språklagen föreslås utgå, har i förslaget intagits ett stadgande om att domstol och länsstyrelsen på begäran av sakägare som använt finska skall foga en översättning till finska av expeditionen. Likaså har det ansetts motiverat att inta en regel om att domstol eller annan riksmyndighet, som i strid med stadgandena om ämbetsspråket tillställts en handling på finska, vid behov skall ombesörja att handlingen översätts till svenska. Stadgandet har ett likartat innehåll som 3 § 2 mom. språklagen.

I statens tjänst i landskapet kan enligt 39 § gällande självstyrelselag anställas endast person som styrkt att han fullständigt behärskar svenska språket såväl i tal som i skrift. I självstyrelselagen ingår inte några regler om hur denna kunskap skall ådagaläggas. Detta leder till att de allmänna reglerna i språklagstiftningen om hur sådan kunskap ådagaläggs blir tillämpliga, vilket har medfört tolkningssvårigheter. Sådana tjänstemän och befattningshavare, som inte har akademisk slutexamen och som inte har kunnat åberopa litterär verksamhet eller tidigare tjänsteverksamhet, har haft svårt att kunna visa den kunskap som självstyrelselagen kräver. I förslaget har det på grund av dessa problem inte intagits något kategoriskt

stadgande om fullständiga kunskaper i svenska. I stället utgår förslaget (29 § 3 mom.) från att det genom förordning som ges med landskapsstyrelsens samtycke skall stadgas om den språkkunskap som skall erfordras av statsanställda. I sagda förordning kan olika krav för olika kategorier av anställda föreskrivas. Samtidigt kan däri intas även behövliga krav på kunskaper i finska och eventuellt andra språk för vissa tjänstemän.

Förutom i fråga om i statstjänst anställda, dvs. för tjänstemän, befattningshavare och personer i arbetsavtalsförhållande till staten, föreslås det att i förordning av nämnt slag kan intas språkkrav även för den, som anställs vid självständig statsanstalt i landskapet (47 § 2 mom.). Stadgandet kan genom förordning utsträckas att gälla även annat samfund, i vilket staten har avgörande inflytande, bl.a. bolag eller föreningar, där staten på offentligrättslig eller civilrättslig grund har faktisk bestämmanderätt (47 § 2 mom.).

Enligt ett övergångsstadgande i förslaget (57 § 2 mom.) skall 39 § självstyrelselagen och lagstiftningen om den språkkunskap, som skall av statstjänsteman fordras, vara i kraft till dess ovan avsedd förordning har utfärdats.

I förslaget (30 §) ingår ett stadgande om myndigheternas skriftväxlingsspråk, som i huvudsak motsvarar stadgandet i 38 § 1 mom. självstyrelselagen. Skrivelser och andra handlingar som utväxlas mellan landskapsmyndigheterna och riksmyndigheterna i landskapet skall avfattas på svenska. Detsamma gäller skriftväxlingen mellan statsmyndigheterna i landskapet. Även skrivelser och andra handlingar som statsrådet eller de centrala riksmyndigheterna sänder till landskapsmyndigheterna och riksmyndigheterna i landskapet skall avfattas på svenska. Regeln gäller även överdomstolar och andra riksmyndigheter, vilkas ämbetsdistrikt innefattar landskapet eller en del av landskapet.

I förslaget föreslås likväl en ändring i fråga om skriftväxlingsspråket jämfört med gällande lag. Enligt lagen om publicering av internationella överenskommelser (360/82) kan vissa fördrag publiceras utan översättning till finska och svenska. Om ett sådant fördrag enligt reglerna i 6 kap. förslaget skall tillställas lagtinget för samtycke, borde fördragstexten enligt huvudregeln översändas på svenska. För att inte försvåra och fördröja förfarandet i en sådan situation har det ansetts motiverat att inta ett stadgande om att ett fördrag som inte publiceras på svenska kan översändas till landskapsmyndigheterna på originalspråket.

I överensstämmelse med de föreslagna reglerna om den språkliga indelningen har i propositionen (30 §) intagits ett förtydligande och

kompletterande stadgande, enligt vilket de regler som gäller skriftväxlingsspråket i fråga om landskapsmyndigheter även skall gälla kommunala myndigheter i landskapet.

Med beaktande av att anknytningen till den allmänna språklagen föreslås slopad har för tydlighetens skull i förslaget intagits ett stadgande (30 § 2 mom.) som ger enskild sakägare i landskapet rätt att i ärende, som handläggs av statsrådet, centralt ämbetsverk, domstol eller annan riksmyndighet, till vars ämbetsdistrikt landskapet hör, till expeditionen få fogad en översättning till svenska i de fall, då expeditionen med stöd av den allmänna språklagsiftningen utfärdas på finska. Stadgandet motsvarar till sitt innehåll 5 och 6 §§ språklagen.

Förslagets stadganden om skolspråket motsvarar i sak bestämmelserna i 35 § självstyrelselagen och har sin grund i Ålandsöverenskommelsen.

Utbildningen för de statsanställda i landskapet har inte i alla avseenden kunnat tillgodoses, och den utbildning som har stått till buds har oftast varit enbart finskspråkig. I förslaget har det därför ansetts vara påkallat att inta ett stadgande om att staten bör tillhandahålla utbildning på svenska för sina anställda i landskapet. Förslaget eftersträvar speciellt att staten som arbetsgivare fullgör sin skyldighet att anordna sådan fortbildning som skapar förutsättningar för befordran.

På grund av landskapets enspråkighet är det möjligt att i landskapets skolor avlägga examina med ämneskombinationer där finska saknas eller som i fråga om finskan uppfyller lägre än normala krav. För att detta inte skall leda till att ålänningar går miste om möjligheten att erhålla högre undervisning inom landets gränser, vilket inte är i vare sig landskapets eller rikets intresse, ingår i förslaget ett stadgande (31 § 4 mom.), enligt vilket den som avlagt examen vid undervisningsanstalt i landskapet kan vinna inträde och avlägga examen vid svensk- eller tvåspråkig undervisningsanstalt, som upprätthålls av staten eller som åtnjuter understöd av staten, trots att han saknar de insikter i finska som möjligen krävs för inträde och avläggande av examen. Omfattningen av stadgandets innebörd skall fastslås i en särskild riksförordning.

Landskapets språkliga förhållanden leder till att en betydande del av de åländska studenterna erhåller högre teoretisk utbildning i något av de andra nordiska länderna, främst i Sverige. Förutom i relativt få fall, där undantag gjorts i överenskommelser mellan de nordiska länderna, medför utbildning utomlands inte omedelbart kompetens för statstjänster i Finland, även om utbildningen ofta är likvärdig med motsvarande utbildning i hemlandet. Härvidlag inträder en viss förbättring, då lagen om tjänstebe-

hörighet som högskolestudier utomlands medför (531/86) träder i kraft. På grund av landskapets speciella status och för att skapa bättre möjligheter till sysselsättning för de ålänningar som erhållit utbildning i annat nordiskt land har det ansetts motiverat att i självstyrelselagen föreslå ett stadgande (32 §) om att inhemsk examen som utgör kompetenskrav för anställning i statens tjänst eller vid självständig statsanstalt i landskapet kan ersättas med jämförbar examen som avlagts i annat nordiskt land. Hur och i vilken utsträckning stadgandet skall bli tillämpligt föreslås reglerat i riksförordning. Stadgandet utgör en komplettering till ovan nämnda allmänna lag. Stadgandet kan genom förordning utvidgas att gälla även annat samfund, i vilket staten har avgörande inflytande.

Av såväl principiella som praktiska skäl har det i propositionen intagits ett närmast deklaratoriskt stadgande (33 § 1 mom.) om att statsrådet skall se till att erforderlig information om varor och tjänster till åländska konsumenter ges på svenska och ett förpliktande stadgande om att statsrådet skall tillse att föreskrifter som skall gälla i landskapet finns tillgängliga på svenska (33 § 2 mom.).

Det föreslagna stadgandet i 33 § 1 mom. avser såsom det närmare framgår av den detaljerade motiveringen i första hand en skyldighet för statsrådet att göra bruk av förefintliga påverkningsmöjligheter från det allmännas sida, när fråga är om den språkliga informationen från affärsidkare till konsumenter. Stadgandet gäller också offentligrättslig information. Stadgandet inkräktar inte på den rätt som landstinget har ansetts ha att inom sin behörighet lagstifta om skyldighet att förse t.ex. vissa varor med svenska anvisningar.

Utöver lagar och förordningar och andra författningar som publiceras på såväl finska som svenska, finns det ett flertal olika former av föreskrifter som är förpliktande för de enskilda medborgarna. Till dessa hör bland annat olika bindande direktiv och formulär. Ofta utfärdas föreskrifterna endast på finska. Detta har visat sig speciellt besvärligt då det varit fråga om kollektivavtal som är tillämpliga också på Åland. Statsrådet har därför ansetts böra ha skyldighet att se till att här nämnda föreskrifter finns tillgängliga på svenska. Ett stadgande härom ingår i 33 § 2 mom.

5.3. Hembygdsrätt

Beträffande det särskilda lokala medborgarskapsbegreppet åländsk hembygdsrätt och de speciella rättigheter som är förknippade därmed bygger propositionen i huvudsak på självstyrelselagen. De erfarenheter

som vunnits vid tillämpningen av självstyrelselagen och den därtill anknutna jordförvärvslagen har likväl föranlett vissa ändringar. Även samhällsutvecklingen har lett till vissa mindre ändringsförslag.

Åländsk hembygdsrätt skall enligt förslaget på ansökan beviljas finsk medborgare som inflyttat till landskapet och utan avbrott där haft sitt egentliga bo och hemvist under minst fem års tid, om vägande skäl ej prövas föranleda avslag. Stadgandet motsvarar i sak gällande rätt. Hembygdsrätt beviljas såsom enligt självstyrelselagen av landskapsstyrelsen.

Högsta förvaltningsdomstolen har i ett avgörande den 10 december 1979 efter omröstning ansett att bristande kunskaper i svenska inte kunde utgöra ett vägande skäl för avslag, eftersom sådan kunskap inte angivits i lagen som uttrycklig förutsättning för erhållande av hembygdsrätt. Med hänsyn till den historiska bakgrunden och de grundläggande bestämmelserna om landskapets autonomi är det emellertid naturligt, att kunskap i svenska språket skall beaktas vid avgörande av ansökan om hembyggdsrätt. Det föreslås därför att en förutsättning för erhållande av åländsk hembygdsrätt är att sökanden har tillfredsställande insikter i svenska. Med detta avses kunskaper som gör det möjligt för sökanden att med tanke på arbete och vardagslivet i övrigt komma till rätta i ett enspråkigt svenskt samhälle.

Om sökanden uppfyller kravet på fem års bosättning och har tillfredsställande språkkunskaper skall landskapsstyrelsen bevilja honom åländsk hembygdsrätt, om vägande skäl ej prövas föranleda avslag. Liksom enligt gällande självstyrelselag kan landskapsstyrelsen enligt förslaget ge dispens i fråga om femårstiden.

Stadgandena om barns rätt till hembygdsrätt har i förslaget förenklats och omformulerats med beaktande av utvecklingen i lagstiftningen. Minderårigt barn, vars fader eller moder åtnjuter hembygdsrätt, erhåller hembygdsrätt, förutsatt att barnet är finsk medborgare och är bosatt i landskapet. Barn under 18 år får vid inflyttning till landskapet automatiskt hembygdsrätt, om någondera föräldern har hembygdsrätt. Stadgandet rör alla barn som har familjerättslig status. Utom äktenskapet fött barn följer modern och även fadern, förutsatt att faderskapet är fastställt. Adoptivbarn följer adoptivföräldrarna eller -föräldern, men inte sina biologiska föräldrar.

Enligt självstyrelselagen medför förlust av finskt medborgarskap även förlust av åländsk hembygdsrätt. På denna punkt föreslås ingen ändring. Beträffande förlusten av hembygdsrätt på grund av utflyttning från landskapet avviker förslaget från gällande lag. Förslaget upptar nämligen inte någon kategorisk tid efter vilken förlust av hembygdsrätt vid utflyttning

automatiskt inträder. Det har ansetts ändamålsenligare att det i landskapslag stadgas vid vilken tidpunkt utflyttning från landskapet skall leda till förlust av hembygdsrätt. Stadgandet möjliggör ett beaktande av olika utflyttningssituationer. Stadgandet gör det i princip möjligt för landskapet att i landskapslag föreskriva, att hembygdsrätten bibehålls under obegränsad tid trots att vederbörande flyttar från landskapet.

De rättigheter som är knutna till den åländska hembygdsrätten är i sak överensstämmande med rättigheterna enligt självstyrelselagen. Åländsk hembygdsrätt berättigar till deltagande i val av lagtingets ledamöter och kommunernas fullmäktige och vid utseende av övriga förtroendevalda inom landskaps- och kommunalförvaltningen. Likaså medför den valbarhet till nämnda uppdrag. Genom 48 § i förslaget införs såsom en nyhet möjligheten till s.k. nordisk kommunal rösträtt.

Den som har åländsk hembygdsrätt kan enligt förslaget utan inskränkningar med ägande- eller nyttjanderätt förvärva fast egendom eller annan därmed jämförbar egendom i landskapet. Stadgandet motsvarar i sak 4 § 1 mom. självstyrelselagen. För den som saknar hembygdsrätt gäller enligt förslaget såsom enligt gällande lag inskränkningar i fråga om förvärv av sådan egendom.

Enligt 2 § jordförvärvslagen skall person, som saknar åländsk hembygdsrätt, samt bolag, andelslag, förening, annan sammanslutning, anstalt, stiftelse eller samfund för varje särskilt fall utverka landskapsstyrelsens tillstånd för att kunna med äganderätt eller genom lego- eller annat avtal med nyttjanderätt förvärva fast egendom i landskapet. Med fast egendom jämställs outbruten del av fastighet.

I fråga om huvudregeln föreslås ingen ändring. Det har dock ansetts motiverat att inta ett delegeringsstadgande (2 § 3 mom.) enligt vilket lagtinget kan göra vissa undantag från huvudregeln. Härigenom kan t.ex. kortvariga hyresavtal undantas från tillståndstvånget. Undantag kan även göras rörande sådana fall som avses i 2 § 2 mom. i gällande jordförvärvslag och detta stadgande har därför föreslagits att utgå ur jordförvärvslagen. Förslagets 2 § 3 mom. möjliggör inte någon skärpning av villkoren för jordförvärv.

Jordförvärvslagens regler har tämligen väl tillgodosett lagens syfte, nämligen att garantera "jordens bevarande i åländska händer". Lagen uppvisar dock på vissa punkter luckor.

Andel i dödsbo betraktas som lös egendom även om det ingår fast egendom i boet. Detta har lett till att förvärv av andel i fastighetsägande dödsbo i landskapet inte har förutsatt tillstånd. Fastigheter har därför på

denna väg kunnat övergå till personer som saknar åländsk hembygdsrätt. Möjligheter härtill föreligger särskilt i de åländska skärgårdskommunerna, där det finns talrika oskiftade dödsbon vilkas delägare inte längre bor i landskapet. För att förhindra en vidare utveckling av sagda slag föreslås i jordförvärvslagen en bestämmelse (2 § 2 mom.), enligt vilken förvärv genom överlåtelse av andel i dödsbo, som äger eller med stöd av lego- eller annat avtal besitter fast egendom, skall vara jämförbart med förvärv av fast egendom och således underkastat tillståndsförfarandet enligt jordförvärvslagen.

Aktier och andelar i fastighetsägande bolag kan överlåtas såsom lös egendom. I förslaget har det inte ansetts påkallat att särskilt beakta sådana överlåtelser eftersom landskapsstyrelsen redan nu enligt 8 § jordförvärvslagen kan vid beviljande av tillstånd föreskriva villkor som förhindrar en oönskad överlåtelse.

I 3 § jordförvärvslagen uppräknas de situationer, då lagens inskränkningar inte gäller. Staten, landskapet och åländsk kommun kan enligt gällande rätt förvärva och besitta fast egendom i landskapet utan tillstånd. Något motsvarande stadgande ingår ej i förslaget. I förslaget till självstyrelselag (45 §) ingår detaljerade regler om hur staten kan förvärva fast egendom för egentlig statsförvaltning och hur det skall förfaras med staten tillhörig egendom som inte längre behövs för sådan förvaltning.

Beträffande undantaget för landskapet och de åländska kommunerna har det ansetts, att ett sådant vid behov kan ingå i sådan landskapslag, som avses i förslaget till 2 § 3 mom. jordförvärvslagen.

Utan hinder av stadgandena i jordförvärvslagen kan bank för närvarande "på sätt därom är särskilt stadgat" temporärt förvärva fast egendom, som utgör pant eller säkerhet för ogulden fordran. Hänvisningen "på sätt därom är särskilt stadgat" avser den allmänna banklagstiftningen, vilket har skapat oklarhet både i fråga om uttrycket "temporärt" och arten av fastighetsförvärvet. Banklagstiftningens nuvarande stadganden avser med uttrycket temporärt i första hand fem år, men tiden kan förlängas. Det har därför ansetts motiverat att inta en uttömmande regel för sådana situationer. Ett förvärv av ifrågavarande slag skall gälla utan tillstånd i högst fem år, varefter förvärvet blir underkastat normalt tillståndsförfarande enligt jordförvärvslagen.

Enligt gällande regler är förvärv genom arv inte underkastat några begränsningar. Då alla kategorier av arvtagare är befriade från tillståndsplikt, leder detta till att många personer, som inte längre har anknytning till landskapet och som kanske inte ens längre är finska medborgare, kan

komma att äga eller ha del i fast egendom i landskapet. Detta medför olägenheter särskilt i sådana fall då dödsbon förblir oskiftade och ägs av personer som är bosatta utom landskapet. I sådana fall undandras ofta åker och skog produktivt bruk. Situationer av detta slag skulle antagligen komma att öka med tiden.

Enligt förslaget är även arv, dock med undantag för bröstarv, underkastat inskränkningarna enligt jordförvärvslagen. I syfte att påskynda skiftandet av dödsbon föreslås det vidare, att landskapsstyrelsen skall ha rätt att yrka på skiftande av dödsbo, vari ingår fast egendom i landskapet. Förutsättningen härför är, att annan än bröstarvinge är delägare i sådant dödsbo och att delägaren saknar åländsk hembygdsrätt. Om ett sådant dödsbo inte skiftas inom två år från dödsfallet, kan landskapsstyrelsen påkalla utseende av skiftesman och yrka att boet skiftas. Om dödsbodelägare som saknar hembygdsrätt beviljas hembygdsrätt under tvåårstiden eller om han erhåller tillstånd att förvärva den fasta egendomen, förfaller landskapsstyrelsens rätt att yrka på skifte.

Bröstarvinge kan enligt förslaget alltid utan tillstånd behålla ärvd fast egendom eller därmed jämförbar egendom. Likaså kan bröstarvinge förvärva andel i dödsbo, som äger eller besitter fast egendom, då han är delägare i dödsboet. Bröstarvinge, som enligt 25 kap. ärvdabalken (40/65) har rätt att vid arvskifte få på sin lott gårdsbruksenhet oskiftad, kan utan tillstånd förvärva egendomen, trots att den överstiger hans arvslott. Det föreslagna stadgandet i 3 § 2 mom. jordförvärvslagen gäller däremot situationer, då make på grund av giftorätt eller arvsrätt är delägare i dödsboet och saknar hembygdsrätt. Har maken däremot i 3 kap. 1 a § ärvdabalken avsedd besittningsrätt till fast egendom, begränsar denna besittningsrätt landskapsstyrelsens rätt att yrka på skifte på samma sätt som den begränsar annan dödsbodelägares rätt därtill.

Det gällande undantaget för expropierad fast egendom i 3 § 3 punkten jordförvärvslagen bör bedömas mot bakgrunden av att expropriationstillstånd för allmänna riksbehov i landskapet enligt huvudregeln beviljas av statsrådet, medan tillstånd till fastighetsförvärv ges av landskapsstyrelsen. Enligt förslaget till självsstyrelselag är landskapsstyrelsen ensam behörig i expropriationsärenden (14 § 3 punkten och 19 §). Om statens rätt till mark för egentlig statsförvaltning stadgas åter i 45 § i förslaget. Ett undantag för expropierad fast egendom behövs således inte i jordförvärvslagen.

I förslaget till ändring av jordförvärvslagen ingår ett övergångsstadgande, enligt vilket förvärv av fast egendom som skett före den föreslagna lagändringens ikraftträdande skall bedömas enligt de stadganden som nu

föreslås ändrade eller upphävda. Vid förlängning av giltighetstiden för lego- eller annat avtal, som ingåtts före den föreslagna ändringens ikraftträdande, skall likväl den nya lagen tillämpas.

Den som åtnjuter åländsk hembygdsrätt har enligt självstyrelselagen rätt att inom landskapet idka näring, för vars utövande enligt lag erfordras anmälan eller tillstånd. Enligt förslaget medför hembygdsrätten rätt att utan inskränkning utöva rörelse och yrke i landskapet. Bundenheten till anmälnings- och tillståndspliktiga näringar föreslås utgå. Stadgandet innebär i sak inte någon ändring på denna punkt. Enligt gällande stadgande har även den, som under fem år utan avbrott haft sitt egentliga bo och hemvist i landskapet, rätt att utöva anmälnings- och tillståndspliktig näring. Ett sådant stadgande har inte ansetts behövligt i självstyrelselagen. Enligt förslaget (11 §) kan därom stadgas i landskapslag. Förslaget upptar ett övergångsstadgande (54 §) som gäller fortsatt utövning av näring som bedrivs vid den nya lagens ikraftträdande.

Enligt gällande lag kan anmälnings- och tillståndspliktig näring bedrivas förutom av person som har hembygdsrätt även av bolag, andelslag, förening, annan sammanslutning eller stiftelse, som har laglig hemort inom landskapet och vars alla styrelsemedlemmar har hembygdsrätt eller som under fem år utan avbrott haft sitt egentliga bo och hemvist i landskapet. Enligt förslaget slopas detta stadgande. Behörigheten i fråga om näringslagstiftningen ankommer i huvudsak på landskapet och med beaktande av principen om att rätten att "idka öppen näring" tillkommer endast dem som har hembygdsrätt, är det ändamålsenligare att inte inta några automatiska inskränkningar angående näringsutövningen i självstyrelselagen, utan låta dem bli beroende av landskapslagstiftning. Förslaget utgår därför från att inskränkningar i rätten för den som inte åtnjuter åländsk hembygdsrätt att utöva rörelse eller yrke som näring kan stadgas i landskapslag. I landskapslag skulle kunna intas ett stadgande om att som villkor för bolags näringsrätt på Åland kunde uppställas att en viss del av bolagets aktier skall innehas av personer som har åländsk hembygdsrätt. Ifall detta villkor inte iakttas skulle landskapsstyrelsen ha befogenhet att återkalla tillståndet. Begreppet "rörelse eller yrke som näring" omfattar självständig yrkesutövning, men inte yrkesutövning i anställningsförhållande.

I landskapslag kan dock inte all näringsverksamhet inskränkas för den som saknar åländsk hembygdsrätt. Förslaget utgår från att rätten att idka sådan näring som i landskapet bosatt person bedriver med biträde av endast make eller maka eller egna omyndiga barn och utan begagnande av affärslokal, kontor eller annat särskilt driftställe, inte kan inskränkas

genom landskapslag. Undantaget gäller s.k. självförsörjning. Om dess innebörd redogörs närmare i detaljmotiveringen.

Den som åtnjuter åländsk hembygdsrätt är befriad från fullgörande av värnplikt. Sådan person är enligt 34 § självstyrelselagen skyldig att tjänstgöra på motsvarande sätt vid lots- och fyrinrättningen eller i annan civilförvaltning. Enligt självstyrelselagen förutsätts det att om tjänstgöring vid lots- och fyrinrättningen skall stadgas i en särskild rikslag, efter det att landstinget beretts tillfälle att avge utlåtande i saken. Om tjänstgöring i annan civilförvaltning förutsätts även ingå stadganden i rikslag, som stiftas efter bifall av landstinget. Intill dess sådan tjänstgöring ordnats är inbyggare i landskapet befriade från fullgörande av värnplikt.

Redan i 1920 års lag om självstyrelse för Åland ingick ett stadgande om att ålänningar var skyldiga att i stället för värnplikt göra "motsvarande tjänst vid lots- och fyrinrättningen, såsom därom i lag särskilt stadgas". Under perioden 1922 - 1938 gavs sammanlagt fem propositioner till riksdagen, av vilka fyra gällde tjänstgöring vid lots- och fyrinrättningen (reg.prop. nr 50/1922 rd., nr 33/1924 rd., nr 52/1926 rd. och nr 11/1929 rd.). Av dessa förföll 1922 års och 1928 års lagförslag. 1924 års lagförslag godkändes, men på grund av att ett stadgande stod i strid med regeringsformen stadfäste presidenten inte lagen. Lagförslaget i 1926 års proposition förkastades. 1938 års proposition gällde inte tjänstgöring vid lots- och fyrinrättningen utan införande av partiell värnplikt för ålänningar. Eftersom lagen sålunda innebar en avvikelse från lagen om självstyrelse för Åland krävde den landstingets samtycke, vilket förvägrades.

Under perioden 1922 - 1928 inkom landstinget med tre motioner till riksdagen om att stadgandet om tjänstgöring vid lots- och fyrinrättningen skulle utgå ur lagen. Motionerna förföll eller förkastades.

Under den tid självstyrelselagen varit gällande har frågan om tjänstgöring vid lots- och fyrinrättningen inte aktualiserats. Något förslag till lag angående anordnande av annan civil tjänstgöring har inte heller aktualiserats. De praktiska möjligheterna att anordna sådan tjänstgöring är små. Detta kunde tala för att stadgandet i 34 § självstyrelselagen borde utgå. Trots stadgandets ringa praktiska betydelse har det inte ansetts föreligga skäl att slopa eller ändra det.

5.4. Lagstiftning

5.4.1. Lagstiftningsbehörighet

Lagförslaget är liksom gällande lag uppbyggt så, att där särskilt uppräknas de områden där landskapet har lagstiftningsbehörighet (14 §) och de där behörigheten tillkommer riket (22 §). Enligt förebild av den färiska självstyrelselagen har i förslagets 23 § angetts sådana områden på vilka lagstiftningsbehörigheten tillkommer riket men beträffande vilka behörigheten kan, helt eller delvis, överföras till landskapet.

Då alla rättsområden inte kan uppräknas i lagen och då områden som hittills inte har förutsatts i lagstiftningen kan uppkomma efter lagens ikraftträdande ingår i 14 § 30 punkten och 22 § 1 mom. 33 punkten stadganden, enligt vilka lagstiftningsbehörigheten beträffande områden, som inte blivit särskilt omnämnda, skall bestämmas utgående från grundsatserna i lagen. Enligt dessa stadganden skall alltså där avsedda tolkningsfrågor avgöras utgående från helheten utan företräde vare sig för riket eller för landskapet.

Förteckningarna i förslagets 14, 22 och 23 §§ skiljer sig till sin utformning rätt mycket från motsvarande förteckningar i 11 och 13 §§ gällande självstyrelselag. Några av ändringarna är av rent lagteknisk art och har betingats av en strävan att förenkla och modernisera lagen. För dessa ändringar redogörs närmare i detaljmotiven (1.1.2.1. och 1.1.3.1.). Förslaget går dock även i flera fall ut på materiella ändringar, dvs. på överföring av lagstiftingsbehörigheten. I de flesta fall är syftet att utvidga den åländska självstyrelsen. Ett annat motiv är att undvika så kallade delade rättsområden dvs. områden på vilka lagstiftningen delvis tillkommer riket och delvis landskapet. I många sådana fall där förvaltningen redan har överförts till landskapet genom överenskommelseförordningar innebär förslaget endast ett bekräftande av de faktiska förhållandena.

Följande områden föreslås bli överförda från rikets till landskapets behörighetsområde.

Enligt gällande självstyrelselag tillkommer rikets lagstiftande organ uteslutande rätt till lagstiftning i ärenden rörande avvikelse från grundlag (11 § 1 mom.). Ett motsvarande stadgande ingår i 22 § 1 mom. 1 punkten i förslaget. I 14 § 24 punkten i förslaget föreslås dock att lagtinget skulle få lagstifta om skyldighet att på lega mot full ersättning upplåta jordbruksmark och fiskevatten för tillgodoseende av deras produktionsförmåga. Då tvångsupplåtande kan ske även för enskilt bruk utgör stadgandet ett

undantag från 6 § regeringsformen. Förslaget motiveras med att jordbruks- och fiskelagstiftningen i huvudsak ankommer på landskapet och med att den stora utflyttningen från vissa delar av landskapet lett till att relativt stora arealer åkermark ligger obrukade medan de kvarvarande jordbrukarna lider brist på odlingsmark. Beträffande fiskevattnen kan en motsvarande utveckling emotses.

Användningen av Finlands flagga såsom bl.a. sjöfarts- och handelsflagga hör till rikets behörighetsområde (11 § 2 mom. 2 punkten). Enligt 14 § 2 punkten i förslaget skall lagtinget få lagstifta om användningen av landskapets flagga på landskapet tillhöriga fartyg, på fiske-, fritids- och därmed jämförbara farkoster med hemort i landskapet samt på handelsfartyg, som har hemort i landskapet och som idkar regelbunden linjetrafik mellan Finland och Sverige. Användningen av rikets flagga inskränks enligt 22 § 1 mom. 2 punkten i förslaget i motsvarande grad. Då Ålands flagga folkrättsligt och sjörättsligt är en finsk flagga och dess användning på handelsfartyg är geografiskt begränsad till Finland och Sverige anses det vara motiverat att tillgodose åländska önskemål om en utökad användning av den åländska flaggan.

Grundsatsen om allmän läroplikt, såvitt fråga är därom vilka barn som är underkastade läroplikt och under vilka åldersår läroplikten tillämpas (11 § 2 mom. 6 punkten) har inte angetts särskilt i förslaget utan skall som en del av området undervisning enligt 14 § 10 punkten i förslaget höra till lagtingets behörighetsområde. Förslaget motiveras med den utveckling som har skett i det åländska samhället och med strävan att undvika delade rättsområden.

Grundsatsen om allmän och lika kommunal rösträtt för finska medborgare, som uppnått lagstadgad ålder, samt omedelbara proportionella och hemliga val hör enligt gällande lag till rikets behörighetsområde (11 § 2 mom. 7 punkten). Då kommunallagstiftningen i övrigt hör till landskapet föreslås att detta förbehåll slopas.

Alkohollagstiftningen hör enligt gällande självstyrelselag i sin helhet till rikets behörighetsområde (11 § 2 mom. 9 punkten). Enligt 14 § 26 punkten föreslås att lagtinget skall få lagstifta om tillstånd till utskänkning av alkoholhaltiga drycker. Enligt landstingets förslag till ny självstyrelselag skulle lagstiftningen om utminutering och utskänkning av alkoholhaltiga drycker överföras till landskapet. Med hänsyn till allmänna alkoholpolitiska synpunkter och till att landskapets särskilda behov kan tillgodoses inom ramen för rikslagstiftningen föreslås det dock att lagtingets behörighet skall inskränka sig till lagstiftningen om utskänkningstillstånd. Förslaget

motiveras med att tillståndsbeviljandet nära sluter sig till den näringsrättsliga lagstiftningen och till den stora betydelse som turismen har för landskapet. Lagstiftningen berör även social- och hälsovården, på vilka områden landskapet liksom för närvarande föreslås ha lagstiftningsbehörighet. Enligt 23 § 1 mom. 4 punkten och 23 § 2 mom. i förslaget kan behörigheten i fråga om andra delar av alkohollagstiftningen genom förordning överföras till lagtinget.

Områdena moderskapsunderstöd samt familje- och barnbidrag ävensom invalidvård och invalidpenning (11 § 2 mom. 9 punkten) föreslås bli överförda till landskapets behörighet enligt 14 § 15 punkten såsom hörande till socialvården. Förvaltningen på dessa områden handhas till stora delar redan nu av landskapsstyrelsen med stöd av överenskommelseförordningar.

Lagstiftningen om gruvor och mineralfyndigheter (11 § 2 mom. 10 punkten) föreslås till den del den gäller rätt att efterleta, inmuta och utnyttja mineralfyndigheter enligt 14 § 25 punkten överföras till landskapets behörighetsområde. Den övriga gruvlagstiftningen skall enligt 22 § 1 mom. 26 punkten kvarbli inom rikets behörighetsområde. Förslaget motiveras med de allmänna näringsrättsliga principerna som utgör en grund för självstyrelsen samt med miljöhänsyn.

Områdena margarintillverkningar och handeln med konstgjorda gödselämnen och beredda fodermedel samt med utsädesvaror, som enligt gällande lag hör till rikets lagstiftningsbehörighet (11 § 2 mom. 10 punkten) har inte upptagits som särskilda rättsområden i förslaget. Lagstiftningen på dessa områden skall därför enligt huvudreglerna i 14 § 20 och 28 punkten höra till landskapets behörighetsområde. Handeln med utlandet och prislagstiftningen skall som hittills enligt 22 § 1 mom. 21 och 24 punkten i förslaget underlyda rikets lagstiftning.

Området mäklar-, skeppsklarerar- och auktionsförrättaryrket (11 § 2 mom. 10 punkten självstyrelselagen) anges inte särskilt i förslaget och det skall därför enligt 14 § 28 punkten förslaget överföras till lagtinget. Förslaget motiveras med strävan att undvika delade rättsområden.

Enligt gällande lag hör privaträtten med vissa i lagen angivna undantag i huvudsak till rikets behörighetsområde (11 § 2 mom. 11 punkten). I 22 § 1 mom. 32 punkten i förslaget ingår ett motsvarande stadgande. I 14 § 16 och 18 punkten har som nya områden för landskapets behörighet upptagits områdena hyra och hyresreglementering samt grannelagsförhållanden. Till de delar dessa områden hänför sig till privaträtten utgör de således nya undantag från huvudprincipen. Kompetensöverföringen motiveras för hyreslagstiftningens del med att jordlegolagstiftningen redan

hört till landskapets behörighetsområde och beträffande lagstiftningen om grannelagsförhållanden med att den anknyter till byggnads- och planeväsendet som även hör till landskapets behörighetsområde. Genom förslaget skulle således en omotiverad uppdelning av behörigheten undvikas.

Lagstiftningen om enskilda vägar hör till den del av privaträtten som underlyder rikets lagstiftning (11 § 2 mom. 11 punkten), medan lagstiftningen om allmänna vägar faller under landskapets behörighet. Enligt 14 § 27 punkten i förslaget skall lagstiftningen om såväl enskilda som allmänna vägar ankomma på lagtinget. Förslaget motiveras med strävan att undvika delade rättsområden och lagstiftningens lokala karaktär.

Det legala skyddet för fasta fornlämningar samt statens befogenhet att inlösa sådana fornfynd, som icke av landskapet förvärvas eller behålles, hör enligt gällande lag till rikets behörighetsområde (11 § 2 mom. 12 punkten). Lagstiftningen om fornminnen skall enligt 14 § 12 punkten förslaget i sin helhet höra till lagtinget. Förslaget motiveras med strävan att undvika delade områden samt med att förvaltningsuppgifterna på området enligt överenskommelseförordning redan ankommer på landskapet. Enligt 19 § 3 punkten i förslaget skall landskapsstyrelsen inhämta utlåtande av vederbörande riksmyndigheter innan ågärd som berör fast fornlämning vidtas i landskapet.

Arkivväsendet hör enligt gällande lag huvudsakligen till rikets behörighetsområde (11 § 2 mom. 12 punkten). Enligt 14 § 11 punkten i förslaget hör lagstiftningsbehörigheten på detta område till landskapet med undantag av bestämmelser om arkivalier som härrör från statsmyndighet. En sådan överföring bör anses vara befogad med beaktande av områdets stora kulturpolitiska betydelse för landskapet och av att landskapsstyrelsen enligt 19 § 4 punkten förslaget skall inhämta riksarkivets utlåtande innan beslut fattas om utgallring av handlingar ur landskapsmyndigheternas eller de kommunala och kyrkliga myndigheternas arkiv i landskapet. Enligt en överenskommelseförordning har landskapsstyrelsen redan övertagit förvaltningen på området.

Enligt gällande självstyrelselag hör bestämmelser om bötesstraff och utsättande av vite och annat äventyr inom rättsområden, som hänförts till landskapets lagstiftningsbehörighet, till området för landskapets behörighet (13 § 1 mom. 11 punkten) medan den övriga strafflagstiftningen enligt 11 § 2 mom. 13 punkten ankommer på riket. Enligt 14 § 29 punkten i förslaget får lagtinget bestämma även om fängelsestraff då det är fråga om rättsområde som hör till lagtingets behörighetsområde. Nu gällande regler har försvårat en rationell lagstiftning.

Lagstiftningen rörande behandlingen av lösdrivare, alkoholister och arbetsovilliga personer (11 § 2 mom. 13 punkten) föreslås att såsom hörande till socialvården enligt 14 § 15 punkten bli överförd till lagtingets behörighetsområde. Förvaltningen på detta område har redan nu enligt överenskommelseförordning handhafts av landskapet. Enligt 22 § 1 mom. 30 punkten kommer lagstiftningen om administrativt ingrepp i den personliga friheten att ankomma på riket.

Området allmän statistik hör enligt gällande lag till rikets behörighetsområde (11 § 2 mom. 14 punkten). Enligt förslaget delas lagstiftningsbehörigheten så, att lagtinget enligt 14 § 9 punkten kan lagstifta om statistik rörande förhållandena i landskapet och rikets lagstiftande organ enligt 22 § 1 mom. 15 punkten om statistik för rikets behov. Detta motiveras med att landskapet bl.a. för sin planering och förvaltning kan behöva sådana statistiska uppgifter som inte framgår av rikets allmänna statistik. Förslaget innebär inte att rikets behörighet minskas jämfört med gällande lag. Rikets behörighet framgår av 22 § 1 mom. 15 punkten. Enligt 19 § 2 punkten och 24 § 1 mom. 12 punkten förutsätts att landskapets och rikets myndigheter skall samarbeta vid insamlandet av statistiska uppgifter.

Området den legala skyldigheten för kommunerna i fråga om stads- och kommunalläkares avlönande, så ock om å dessa överförda, på staten ankommande medicinska uppgifter inom områden hänförda till rikets lagstiftningsbehörighet (11 § 2 mom. 15 punkten), har bortlämnats då den i lagrummet avsedda lagstiftningen har upphävts.

Lagstiftningen om eldbegängelse (11 § 2 mom. 15 punkten) föreslås höra till lagtinget enligt 14 § 7 punkten förslaget.

Lagstiftningen om köttkontroll och slakt av husdjur samt djurskydd (11 § 2 mom. 15 punkten) skall enligt 14 § 22 punkten i förslaget såsom hörande till veterinärväsendet överföras till lagtinget. Förvaltningen på veterinärväsendets område har redan nu handhafts av landskapet med stöd av överenskommelseförordning. Området anknyter nära till jordbruksnäringen och hälsovårdslagstiftningen, vilka områden i huvudsak faller under lagtingets behörighet. Lagtingets behörighet begränsas genom bestämmelserna i 22 § 1 mom. 11 punkten.

Järnvägsväsendet (11 § 2 mom. 17 punkten) skall enligt 14 § 27 punkten i förslaget under begreppet spårbunden trafik överföras till lagtingets behörighet.

Varuutbytets frihet (11 § 2 mom. 17 punkten) anges inte särskilt i förslaget. Med detta begrepp avses cirkulationen av handelsvaror och

förnödenheter inom landet mellan säljare och köpare samt mellan olika landsdelar. Det följer av olika punkter i förslaget (t.ex. 22 § 1 mom. 19 punkten som bl.a. gäller främjande av konkurrens) och av de allmänna principerna för självstyrelselagstiftningen att grundsatsen om ett fritt varuutbyte mellan landskapet och riket fortfarande skall gälla. Landskapet kan alltså inte uppställa egentliga handelshinder i förhållande till riket. Detta hindrar dock inte landskapet att föreskriva vissa krav på produkter eller förnödenheter som saluförs i landskapet, men sådana krav skall gälla generellt.

Enligt gällande lag (11 § 2 mom. 17 punkten) hör lagstiftningen om förmalnings- och inblandningstvång för säd till rikets behörighetsområde. Detta område har inte nämnts i förslaget och det överförs sålunda enligt 14 § 20 punkten till landskapet. Lagtingets behörighet begränsas genom 22 § 1 mom. 21 och 24 punkten förslaget, enligt vilka punkter lagstiftningen om utrikeshandeln och priset på lantbruks- och fiskeriprodukter hänförs till riket.

Lagstiftningen om postväsendet hör enligt gällande lag till rikets behörighetsområde (11 § 2 mom. 17 punkten). Enligt 14 § 13 punkten i förslaget överförs området till lagtinget. Enligt 22 § 1 mom. 4 punkten skall förhållandena till utländska makter regleras genom rikslagstiftningen. Förbindelserna med utlandet och med världspostföreningen (UPU) skall således fortfarande ankomma på riksmyndigheterna. Åland kommer därför i förhållande till UPU att vara i samma ställning som Färöarna och Grönland. Postväsendet har reglerats på ett liknande sätt på de engelska kanalöarna Alderney, Guernsey och Jersey samt på Isle of Man, Azorerna och Madeira. Med hänsyn till detta samt till att landskapets invånare alltsedan postverkets grundande handhaft ansvarsfyllda uppgifter inom postdistributionen och till den sakkunskap på transportväsendets område som i dag är företrädd i landskapet föreslås att det åländska önskemålet om en överföring av kompetensen uppfylls. Förslaget motiveras ytterligare med de speciella förhållandena i den åländska skärgården samt med turistpolitiska hänsyn. Enligt en överenskommelseförordning utges redan nu särskilda frimärken för landskapet.

Telegraf- och telefonväsendet (11 § 2 mom. 17 punkten) föreslås bibehållas inom rikets lagstiftningsområde med ett i 22 § 1 mom. 6 punkten angivet nytt förbehåll, enligt vilket tillstånd för anläggande och användning av teleförbindelse för allmänt behov i landskapet får beviljas av statsmyndighet endast med landskapsstyrelsens samtycke.

Radioväsendet hör enligt gällande lag (11 § 2 mom. 17 punkten) till

rikets lagstiftningsområde. Enligt 14 § 13 punkten i förslaget skall lagstiftningen om radio och television i landskapet höra till landskapets behörighetsområde med undantag av frågor rörande förhållandet till utländska makter. Förslaget motiveras med de kulturpolitiska skäl som ligger till grund för lagförslaget. Angående rikets skyldighet att tillhandahålla behövliga frekvenser för radio- och televisionsverksamhet i landskapet stadgas i 24 § 1 mom. 13 punkten förslaget. Upphovsrättsfrågor i samband med här nämnd verksamhet ankommer enligt 22 § 1 mom. 18 punkten och 24 § på riket.

Den kommunala indelningen (11 § 2 mom. 18 punkten självstyrelselagen) skall enligt 14 § 5 punkten överföras till landskapets lagstiftningsbehörighet. Trots avsaknaden av ett uttryckligt stadgande därom förutsätts det i förslaget att samråd skall äga rum mellan vederbörande myndigheter innan en ändring av den kommunala indelningen vidtas. Lagtinget bör vid utövandet av sin lagstiftningsbehörighet beakta att landet enligt 50 § 1 mom. regeringsformen är indelat i kommuner. Den ecklesiastika, judiciella och kamerala indelningen (11 § 2 mom. 18 punkten) skall enligt 22 § 1 mom. 9, 25 och 31 punkten fortfarande höra till rikets lagstiftningsområde.

Enligt 11 § 3 mom. gällande självstyrelselag får ändring i rikslag inte utan landstingets bifall vidtagas angående bl.a. grundsatsen om enskilds rätt att äga fastighet i landskapet. Denna princip skall enligt 22 § 2 mom. i förslaget utvidgas att gälla även tillgångar som hör till näring. Förslaget motiveras med att näringslagstiftningen huvudsakligen hänförs till lagtingets behörighetsområde.

I 13 § 1 mom. gällande självstyrelselag uppräknas de områden som, med vissa särskilda begränsningar, hör till landstingets behörighetsområde. En del av dessa begränsningar har behandlats ovan. Enligt förslaget skall även följande begränsningar avlägsnas.

Näringslagstiftningen (13 § 2 mom. 9 punkten) hör enligt gällande lag huvudsakligen till landskapets lagstiftningsområde dock med den begränsningen, att näringsfrihetens grundsats skall iakttagas i landskapslagstiftningen. Ett uttryckligt stadgande om detta förbehåll har ansetts obehövligt i förslaget.

Enligt gällande lag är lagstiftningen rörande specialföreskrifter om snabbgående motorfarkoster (13 § 2 mom. 17 punkten) undantagen från landstingets behörighetsområde. En motsvarande begränsning ingår inte i förslaget utan båttrafiken skall enligt 14 § 27 punkten i sin helhet höra till landskapets behörighetsområde. Detta motiveras med strävan att undvika delade rättsområden och att lagstiftningen gäller lokala förhållanden.

Enligt 11 § 2 mom. 3 punkten gällande självstyrelselag ankommer det på rikets lagstiftande organ att lagstifta och utfärda förordningar, då ärendet rör rikets förhållande till utländska makter. Detsamma gäller då ärende rör område, som är reglerat genom internationella fördrag (11 § 2 mom. 19 punkten). I sistnämnda fall gäller likväl det tillägget, att jämväl landstinget skall ge sitt bifall till lag, genom vilken fördrag bringas i kraft inom landskapet, om det i fördraget ingår bestämmelser som innebär upphävande eller ändring av eller avvikelse från stadganden i självstyrelselagen. Hur praxis har utformats i fråga om nämnda stadganden framgår av avsnittet 3.4.1.

Uttrycket "förhållandet till utländska makter... " i 22 § 1 mom. 4 punkten i förslaget avser att 11 § 2 mom. 3 punkten gällande självstyrelselag. I förslaget har dock beaktats landstingets nuvarande rätt att få behandla blankettlag eller därmed jämförbar lag, med vilken fördragsbestämmelser inom landskapets behörighetsområde bringas i kraft i landskapet. Detsamma gäller fördragsbestämmelser som avviker från självstyrelselagens grunder. Stadgandena härom har intagits i ett särskilt kapitel "Internationella fördrag" (6 kap.).

I 43 § i förslaget har det förfarande som 11 § 2 mom. 19 punkten förutsätter inskrivits i lagtexten. Gällande stadgande har likväl inte alls reglerat de situationer, då transformeringen i riket av ett internationellt fördrag sker endast genom förordning eller författning av lägre rang. Fördrag som transformerats på detta sätt gäller även i landskapet till de delar de innehåller bestämmelser av riksnatur. Innehåller de däremot bestämmelser som faller inom landskapets behörighetsområde, blir de inte gällande i landskapet. Detta förhållande har medfört oklarheter. Det är svårt att klargöra vad som gäller i landskapet. I propositionen föreslås att saken förtydligas. Detta kräver även bestämmelserna i Wienkonventionen om traktaträtten (FördrS 33/80), enligt vilka en traktat är bindande för varje part med avseende på hela dess territorium, såvida annan avsikt inte framgår av traktaten eller fastställts på annat sätt.

Lagtinget skall därför enligt förslaget ge sitt bifall till den författning, genom vilken ett fördrag bringas i kraft i landskapet om det innehåller bestämmelser i angelägenheter som faller under lagtingets behörighet. Den omständigheten att lagtingets godkännande utsträcks att gälla även andra transformeringsförfattningar än lagar innebär ingen ändring i fråga om fördragens externa verkningar.

För att bl.a. så långt som möjligt undvika att konflikter uppstår mellan internationella fördrags externa och interna verkan, skall landskapsstyrelsen enligt förslaget underrättas om förhandlingar om ingående av fördrag med främmande makt, då fråga är om angelägenhet som faller under landskapets behörighet. Detsamma skulle i viss utsträckning även gälla då ett fördrag annars har särskild betydelse för landskapet (42 §).

Enligt 13 § 1 mom. 6 punkten gällande självstyrelselag hör lagstiftningskompetensen rörande arbetsavtal, arbetsreglemente och läroavtal till landstingets behörighetsområde medan bl.a. arbetarskyddet enligt 11 § 2 mom. 9 punkten hör till rikets behörighetsområde. I lagstiftningen om arbetsavtal har efter självstyrelsens tillkomst i allt högre grad intagits stadganden som ansluter sig till arbetarskyddet. Det har därför ansetts motiverat att arbetslagstiftningen i sin helhet enligt 22 § 1 mom. 29 punkten med undantag av i 14 § 14 punkten i förslaget avsedd kollektivavtalslagstiftning hänförs till rikets behörighetsområde, dock så, att detta lagstiftningsområde enligt 23 § 1 mom. 6 punkten och 2 mom. kan överföras på landskapet genom förordning.

De i 23 § i förslaget angivna områdena är med undantag av lagstiftningen om arbetsavtal och samarbete inom företag alla sådana som enligt gällande lag i sin helhet hör till rikets lagstiftningsbehörighet. Från åländskt håll har det framställts önskemål om en överföring av lagstiftningsbehörigheten även i dessa fall. Vid ärendets beredning har det dock konstaterats, att det är fråga om delvis mycket invecklad lagstiftning och att verkningarna av en överföring är svåra att överblicka. Då de åländska önskemålen uppenbarligen är åtminstone delvis motiverade föreslås att dessa områden helt eller delvis kan överföras på landskapet genom förordning. Härigenom undviks det komplicerade förfarande som en ändring av självstyrelselagen förutsätter enligt 50 § i förslaget.

5.4.2. Lagstiftningskontrollen

Den lagstiftningsbehörighet som tillkommer landstinget är exklusiv och det krävs inte någon medverkan av riksorganen vid antagande av landskapslagar. Landskapslagar får emellertid inte träda i kraft förrän det framgått att republikens president inte använt sig av sin vetorätt (3.4.2.). Det gällande kontrollsystemet har vissa brister. Det är tämligen invecklat och kräver rätt ingående behandling i olika instanser. Detta är ägnat att oskäligt fördröja lagstiftningsförfarandet. Landstingsbesluten är dock med undantag för vissa rätt sällan förekommande besvärliga behörighetsfrågor, sådana att det med stor säkerhet kan på förhand fastslås att de inte kan föranleda några anmärkningar från presidentens sida. Detta gäller speciellt

ändringar av redan gällande landskapslagar eller nya landskapslagar i ämnen som redan tidigare konstaterats höra till landskapets behörighetsområde.

Av tabellen i avsnittet 3.4.2. framgår att de landskapslagar som förordnas att förfalla är få. Det har då oftast varit fråga om bristfälligheter av teknisk art eller annat mindre fel, som inte direkt gäller oklarhet i fråga om det sakliga innehållet. Nämnda omständigheter talar för att ett kontrollförfarande av gällande art eventuellt i framtiden kunde avskaffas eller åtminstone göras mindre rigoröst.

Beträffande den s.k. politiska kontrollen, dvs. republikens presidents möjlighet att inlägga veto mot landskapslag som rör rikets inre eller yttre säkerhet, finns det inte skäl till ändringar. Likaså vore det viktigt att i någon form kvarhålla Ålandsdelegationens utlåtande över landskapslagarna. Behovet av förändringar gäller närmast den juridiska kontrollen av landskapslagarna.

Huvudregeln enligt självstyrelselagen om att republikens president kan använda sin vetorätt dels vid överskridning av lagstiftningsbehörigheten, dels då en landskapslag inkräktar på rikets inre eller yttre säkerhet föreslås bibehållen. Då det gäller användningen av vetorätten i ärenden som rör rikets inre eller yttre säkerhet, bygger propositionen på gällande läge, dvs. att den med beaktande av autonomins grundprinciper kan komma till användning endast i sådana fall, då lagtinget vidtagit lagstiftningsåtgärder, som uppenbart inkräktar på rikets inre eller yttre säkerhet.

Såsom ovan har blivit nämnt har landskapslagar oftast förordnats att förfalla av någon med tanke på helheten oväsentlig orsak. I ett dylikt fall måste hela landskapslagen genomgå en ny lagstiftningsprocedur i landstinget och ny granskning av riksmyndigheterna. För att undvika detta föreslås i propositionen en möjlighet för republikens president att förordna att en landskapslag skall förfalla endast till en viss del (partiellt veto), om det med tanke på tillämpning av landskapslagen som helhet är möjligt att landskapslagen med undantag för visst stadgande kan träda i kraft. Så kan vara fallet t.ex. då i landskapslag felaktigt har hänvisats till ett riksstadgande, eller då något smärre tekniskt fel av annan art ingår i lagen. Det bör likväl alltid vara fråga om ett överskridande av kompetensen. Då landskapslag rör rikets inre eller yttre säkerhet torde ett partiellt veto endast i undantagsfall komma i fråga. Liksom enligt gällande lag skall presidenten enligt förslaget alltid inhämta högsta domstolens utlåtande innan han kan använda sin vetorätt. Innan en landskapslag föredras för presidenten skall Ålandsdelegationen utlåta sig över den.

Det föreslagna partiella vetot har en något annan karaktär än det totala vetot. Det ger möjlighet till ett förfarande, varigenom de lagstridiga stadgandena kan korrigeras. Till övriga delar påverkas lagtingsbeslutet inte. Det följer av lagtingets exklusiva lagstiftningsbehörighet, att det i en sådan situation bör ankomma på landskapsmyndigheterna att besluta huruvida en sådan landskapslag till godkända delar skall träda i kraft eller helt förfalla. Avgörandet skall enligt förslaget ankomna på landskapsstyrelsen.

Enligt självstyrelselagen skall presidenten tillkännage sin ståndpunkt i fråga om landskapslag inom tre månader från det beslutet om antagandet tillställts honom. I vissa situationer kan en landskapslag innehålla svåra bedömningsfrågor beträffande behörigheten. I sådana fall har den nuvarande tre månaders tiden visat sig vara alltfört kort. Behandlingen i Ålandsdelegationen, högsta domstolen och justitieministeriet med åtföljande föredragning i två omgångar för republikens president är svår att genomföra inom tre månader, då ärendet är mera komplicerat. Även införandet av partiellt veto kan i vissa fall medföra en ny form av tidskrävande analys av landskapslagarna. För den skull föreslås tidsfristen förlängd till fyra månader. Stadgandena om lagstiftningskontrollen motsvarar i övrigt, med undantag för vissa tekniska justeringar, för vilka redogörs i den detaljerade motiveringen, i stort gällande stadganden i självstyrelselagen.

5.5. Förvaltning

Enligt förslaget skulle förvaltningsbehörigheten på samma sätt som enligt gällande självstyrelselag fördelas mellan riket och landskapet utgående från lagstiftningsbehörigheten. Den som har lagstiftningsbehörighet inom ett visst rättsområde har även förvaltningsbehörighet. Från denna huvudregel har likväl gjorts vissa undantag. Undantagen beror dels på att lagstiftningskompetensen i vissa fall är delad, dels på att det ansetts motiverat att till landskapet överföra vissa förvaltningsuppgifter även om lagstiftningsbehörigheten på området tillkommer rikets organ. Som en tredje grund för undantag från huvudregeln är strävan att göra förvaltningen flexibel och fungerande med iakttagande av de olika samfundens intressen. Av sistnämnda orsak utgår förslaget på många punkter från att fullgörandet av vissa förvaltningsuppgifter som ankommer på riksmyndigheterna skall ske i samråd med landskapsmyndigheterna. Med begreppet "samråd" avses överläggningar. Även om besluten fattas av riksmyndigheterna skall de föregås av överläggningar med landskapsstyrelsen. Detta möjliggör att speciella åländska behov och önskemål kan framläggas före

beslutsfattandet.

Undantagen från huvudregeln om landskapets förvaltningsbehörighet ingår i 19 § 1 - 4 punkten och undantagen från huvudregeln om rikets förvaltningsbehörighet i 24 § 1 mom. 1 - 21 punkten. Skillnaden i antalet undantag beror på att lagen på grund av sin art i första hand reglerar självstyrelsens uppgifter samt på det, att många av de frågor som ansetts böra tillkomma landskapet inte kräver att lagstiftningsbehörigheten övergår till landskapet, utan en överföring av förvaltningsbehörigheten eller en möjlighet att påverka förvaltningsbesluten är tillräcklig. I det följande redogörs för de viktigaste undantagen från huvudregeln om förvaltningsbehörigheten.

Landskapets lagstiftningsbehörighet har enligt förslaget utvidgats att gälla statistik om förhållanden i landskapet, medan riksorganen fortfarande kan stadga om statistik för rikets behov (14 § 9 punkten och 22 § 1 mom. 15 punkten). För att undvika att onödigt dubbelarbete utförs vid insamlandet av statistiska uppgifter, har både riks- och landskapsmyndigheterna förpliktats att tillhandahålla varandra behövliga statistiska uppgifter om Åland och att vid insamlandet av sådana uppgifter samarbeta med varandra (19 § 1 - 2 punkten och 24 § 1 mom. 11 och 12 punkten).

Enligt förslaget övertar landskapet lagstiftningen i fråga om fornminnen till alla delar, även i fråga om det legala skyddet för fasta fornlämningar (14 § 12 punkten). För att den förvaltning som därav följer skall ske med iakttagande av behövlig sakkännedom och utgående från allmänt godkända principer, vilka delvis har internationellt reglerats, skall landskapsstyrelsen enligt förslaget (19 § 3 punkten) inhämta utlåtande av vederbörande riksmyndighet innan åtgärd som berör fast fornlämning vidtas.

Arkivväsendet övergår enligt förslaget till landskapets behörighetsområde både i fråga om lagstiftning och förvaltning. Landskapsmyndigheterna ansvarar redan för närvarande med stöd av överenskommelseförordning för landskapsmyndigheternas arkiv, för kommunala och kyrkliga arkiv samt för arkiv av privat natur (3.5.). För att behörighetsöverföringen inte skall leda till avvikelser från allmänt godkända och tillämpade principer inom arkivförvaltningen i landskapet, utgår man i propositionen från att landskapsstyrelsen skall inhämta riksarkivets utlåtande, innan beslut fattas om utgallring av handlingar ur landskapsmyndigheternas eller övriga tidigare nämnda arkiv. Utgallring av riksarkivalier som härrör från riksmyndigheterna i landskapet sker med stöd av beslut av vederbörande riksmyndigheter i stöd av rikslagstiftning (22 § 1 mom. 8 punkten). De

arkivalier som härrör från statsmyndigheter som är verksamma i landskapet kan innehålla sådant som har kulturellt och historiskt värde för landskapet och som därför borde vara placerat i sitt rätta sammanhang. Detta kan gälla t.ex. domstolsprotokoll, bouppteckningar m.m. Av denna orsak har rikets lagstiftningskompetens och förvaltningskompetens inom området begränsats så, att här nämnda handlingar får bortföras från landskapet endast efter samråd med landskapsstyrelsen (22 § 1 mom. 8 punkten och 24 § 1 mom. 5 punkten).

Landskapets språkliga status förutsätter att servicen inom olika sektorer tillgodoses på svenska. Detta gäller även statsförvaltningen. En god språkservice inom den statliga sektorn kan bäst upprätthållas, då myndigheten i fråga är stationerad inom landskapet. Förutom garanterad språkservice har stationering i landskapet även regionalpolitisk betydelse. Landskapets speciella geografiska läge kräver lokal service. Även behovet av arbetsplatser för den lokala befolkningen bör beaktas. Av nämnda orsaker skall landskapsstyrelsen höras, innan beslut fattas om indragning av inrättning eller fast arbetsställe som tillhör den lokala statsförvaltningen i landskapet (24 § 1 mom. 1 punkten). Principen har redan i viss mån iakttagits med stöd av stadgandet i 12 § gällande självstyrelselag.

För uppnåendet av självstyrelsens centrala syften är det viktigt att ålänningarna bereds utkomstmöjligheter inom landskapets gränser. Redan nu strävar statliga verk i landskapet i mån av möjlighet efter att anställa ålänningar. Statsmakten är den främsta garanten för upprätthållandet av självstyrelsen. Härav följer vissa förpliktelser då det är fråga om anställning av personer i statens tjänst i landskapet. Förslaget utgår därför från att bosättning i landskapet skall vara en merit vid besättande av statstjänst i landskapet liksom även att sökanden har kännedom om förhållandena i landskapet (24 § 1 mom. 2 punkten). Det sistnämnda tar även hänsyn till riksintressen, eftersom kännedom om förhållandena i landskapet bidrar till att effektivera den statliga lokalförvaltningen inom landskapet och att förbättra samverkan mellan riks- och landskapsmyndigheterna.

Varken kännedom om landskapets förhållanden eller bosättning i landskapet utgör absoluta krav för anställning i statens tjänst i landskapet. De är endast tilläggsmeriter som kan räknas sökanden till godo i en situation då flera sökande är lika meriterade för tjänsten. Stadgandet är enligt förslaget tillämpligt även på tjänst i landskapet vid självständig statsanstalt och genom riksförordning kan det ges tillämpning även på anställning i annat samfund, i vilket staten har avgörande inflytande (47 § 2

mom.). Med här nämnd sammanslutning avses bolag, självständig offentligrättslig anstalt eller förening, där staten på offentligrättslig eller privaträttslig grund har faktisk bestämmanderätt (se motiven till 29 §).

Propositionen innehåller inte några ändringsförslag i fråga om behörigheten i passfrågor. Lagstiftningen och förvaltningen skall även framdeles handhas av riksmyndigheterna. Den speciella status som självstyrelsen och den åländska hembygdsrätten ger ålänningarna har likväl ansetts motivera ett stadgande om att det i pass som i landskapet utfärdas åt den som åtnjuter åländsk hembygdsrätt skall ingå ordet "Åland". Detta tillägg i passets textdel, för vilket det från fackhåll i beredningsskedet inte ansetts finnas några hinder, motsvarar delvis i sak innehållet i motsvarande stadgande i den färiska självstyrelselagen (3.9.1.).

För närvarande förekommer ett dubbelt tillståndsförfarande när utländsk medborgare anhåller om rätt att äga fast egendom eller idka näring i landskapet. Förutom de tillstånd som enligt landskapslagstiftningen krävs av den som saknar åländsk hembygdsrätt, fordras dessutom antingen inrikesministeriets eller länsstyrelsens tillstånd. En delad förvaltning av detta slag har inte ansetts ändamålsenlig. Förvaltningen föreslås därför bli helt överförd på landskapsstyrelsen, som kan avgöra ärendena samtidigt enligt landskaps- och rikslagstiftningen. Eftersom landskapsstyrelsen delvis skall tillämpa rikslagstiftning, vilket kräver kunskap om allmänt iakttagna riktlinjer inom förvaltningen i riket på detta område, utgår förslaget från att landskapsstyrelsen skall inhämta utlåtande av vederbörande statliga myndigheter, innan beslut fattas (24 § 1 mom. 4 punkten).

I enlighet med gällande självstyrelselag utgår förslaget från att lagstiftnings- och förvaltningsbehörigheten inom hälso- och sjukvårdens område i princip ankommer på landskapet. Lagstiftningsbehörigheten har likväl förbehållits rikets organ i fråga om vissa frågor (22 § 1 mom. 11 punkten), varvid även förvaltningen till dessa delar blir en riksangelägenhet. Inom några områden har det likväl ansetts motiverat att göra undantag från huvudregeln och överföra förvaltningen till landskapsmyndigheterna.

Den förvaltning som ansluter sig till lagstiftningen om bekämpande av smittsamma sjukdomar hos människor och husdjur handhas för närvarande av riks- och landskapsmyndigheterna gemensamt. De uppgifter som enligt lagstiftningen ankommer på länsstyrelse handhas med stöd av en överenskommelseförordning av landskapsstyrelsen (3.5.). Det har ansetts ändamålsenligt att överföra hela förvaltningen på landskapsmyndigheterna (24 § 1 mom. 7 punkten).

Landskapsstyrelsen har med stöd av en överenskommelseförordning

för närvarande behörighet att bevilja tillstånd att tillverka, förvara och försälja gifter av andra klass, dock inte apoteksvaror. Med tanke på en enhetlig förvaltning inom hälso- och sjukvården, som enligt huvudregeln är en landskapets angelägenhet, föreslås att de uppgifter som statlig myndighet har med stöd av lagstiftningen rörande framställning och användning av gifter skall handhas av landskapsstyrelsen eller av annan i landskapslagstiftning bestämd myndighet.

I gällande självstyrelselag (19 § 1 mom. 7 a punkten) stadgas, att finsk medborgare som i Sverige erhållit utbildning och kompetens för verksamhet inom hälso- och sjukvården utan dispens får verka på Åland efter att hos medicinalstyrelsen ha visat sig ha nödig kunskap i lagstiftningen på området. I propositionen föreslås att stadgandet skall gälla behörighet som erhållits i annat nordiskt land än Finland av medborgare i ett nordiskt land (24 § 1 mom. 8 punkten). Prövningen av kunskaper i den lagstiftning som gäller på området inom landskapet skall enligt förslaget ankomma på landskapsstyrelsen. Det har ansetts rimligt att prövningen ankommer på landskapsstyrelsen, eftersom det är fråga om verksamhet som skall utövas i landskapet och vars tillåtlighet i det enskilda fallet dessutom är beroende av den vid varje särskild tidpunkt gällande landskapslagstiftningen rörande utövande av näring och yrke. Förslaget innebär, att prövningen av kompetensen endast innebär en bedömning av insikterna i den ifrågakommande lagstiftningen. Detta är motiverat även med tanke på de för närvarande gällande nordiska överenskommelserna rörande gemensam nordisk arbetsmarknad för sjukvårdspersonal.

Finlands Bank kan genom ingripande i kreditinrättningarnas verksamhet påverka näringspolitiken. Näringslivet i landskapet är till sin struktur starkt avvikande från näringslivet i övriga delar av landet. Åtgärder som ter sig nödvändiga och eftersträvansvärda med tanke på hela landet kan för landskapets del ha negativa effekter. Det har därför ansetts motiverat att införa ett stadgande om att samråd skall såvitt möjligt äga rum mellan Finlands Bank och landskapsstyrelsen i situationer, då Finlands Bank fattar beslut som kan väntas få särskild betydelse för landskapets näringsliv eller sysselsättningen i landskapet (24 § 1 mom. 10 punkten).

Konsumentskyddslagstiftningen hör enligt förslaget till rikets behörighetsområde. Härav följer, att även förvaltningsuppgifterna inom området handhas av rikets myndigheter eller av kommunala myndigheter enligt rikslagstiftningen. Konsumentklagonämnden har närmast till uppgift att avge rekommendationer i samband med klagomål om konsumtionsnyttigheter och angående näringsidkares prestationer. Uppgifterna ansluter sig

för Ålands del till en lokal verksamhet, som i övrigt till stor del regleras i landskapslagstiftningen. Av dessa skäl samt med hänsyn till språkliga och geografiska omständigheter har det ansetts naturligt och motiverat att det i landskapet inrättas en särskild nämnd för handhavandet av de uppgifter som konsumentklagonämnden handhar i riket. Nämnden skulle tillsättas av landskapsstyrelsen.

På nämnda grunder och med beaktande av att kommunalförvaltningen är en åländsk angelägenhet, utgår förslaget från att även den kommunala konsumentrådgivningen i landskapet skall handhas av landskapsstyrelsen. Detta skall ske i enlighet med avtal mellan landskapet och kommunerna. Lösningen följer den modell som för närvarande gäller med stöd av en överenskommelseförordning i fråga om den allmänna rättshjälpsverksamheten i landskapet. Vid handhavandet av såväl konsumentklagonämndens som de på kommunerna ankommande uppgifterna i fråga om konsumentrådgivning skall rikslagstiftningen iakttas.

Det ankommer i huvudsak på lagtinget att lagstifta om näringsrättsliga frågor i landskapet. Förvaltningsbehörigheten i sådana frågor är således även i princip åländsk. I enlighet med denna huvudprincip har det ansetts motiverat att även ge landskapet viss behörighet eller åtminstone påverkningsmöjligheter i fråga om beslut som gäller vissa näringar, där behörigheten förbehållits rikets organ.

Tillstånd att med utländskt fartyg idka handelssjöfart mellan hamnar i Finland, s.k. cabotagerätt, beviljas av handels- och industriministeriet. Med beaktande av landskapets läge och särskilda näringsstruktur samt landskapets behörighet i fråga om näringslagstiftningen i övrigt, har det ansetts riktigt, att då tillstånd beviljas för sådan handelssjöfart, som idkas med utländsk fartyg i landskapet eller mellan landskapet och annan ort i landet, samråd skall äga rum med landskapsstyrelsen.

Landskapet handhar enligt gällande självstyrelselag förvaltningen av lufttrafiken inom landskapet på sjukvårdens och turismens områden. Av näringsrättsliga skäl föreslås förvaltningen i fråga om den interna lufttrafiken i landskapet som helhet ankomma på landskapsstyrelsen (24 § 1 mom. 18 punkten). Med hänsyn till näringsutövningen som helhet i landskapet och den näringspolitiska planeringen utgår förslaget från att övriga frågor angående lufttrafiken som kan ha särskild betydelse för landskapet skall handläggas i samråd med landskapsstyrelsen.

För att en långsiktig näringspolitik skall kunna bedrivas i landskapet är det motiverat att landskapsstyrelsens yttrande inhämtas innan tillstånd beviljas av statlig myndighet till utövande i landskapet av i rikslagstiftningen reglementerad näring (24 § 1 mom. 21 punkten).

Jordbruksnäringen och fiskerinäringen är av stor betydelse för landskapet. Redan den första självstyrelselagen gav landskapet vidsträckt behörighet inom dessa områden. Landskapet bör självt kunna styra produktionen inom dessa näringar. På riksmyndigheterna ankommer likväl behörigheten i fråga om priset på lantbruks- och fiskeriprodukter samt i fråga om främjandet av exporten av lantbruksprodukter. Härav följer att inkomsten för lantbrukare och därigenom även delvis styrningen av produktionen regleras genom rikslagstiftningen också för Ålands del. Landskapet bör därför få delta i de avtalsförhandlingar som statsrådet för med producenternas centralorganisationer om inkomsten för lantbrukare och om styrningen av lantbruksproduktionen. Landskapsstyrelsen behöver inte vara part i avtalen, men landskapsstyrelsen bör ha rätt att jämte statsrådet vara företrädd vid förhandlingarna och att därigenom visa på de speciella behov och särlösningar som den åländska näringsstrukturen inom området kan kräva. Ett stadgande om landskapsstyrelsens rätt till deltagande i lantbruksinkomstförhandlingarna ingår i 24 § 1 mom. 19 punkten. I anslutning härtill föreslås i 24 § 1 mom. 20 punkten att landskapsstyrelsen skall höras innan beslut fattas om sådana ändringar i importskyddet för lantbruks- och fiskeriprodukter som särskilt kan beröra lantbruksproduktionen och fiskerinäringen i landskapet.

I förslaget jämställs fiskerinäringen med lantbruksproduktionen. Även om de två näringsgrenarna inte för närvarande reglerats på samma sätt, har det på grund av deras i övrigt nära samband med varandra, särskilt inom landskapet, ansetts motiverat att även nämna fiskerinäringen.

Systemet med s.k. överenskommelseförordningar föreslås bibehållet. I sak innehåller förslaget inte några större förändringar på denna punkt (25 §) jämfört med gällande självstyrelselag. I förslaget har likväl intagits en regel om att en överenskommelse anses ha upphört ett år efter uppsägning, även i det fall, då förordningen av någon orsak inte ändrats eller upphävts. Detta jämställer bättre än för närvarande riks- och landskapsmyndigheterna, vilket är motiverat eftersom det är fråga om en överenskommelse mellan dessa. Liksom enligt gällande självstyrelselag kan lagtinget inom sitt behörighetsområde stifta lag som avviker från en överenskommelseförordning. En nyhet i förslaget är, att en sådan landskapslag kan, till den del den inte står i strid med förordningen, tillämpas redan innan förordningen upphävts eller ändrats. Detta motiveras med den rätt långa uppsägningstiden.

Enligt 17 § 2 mom. gällande självstyrelselag föredras ärenden som rör

Ålands självstyrelse från justitieministeriet av en av statsrådet förordnad särskild föredragande, som skall vara förtrogen med lagstiftningen angående Ålands självstyrelse. De frågor som rör landskapets hushållning föredras likväl från finansministeriet. Denna arbetsfördelning förutsätts även i förslaget. Enligt förslaget skall även föredraganden vid finansministeriet särskilt förordnas av statsrådet. I praktiken har redan nu en viss tjänsteman skött uppdraget vid finansministeriet. Föredragandena i åländska ärenden skall vara förtrogna med landskapets självstyrelse (27 § 3 mom. förslaget).

Enligt 84 § regeringsformen kan i statstjänst, med vissa undantag, anställas endast finsk medborgare. Denna regel har ansetts gälla även kommunala tjänstemän med rätt till myndighetsutövning. I självstyrelselagen ingår inte något stadgande om att den som anställs i landskapets tjänst skall vara finsk medborgare. I praktiken har det dock ansetts att kravet gäller även landskapets tjänstemän, bl.a. därför att självstyrelseförvaltningen handlägger ärenden som är delegerade av staten och som på andra håll i landet handhas av statens myndigheter.

Förslaget (20 §) utgår från att det i landskapets och kommuns tjänst kan anställas person, som är medborgare i ett annat nordiskt land. Detta motiveras med de allmänna strävandena att behandla nordiska medborgare lika oavsett medborgarskap, något som tagit sig uttryck i en gemensam nordisk arbetsmarknad även inom den offentliga sektorn, t.ex. i fråga om sjukvårdspersonal. Stadgandet är därtill motiverat av behovet att inom vissa områden få tjänsteinnehavare med specialkompetens. På grund av polisförvaltningens speciella karaktär kan endast finsk medborgare anställas som polisman i landskapet.

Under många års tid har landskapets polismyndigheter i praktiken handhaft huvuddelen av de uppgifter som enligt behörighetsstadgandena bort ombesörjas av rikets organ, dvs. brottsbekämpning, förundersökning m.m. Förhållandet har särskilt markerats sedan länsmanstjänsterna i landskapet indragits. Landskapets polis har i överenskommelseförordningar (3.5.) tilldelats flera speciella riksuppgifter. Eftersom det gällande systemet utgör det mest praktiska och ekonomiska alternativet, föreslås det att frågan även framgent handhas på nuvarande sätt. Något särskilt stadgande härom har likväl inte ansetts behöva ingå i självstyrelselagen.

Riksmyndighet, vars verksamhetsområde omfattar landskapet, är skyldig att vid fullgörande av sina uppgifter beakta vad som stadgas i landskapslagstiftningen. Principen är inte ny, utan följer redan av gällande självstyrelselag. I stöd av 14 § 4 mom. gällande självstyrelselag har landstinget ansetts ha rätt att "ålägga" riksmyndighet att vid delad

förvaltning sköta även den del som härflyter av landskapslagstiftningen. Så har skett även då stadgandena i landskapslagstiftningen i sak har avvikit från motsvarande stadganden i rikslagstiftningen som myndigheten i övrigt är skyldig att iaktta. Riksmyndigheter, vilkas verksamhetsområde omfattar landskapet, skall vid handläggningen av angelägenheter rörande Åland beakta den landskapslagstiftning som berör deras förvaltningsuppgifter. Detta gäller även rikets domstolar som skall beakta landskapslagstiftningen, då de handhar rättskipningen i landskapet, vilket även är i konformitet med den omständigheten, att landskapslagar, såsom framgår av motiveringen till 13 §, har samma verkan som rikslagar och därför bör följas av såväl landskaps- som riksmyndigheterna. Något särskilt stadgande om riksmyndigheternas ovan nämnda skyldighet att iaktta landskapslag har inte ansetts behöva ingå i självstyrelselagen.

5.6. Rättskipning

I propositionen föreslås, att rättskipningen i landskapet enligt huvudregeln skall ankomma på de myndigheter som stadgas i rikslag (28 §). Domsrätten utövas således av rikets domstolar eller andra riksmyndigheter som har anförtrotts dömande makt. Detta gäller i princip även den förvaltningsrättsliga lagskipningen. Såsom framgår av avsnittet 3.6. gäller på detta område en särskild lag, lagen om tillämpning i landskapet Åland av lagen om ändringssökande i förvaltningsärenden. Enligt denna utgör landskapsstyrelsen besvärsinstans i förvaltningsärenden, då besvär anförs över beslut av lägre förvaltningsmyndighet i landskapet, om ärendet enligt självstyrelselagen hör till självstyrelsen och inte gäller beskattning. Denna regel förslås intagen i självstyrelselagen (21 § 1 mom.). Den särskilda lagen skall därför upphävas. Lagen har tolkats så, att den även kan gälla besvär över beslut av en kommunal myndighet.

Besvär över lagligheten av landskapsstyrelsens beslut anförs enligt förslaget hos högsta förvaltningsdomstolen. Detta överensstämmer med regeln i 40 § självstyrelselagen. Landskapsstyrelsens beslut kan inte enligt förslaget överklagas i fråga om ändamålsenligheten. Detsamma gäller beslut i utnämningsärenden, vilket är överensstämmande med gällande rätt.

I föreliggande stadganden har av praktiska skäl huvudregeln i nugällande system i stort sett bibehållits. En nyreglering av förvaltningsrättskipningen, där landskapets speciella ställning beaktas, bör likväl möjliggöras. I enlighet med huvudregeln i 28 § förslaget, som överensstämmer med 21 och 22 §§ självstyrelselagen, borde även ansvaret för handläggningen av för-

valtningsbesvär ankomma på en riksmyndighet i landskapet. Denna myndighet kunde handlägga såväl de ärenden, som gäller tillämpning av rikslagstiftningen som ärenden som bygger på landskapslagstiftningen.

Kommittén för förvaltningsrättskipningen har i sitt betänkande (komm.bet. 1985:48) föreslagit att länsrätterna skall ombildas till regionala förvaltningsdomstolar. Kommittén har i sitt förslag till ändring av lagen om länsrätterna (1021/74) ansett att frågan om förvaltningsdomstolen i landskapet Åland skall regleras särskilt. Kommittén har hänvisat till revisionen av självstyrelselagen och ansett att frågan för Ålands del borde behandlas i samband därmed. I nämnda betänkande har likväl även för länsrättens i landskapet Åland del föreslagits, att i dess sammansättning kan ingå sakkunnigmedlemmar och extra ledamöter i vissa speciella ärenden.

Det har vid beredningen av föreliggande proposition ansetts viktigt att det även för Ålands del inrättas en förvaltningsdomstol, som övertar länsrättens uppgifter. På grund av det ovan sagda har det också befunnits önskvärt, att en sådan domstol kan behandla besvär i förvaltningsärenden, vilka för närvarande handläggs av landskapsstyrelsen. Enligt 60 § regeringsformen skall om inrättande av ny domstol stadgas genom lag. På grund av självstyrelselagens speciella status har det inte ansetts ändamålsenligt att däri uppta stadganden om en förvaltningsdomstol för Åland. Detta bör ske i en särskild rikslag. I förslagets 21 § 3 mom. har denna möjlighet inskrivits. Likaså har däri intagits en regel, enligt vilken en sådan förvaltningsdomstol i landskapslag kan anförtros rättskipningsuppgifter jämväl i förvaltningsärenden som är hänförda till landskapts behörighetsområde. Detta möjliggör att i landskapslag stadga om att besvär över beslut av landskapsstyrelsen underlydande förvaltningsmyndighet skall anföras hos sagda domstol i stället för hos landskapsstyrelsen, enligt förslagets 21 § 1 mom. I lagen om en sådan förvaltningsdomstols inrättande bör beträffande domstolens sammansättning och behörighet beaktas den speciella ställning förvaltningsdomstolen kommer att få på grund av självstyrelselagstiftningen.

Innan en lag om inrättande av en förvaltningsdomstol av nämnda slag stiftas, skall landskapet beredas möjlighet att ge utlåtande däröver enligt 22 § 3 mom. i förslaget.

5.7. Landskapets hushållning

Det nu gällande ekonomiska utjämningsförfarandet begränsar landskapets rätt till självstyrelse på ett sätt som varken historiskt sett eller

med hänsyn till rådande förhållanden är motiverat. Det föreslås därför, att lagtinget skall få fritt besluta om användningen av de medel som ställs till landskapets förfogande. Denna princip kommer till uttryck i ett stadgande i självstyrelselagen om att lagtinget utövar sin budgetmakt genom att fastställa årsstat för landskapet (34 §). Enligt förslaget bör utformningen av landskapets budget och formerna för finansieringen i övrigt vara en intern självstyrelsefråga.

Den fria budgeteringsrätten förutsätter, att lagtinget med beaktande av sitt politiska ansvar tillgodoser befolkningens sociala behov. I förslaget har därför i stadgandet om den fria budgeteringsrätten inskrivits principen att lagtinget bör sträva efter att befolkningen i landskapet skall komma i åtnjutande av sociala förmåner på minst samma nivå som befolkningen i riket (34 § 2 mom.). Bestämmelsen är till sin natur deklaratorisk och ger uttryck för en allmän målsättning. Lagtinget kan självfallet besluta om längre gående förmåner till den del lagstiftningskompetensen ankommer på landskapet. Stadgandet innebär inte något krav på likformighet.

I fråga om utgifterna kan landskapet enligt förslaget förfoga över tillbudsstående medel för de ändamål lagtinget bestämmer utan någon form av efterhandsgranskning. Detta sker inom ramen för den årsstat som fastställs av lagtinget. Till lagtingets fria budgeteringsrätt föreslås även höra rätten att bilda särskilda fonder.

Förslaget ger landskapet ökade möjligheter att beakta lokala förhållanden. Landskapet kan besluta om finansieringsformer som beaktar näringsstrukturen på Åland och olika sektorers speciella behov. Besparingsåtgärder inom vissa områden kan ge utrymme för insatser på andra håll. Lagtingets budgeteringsfrihet medför som sådan inte någon annan ändring för statens vidkommande än att eftergranskningen, som nämns i avsnitt 3.7., bortfaller.

Lagstiftningsbehörigheten i fråga om allmänna skatter och avgifter samt rätten att uppbära skatter ankommer enligt förslaget på riket på samma sätt som enligt gällande självstyrelselag. Landstingets nuvarande rätt att besluta om och att för sina behov använda inkomster från närings- och nöjesskatter samt att pålägga tilläggsskatt på inkomster och tillfällig extra inkomstskatt (landskapsskatt) består likaså oförändrad. Över sådana skatter, avgifter m.m., om vilka lagtinget även framgent kan besluta, får landskapet fritt förfoga. Lagstiftningsbehörigheten i fråga om beskattningen regleras i lagförslagets 14 och 22 §§.

Inkomsterna i landskapets hushållning skall, såsom tidigare, till huvuddelen bestå av de anslag som tillförs landskapet av statsmedel. I

övrigt kan landskapet tillgodogöra sig de inkomster som nu inflyter till dess årsstater för ordinarie respektive enskilda medel. Landskapets rätt enligt gällande självstyrelselag att uppta lån bibehålls. För upptagande av lån i utlandet förutsätts, liksom i gällande självstyrelselag, samtycke av republikens president.

Utgångspunkten för förslaget till nytt ekonomiskt system har varit att landskapet skall få ungefär lika stora anslag som för närvarande. Det årliga anslaget av statsmedel består sålunda av ett avräkningsbelopp motsvarande det, som enligt gällande lag vid den skattefinansiella utjämningen utgår till landskapet i form av ordinarie och extraordinarie anslag. Avräkningsbeloppet skall i normala fall vara tillräckligt för självstyrelsens behov. Utgångsnivån har fastslagits på basen av medeltalet av till landskapet genom ordinarie utjämning och som extraordinarie anslag överförda medel under åren 1978 - 1982. Dessa år representerar en normal period. Ett annat skäl för att denna period har valts är att beredningen av revisionen av självsstyrelselagen kan tänkas ha inverkat på den ekonomiska uppgörelsen under åren efter år 1982. För att kunna skapa en i enlighet med målsättningen enkel och hållbar princip, föreslås det, att de under de nämnda åren till landskapet överförda beloppen i förhållandet till statsbokslutets inkomster för motsvarande år utgör grund för beräknandet av avräkningsbeloppet framdeles. Avräkningsgrunden anges såsom ett relationstal i form av ett visst procenttal av inkomsterna i statsbokslutet. Avräkningsbeloppets bindning till statsbokslutet innebär att dess storlek följer kostnadsutvecklingen inom statshushållningen.

Vid fastställandet av avräkningsbeloppet skall man bortse från i statsbokslutet redovisade nya lån. Detta motiveras av att landskapet kan ta upp motsvarande lån för egen del. Det bör även anses naturligt, att landskapet tillkommande medel beräknas på den del av inkomsterna i statsbokslutet som i huvudsak utgörs av skatter och avgifter eftersom samtliga direkta och indirekta skatter i landskapet uppbärs av staten. Det föreslagna systemet är även principiellt oberoende av vad som genom riksbudgeten anslås för olika utgiftsområden.

Den för den ovan nämnda perioden 1978 - 1982 uträknade avräkningsgrunden är 0,48 procent (tabell 3). Talet har intagits i lagförslaget (37 §). Relationstalet motsvarar i stort sett Ålands befolkningstal i förhållande till hela rikets. Hade man tagit även åren 1983 och 1984 samt det preliminära resultatet för 1985 i betraktande, skulle relationstalet ha varit 0,46. Orsaken till detta lägre relationstal är huvudsakligen den, att de extraordinarie anslagen under de senaste åren varit exceptionellt låga och inte

svarar mot genomsnittet under en längre period.

Tabell 3. Beräkning av avräkningsgrunden

År	Skattefinansiell utjämning jämte extraordinarie-medel 1 000 mk	Statsbokslutets inkomster förutom nya statslån 1 000 mk	Relationstal
1978	171.085	34.793.216	0,491719
1979	187.760	38.425.245	0,488637
1980	231.570	44.566.166	0,519612
1981	253.679	53.041.683	0,478263
1982	251.444	59.871.167	0,419975
	Medeltal 1978-1982:		0,47964

För att framtida förändringar skall kunna beaktas och erforderlig flexibilitet uppnås, har det ansetts vara påkallat att föreslå möjligheter till en justering av avräkningsgrunden. Avräkningsgrunden skall justeras t.ex. då uppbyggnaden av statens budget undergår större förändringar genom överföring av större budgetområden till särskilda fonder eller på annat sätt. Likaså skall justering ske, då ändringar sker i brutto-nettoprincipen.

En justering av avräkningsgrunden skall enligt förslaget också ske om landskapets utgifter ökat på grund av i lagförslaget närmare angivna orsaker (37 §). I de situationer då landskapets utgifter minskat genom att riket övertagit på landskapet ankommande förvaltningsuppgifter innebär justeringen en sänkning av avräkningsgrunden. En justering av avräkningsgrunden kan också avse endast vissa år, som fastställs av Ålandsdelegationen.

Det föreslagna systemet syftar till att lagtinget genom sina egna beslut skall kunna påverka den ekonomiska utvecklingen i landskapet så fritt som möjligt. Landskapet skall få en skattegottgörelse under vissa betingelser (38 §). Skattegottgörelsen skulle utfalla då de debiterade direkta skatterna i landskapet överstiger 0,52 procent av motsvarande skatter i hela landet. Gränsen 0,52 procent är drygt åtta procent högre än folkmängdsrelationen 0,48 procent. Skattegottgörelsen utgör ett incitament för landskapsmyndigheterna att föra en näringspolitik, som möjliggör ökade skatteintäkter. Den föreslagna skattegottgörelsen kompenserar i viss

mån det åländska önskemålet om en egen skattelagstiftning och -förvaltning.

Beräkningen av skattegottgörelsen är tekniskt sett enkel och sker enligt följande schema:

Skatt Åland (Å) - 0,0052 x skatt hela Finland (Fi)

Exempel:

	Skatt Å	101.215.000
0,0052 x skatt Fi 17.560.000.000	=	91.311.652
Skattegottgörelse		9.903.348

Skattegottgörelsen skulle, om den hade varit gällande åren 1972 - 1983, ha tillfört Åland följande belopp i tusen mk:

1972	5.193	1973	5.183	1974	10.851	1975	4.541
1976	7.490	1977	10.565	1978	8.648	1979	11.054
1980	8.877	1981	10.216	1982	9.903	1983	7.987

Enligt förslaget skall landskapet under normala förhållanden komma till rätta med de belopp som det tillförs enligt ovan nämnda avräkningssystem. Inte desto mindre kan det uppkomma situationer, där det ter sig befogat att staten bidrar med särskilda anslag. Statsmakten bör därför bistå i situationer, som föranleds av oförutsedda, ogynsamma händelser av större betydelse för det åländska samhället och dess ekonomi. Inom ramen för det nuvarande systemet kan i sådana fall (extraordinarie anslag) komma i fråga.

Särskilda bidrag förutsätts kunna utgå i två olika situationer, vilka vardera i stor utsträckning är betingade av geografiska eller ekonomiska särförhållanden på Åland. I det ena fallet är det fråga om att förhindrar eller undanröja väsentliga rubbningar i samhällsekonomin som särskilt drabbar landskapet. I det andra fallet, är det fråga om oförutsedda fysiska händelser förorsakade av naturkrafter eller om andra händelser av katastrofnatur.

Beslutanderätten i fråga om avräkningen bibehålls enligt förslaget i stort oförändrad. Ålandsdelegationen skulle sålunda besluta om avräkningen, bidragen, förskottet osv. De viktigaste avgörandena skulle kräva

stadfästelse av republikens president. Ärendena föredras från finansministeriet såsom enligt gällande självstyrelselag.

Gällande självstyrelselag innehåller ett stadgande om att staten står för kostnaderna för den statliga förvaltningen på Åland. Detta skulle gälla också enligt den föreslagna lagen, men ett särskilt stadgande härom har inte ansetts behövligt.

6. Propositionens verkningar i fråga om organisation och personal

6.1. Organisatoriska förändringar

Syftet med den föreslagna reformen är att utveckla självstyrelsen. Detta medför att självstyrelsemyndigheternas uppgifter inom förvaltningen ökar medan statsmyndigheternas uppgifter i samma mån minskar. Härav följer att reformen får vissa organisatoriska verkningar såväl för statsförvaltningen som landskapsförvaltningen. Verkningarna är mest påtagliga i den statliga lokalförvaltningen i landskapet. De största förändringarna sker inom postförvaltningen och radioväsendet. Post- och televerkets distriktsförvaltning och förvaltningen av lokalradion övergår till landskapet.

De föreslagna ändringarna i fråga om landshövdingens/riksombudsmannens behörighet leder till att hans uppgifter i någon mån förändras. Detsamma gäller länsstyrelsens uppgifter. Länsstyrelsen borde uppenbarligen omorganiseras. Frågan utreds av en av inrikesministeriet tillsatt kommission, den s.k. statsförvaltningskommissionen för Åland.

Om en särskild förvaltningsdomstol inrättas i landskapet i enlighet med 21 § 3 mom. i förslaget följer därav organisatoriska verkningar som särskilt bör utredas i samband med lagstiftningen därom.

Verkningarna av möjliga behörighetsförskjutningar enligt 23 § i förslaget kan i detta sammanhang inte närmare behandlas. Frågan bör utredas särskilt för varje enskilt fall.

Ålandsdelegationens sammansättning förändras inte. Antalet suppleanter för medlemmarna utökas av praktiska skäl från en till två. De nya uppgifter som delegationen får kan medföra ett behov av att utöka den personal som biträder delegationen och de tekniska hjälpmedlen. Frågan kan närmare utredas först efter det att man har fått erfarenhet av den nya ordningen.

6.2. Verkningar i fråga om tjänster och befattningar

Enligt 57 § 1 mom. i förslaget skall den vars anställningsförhållande i statlig tjänst berörs av överföring av lagstiftnings- och förvaltningsbehörigheten enligt lagförslaget, om han samtyckt därtill, med bibehållna förmåner överföras till motsvarande uppgifter i landskapets tjänst i enlighet med vad därom i förordning stadgas. De flesta överföringarna från statlig tjänst till landskapets tjänst kommer att ske inom postförvaltningen. Vid lagens ikraftträdande torde antalet tjänste-och befattningshavare inom postförvaltningen i landskapet uppgå till ungefär 170 personer. Landskapets kompetensutvidgning i fråga om radio- och televisionsverksamheten inom landskapet torde medföra att anställningsförhållandet mellan de anställda vid Radio Åland och Oy Yleisradio Ab upphör. Det är fråga om ca tio personer.

I fråga om övriga förvaltningsområden som övergår till landskapet torde några större överföringar av personal inte ske. Landskapet handhar i de flesta fall redan nu förvaltningen inom de berörda områdena.

7. Propositionens ekonomiska verkningar

7.1. Statsekonomiska verkningar

Huvudmotivet för det föreslagna ekonomiska systemet har varit att skapa en friare ordning i fråga om användningen av statsanslagen utan någon detaljgranskning av landskapets utgifter i förhållande till statens motsvarande utgifter. Den föreslagna ordningen underlättar handläggningen av avräkningen hos de granskande myndigheterna. Förfarandet förenklas även av att grunden för den ordinarie avräkningen på förhand är bestämd. Staten och landskapet kan på förhand ungefärligt beräkna såväl förskottsbeloppet som det slutliga avräkningsbeloppet. De speciella utredningar och planer som finansministeriet och Ålandsdelegationen har varit tvungna att ta del av i samband med beviljande av extraordinarie anslag och som ofta i samband med uppgörande av statsförslaget har medfört tilläggsarbete inom ministeriet, skall enligt förslaget inte längre förekomma. Det kan antas att detta leder till en viss inbesparing av förvaltningsutgifter.

Beträffande den ordinarie avräkningen medför det föreslagna systemet inte någon ökning av statens utgifter jämfört med tidigare ordinarie och extraordinarie anslag, som beräknats enligt nivån för tiden 1978 - 1982.

Den föreslagna skattegottgörelsen för landskapet kan i någon mån

öka statens utgifter. Från statsfinansiell synpunkt har den inte någon större betydelse. I de fall då skattegottgörelse skall utgå är också intäkterna för staten genom de indirekta skatterna större än normalt. De i 40 § i förslaget förutsatta bidragsformerna kan medföra utgifter i vissa fall, men de är av ren undantagskaraktär.

Förslaget att landskapet i fråga om skattefrihet och därmed jämförbara förmåner skall jämställas med staten (47 § 3 mom.) innebär ett visst bortfall av skatteintäkter för staten. Effekten härav torde bli obetydlig.

7.2. Landskapsekonomiska verkningar

Det föreslagna nya ekonomiska systemet medför inte i princip någon ökning av de medel som står till landskapets förfogande jämfört med vad som enligt gällande system utgår i form av ordinarie och extraordinarie anslag. Den föreslagna skattegottgörelsen kan dock ha en stimulerande verkan på landskapets näringspolitik. Rörelsefriheten enligt det föreslagna systemet är av väsentlig betydelse för landskapet. Den möjliggör en självständig ekonomisk politik med prioriteringar enligt landskapets särskilda behov.

Övertagandet av nya kompetensområden, såsom t.ex. postväsendet, ger landskapet mera medel, men samtidigt tar landskapet ansvar för kostnaderna. Statens ansvar för dessa kostnader upphör, varför den totala ekonomiska verkningen torde bli oförändrad.

7.3. Kommunalekonomiska verkningar

Förslaget inverkar inte direkt på de åländska kommunernas ekonomi. Den utökade landskapskompetensen i fråga om lagstiftning och den friare ekonomin kan likväl på längre sikt i viss mån få även kommunalekonomiska verkningar. Verkningarna kan inte på förhand bedömas. Den utökning av självstyrelsen som förslaget medför kommer förmodligen inte att märkbart öka kommunernas ekonomiska ansvar. Inom de förvaltningsområden som övergår från staten till landskapet, t.ex. inom konsumentskyddsförvaltningen, kommer en del av ansvaret för den kommunala verksamheten att falla på landskapet.

DETALJMOTIVERING

1. Motivering till lagförslagen

1.1. Självstyrelselag för Åland

1.1.1. 1 kap. Allmänna stadganden

1 §. Stadgandet motsvarar gällande lag. Den lagstiftningskompetens och förvaltningskompetens som landskapet tilldelats framgår av stadgandena i denna lag. Vid tolkningen av de grundläggande stadgandena om självstyrelsen, t.ex. de stadganden som avser att bevara språket och kulturen, utgör Ålandsöverenskommelsen utgångspunkten.

2 §. Paragrafens 1 mom. reglerar landskapets område. Landskapet omfattar det område som vid den föreslagna lagens ikraftträdande utgör landskapet, dvs. det område som utgjorde Ålands län då den första självstyrelselagen (124/20) trädde i kraft, dock med beaktande av den gränsjustering på skäret Märket i Ålands hav som ingår i ändringen av 1 § 2 mom. (527/85) självstyrelselagen. Förutom landområdet hör till landskapet således det territorialvatten som enligt stadgandena rörande gränserna för Finlands territorialvatten omedelbart ansluter sig till landskapets område. För närvarande går gränsen för territorialvattnet vid fyra sjömil. Enligt lagen om rätt till allmänt vattenområde inom landskapet Åland utgör Finlands territorialvatten inom landskapet allmänt vattenområde till den del det är beläget utom byarågång och tillhör jämte botten landskapet. Förslaget innebär således inte någon ändring i sak jämfört med nuläget. Den föreslagna formuleringen i 1 mom. avser likväl att medföra att eventuella förändringar i fråga om de allmänna gränserna för Finlands territorialvatten gäller även för landskapets del utan att självstyrelselagen behöver ändras.

Förslaget påverkar inte det vattenområde om tre sjömil kring Åland som genom internationella avtal är demilitariserat.

Stadgandets 2 mom. gäller fall då en utvidgning av rikets överhöghet sker utan att territorialhavet utvidgas. Det gäller situationer då den ekonomiska zonen utvidgas, t.ex. i fråga om kontinentalsockeln eller fiskezonen. Det är alltid fråga om en ny situation, som oftast regleras internationellt och som kräver en noggrannare nationell reglering. Frågan kan gälla förändrade fiskekvoter eller utvinnande av nya naturtillgångar m.m. Det har därför inte ansetts vara skäl eller ens möjligt att noggrant

reglera hur en utvidgning av rikets överhöghet av detta slag skall utfalla för landskapets del.

En direkt bindning till kompetensfördelningen enligt självstyrelselagen kan utfalla fel och i fråga om s.k. delade rättsområden medföra svårigheter i praktiken. Förslaget utgår därför från att en utvidgning av rikets överhöghet inte automatiskt skall medföra en motsvarande utvidgning för landskapets vidkommande enligt dess behörighet. En utvidgning för landskapets del skall bedömas särskilt i varje förekommande situation och regleras efter överenskommelse mellan riket och landskapet. Stadgandet eftersträvar flexibilitet. Överenskommelsen kan ske i olika former beroende på olika situationer. Är det fråga enbart om att utvidga landskapets förvaltning inom ett sakområde kan en överenskommelseförordning användas. I en viss situation kan ett offentligrättsligt avtal mellan riket och landskapet vara tillräckligt. Vid en betydande utvidgning kan i den lagstiftning som rikets utvidgade överhöghet förutsätter efter överenskommelse intas stadganden som reglerar landskapets utvidgade rättigheter.

3 §. Stadgandet i 1 mom. motsvarar 2 § 1 mom. gällande självstyrelselag. Stadgandet innefattar principen om att Ålands lagting representerar landskapets befolkning. Det ankommer på lagtinget att uttrycka befolkningens vilja i frågor som rör självstyrelsen. Detta sker i form av den besluts-, initiativ- och yttranderätt, som tillkommer lagtinget i enlighet med de enskilda stadgandena i självstyrelselagen. I samband med självstyrelsen kan det likväl uppstå behov av att ta ställning till frågor som inte berör i lagen förutsatta självstyrelseangelägenheter men vilka tangerar självstyrelsens grunder eller landskapets behörighetsområde. Även i sådana situationer skall landskapets talan föras av lagtinget. Stadgandet påverkar inte i övrigt den med stöd av självstyrelselagen stadgade kompetensfördelningen mellan självstyrelsemyndigheterna eller mellan dessa och riksmyndigheterna.

Den högsta lagstiftande makten i självstyrelseangelägenheter utövas av lagtinget. Angående den lagstiftande makt som landskapsstyrelsen i stöd av delegering kan utöva stadgas i 17 §. Lagtingets rätt utesluter samtidigt riksorganens behörighet att lagstifta i självstyrelseangelägenheter. Om det sätt på vilket lagtinget utövar sin lagstiftande makt stadgas i 13 § samt om behörighetsområdet i 14 §.

I stadgandets 2 mom. ingår de grundläggande reglerna om lagtingsval. Lagtingets ledamöter utses genom omedelbara och hemliga val där rösträtten är allmän och lika för alla röstberättigade. Om den som är röstberättigad i lagtingsval stadgas i 9 §.

Paragrafens 2 mom. överensstämmer i sak med 7 § 1 mom. gällande

självstyrelselag med det undantaget, att rösträttsåldern och proportionalitetsprincipen inte inskrivits i stadgandet. Bortlämnandet av rösträttsåldern har ansetts motiverat därav, att en sänkning eller höjning av åldern alltid skulle kräva en ändring av självstyrelselagen, vilket inte kan anses vara ändamålsenligt. Stadgandena om rösträttsåldern kan lämpligen ingå i en landskapslag om lagtingsval, som lagtinget med stöd av 14 § 1 punkten förslaget kan anta. Tillämpningen av proportionalitetsprincipen eller någon annan princip vid lagtingsval har ansetts vara en intern åländsk fråga som kan regleras i en landskapslag.

Enligt paragrafens 3 mom. öppnas och avslutas lagtinget på republikens presidents vägnar av riksombudsmannen, ifall presidenten inte själv önskar göra det. Stadgandet utgår från att landshövdingen, då han utför motsvarande uppdrag enligt 8 § 2 mom. gällande självstyrelselag, har ansetts utföra uppgiften i egenskap av företrädare för presidenten.

I likhet med vad som nu gäller om landshövdingen överlämnar riksombudsmannen med stöd av 3 mom. republikens presidents framställningar och meddelanden till lagtinget. De regler om lagtingets sessioner som ingår i 8 § 1 mom. gällande självstyrelselag har ingen motsvarighet i förslaget. Det är fråga om en sådan detaljreglering av myndigheternas arbetssätt som lämpligen ansetts kunna ingå i landskapslag.

I 4 mom. ingår regler om lagtingets upplösning. För närvarande kan lagtinget upplösas av republikens president. Presidenten förordnar samtidigt om nya val. Eftersom ett beslut av detta slag innebär ett starkt ingrepp i självstyrelsen, föreslås, med avvikelse från 8 § 3 mom. gällande självstyrelselag, att presidenten fattar sitt beslut först efter samråd med lagtingets talman.

Förutom denna rätt för presidenten att vädja till landskapets befolkning har det ansetts motiverat att lagtinget skall kunna upplösa självt sig och förordna om nya val. Lagtingets upplösningsrätt kan aktualiseras närmast av s.k. interna politiska skäl i landskapet. Om lagtingets rätt att upplösa sig och förordna om nya val stadgas enligt förslaget i landskapslag. Lagtinget kan därmed även avstå från denna sin rätt. Antar lagtinget stadganden därom, innebär det, att presidentens och lagtingets rätt att upplösa lagtinget blir jämbördiga.

4 §. Paragrafen innehåller regler om de verkställande organen inom landskapsförvaltningen. Den allmänna styrelsen och förvaltningen handhas av Ålands landskapsstyrelse och de myndigheter som underlyder den. Ordförande för landskapsstyrelsen är Ålands lantråd. Stadgandet motsvarar till dessa delar i sak 2 § 2 mom. gällande självstyrelselag. Eftersom sättet

för hur landskapsstyrelsen tillsätts utgör en intern landskapsangelägenhet, utgår förslaget från att därom stadgas i landskapslag. Närmare stadganden om landskapsstyrelsen, lantrådet och under landskapsstyrelsen lydande myndigheter intas enligt förslagets 14 § 1 punkt likaså i landskapslag.

5 §. Stadgandets 1 mom. motsvarar i sak 6 § 1 mom. gällande självstyrelselag. Angående benämningen riksombudsman hänvisas till den allmänna motiveringen (5.1.). Riksombudsmannen i landskapet Åland är regeringens företrädare i landskapet. Han företräder även republikens president i vissa frågor (3 §). Utöver de speciella uppgifter som riksombudsmannen därtill har enligt denna lag (6 §) gäller för honom i tillämpliga delar vad som stadgas om landshövding (56 §), med de olikheter som föranleds av att verksamhetsområdet begränsas av självstyrelsen.

Riksombudsmannen utnämns av republikens president efter överenskommelse med lagtingets talman. Eftersom det har förekommit en viss osäkerhet om utnämningsförfarandet i situationer, då talmannen har förfall, utgår förslaget från att i talmannens ställe träder den, som ersätter honom. Ersättaren framgår av landskapslagstiftningen. Enligt gällande regler ersätts talmannen i första hand av förste vicetalmannen.

Om presidenten och talmannen inte uppnår samförstånd i fråga om utnämningen, skall presidenten utse riksombudsmannen bland fem personer, som föreslås av lagtinget. Dessa personer bör ha erforderliga förutsättningar för att landskapet förvaltas väl samt att statens säkerhet tas tillvara. Formuleringen i denna bestämmelse följer formuleringen i Ålandsöverenskommelsen.

Enligt 6 § 2 mom. gällande självstyrelselag skall landstinget inkomma med nytt förslag, om republikens president finner att de föreslagna kandidaterna för landshövdingstjänsten inte motsvarar de i 1 mom. uppställda kraven. Någon motsvarighet till detta stadgande ingår inte i förslaget. Ändringen motiveras därav, att stadgandet utgående från de erfarenheter som vunnits under självstyrelsens existens synes onödigt. Gällande förfarande avviker även något från det förfarande som förutsätts i Ålandsöverenskommelsen. Enligt förslaget skall presidenten utnämna någon bland de fem föreslagna kandidaterna. Kandidaterna bör uppfylla de speciella krav som ingår i självstyrelselagen och därtill de allmänna krav som gäller för statens tjänstemän. Sålunda skall de föreslagna kandidaterna t.ex. vara finska medborgare.

Bestämmelserna i förslagets 5 § 2 mom. om förordnande av ställföreträdare för riksombudsmannen, då denne har förfall, samt om förordnande av person som handhar riksombudsmannens uppgifter, då ämbetet är

obesatt, motsvarar i sak helt bestämmelserna i 6 § 4 mom. gällande lag.

Enligt paragrafens 3 mom. skall lagtingets talman höras innan beslut om entledigande av riksombudsmannen kan fattas. Motivet för detta stadgande, som saknar motsvarighet i gällande lag, är att landskapets intressen kan beröras lika väl vid entledigande som vid utnämning av riksombudsman. Stadgandet gäller ej frivillig avgång. Beslutet fattas i sista hand av republikens president.

6 §. I 1 mom. ingår ett allmänt stadgande om Ålandsdelegationens uppgifter. Samtliga uppgifter som ankommer på detta paritetiskt tillsatta organ regleras i självstyrelselagen. Någon motsvarighet till detta sammanfattande stadgande finns inte i gällande självstyrelselag.

Riksombudmannen är ordförande i Ålandsdelegationen, om inte republikens president efter överenskommelse med lagtingets talman förordnar annan person därtill. För ordföranden utses en ersättare på samma sätt som ordföranden. Till ledamöter i delegationen utser statsrådet och lagtinget vartdera två personer. I samma ordning utses för varje ledamot två ersättare. Bestämmelserna om delegationens sammansättning motsvarar i sak bestämmelserna i gällande självstyrelselag (28 § 2 mom.). Enligt förslaget utökas likväl antalet ersättare för ledamöterna från en till två. Detta motiveras av att delegationen, liksom för närvarande, är beslutför endast som fulltalig. I 2 mom. ingår även en bestämmelse om att delegationen kan höra sakkunniga.

De uppgifter som delegationen har i fråga om den finansiella utjämningen enligt förslagets 5 kap. och beträffande lagstiftningskontrollen (15 §) samt som allmänt sakkunnigorgan (6 § 3 mom.) kräver särskild sakkunskap såväl inom sagda områden som beträffande självstyrelselagstiftningen som helhet. För att skapa kontinuitet i i detta avseende föreslås att delegationens medlemmar liksom enligt gällande lag utses tillsvidare. Några olägenheter härav har inte kunnat märkas.

Gällande självstyrelselag innehåller en bestämmelse (28 § 3 mom.) om att förordnande för medlem i Ålandsdelegationen kan återtas. Detta har ansetts vara så självklart att något särskilt stadgande därom inte har ansetts behövligt.

Stadgandet i 3 mom. motsvarar i viss mån 33 § gällande självstyrelselag, enligt vilken Ålandsdelegationen på anmodan skall tillhandagå statsrådet och dess ministerier med utlåtanden. Stadgandet reglerar delegationens allmänna skyldighet att som sakkunnigorgan avge utlåtanden i frågor som berör självstyrelsen. Förutom statsrådet och ministerierna har det i förslaget ansetts vara skäl att nämna landskapsstyrelsen och domstolarna.

Detta är motiverat av att dessa antingen på grund av specialuppgifter enligt självstyrelselagen eller i övrigt kan bli tvungna att behandla frågor enligt självstyrelselagstiftningen. Särskilt gäller detta högsta domstolen och högsta förvaltningsdomstolen.

Enligt 33 § gällande självstyrelselag ankommer det på delegationen att utarbeta förslag till s.k. överenskommelseförordningar som avses i 20 § gällande lag. I praktiken har bestämmelsen inneburit att delegationen inkommit med utlåtande över förslag till förordningar. Förordningarna har oftast utarbetats vid justitieministeriet på initiativ av landskapsstyrelsen och efter hörande av vederbörande fackministerium. Något särskilt stadgande om utarbetande av förslag inom delegationen har inte intagits i förslaget. Utlåtanden över förslag till överenskommelseförordningar skall som tidigare inhämtas av delegationen. Detta sker likväl med stöd av det allmänna stadgandet i denna paragraf. Angående delegationens skyldighet att inkomma med utlåtande i vissa speciella ärenden stadgas i förslagets 44 § 2 mom.

7 §. Stadgandet reglerar ansvaret för de kostnader som föranleds av Ålandsdelegationens verksamhet. Det motsvarar i huvudsak stadgandet i 29 § 2 mom. gällande självstyrelselag.

8 §. Bestämmelsen i 1 mom. har intagits i lagen närmast för tydlighetens skull. Den som vid lagens ikraftträdande har åländsk hembygdsrätt med stöd av gällande lag tillkommer även hembygdsrätt med stöd av den nya lagen. Samtidigt kommer även den nya lagens stadganden att tillämpas på sådan person. Övriga regler beträffande förvärv av hembygdsrätt i anslutning till den nya lagens ikraftträdande ingår i 53 §.

I 2 mom. ingår huvudregeln om förvärv av åländsk hembygdsrätt på ansökan. Endast finsk medborgare kan förvärva åländsk hembygdsrätt. Utöver finskt medborgarskap förutsätts det, att sökanden under minst fem år utan avbrott haft sitt egentliga bo och hemvist i landskapet. Eftersom hembygdsrätten beviljas på ansökan, som riktas till landskapsstyrelsen, blir det sökandens skyldighet att i ovissa fall visa, att han haft sitt egentliga bo och hemvist i landskapet under minst fem år. Femårstiden, som har sin upprinnelse i Ålandsöverenskommelsen, har bibehållits.

På de grunder, som nämns i den allmänna motiveringen (5.3.), har i 2 mom. införts en bestämmelse om språkkunskaper. Av den, som ansöker om hembygdsrätt, krävs tillfredsställande kunskaper i svenska. Härmed avses sådana kunskaper, som gör det möjligt för sökanden att både med tanke på arbetslivet och det vardagliga livet i övrigt komma till rätta i ett enspråkigt svenskt samhälle. Kunskapskravet är uttömmande angivet i

detta stadgande. Genom landskapslag kan däremot med stöd av 5 mom. stadgas om sättet, på vilket kunskaperna i samband med behandlingen av ansökan skall ådagaläggas.

Uppfyller sökanden både kravet på fem års bosättning och på språkkunskaper, skall landskapsstyrelsen bevilja honom hembygdsrätt. Liksom enligt gällande självstyrelslag (3 § 2 mom.) kan landskapsstyrelsen likväl även enligt lagförslaget avslå ansökan, då vägande skäl föreligger. Såsom vägande skäl kan åberopas t.ex. den omständigheten, att sökanden i väsentlig grad har underlåtit att fullgöra sina skyldigheter mot det åländska samhället. Likaså kan det förhållandet, att sökanden genom missbruk av alkohol eller annat rusmedel eller på annat sätt gör sig oförmögen att dra försorg om sig eller utgör en fara för andras hälsa eller personliga säkerhet, utgöra grund för avslag av ansökan.

Liksom enligt gällande lag har det ansetts ändamålsenligt att möjliggöra ett dispensförfarande, enligt vilket landskapsstyrelsen kan bevilja åländsk hembygdsrätt åt den som har varit bosatt i landskapet under kortare tid än fem år. Detta möjliggör att t.ex. en person, som tidigare har innehaft åländsk hembygdsrätt, vid återflyttning till landskapet snabbt kan återfå den. Eftersom bestämmelsen ger landskapsstyrelsen prövningsrätt, har uttrycket i 3 § 3 mom. gällande självstyrelselag "då särskilda skäl är" inte ansetts nödvändigt i förslaget. Vid behov kan en sådan närmare reglering ske i landskapslag med stöd av 5 mom.

Enligt 3 mom. tillkommer i landskapet bosatt minderårigt barn som är finsk medborgare åländsk hembygdsrätt, om fadern eller modern åtnjuter sådan rätt. Barn som föds i äktenskap följer såväl fadern som modern. Utom äktenskapet fött barn följer modern och, om faderskapet fastställts, även fadern. Stadgandet omfattar utan särskilt omnämnande även adoptivbarn, som följer adoptivföräldrarna eller -föräldern, men inte sina biologiska föräldrar. Barnets i detta moment nämnda hembygdsrätt är självständig. Förutsättningen är likväl att barnet är bosatt i landskapet. Av barn under 18 år krävs inte i 2 mom. nämnda kunskaper i svenska. Detta följer av att barnet automatiskt följer föräldrarna och inte behöver ansöka om hembygdsrätt vid inflyttning.

I förslaget ingår inte någon motsvarighet till stadgandet i 3 § 4 mom. gällande självstyrelselag, enligt vilket kvinna, som ingår äktenskap med man som har åländsk hembygdsrätt, förvärvar sådan rätt. Med beaktande av principen om jämställdhet mellan könen bör vardera makens förvärv av hembygdsrätt regleras självständigt och lika.

I landskapslag kan enligt 4 mom. intas närmare bestämmelser om

förvärv av åländsk hembygdsrätt. Stadgandet möjliggör antagande av kompletterande bestämmelser, som hänför sig till ansökningsförfarandet. Däremot ger stadgandet inte lagtinget rätt att genom landskapslag stadga om grunder, som avviker från grunderna i 8 § förslaget.

Paragrafens 5 mom. innehåller uttömmande kriterier för förlust av åländsk hembygdsrätt. Den som förlorar sitt finska medborgarskap, förlorar direkt i stöd av lag sin åländska hembygdsrätt. Den andra situationen, som kan leda till förlust av hembygdsrätt är utflyttning från landskapet. Huruvida utflyttning skall leda till förlust av hembygdsrätt och vid vilken tidpunkt sådan förlust skall inträda, regleras enligt förslaget genom landskapslag. Det har inte ansetts föreligga skäl att i självstyrelselagen kategoriskt binda förlusten av hembygdsrätt till en viss tid såsom i gällande självstyrelselag (3 § 7 mom.). Förslaget möjliggör en differentiering, som förbättrar möjligheterna att beakta olika utflyttningssituationer. Differentieringen får likväl inte leda till att de med hembygdsrätten förenade olika materiella rättigheterna genom här nämnd landskapslag ges varierande innebörd för olika kategorier utflyttade.

9 §. I paragrafen anges de rättigheter, som innehavet av åländsk hembygdsrätt automatiskt medför. I 1 mom. ingår de s.k. medborgerliga rättigheterna. Den som innehar åländsk hembygdsrätt får delta i val av lagtingets ledamöter och kommunernas fullmäktige och för utseende av övriga förtroendevalda inom landskaps- och kommunalförvaltningen. Han är likaså valbar till nämnda uppdrag. Förslaget motsvarar i sak senare delen av 4 § 1 mom. gällande självstyrelselag. Hänvisningen till 48 § förslaget utgör däremot en nyhet. Enligt sistnämnda stadgande kan genom landskapslag s.k. nordisk kommunal rösträtt införas i landskapet. Sådan rösträtt avser att gälla förutom medborgare i annat nordiskt land även finska medborgare, som saknar åländsk hembygdsrätt. Se härom närmare motiveringen till 48 §.

Stadgandet i 2 mom. motsvarar i sak första delen av stadgandet i 4 § 1 mom. gällande självstyrelselag. Enligt stadgandet kan person som har åländsk hembygdsrätt utan tillstånd eller andra inskränkningar som nämns i 10 § förvärva fast egendom och annan därmed jämförbar egendom i landskapet. Rätten gäller såväl äganderätt som nyttjanderätt. För att uppnå konformitet med formuleringen i 10 § nämns i 2 mom. även egendom som är jämförbar med fast egendom. För innebörden härav redogörs under 10 §.

Innehav av åländsk hembygdsrätt medför enligt gällande självstyrelselag (4 § 2 mom.) rätt att inom landskapet driva näring för vars utövande

enligt lag erfordras anmälan eller tillstånd. Enligt förslagets 9 § 3 mom. medför innehav av hembygdsrätt rätt att utan inskränkning utöva rörelse och yrke i landskapet. Stadgandet är inte längre begränsat till anmälnings- och tillståndspliktiga näringar. Enligt gällande stadgande har även den som saknar hembygdsrätt, men som under fem år utan avbrott haft sitt egentliga bo och hemvist i landskapet, rätt att idka anmälnings- och tillståndspliktig näring. Något motsvarande stadgande ingår inte i 3 mom. förslaget. En dylik möjlighet kan likväl intas i landskapslag enligt 11 § förslaget. Angående sådan persons rätt till näringsutövning efter den nya lagens ikraftträdande stadgas i 54 §.

Vill den som innehar åländsk hembygdsrätt idka näring som är reglementerad, skall han ha behörigt tillstånd för näringutövningen. Detta gäller såväl genom landskapslag som genom rikslag reglementerad näring.

10 §. Stadgandet reglerar de inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom i landskapet som gäller den som inte åtnjuter hembygdsrätt. Förutom enskilda personer utan hembygdsrätt omfattar stadgandet bolag och andra sammanslutningar. Stadgandet avser att motsvara 5 § gällande självstyrelselag, sådan den lyder i lag av den 3 januari 1975 (2/75). På de grunder som nämns i den allmänna motiveringen (5.3.) har stadgandet dock omformulerats så, att det blir möjligt att förhindra kringgående av stadgandet.

I samband med ändringen av 5 § gällande självstyrelselag antogs en särskild lag, jordförvärvslagen, innehållande närmare stadganden angående de i 5 § avsedda inskränkningarna. I den ingår förutom ovan nämnda inskränkningar i jordförvärvsrätten även regler om tillståndsförfarandet. Av lagtekniska skäl har det ansetts vara ändamålsenligast att i jordförvärvslagen sammanföra samtliga stadganden om inskränkningarna samt undantagen från dessa. I 10 § förslaget ingår därför blott en hänvisning till jordförvärvslagen, vars 2 och 3 §§ föreslås ändrade.

11 §. Rätten att i landskapet idka näring för den som inte åtnjuter åländsk hembygdsrätt kan enligt förslaget inskränkas genom landskapslag. Av de allmänna motiven och motiveringen till 9 § framgår till vilka delar förslaget avviker från gällande lag. I stadgandet har använts uttrycket "utöva rörelse eller yrke som näring". Detta motsvarar i sak den formulering som ingår i lagen om beskattning av inkomst av näringsverksamhet (360/68), där det stadgas att med "näringsverksamhet avses rörelse och yrkesutövning". Formuleringen omfattar sålunda även yrkesutövning som självständig företagare, men inte yrkesutövning av den, som står i anställningsförhållande.

I landskapslag kan enligt förslaget inskränkningar intas i fråga om ovan nämnt näringsidkande. Inskränkningarna kan innebära direkta förbud eller innehålla vissa begränsande villkor. Av självstyrelselagen följer inte omedelbart några inskränkningar, utan de blir helt beroende av landskapslag. Stadgandet innehåller ett viktigt undantag i fråga om näring till självförsörjning, vilket begrepp i stort överensstämmer med gällande näringslagstiftning. Om en i landskapet bosatt person idkar näring så, att den bedrivs endast med biträde av make eller maka eller egna omyndiga barn och utan begagnande av affärslokal, kontor eller annat särskilt driftställe, kan näringsidkandet inte förhindras eller inskränkas genom stadganden i landskapslag. Det har ansetts vara skäl att i självstyrelselagen införa en uttömmande definition på näring till självförsörjning, som är oberoende av eventuella ändringar i gällande näringslagstiftning. Med omyndiga barn avses här även omyndiga adoptivbarn, vilket innebär en viss utvidgning jämfört med gällande lagstiftning, där det i såväl lagen angående rättighet att idka näring (122/19) som landskapslagen om rätt att idka näring i landskapet Åland (ÅFS 11/57) talas om "omyndiga efterkommande i rätt nedstigande led".

Uppfylls inte alla kriterier för självförsörjning, kan näringsidkaren beröras av eventuella inskränkningar i landskapslag. T.ex. i fråga om fiskerinäringen innebär stadgandet sålunda, att trålfiske som utövas med hjälp av andra än familjemedlemmar kan göras tillståndspliktigt eller underställas vissa villkor genom landskapslag. Detsamma kan gälla t.ex. drivande av fiskodling, som kräver en särskild anläggning.

Om en person som saknar hembygdsrätt idkar reglementerad näring till självförsörjning, bör han trots stadgandet i denna paragraf ha i näringslagstiftningen förutsatt tillstånd. Detta kan gälla genom rikslag liksom genom landskapslag reglementerad näring.

12 §. På de grunder som intagits i den allmänna motiveringen (5.3.) föreslås att stadgandet om befrielse från värnplikt har samma innehåll som gällande självstyrelselag (34 §).

1.1.2. 2 kap. Landskapets behörighet

1.1.2.1. Lagstiftningen

13 §. Lagtinget stiftar lagar som benämns landskapslagar. Landskapslagarna är partikulära lagar med samma verkan som de av riksdagen antagna lagarna. En landskapslag skall av domstol och annan myndighet

tillämpas på samma sätt som rikslag. Stadgandet motsvarar i sak 13 § 2 mom. gällande självstyrelselag med det undantaget att särskilda landstingsbeslut i beskattningsfrågor inte längre förutsätts, utan samtliga lagstiftningsakter företas genom stiftande av landskapslag.

Enligt 13 § 2 mom. gällande självstyrelselag kan en av lagtinget antagen lag innefatta en självständig lagstiftningsakt eller avse antagande av motsvarande rikslag eller -förordning som sådan eller med erforderliga ändringar eller tillägg. Denna regel förblir gällande, men något direkt stadgande härom har inte ansetts behövligt i självstyrelselagen. Förslaget avser inte heller att ändra på den praxis i övrigt som har varit gällande beträffande s.k. blankettlagar och för vilken har redogjorts i den allmänna motiveringen (3.4.2.).

14 §. I paragrafen uppräknas de rättsområden inom vilka Ålands lagting har lagstiftningsbehörighet. Lagtingets lagstiftningsbehörighet är exklusiv i fråga om de angelägenheter som nämns i paragrafen. Detta innebär att de av riksdagen antagna lagarna inom här nämnda områden inte gäller i landskapet. Samtidigt innebär det att lagtinget kan avstå från att reglera i stadgandet uppräknade frågor. Angående rikslagstiftningens giltighet i landskapet inom sådana områden som genom den föreslagna lagen övergår såsom nya områden till landskapet stadgas i 52 § förslaget.

1 punkten. Den närmare regleringen av lagtingets organisation och åligganden sker genom landskapslag. Stadgandet motsvarar i sak stadgandet i 10 § gällande självstyrelselag. I landskapslag kan även stadgas om landskapsstyrelsen samt om under denna lydande myndigheter och inrättningar, vilket är överensstämmande med gällande praxis och stadgandet i 18 § gällande självstyrelselag. Även all reglering som gäller landskapets tjänstemän sker genom landskapslag. Behörigheten att lagstifta om landskapets tjänstemän tillkommer landskapet även enligt gällande självstyrelselag.

2 punkten. Frågor som rör landskapets flagga och vapen intas i landskapslag. I sådan lag regleras även användningen av flaggan och vapnet. Med beaktande av principerna i 30 punkten denna paragraf är det en landskapsangelägenhet att lagstifta även om andra eventuella symboler för landskapet än de i 2 punkten särskilt nämnda. I landskapslag som reglerar användningen av landskapets flagga får likväl inte intas stadganden som begränsar rätten för statens ämbetsverk och inrättningar att i landskapet använda riksflaggan. Inte heller enskilds rätt att använda riksflaggan i landskapet får begränsas genom landskapslag. Användningen av riksflaggan regleras genom den allmänna flagglagstiftningen, som enligt 22 § 1 mom. 2

punkten förslaget ankommer på rikets lagstiftande organ. I landskapslag som stadgar om användningen av landskapets flagga kan inte intas regler om användningen av landskapets flagga utanför landskapet. En sådan användning är beroende av stadgandena i rikets flagglagstiftning.

I förslaget ges lagtinget rätt att i viss utsträckning stadga om användningen av landskapets flagga såsom sjöfarts- och handelsflagga. På de fartyg som tillhör landskapet, t.ex. landskapsfärjor, samt på fiske-, fritids- och därmed jämförbara farkoster som har hemort i landskapet kan landskapets flagga föras med stöd av landskapslag. I landskapslag kan även stadgas att landskapets flagga kan föras som handelsflagga på handelsfartyg som har i sjölagen (167/39) avsedd hemort i landskapet och som idkar regelbunden linjetrafik mellan Finland och Sverige. Antas inte här avsedd landskapslag är rikets flagga handelsflagga även på sistnämnda fartyg. På andra än här nämnda fartyg med hemort i landskapet förs riksflaggan.

Enligt 22 § 1 mom. 4 punkten förslaget tillkommer rikets lagstiftande organ lagstiftningsbehörighet i frågor som gäller förhållandet till utländska makter med vissa undantag som anges i 6 kap. Även lagstiftningen som gäller handelssjöfart är enligt förslaget en riksangelägenhet. Av detta följer att landskapsflaggan som sjöfartsflagga i internationellt sammanhang är att betrakta såsom en med Finlands flagga jämförbar flagga, varom från statsmaktens sida meddelas andra nationer i enlighet med internationellt bruk. Förslagets 2 punkt i 14 § påverkar inte frågor om bemanning eller arbetstider inom handelssjöfarten. Dessa frågor regleras även för landskapets del i rikslagstiftningen. Om behörigheten i fråga om fartygsregister stadgas i 23 § 1 mom. 2 punkten.

3 punkten. Enligt denna punkt stadgas i landskapslag om inlösen av fast egendom och särskilda rättigheter för allmänt behov mot full ersättning. Detta motsvarar i sak stadgandet i 13 § 1 mom. 1 punkten gällande självstyrelselag. Däremot innehåller förslaget inte någon motsvarighet till undantaget i gällande stadgande om att tvångsinlösen av fast egendom för allmänna riksbehov regleras i rikslag. Förslaget utgår från att det primärt är en landskapets angelägenhet att tvångsinlösa fast egendom då allmänna behov det påyrkar. Förslaget sammanhänger med förslagets 45 §, enligt vilken rikets behov av mark för egentlig statsförvaltning i landskapet i första hand skall tillgodoses genom landskapets försorg. I sistnämnda stadgande ingår likväl en möjlighet för staten att, om behovet inte tillgodoses enligt huvudregeln, själv inlösa behövlig mark. Om sådant inlösenförfarande aktualiseras, skall rikslagstiftningen iakttas.

4 punkten. Huvudregeln i denna punkt avser att direkt motsvara det

gällande stadgandet i 13 § 1 mom. 12 punkten om upprätthållande av allmän ordning och säkerhet samt brottslighetens förebyggande och stävjande. Förvaltningsuppgifterna på nämnda område ankommer enligt huvudregeln i 19 § gällande lag på landskapet, närmast på landskapets polismyndigheter. Från behörigheten enligt 4 punkten har undantagits frågor som gäller skjutvapen och skjutförnödenheter (22 § 1 mom. 7 punkten förslaget). Likaså ankommer lagstiftningen om försvarsväsendet och gränsbevakningen samt frågor om polisuppgifterna för tryggandet av statens säkerhet på rikets lagstiftningsorgan. Detsamma gäller lagstiftningen om krigstillstånd, beredskap inför undantagsförhållanden samt den lagstiftning som gäller explosiva ämnen till den del rikets säkerhet berörs (22 § 1 mom. 12 punkten förslaget). Någon motsvarighet till stadgandet i 13 § 1 mom. 13 punkten gällande självstyrelselag, enligt vilket det ankommer på landstinget att lagstifta om eldfarliga oljor samt om explosiva ämnen, i den mån statens säkerhet härav icke berörs, ingår inte i förslaget. Någon ändring i fråga om behörighet innebär detta inte. Nämnda områden skall anses tillkomma lagtinget enligt dels 4 punkten dels 28 punkten i förslagets 14 §.

5 punkten. Enligt gällande självstyrelselag har till landskapets behörighet i princip hänförts hela kommunallagstiftningen (13 § 1 mom. 3 punkten). Riket har likväl förbehållits lagstiftningsbehörighet rörande "grundsatsen om allmän och lika rösträtt för finsk medborgare som uppnått lagstadgad ålder, samt om omedelbara, proportionella och hemliga val" (11 § 2 mom. 7 punkten självstyrelselagen). Även lagstiftningen om "ändring i ...kommunal... indelning" har enligt gällande självstyrelselag förbehållits riket (11 § 2 mom. 18 punkten). Enligt förslaget tillkommer lagtinget behörigheten att lagstifta om den kommunala indelningen. Någon hänvisning till den ovan nämnda grundsatsen ingår inte i förslaget. I övrigt medför lagförslaget inte någon ändring i fråga om kommunallagstiftningen jämfört med gällande självstyrelselag. Lagtinget tillkommer rätt att lagstifta om kommunal förvaltning, kommunala val, kommunalbeskattning och om kommunala tjänstemän. Angående behörigheten att lagstifta om tjänstekollektivavtal för de kommunalanställda i landskapet stadgas i 14 § 14 punkten.

6 punkten. Lagstiftningen om brandskyddet hör enligt gällande självstyrelselag till landstingets behörighet (13 § 1 mom. 19 punkten). Trots avsaknad av ett uttryckligt stadgande har även lagstiftningen om räddningsväsendet ansetts höra till landskapets behörighet. Brand- och räddningsväsendet har införts under en gemensam punkt i förslaget, vilken motsvarar gällande rättsläge.

7 punkten. Förslaget utgår från att lagstiftningsbehörigheten i fråga om hälso- och sjukvården i princip ankommer på landskapet. Detta motsvarar principen i gällande självstyrelselag. I likhet med vad som nu gäller föreslås dock att vissa områden förbehålls riket. Dessa områden har uppräknats i 22 § 1 mom. 11 punkten förslaget. För närvarande ankommer behörigheten i fråga om eldbegängelse på rikets lagstiftande organ. Området gäller tillstånd för eldbegängelse och för inrättande av krematorium jämte därtill anslutna frågor.

8 punkten. Av motiven till 5 kap. förslaget angående landskapets hushållning framgår att förslaget inte medför någon ändring i förhållande till gällande självstyrelselag i fråga om beskattningsrätten för landskapet. Lagtinget har rätt att lagstifta om tilläggsskatt på inkomst och om tillfällig extra inkomstskatt utöver de inkomstskatter som uppbärs med stöd av rikslagstiftningen. Likaså kan lagtinget stifta lagar om närings- och nöjesskatter. Förslaget innebär en ändring jämfört med gällande lag (23 § 3 mom.) därvidlag, att samtliga beslut skall antas i form av landskapslagar.

Lagtinget beslutar om grunderna för avgifter till landskapet, dvs. avgifter som erläggs för landskapsförvaltningen underlydande myndigheters tjänsteförrättningar och expeditioner samt för anlitande av landskapets inrättningar. Stadgandet motsvarar i stort 23 § 4 mom. gällande självstyrelselag. Se härom även motiveringen till 34 § 3 mom. förslaget.

9 punkten. Rikslagstiftningen angående allmän statistik gäller enligt självstyrelselagen (11 § 2 mom. 14 punkten) även i landskapet. Förvaltningsuppgifterna ankommer även enligt huvudregeln i gällande lag på rikets vederbörande myndigheter. På de grunder som framgår av den allmänna motiveringen (5.4.1.) har lagtinget enligt förslaget lagstiftningsbehörighet i fråga om statistik om förhållandena i landskapet. Stadgandet ger landskapet möjlighet att genom landskapslag besluta om insamlande av uppgifter för officiell statistik om förhållandena i landskapet. Lagstiftningsbehörigheten ger rätt att även stadga om sanktioner mot försummelse att lämna uppgifter. I förslagets stadganden om förvaltningsbehörigheten ingår vissa bestämmelser, enligt vilka insamlandet av uppgifter för statistik om förhållanden på Åland skall ske i samarbete mellan landskaps- och riksmyndigheterna. Likaså skall myndigheterna tillhandahålla varandra tillbudsstående uppgifter (19 § 1 och 2 punkten och 24 § 1 mom. 11 och 12 punkten).

10 punkten. Enligt gällande självstyrelselag är undervisningsväsendet hänfört till landskapets behörighetsområde (13 § 1 mom. 2 punkten). Den begränsningen gäller likväl, att det ankommer på rikets organ att reglera frågor rörande läropliktens omfattning, de fordringar som en läroinrättning

bör fylla för att äga dimissionsrätt till statens universitet samt den kunskap och skicklighet som erfordras för vinnande av kompetens som godkänns av staten (11 § 2 mom. 6 punkten). Av orsaker som nämns i den allmänna motiveringen (5.4.1.) innehåller förslaget inte motsvarande begränsningar i fråga om läropliktens omfattning. De andra här nämnda begränsningarna har inte nämnts i lagen då behörigheten enligt 22 § 1 mom. 3 punkten hör till riket. Undervisningsväsendet bör som helhet hänföras till landskapets behörighetsområde. Till landskapets behörighetsområde hänförs enligt denna punkt även lagstiftningen om allmänna kulturella frågor samt om idrott. Dessa områden har redan enligt gällande lag ansetts höra till landskapet. Särskilt omnämns även ungdomsarbete, vilket begrepp skall anses omfatta de frågor som regleras i lagen om ungdomsarbete (1068/85). Utan särskilt omnämnande omfattar denna punkt även yrkesvägledning som redan enligt gällande självstyrelselag ansetts höra till landskapets behörighetsområde.

I 31 § 4 mom. ingår ett stadgande om rätt till inträde i statens eller av staten understödd läroanstalt för den som avlagt examen i landskapet.

11 punkten. Biblioteks- och museiväsendet har ansetts tillhöra landskapets behörighetsområde redan enligt gällande självstyrelselag. På de grunder som nämns i den allmänna motiveringen (5.4.1.) hör enligt förslaget även lagstiftningsbehörigheten rörande arkivväsendet till landskapet. Rättsområdet avser att omfatta även frågor som gäller byggande av arkiv och tidsfrister som skall iakttas vid arkivering. Ett undantag har gjorts för de arkivalier som härrör från statsmyndighet i landskapet (22 § 1 mom. 8 punkten i förslaget).

12 punkten. Enligt gällande självstyrelselag är det landstingets sak att lagstifta om fornminnesvården i landskapet. Landskapets behörighet har begränsats till den del det är fråga om det "legala skyddet för fasta fornlämningar; statens befogenhet att inlösa sådana fornfynd som icke av landskapet förvärvas eller behållas, samt de stadganden som avse skifte av jord varå fast fornlämning finnes". Förvaltningsuppgifterna i fråga om såväl lösa som fasta fornlämningar handhas av landskapsmyndigheterna (avsnitt 3.5.). På de grunder som framgår av den allmänna motiveringen (5.4.1.) utgår förslaget från att behörigheten i fråga om fornminnen helt övergår till landskapet. Till den del det är fråga om skiftesförfarandet faller ärendet under rikets behörighet enligt 22 § 1 mom. 25 punkten i förslaget.

Lagstiftningsbehörigheten rörande kulturhistoriskt värdefulla föremål och byggnader har redan enligt gällande självstyrelselag ansetts ankomma

på landskapet. Detta har inskrivits i denna punkt.

Stadgandet avser även behörighet att lagstifta om förbud mot utförsel av sådana föremål både till utlandet och till riket.

13 punkten. Post-, telegraf-, telefon- och radioväsendet hör enligt gällande självstyrelselag till området för rikets lagstiftningsbehörighet. I fråga om postväsendet och radioväsendet föreslås en omfördelning av kompetensen. Skälen till detta framgår av den allmänna motiveringen (5.4.1.). Enligt förslaget kan lagtinget stadga om ett eget postväsende med egen postförvaltning. Stadgandet avser att omfatta de lokala postfunktionerna i landskapet. Den egna postförvaltningen, ett eget postverk, innebär även att landskapet tar över ansvaret för den utgivning av frimärken för Åland, som för närvarande gemensamt handhas av landskapsstyrelsen och post- och telestyrelsen.

Enligt denna punkt övergår behörigheten i fråga om radioväsendet till landskapet till den del lagstiftningen gäller radio- och televisionsverksamhet inom landskapet. Detta innebär att rundradio- och televisionsutsändningar inom landskapet regleras genom landskapslag. Begreppet radio- och television innefattar även sändningar via kabel. Av statsrådet beviljad koncession för radio- och televisionsverksamhet behövs inte. Frågor som gäller frekvenser samt sändareffekter och andra frågor som regleras internationellt faller under rikets behörighet.

14 punkten. Lagstiftningen om tjänstekollektivavtal för landskapets och kommunernas anställda hör även enligt 36 § gällande självstyrelselag till landskapets behörighetsområde. Sysselsättningens främjande, som inte är upptaget som ett särskilt område i gällande lag, har även ansetts höra till landskapets lagstiftningsbehörighet. Till detta området hör även lagstiftningen om arbetsförmedling. Av skäl som anges i den allmänna motiveringen ankommer arbetsavtalslagstiftningen på rikets lagstiftande organ (5.4.1.).

15 punkten. Enligt gällande lag hör lagstiftningen om fattigvård och annan social omvårdnad till landskapets behörighetsområde. Av skäl som framgår av de allmänna motiven (5.4.1.) föreslås att områdena moderskapsunderstöd, familje- och barnbidrag, invalidvård och invalidpenning överförs till landskapets behörighet. Begreppet socialvård i förslaget innefattar således förutom den egentliga socialvården även bl.a. barnskydd och barndagvård, specialomsorger om utvecklingsstörda, missbrukarvård, nykterhetsarbete, moderskapsunderstöd, barnbidrag, stöd för vård av barn i hemmet, invalidvård och invalidpenning. Arbetarskydds-och socialförsäkringslagstiftningen skall som hittills höra till riket (22 § 1 mom. 29 punkten

och 23 § 1 mom. 3 punkten).

16 punkten. Av skäl som anges i den allmänna motiveringen (5.4.1.) föreslås att områdena hyra och hyresreglementering överförs till lagtinget. Med hyra avses i förslaget hyra av byggnad eller del därav dvs. det rättsområde som är reglerat i hyreslagen (82/61). Hyra av lös egendom kommer enligt 22 § 1 mom. 32 punkten förslaget som hittills att höra till rikets lagstiftningsområde. Begreppet lega av jord innefattar även tomtlegorätten. Både jord- och tomtlegorätten hör redan enligt gällande självstyrelselag till landskapets behörighetsområde.

17 punkten. Med vattenrätten avses i förslaget det område som är reglerat i vattenlagen (264/61) med undantag av de till rättskipningen hörande stadgandena som enligt 22 § 1 mom. 30 punkten förslaget, vilka liksom enligt gällande lag ankommer på rikets lagstiftande organ. Lagstiftningen om farleder för handelssjöfarten skall likaså enligt 22 punkten nämnda moment höra till rikets lagstiftningsområde.

18 punkten. Områdena byggnads- och planväsendet avses motsvara områdena stadsplan och tomtindelning samt byggnadsreglering, vilka enligt 13 § 1 mom. 19 punkten gällande självstyrelselag hör till landskapets lagstiftningsbehörighet. Området bostadsproduktion är inte omnämnt i gällande självstyrelselag men lagstiftningen därom har enligt 13 § 1 mom. 21 punkten självstyrelselagen ansetts höra till landstingets lagstiftningsbehörighet. Av skäl som framgår av de allmänna motiven (5.4.1.) föreslås att lagstiftningen om grannelagsförhållanden överförs till landskapet. Med sistnämnda begrepp avses de frågor som för närvarande regleras i lagen om vissa grannelagsförhållanden (26/20).

19 punkten. Enligt 13 § 1 mom. 18 punkten gällande självstyrelselag hör lagstiftningen om naturskydd och inplantering av främmande djurarter i landskapet till landskapets lagstiftningsområde. Förslaget innebär således inte någon kompetensförskjutning i detta avseende. Landskapets rätt att lagstifta om natur- och miljövården medför inte inskränkningar i rikets behörighet att lagstifta om förbud mot sådana åtgärder i landskapet som kan förstöra miljön utanför landskapet.

Området friluftsliv är inte omnämnt i gällande lag men bör enligt de allmänna grundsatserna i lagen anses vara hänfört till landskapets behörighetsområde. Området avser den lagstiftning som ingår i lagen om friluftsliv (606/73).

20 punkten. Enligt 13 § 1 mom. 8 punkten gällande självstyrelselag tillkommer landskapet lagstiftningsbehörighet beträffande idkande av jordbruk, boskapsskötsel, skogsbruk och jordbrukets övriga binäringar, bete och

ägors fredande samt växtskydd. Det i förslaget angivna området jord- och skogsbruk avser samma rättsgebit varjämte det omfattar även handeln med konstgjorda gödselämnen och beredda fodermedel samt med utsädesvaror vilket område enligt 11 § 2 mom. 10 punkten gällande lag faller under rikets lagstiftningsbehörighet men av skäl som framgår av de allmänna motiven föreslås att överföras till lagtinget. Lagstiftningen om jord- och skogsbruk skall således i sin helhet med undantag för de i 22 § 1 mom. 24 punkten angivna områdena "priset på lantbruks- och fiskeriprodukter" samt "främjandet av exporten av lantbruksprodukter" höra till landskapets behörighetsområde.

21 punkten. Området jakt och fiske faller även enligt gällande lag under landskapets lagstiftningsbehörighet. De åländska fiskefartygen är registrerade enligt förordningen angående registrering av och igenkänningstecken för fiske- och fångstfartyg (708/72). Enligt 14 § 23 punkten i förslaget skall styrningen av fiskerinäringen höra till lagtingets behörighetsområde. På grund härav föreslås även att lagstiftningen om registrering av fiskefartyg skall höra till lagtinget.

22 punkten. Området djurskydd har av skäl som framgår av de allmänna motiven (5.4.1.) föreslagits att överföras till landskapets behörighet. Veterinärväsendet, som inte är omnämnt i gällande lag men som huvudsakligen ansetts tillhöra landskapets behörighetsområde, har uttryckligen nämnts i förslaget. Vissa i 22 § 1 mom. 11 punkten angivna ärenden föreslås likväl bli förbehållna rikets lagstiftning. Till veterinärväsendet hänförs även lagstiftningen om slakt och köttbesiktning, vilka områden enligt gällande lag hör till rikets behörighet.

23 punkten. Såsom av de allmänna motiven framgår eftersträvar förslaget en klarare gränsdragning mellan landskapet och riket beträffande dels åtgärder som gäller styrning av lantbruksproduktionen och fiskerinäringen och dels bestämmelser rörande priset på lantbruks- och fiskeriprodukter. Det förstnämnda området föreslås att enligt denna punkt höra till lagtingets behörighet medan kompetensen beträffande det senare området enligt 22 § 1 mom. 24 punkten föreslås tillkomma riket. Med styrning av lantbruksproduktionen och fiskerinäringen avses t.ex. bestämmelser om produktionsstöd och produktionsbegränsningar.

24 punkten. I gällande självstyrelselag anges inte tillvaratagande av jordbruksmarks m.m. produktionsförmåga. Då lagstiftningen om kolonisationsverksamhet samt om särskilt idkande av jordbruk, boskapsskötsel och skogsbruk samt jordbrukets övriga binäringar enligt 13 § 1 mom. 7 och 8 punkten gällande lag hör till landskapet är det dock inte fråga om någon

egentlig kompetensöverföring. Av skäl som framgår av den allmänna motiveringen (5.4.1.) föreslås att lagtinget skall kunna lagstifta om skyldighet att mot full ersättning på lega upplåta jordbruksmark och fiskevatten för tillvaratagandet av produktionsförmågan.

25 punkten. Av skäl som framgår av de allmänna motiven (5.4.1.) föreslås att en del av gruvlagstiftningen skall överföras till landskapets kompetensområde. I landskapslag kan sålunda bestämmas om vem som har rätt att efterleta, inmuta och uttnyttja mineralfyndighet samt om på vilka områden sådan verksamhet får bedrivas. Den övriga gruvlagstiftningen skall enligt 22 § 1 mom. 26 punkten förslaget höra till riket.

26 punkten. Alkohollagstiftningen, som enligt gällande lag i sin helhet ankommer på riket, föreslås enligt 23 § 1 mom. 4 punkten tillsvidare till största delen höra till rikets kompetensområde. Av skäl som framgår av den allmänna motiveringen (5.4.1.) skall lagtinget likväl kunna lagstifta om villkor för utskänkning och föreskriva att tillstånd till utskänkning skall utverkas av landskapsmyndighet.

27 punkten. Med vägar avses i förslaget både allmänna och enskilda vägar. Beträffande de sistnämnda innebär förslaget en kompetensöverföring liksom även beträffande den spårbundna trafiken. Kanaler nämns särskilt i stadgandet, men har redan tidigare ansetts höra till landskapets behörighet. Begreppet båttrafik avses motsvara området den lokala sjötrafiken i gällande lag. Däri har inbegripits den lagstiftning som ingår i lagen om båttrafik (151/69). Förslaget innebär även på denna punkt en kompetensöverföring.

28 punkten. Liksom i gällande lag (13 § 1 mom. 9 punkten) föreslås att näringslagstiftningen i huvudsak skall regleras genom landskapslagstiftning. Med näring avses här såväl rörelse som yrke. Hänvisningen till 11 § avser lagtingets behörighet att bestämma om inskränkningar i rätten för den som saknar hembygdsrätt att idka näring i landskapet. Sådana begränsningar kan uppställas även beträffande näringar som i denna punkt angetts som undantag från lagtingets behörighet. Likaså äger lagtinget besluta om befrämjande även av dessa näringar. I 13 § gällande självstyrelselag är särskilt angivet vissa näringar beträffande vilka lagstifningen tillkommer landskapet. Det har inte ansetts behövligt att här uppräkna dem då det av den allmänna regeln framgår att behörigheten tillkommer landskapet. Förslaget innebär för vissa näringsgrenars del en kompetensöverföring från riket till landskapet. I de allmänna motiven har redogjorts för denna överföring (5.4.1.).

29 punkten. Av de allmänna motiven framgår att landskapets rätt att

stadga om straff för överträdelser av landskapslagstiftningen utvidgas. Förslaget innebär att lagtinget kan bestämma om beläggande med i strafflagen avsedda allmänna eller särskilda straff samt om straffets storlek. Lagtinget är härvid dock bundet av de allmänna stadgandena i strafflagen (för närvarande 1 - 8 kap.). Såsom enligt gällande självstyrelselag kan lagtinget enligt förslaget även stadga om användning av vite och andra tvångsmedel till den del fråga är om rättsområde som faller under dess lagstiftningsbehörighet. Detsamma gäller disciplinär bestraffning av landskapets och kommunernas tjänstemän.

30 punkten. Stadgandet motsvarar 13 § 1 mom. 21 punkten i gällande självstyrelselag. Det har samma formulering som 22 § 1 mom. 33 punkten. Rättsområden som inte särskilt nämnts i 14 eller 22 § skall i behörighetshänseende bedömas utgående från de grundsatser som följts i lagen som helhet.

1.1.2.2. Lagstiftningskontrollen

15 §. Paragrafen innehåller stadganden om den kontroll av landskapslagarna som utförs av rikets myndigheter. Såsom framgår av motiven till 13 § utgör landskapslagarna fullvärdiga lagar som tillkommit genom viljeförklaringar av Ålands befolknings representativa organ, lagtinget. Lagtinget tillkommer exklusiv lagstiftningsbefogenhet inom sitt behörighetsområde. Det krävs inte någon medverkan av riksorganen vid antagandet av landskapslagar. Republikens president stadfäster inte landskapslag och kan inte heller i fråga om landskapslag använda sig av sin i 19 § regeringsformen nämnda vetorätt. Enligt gällande självstyrelselag skall emellertid landskapslagarna innan de träder i kraft underkastas en särskild granskning i syfte att utröna om de står i överensstämmelse med självstyrelselagen (14 §). Motsvarande stadganden ingår i förslaget (15 och 16 §§).

Lagtingets beslut om antagande av landskapslag skall enligt 15 § 1 mom. tillställas republikens president. Beslutet insänds till presidentens kansli, varvid ankomstdagen blir avgörande för beräknandet av den i 2 mom. nämnda tidsfristen. Stadgandet motsvarar i sak 14 § 1 mom. gällande självstyrelselag. Enligt sistnämnda stadgande skall beslutet insändas till presidenten av landstingets talman och landshövdingen bör underrättas därom. Någon motsvarighet till denna bestämmelse ingår ej i förslaget. Det har ansetts att sådana bestämmelser lämpligen kan ingå i landskapslag.

Innan beslut om antagande av landskapslag föredras för republikens president, skall Ålandsdelegationens yttrande inhämtas. Regeln motsvaras

av stadgandet i 14 § 3 mom. gällande lag. Ålandsdelegationen tar i sitt utlåtande ställning till landskapslagens förenlighet med självstyrelselagen, dvs. huruvida lagtinget hållit sig inom gränserna för sin lagstiftningsbehörighet.

Stadgandet i förslagets 15 § 2 mom. reglerar republikens presidents rätt att vid kontrollförfarandet förordna att ett lagtingsbeslut skall förfalla (veto). Presidentens veto har inte någon suspensiv verkan, utan det är fråga om ett s.k. absolut veto. Presidenten kan såsom enligt gällande självstyrelselag (14 § 2 mom.) inlägga veto i två olika situationer, dvs. om lagtinget överskridit sin lagstiftningsbehörighet och om en landskapslag rör rikets inre eller yttre säkerhet. Inläggande av veto i sistnämnda fall kommer i fråga endast då en landskapslag uppenbart inkräktar på rikets inre eller yttre säkerhet. Detta överensstämmer, såsom framgår av den allmänna motiveringen (3.4.2.), med gällande rätt.

Av presidenten inlagt veto leder enligt gällande självstyrelselag alltid till att landskapslagen förfaller i sin helhet. Av de orsaker som nämns i den allmänna motiveringen (5.4.2.) föreslås att presidenten skall kunna förordna att en landskapslag skall förfalla endast till en viss del (partiellt veto). Ett partiellt veto kan komma i fråga i olika situationer. Om ett materiellt stadgande innehåller riksbestämmelser som inte intagits i sak likalydande enligt förslagets 15 § 3 mom., kan ett sådant stadgande förordnas att förfalla medan lagen i övrigt kan träda i kraft. Detsamma gäller t.ex. stadganden i vilka ingår en felaktig hänvisning till besvärsstadganden i annan lag eller av lagtekniskt missöde intagna felaktiga stadganden.

Då ett inläggande av partiellt veto övervägs, bör verkan av ett sådant veto på tillämpningen av landskapslagen som helhet beaktas. Om överskridandet av behörigheten berör ett centralt materiellt stadgande i landskapslagen torde partiellt veto i allmänhet inte komma i fråga.

För landskapsmyndigheternas medverkan till ikraftträdandet av landskapslag, som förordnats att delvis förfalla, redogörs i motiveringen till 16 § 2 mom.

Enligt gällande självstyrelselag skall republikens president innan han använder sig av sin vetorätt inhämta högsta domstolens yttrande. Detta förfarande föreslås bibehållet. Domstolens yttrande är inte bindande för presidenten. I praxis har högsta domstolens utlåtanden likväl i nästan samtliga fall varit normgivande för presidentens resolution. Förslaget syftar inte till några ändringar på dessa punkter.

Enligt gällande självstyrelselag (14 § 2 mom.) är den tidsfrist, inom vilken presidenten har rätt att inlägga veto mot en landskapslag, tre

månader. Inlägger han inte veto inom denna tid, träder landskapslagen i kraft. Av orsaker som nämns i den allmänna motiveringen (5.4.2.) föreslås det att tidsfristen förlängs till fyra månader. Avsikten är likväl inte att den föreslagna tidsfristen skulle bli den normala behandlingstiden, utan den utgör blott en maximitid.

Stadgandet i 15 § 3 mom. förslaget överensstämmer i sak med stadgandet i 14 § 4 mom. gällande självstyrelselag. Skälen till att ett stadgande om landskapslagar av s.k. blandad natur intagits i förslaget överensstämmer med motiven till det gällande stadgandet (3.4.2.). Den omständigheten att ett riksstadgande upptagits i en landskapslag medför inte någon ändring i fråga om fördelningen av lagstiftningsbehörigheten mellan riket och landskapet. Stadgandet bör därför i sak överenstämma med stadgandet i rikslagen. Om en avvikelse har skett, anses landskapet ha gjort intrång i rikets lagstiftningsbehörighet. En avvikelse i ordval, som inte innebär avvikelse i sak, innbär dock inte kompetensöverskridning. I gällande lag stadgas att upptagandet av ett riksstadgande i landskapslag inte medför någon förändring med avseende på riksstadgandets ikraftträdande i landskapet. Denna bestämmelse har såsom onödig utelämnats ur förslaget. Någon ändring i sak innebär detta inte. Angående rätten att uppta riksbestämmelser i landskapsförordning stadgas i 17 §.

16 §. Paragrafen innehåller bestämmelser om förfarandet efter det att republikens president fattat sitt beslut enligt 15 § 2 mom. Enligt 1 mom. skall landskapsstyrelsen underrättas om samtliga beslut som presidenten fattat. Om inlagt veto underrättas landskapsstyrelsen genom motiverad resolution.

I de fall där republikens president har inlagt partiellt veto ter det sig naturligt att självsstyrelsemyndigheterna härefter avgör om lagen till godkända delar skall träda i kraft eller om den skall förfalla helt och hållet. Av praktiska skäl föreslås, att beslut härom skall fattas av landskapsstyrelsen. Om förfarandet stadgas närmare i landskapslag.

Enligt förslaget skall en landskapslag alltid utfärdas av landskapsstyrelsen. Om lagtinget inte har bestämt när en lag skall träda i kraft, skall landskapsstyrelsen fatta beslut även därom.

1.1.2.3. Landskapsförordningar

17 §. Landskapsstyrelsen har enligt gällande självstyrelselag (13 § 3 mom.) rätt att utfärda landskapsförordningar. Detta kan endast ske efter bemyndigande i landskapslag. Landskapsförordning kan blott innehålla

föreskrifter om verkställighet och tillämpning av landskapslag. Detta system har medfört att landstinget blivit tvunget att i landskapslag reglera mycket sådant som i riket kan regleras genom förordning eller i statsrådsoch ministeriebeslut. Detta är inte ändamålsenligt. I syfte att åstadkomma en enklare lagstiftningsordning föreslås att lagtinget skall kunna i landskapslag inta bemyndigande för landskapsstyrelsen att genom landskapsförordning meddela bestämmelser rörande landskapsförvaltningens organisation och verksamhet samt rörande verkställighet och tillämpning av lag och rörande annan till landskapets behörighetsområde hörande angelägenhet. Med uttrycket "lag" avses här landskapslag samt sådan rikslag som då självstyrelselagen träder i kraft gäller inom rättsområde där lagstiftningsbehörigheten tillkommer landstinget.

Landskapsförordning kan innebära en självständig lagstiftningsakt eller avse antagande av motsvarande riksförordning eller statsråds- eller ministeriebeslut. För vinnande av enhetlighet och överskådlighet kan i landskapsförordning även intas stadganden från rikslagstiftningen. I landskapsförordning av s.k. blandad natur intagna riksstadganden skall i sak överensstämma med stadgandena i riksförfattningen. Avvikelse i ordval, som inte innebär avvikelse i sak, kan förekomma. Den omständigheten att ett riksstadgande recipierats i landskapsförordning medför inte någon ändring av lagstiftningskompetensen och inte heller beträffande riksstadgandenas ikraftträdande i landskapet.

Någon skyldighet för landskapsstyrelsen att begära yttrande av Ålandsdelegationen över tilltänkta landskapsförordningar såsom enligt 13 § 3 mom. gällande självstyrelselag ingår inte i förslaget. Förslaget innebär dock inte att Ålandsdelegationens roll som rådgivande remissinstans helt skulle upphöra. Det finns tvärtom anledning att betona Ålandsdelegationens roll speciellt i fråga om svårare kompetensfrågor. Utlåtande kan i sådana fall och även annars vid behov inhämtas med stöd av stadgandet i 6 § 3 mom. Har yttrande inhämtats av Ålandsdelegationen, är detta vägledande men inte bindande för landskapet. Landskapsstyrelsen kan trots ett negativt utlåtande utfärda förordningen. Den rättsliga prövningen sker vid tillämpningen av landskapsförordningen. En landskapsförordning som står i strid med landskapslag eller i landskapet tillämplig rikslagstiftning får ej tillämpas. Ett stadgande härom ingår i 44 § förslaget.

1.1.2.4. Landskapets rätt att väcka initiativ

18 §. Stadgandet i 1 mom. motsvarar i sak 15 § i gällande

självstyrelselag. Lagtinget har rätt att väcka initiativ i angelägenheter som underlyder rikets lagstiftningsbehörighet. Initiativrätten gäller frågor, som har särskild betydelse för landskapet. Initiativrätten innebär en möjlighet att inkomma med förslag till rikslagstiftning med territoriellt begränsad giltighet. Initiativet behöver inte nödvändigtvis utmynna i en fristående lagstiftningsakt, utan specialstadgandena för Åland kan även inarbetas i ett större lagkomlex. Initiativrätten gäller förutom lagmotioner även hemställnings- och finansmotioner.

Ett initiativ från lagtinget föreläggs riksdagen genom regeringens försorg. Regeringen har härvid inte någon prövningsrätt. Dess uppgift är endast att överstyra initiativet till riksdagen.

Enligt gällande självstyrelselag (16 §) har landskapsstyrelsen rätt att göra framställningar om utfärdande av administrativa stadganden för landskapet i ärenden som faller inom rikets behörighetsområde. Förslagets 2 mom. utgår från att denna rätt bibehålls. Stadgandet gäller utfärdande av administrativa stadganden som rör landskapet. Sådana stadganden kan ingå i förordningar samt i statsråds- och ministeriebeslut. Om utfärdande av överenskommelseförordningar stadgas i 25 § och om landskapsstyrelsens yttranderätt vid utfärdande av administrativa stadganden och myndighetsbestämmelser i 26 §.

1.1.2.5. Förvaltning och förvaltningsrättskipning

19 §. Stadgandet reglerar landskapets förvaltningsbehörighet. Enligt huvudregeln följer förvaltningsbehörigheten lagstiftningsbehörigheten. Förvaltningen i ärenden, som lagtinget kan lagstifta om, ankommer på landskapet. I stadgandet ingår likväl vissa undantag, vilka, liksom undantagen i 24 § i fråga om rikets förvaltningsbehörighet, syftar till att befordra samarbetet mellan riks- och landskapsmyndigheterna inom områden där uppgifterna är uppdelade. Undantagen från huvudregeln uppräknas i fyra punkter:

1 och 2 punkten. De statistiska uppgifter som landskapsmyndigheterna har tillgång till med stöd av sin lagstiftning enligt 14 § 9 punkten skall på begäran tillhandahållas statsmyndigheterna. Stadgandet härom i 1 punkten och stadgandet i 2 punkten om att insamlandet av statististiska uppgifter för landskapets behov skall ske i samarbete med vederbörande riksmyndigheter avser att förhindra dubbelarbete i fråga om samma statistiska uppgifter. Stadganden av motsvarande innehåll ingår i 24 § 1 mom. 11 och 12 punkten beträffande riksmyndigheterna.

3 punkten. Enligt 14 § 12 punkten i förslaget ankommer bl.a. frågor rörande fornminnen på landskapet. För att vården av fasta fornlämningar skall ske enligt allmänt iakttagna principer stadgas det i 3 punkten att landskapsstyrelsen skall inhämta utlåtande av vederbörande riksmyndigheter innan åtgärd som berör fornlämning vidtas. Stadgandet avser rubbande av fast fornlämning samt byggnads- eller annan åtgärd som berör sådan fornlämning.

4 punkten. Arkivväsendet utgör enligt huvudregeln en landskapsangelägenhet enligt 14 § 11 punkten i förslaget. Om arkivalier som härrör från riksmyndigheter stadgas likväl i rikslagstiftningen (22 § 1 mom. 8 punkten). Landskapet har för närvarande ansvaret för arkivförvaltningen i landskapet då det gäller att leda och övervaka arkivväsendet såvitt fråga är om landskapsmyndigheternas arkiv, kommunala och kyrkliga arkiv samt arkiv av privat natur. Landskapets rätt grundar sig på en överenskommelseförordning (3.5.). Med den nya behörigheten att lagstifta om arkivväsendet övergår även förvaltningsbehörigheten till landskapet. För att den överförda behörigheten inte skall medföra avvikelser från allmänt godkända principer inom arkivförvaltningen skall landskapsstyrelsen enligt 4 punkten i denna paragraf inhämta riksarkivets utlåtande innan beslut fattas om utgallring av handlingar ur landskapsmyndigheternas eller de kommunala och kyrkliga myndigheternas arkiv i landskapet.

20 §. Av skäl som nämns i den allmänna motiveringen (5.5.) möjliggör stadgandet att medborgare i andra nordiska länder anställs i landskapets och kommuns tjänst. Stadgandet innebär en avvikelse från 84 § regeringsformen, såsom den hittills har tolkats. I praktiken torde dess tillämpningsområde likväl komma att gälla närmast sådana förvaltningsområden - sjukvård, undervisning osv. - på vilka det redan nu har slutits överenskommelser mellan de nordiska länderna, vilka innebär en avvikelse från regeringsformens stadgande.

På grund av polisförvaltningens särskilda natur skall poliserna alltid vara finska medborgare.

21 §. I paragrafen stadgas om de domstolar och övriga myndigheter som handhar förvaltningsrättskipningen. Beträffande besvärsrätt, överklagbarhet och besvärsförfarande stadgas enligt 22 § 1 mom. 31 punkten i rikslag.

Enligt första meningen i 1 mom. skall besvär över beslut som fattats av en förvaltningsmyndighet som underlyder landskapsstyrelsen anföras hos landskapsstyrelsen. Beslutet kan gälla en angelägenhet som direkt enligt självstyrelselagen hör till landskapets förvaltning eller en uppgift som

genom överenskommelseförordning, som avses i 25 §, överförts till landskapsförvaltningen. Beslut som gäller skatt eller avgift skall dock alltid överklagas hos behörig riksmyndighet. I andra meningen stadgas, att beslut av kommunal myndighet skall överklagas hos länsrätten om inte besvär över beslutet enligt rikslag skall anföras hos annan myndighet. Hänvisningen till rikslag avser de fall då en kommunal myndighet med stöd av rikslag handhar ett till statsförvaltningen hörande ärende. Beträffande ärenden som hör till landskapets behörighet kan i landskapslag bestämmas att beslut av kommunal myndighet skall överklagas hos landskapsstyrelsen i stället för hos länsrätten. Stadgandet i 1 mom. överenstämmer i sak med den tolkning lagen om tillämpning i landskapet Åland av lagen om ändringssökande i förvaltningsärenden har haft i praxis. Enligt 51 § 2 mom. i förslaget upphävs denna lag.

Enligt 2 mom. anförs besvär över lagligheten av landskapsstyrelsens beslut hos högsta förvaltningsdomstolen. Besvär angående ändamålsenligheten kan däremot inte anföras. Stadgandet gäller både i 1 mom. nämnda ärenden och ärenden som avgörs i första instans av landskapsstyrelsen. Det motsvarar i sak stadgandet i 40 § 1 mom. gällande självstyrelselag och överensstämmer med gällande praxis. Enligt 2 mom. är det inte heller möjligt att i besvärsväg söka ändring hos högsta förvaltningsdomstolen i ärende som gäller utnämning. Detta hindrar dock inte att utnämningsbeslut kan överklagas genom extraordinärt ändringssökande.

Enligt 3 mom. förslaget är det möjligt att genom en särskild lag inrätta en förvaltningsdomstol i landskapet i stället för länsrätten. Skälen till stadgandet framgår av den allmänna motiveringen (5.6.). Inrättas en sådan domstol kan den genom landskapslag anförtros rättskipningsuppgifter jämväl i förvaltningsangelägenheter som är hänförda till landskapets behörighetsområde. Sålunda kan i landskapslag stadgas att denna domstol skall vara besvärsinstans i stället för landskapsstyrelsen i de ärenden som nämns i 1 mom. Detta innebär att även besvären i kommunala mål kan avgöras av den nya förvaltningsdomstolen. Besvär över förvaltningsdomstolens beslut kunde anföras hos högsta förvaltningsdomstolen. Den här avsedda förvaltningsdomstolens organisation och uppgifter skall regleras i lagen om dess inrättande.

1.1.3. Rikets behörighet

1.1.3.1. Lagstiftningen

22 §. I detta stadgande och i 23 § uppräknas de rättsområden inom vilka lagstiftningsbehörigheten tillkommer rikets lagstiftande organ. Rikslagar och riksförordningar samt övriga riksförfattningar inom de i stadgandet nämnda områdena tillämpas även i landskapet. Beträffande landskapslagstiftningens giltighet inom sådana områden som genom den föreslagna lagen övergår från landskapets till rikets behörighet stadgas i 52 §.

1 punkten. Det ankommer på riksdagen att stifta, ändra, upphäva och förklara grundlag samt att göra avvikelse från sådan lag. Det materiella innehållet i grundlagarna är beroende av riksdagens beslut. Från denna huvudregel har gjorts vissa undantag. De lagar som innefattar landskapets konstitution, dvs. självstyrelselagen för Åland som enligt förslagets 50 § gäller som grundlag och jordförvärvslagen kan ändras, upphävas, förklaras och avvikelse från dem göras endast på det sätt som föreskrivs i förslagets 50 § och i 17 § jordförvärvslagen.

Som ett förtydligande av denna regel som överensstämmer med gällande rätt ingår i denna punkt ett stadgande, enligt vilket lagtingets behörighet kan inskränkas endast i den ordning som föreskrivs i förslagets 50 §.

Ett annat undantag från rikets behörighet i fråga om grundlagarna ingår i 2 mom., för vilket redogörs nedan.

2 punkten. I rikslagstiftningen stadgas om rikets flagga och vapen och om användningen av dem även i landskapet. Stadgandet i 14 § 2 punkten i förslaget, som möjliggör att det i landskapslag stadgas om att den åländska flaggan i begränsad utsträckning kan användas som sjöfarts- och handelsflagga, inskränker denna behörighet. Till den del åländska fartyg använder riksflaggan som sjöfartsflagga (se motiveringen till 14 § 2 punkten) skall rikslagstiftningen iakttas. Med beaktande av regeln i 22 § 1 mom. 33 punkten i förslaget ankommer det på riksorganen att stadga även om andra symboler för riket än flaggan och vapnet.

3 punkten. Denna punkt reglerar en stor del av statsförvaltningen. Stadgandet bör anses omfatta många av de rättsområden som enligt gällande självstyrelselag ingår i flera olika punkter i 11 § 2 mom., till vilka hänvisas nedan.

Stadgandet omfattar bl.a. lagstiftningen rörande riksdagsmannaval och val av republikens president (11 § 2 mom. 1 punkten självstyrelselagen),

instiftande av titlar, ordnar m.m. som förlänas av republikens president (11 § 2 mom. 2 punkten), frågor i samband med dimissionsrätt till statens universitet (11 § 2 mom. 6 punkten) och kunskapskrav för viss av staten godkänd kompetens, dock med beaktande av stadgandena i 31 § 4 mom. och 32 § förslaget. Stadgandet omfattar även den allmänna tjänstemannalagstiftningen för statens tjänstemän och regleringen av den administrativa organisationen och verksamheten inom statens ämbetsverk och inrättningar (11 § 2 mom. 16 punkten), vården om statsverkets egendom (11 § 2 mom. 17 punkten) samt den judiciella, kamerala och administrativa indelningen till den del den gäller statens förvaltningsverksamhet (11 § 2 mom. 18 punkten).

I stadgandet om rikets förvaltningsbehörighet ingår vissa begränsningar för här nämnda områden (24 § 1 mom. 1, 2 och 8 punkten i förslaget).

4 punkten. Regeln om förhållandet till utländska makter motsvarar i sak gällande stadgande i 11 § 2 mom. 3 punkten självstyrelselagen. Angående hänvisningen till 6 kap. hänvisas till motiveringen till nämnda kapitel. Medborgarskapslagstiftningen och utlänningslagstiftningen ankommer såsom enligt gällande självstyrelselag på riksorganen. Detsamma gäller lagstiftningen om pass. I 24 § 1 mom. 3 punkten i förslaget ingår likväl en administrativ bestämmelse om pass som utfärdas åt den som åtnjuter åländsk hembygdsrätt, vilken bestämmelse avviker från gällande självstyrelselag. Rikslagstiftningen skall även för Ålands del innehålla de allmänna villkoren för utlännings och utländsk sammanslutnings rätt att äga och besitta fast egendom och aktier och att idka näring. Angående förvaltningsförfarandet vid tillståndsbeviljandet stadgas i 24 § 1 mom. 4 punkten.

Frågor rörande utrikeshandeln regleras enligt 22 § 1 mom. 21 punkten av riksorganen.

5 punkten. Den närmare regleringen av medborgarnas rätt att vistas i landet och att där välja boningsort samt att färdas från en ort till en annan, vilken omnämns i 7 § regeringsformen, skall ske i rikslag. Frågor som gäller utövande av yttrande-, förenings- och församlingsfriheten regleras i rikslagstiftningen. Till detta område hör även lagstiftningen om tryckerirörelse samt spridning av tryckskrift och utgivande av periodiska tryckskrifter. På riksorganen ankommer även att stadga om undantag från okränkbarheten av brev-, telegraf- och telefonhemligheten. Detta är i överensstämmelse med gällande självstyrelselag (11 § 2 mom. 1 och 10 punkten).

6 punkten. Enligt gällande självstyrelselag underlyder telegraf- och telefonväsendet rikets behörighet. Detta område har under begreppet

televäsendet även enligt förslaget hänförts till rikets behörighetsområde. På grund av det lokala intresset och näringsrättsliga aspekter har i stadgandet likväl förutsatts, att tillstånd att anlägga och använda teleförbindelser för allmänt begagnande i landskapet får beviljas av riksmyndigheterna endast med samtycke av landskapsstyrelsen. Vid reglering av här avsedda koncessionsfrågor i rikslagstiftningen bör denna begränsning sålunda beaktas.

7 punkten. I rikslagstiftningen intagna regler om skjutvapen och skjutförnödenheter skall enligt denna punkt även gälla för landskapets del. Detta överensstämmer med gällande rätt.

8 punkten. Enligt 14 § 11 punkten i förslaget föreslås att arkivväsendet enligt huvudregeln skall utgöra en åländsk angelägenhet. Till den del det är fråga om arkivalier som härrör från statsmyndigheter i landskapet skall likväl rikslagstiftningen iakttas. Detta innebär att bl.a. frågor om tidsfrister för uppbevaring av riksarkivalier samt om utgallring av dem regleras i rikslagstiftningen. I 24 § 1 mom. 5 punkten ingår ett stadgande enligt vilket sådana arkivalier som härrör från i landskapet verksamma riksmyndigheter inte får bortföras från landskapet utan landskapsstyrelsens samtycke.

9 punkten. Den lagstiftning som avses i 8, 9 och 83 §§ regeringsformen angående religionsfrihet och religionssamfund samt medborgares rätt till offentlig tjänst utan avseende på trosbekännelse ankommer enligt gällande självstyrelselag på rikets lagstiftande organ. Stadgandet i denna punkt avser att gälla samma område. Enligt denna punkt är den ecklesiastika indelningen en riksangelägenhet såsom enligt gällande självstyrelselag (11 § 2 mom. 18 punkten).

10 punkten. Befolkningsskyddet nämns inte särskilt i gällande självstyrelselag. Området har ansetts höra till rikets behörighetsområde. Enligt förslaget utgör befolkningsskyddet sådant det regleras i gällande lagstiftning en riksangelägenhet. I förslaget begränsas lagstiftningsbehörigheten likväl så, att beslut om förflyttning av personer som är bosatta i landskapet till ort utanför landskapet endast kan ske med samtycke av landskapsstyrelsen. De behörighetsområden som ansluter sig till befolkningsskyddet, såsom brand- och räddningsväsendet, hälso- och sjukvården m.m., ankommer enligt förslaget liksom enligt gällande lagstiftning på landskapet. För att befolkningsskyddet skall kunna göras effektivt och fungerande krävs samverkan mellan riks- och landskapsmyndigheterna. Frågan föreslås reglerad genom överenskommelseförordning enligt 24 § 1 mom. 6 punkten i förslaget.

11 punkten. Enligt 14 § 7 punkten i förslaget är hälso- och sjukvården ett område som i princip faller under landskapets lagstiftningsbehörighet. Liksom enligt gällande självstyrelselag har likväl vissa delar av området förbehållits rikets lagstiftande organ.

Lagstiftningen om smittsamma sjukdomar hos människor och husdjur har förbehållits rikets organ. Begreppet "smittsamma sjukdomar" omfattar även epidemier och stadgandet motsvarar i sak gällande självstyrelselag på denna punkt. Lagstiftningen som gäller sjukdomar hos vilda djur sammanhänger dels med lagstiftningen om jakt, dels med allmänna hälso- och sjukvårdsfrågor och hör sålunda till landskapets behörighetsområde. Förvaltningsbehörigheten ankommer enligt förslaget (24 § 1 mom. 7 punkten) på landskapsstyrelsen eller annan myndighet som bestäms genom landskapslagstiftning.

Såsom enligt gällande självstyrelselag ankommer det på riksorganen att lagstifta om kastrering, sterilisering och avbrytande av havandeskap.

Förbud mot införande av djur och djurprodukter föreslås vara en riksangelägenhet såsom enligt gällande självstyrelselag. Rättsmedicinska undersökningar, vilka inkluderar obduktion, regleras såsom för närvarande i rikslagstiftningen.

Krav på behörighet att verka inom hälso- och sjukvården skall regleras i rikslagstiftningen. Regeln avser att gälla behörighet även inom veterinär- och apoteksväsendet. Utan särskilt omnämnande har det ansetts klart att innehållet i utbildningen av personalen inom hälso-och sjukvården är en riksangelägenhet. Detsamma gäller de rättigheter och skyldigheter som är förenade med yrkesutövningen inom nämnda område.

I förslagets 24 § 1 mom. 8 punkten regleras frågan om nordisk medborgares rätt att verka inom hälso- och sjukvården i landskapet, då han erhållit sin behörighet i annat nordiskt land än Finland.

Lagstiftningen om apotek är enligt gällande självstyrelselag en riksangelägenhet. Enligt förslaget skall apoteksväsendet även framgent vara en riksfråga. Till den del det är fråga om den näringsrättsliga utövningen av apoteksrörelse är den däremot en landskapsangelägenhet enligt 14 § 28 punkten.

Lagstiftningen om apoteksvaror och narkotiska ämnen samt om framställning av gifter och fastställandet av deras användningsändamål ankommer på rikets lagstiftande organ. Begreppet apoteksvaror skall omfatta även mediciner. Det skall även vara en riksangelägenhet att reglera vad som är naturmedicin. Behörigheten följer i sak gällande självstyrelselag med det undantaget, att lagtinget enligt förslaget har rätt

att lagstifta om försäljning och förvaring av gifter.

12 punkten. Försvarsväsendet och gränsbevakningen regleras i rikslagstiftningen. I 12 § ingår likväl ett stadgande om tjänstgöring vid civilförvaltningen i stället för fullgörande av värnplikt för den som har åländsk hembygdsrätt. Ordningsmaktens verksamhet till tryggande av statens säkerhet utgör en riksangelägenhet. Begreppet omfattar reglering av skyddspolisens verksamhet och bl.a. lagstiftning om bekämpning av terrorism. Den polisverksamhet som är förknippad med frågor som gäller allmän ordning och säkerhet ankommer på landskapet. Här nämnda frågor föreslås reglerade i överensstämmelse med gällande självstyrelselag.

Begreppet krigstillstånd avser att i sak motsvara begreppet "krigstillstånd och arbetsplikt" enligt gällande lag. Frågan regleras även för Ålands del i rikslagstiftningen. I 24 § 1 mom. 9 punkten begränsas rikets behörighet på denna punkt dock så, att förvaltningsbeslut om allmänt påbjuden arbetsplikt vid krigstillstånd kan i fråga om den som åtnjuter åländsk hembygdsrätt gälla endast arbete inom landskapet och enbart sådan syssla som är nödvändig för upprätthållandet av samhällsfunktionerna, dvs. den skall vara av civil karaktär. Den lagstiftning som gäller beredskap inför undantagsförhållanden ankommer enligt förslaget såsom enligt gällande lag på rikets organ. Stadgandet avser dock att gälla endast egentlig undantagslagstiftning som på grund av exceptionella förhållanden kräver ingrepp i medborgares allmänna rättigheter eller en genomgripande reglementering av näringslivet. Punkten omfattar t.ex. inte reglering av näringslivet vid produktionsstörningar under normala förhållanden.

Explosiva ämnen regleras i rikslagstiftningen till den del rikets säkerhet berörs. I övrigt ankommer regleringen av sådana frågor på lagtinget enligt 14 § 4 och 28 punkten. Förslaget överensstämmer i sak med gällande rätt.

13 punkten. Lagstiftningen rörande sedelutgivning och valuta föreslås kvarbli inom rikets behörighetsområde. Angående bank- och kreditväsendet stadgas i 23 § 1 mom. 5 punkten.

14 punkten. Av motiven till 5 kap. och 14 § 8 punkten framgår att förslaget inte avser att ändra på gällande kompetensfördelning mellan riket och landskapet i fråga om beskattningen. All skattelagstiftning, med undantag för kommunalbeskattningen och landskapets rätt att stadga om närings- och nöjesskatter och extra inkomstskatt, har förbehållits rikets lagstiftande organ. Denna punkt omfattar förutom direkta skatter alla former av indirekta skatter, tullar och acciser m.m. Även avgifter av skattenatur som inte särskilt förbehållits landskapet regleras i rikslagstiftningen (se 14 § 8 punkten).

15 punkten. Såsom framgår av motiveringen till 14 § 9 punkten begränsar landskapets rätt att lagstifta om statistik om förhållandena i landskapet inte rikets lagstiftningsbehörighet rörande statistik som är behövlig för rikets behov. Frågor gällande allmän statistik kan således enligt 22 § 1 mom. 15 punkten regleras även för Ålands del i rikslagstiftningen. Rikets och landskapets behörighet omfattar delvis samma områden, likväl så att landskapets behörighet är begränsad till förhållanden inom landskapet. För att undvika att samma uppgifter insamlas med stöd av dels rikslagstiftning, dels landskapslagstiftning, ingår i 19 § 1 och 2 punkten samt 24 § 1 mom. 11 och 12 punkten stadganden om att vederbörande myndigheter skall tillhandahålla varandra tillbudsstående uppgifter och samarbeta vid insamlandet av statistiska uppgifter av samma art.

16 punkten. Hela den familjerättsliga lagstiftningen föreslås kvarbli inom rikets behörighetsområde. Frågor rörande äktenskap och familjeförhållanden, barns rättsliga ställning, förmynderskap och adoption regleras i rikslagstiftningen. Namnlagstiftningen föreslås även såsom för närvarande utgöra en riksfråga.

Lagstiftningen angående dödförklaring föreslås kvarbli inom behörigheten för rikets organ. Arvslagstiftningen som gäller även frågor rörande testamente skall enligt förslaget fortfarande vara en riksangelägenhet. I fråga om ärvd fast egendom ingår i 10 § i förslaget till självstyrelselag och i de föreslagna ändringarna av 2 och 3 §§ jordförvärvslagen vissa bestämmelser, för vilka redogörs i samband med motiven till nämnda stadganden.

17 punkten. Denna punkt omfattar associationsrätten och lagstiftningen om bokföring. Stadgandet gäller inte offentligrättsliga sammanslutningar. Förslaget innebär inte någon ändring i sak jämfört med gällande rätt.

18 punkten. Lagstiftningsbehörigheten i fråga om upphovsrätt ankommer på rikets organ enligt gällande självstyrelselag. Förslaget innebär ingen ändring på denna punkt. Även frågor rörande patent, mönsterrätt och varumärkesrätt skall såsom för närvarande enligt förslaget regleras genom rikslagstiftningen.

19 punkten. Området konsumentskydd omnämns inte särskilt i gällande självstyrelselag, men har med beaktande av stadgandet i 11 § 2 mom. 20 punkten självstyrelselagen ansetts höra till rikets behörighetsområde. Lagstiftningen som reglerar otillbörligt förfarande vid näringsverksamhet har enligt gällande självstyrelselag hänförts till rikets behörighetsområde. I

gällande lag används uttrycket "illojal konkurrens". Det i förslaget intagna nya uttrycket medför i sak inte någon förändring jämfört med gällande rättsläge. Enligt de allmänna principerna i gällande självstyrelselag har även den del av lagstiftningen som gäller främjande av konkurrens ansetts höra till rikets lagstiftningsområde. I förslaget ingår ett särskilt stadgande härom. Begreppet "främjande av konkurrens" avser att omfatta lagstiftningen angående ekonomisk konkurrens eller den s.k. kartellagstiftningen.

20 punkten. Regleringen av frågor gällande försäkringsavtal har förbehållits rikets lagstiftande organ, vilket överensstämmer med gällande självstyrelselag.

21 punkten. Enligt 11 § 2 mom. 17 punkten självstyrelselagen hör lagstiftningen om tullar och tullväsendet samt tullens och utrikeshandelns enhetliga ordnande till rikets behörighetsområde. Begränsningar rörande införsel och utförsel av varor av handelspolitiska orsaker skall enligt förslaget även framdeles regleras av riksorganen enligt punkten handeln med utlandet. Företas sådana åtgärder av andra orsaker, t.ex. av tekniska säkerhetskrav eller kulturpolitiska skäl, bör behörigheten bedömas utgående från det rättsområde som åtgärden i sakligt hänseende närmast hänför sig till.

Tullväsendet är enligt denna punkt och 3 punkten en riksangelägenhet medan tullarna regleras i rikslagstiftningen med stöd av 14 punkten detta moment. Under denna punkt faller även lagstiftningen om ursprungsbeteckning samt upplags- och warrantrörelse till den del utrikeshandeln berörs.

22 punkten. Begreppet handelssjöfart samt farleder för handelssjöfarten skall i princip motsvara begreppen "privat sjörätt" och "lots- och fyrväsendet samt annan offentlig sjörätt" i gällande självstyrelselag (11 § 2 mom. 8 och 17 punkten). Regleringen avseende förutsättningarna och sättet att bedriva handelssjöfart utgör en uppgift för rikets vederbörande organ. Lagstiftningen angående farleder som används för handelssjöfarten ankommer även på rikets lagstiftande organ. I 24 § 1 mom. 15, 16 och 17 punkten förslaget ingår vissa begränsningar i fråga om förvaltningen rörande hastighetsbegränsningar i farleder, inrättande av nya farleder och beträffande cabotagerätten. Sistnämnda område skall enligt huvudregeln anses ankomma på riksmyndigheterna enligt denna punkt i förslaget.

23 punkten. Begreppet luftfart motsvarar i sak uttrycket "lufttrafiken" i gällande självstyrelselag (11 § 2 mom. 17 punkten). Luftfartslagstiftningen ankommer på rikets lagstiftande organ. I 24 § 1 mom. 18 punkten i förslaget ingår ett förvaltningsstadgande, enligt vilket de administrativa frågorna rörande den interna lufttrafiken inom landskapet ankommer på

landskapsstyrelsen. Även andra frågor angående lufttrafiken som har särskild betydelse för landskapet skall behandlas i samråd med landskapsstyrelsen.

Till den del det är fråga om rätten till näringsutövning skall området med stöd av 11 § och 14 § 28 punkten anses utgöra en landskapsangelägenhet.

24 punkten. Inkomst- och prispolitiska frågor i samband med jordbruksnäringen har enligt tolkningen av gällande självstyrelselag (se avsnittet 3.4.1.) ansetts höra till rikets behörighetsområde. Lantbruksinkomstlagstiftningen har därför ansetts vara en riksfråga. Även främjandet av exporten av lantbruksprodukter har ansetts utgöra en fråga som skall regleras enhetligt inom hela landet. Förslaget utgår från att frågor som gäller pris på lantbruks- och fiskeriprodukter även framdeles skall vara riksangelägenheter. Den omständigheten att fastställandet av riktpriserna på dessa produkter har samband med lantbruksinkomsten och eventuellt framdeles med inkomsten inom fiskerinäringen innebär att stadgandet omfattar även lantbruksinkomstlagstiftningen, som således i princip förblir en riksangelägenhet. Nuvarande rättsläge blir gällande även i fråga om främjandet av exporten av lantbruksprodukter, vilket område sammanhänger med såväl lantbruksinkomsten som utrikeshandeln.

På grund av att övriga frågor inom jordbruks- och fiskerinäringen ankommer på landskapsmyndigheterna har i förslagets 24 § 1 mom. 19 och 20 punkten intagits vissa förvaltningsstadganden som ger landskapsstyrelsen dels möjlighet att delta i lantbruksinkomstförhandlingarna, dels rätt att uttala sig i frågor rörande förändringar i importskyddet för lantbruks- och fiskeriprodukter.

25 punkten. Denna punkt avser att motsvara uttrycken "skiftes-lagstiftning; fastighetsregister; tomtmätning i stad" i 11 § 2 mom. 9 punkten gällande självstyrelselag. Uttrycket "samt därmed sammanhängande uppgifter" skall avse de uppgifter som utförs av lantmäterimyndigheter och som inte direkt hänför sig till fastighetsbildningen eller fastighetsregistreringen.

26 punkten. Ärenden som rör gruvor och mineralfyndigheter regleras enligt gällande självstyrelselag i rikslagstiftningen (11 § 2 mom. 10 punkten). Enligt förslaget kommer behörigheten inom området att uppdelas mellan riket och landskapet. Till den del det är fråga om regleringen av rätten att efterleta, inmuta och utnyttja mineralfyndighet inom landskapet tillkommer behörigheten landskapsmyndigheterna enligt 14 § 25 punkten. Till övriga delar ankommer behörigheten på riksmyndigheterna. Sålunda hör

hela den del av gruvlagstiftningen som gäller bl.a. säkerhetsfrågor till rikets behörighetsområde.

27 punkten. Lagstiftningen om kärnkraft skall enligt förslaget ankomma på riksmyndigheterna. Behörigheten begränsas dock så, att byggande, innehav och användning av anläggning för utvinnande av kärnkraft i landskapet endast kan ske med landskapsstyrelsens samtycke. Detsamma gäller all hantering och förvaring av material som ansluter sig till sådant ändamål.

28 punkten. Regleringen av måttenheter, mätredskap och mätmetoder sker genom rikslagstiftning. Detta motsvarar gällande rätt. Även virkesmätningen skall anses omfattas av detta stadgande. Lagstiftningen om tillverkning och kontrollstämpling av samt handeln med arbeten innehållande ädla metaller kvarblir hos riksmyndigheterna. Standardisering, som redan enligt gällande lag ansetts höra till rikets behörighet, nämns särskilt i stadgandet.

29 punkten. I fråga om denna punkt har en behörighetsförskjutning skett. Skälen härför anförs i den allmänna motiveringen (5.4.1.). Enligt huvudregeln ankommer behörigheten i fråga om arbetsrättslagstiftningen på riksorganen. Lagtinget tillkommer likväl rätt att lagstifta om tjänstekollektivavtal för landskapets och kommunernas anställda. Likaså är det en landskapets angelägenhet att främja sysselsättningen (14 § 14 punkten förslaget). Detta överensstämmer även med gällande rätt. Behörigheten i fråga om arbetsavtal och samarbete inom företag har reglerats i 23 § 1 mom. 6 punkten i förslaget. Området "arbetsavtal" som enligt gällande självstyrelselag hör till landskapets behörighetsområde skall vara en riksangelägenhet, men kan på det sätt som stadgas i 23 § 2 mom. överföras till landskapets behörighetsområde. En sådan överföring kan ske även i fråga om samarbete inom företag.

30 punkten. Enligt 14 § 29 punkten i förslaget har lagtinget rätt att lagstifta om beläggande med straff och om straffets storlek samt om användning av vite och andra tvångsmedel då det är fråga om ett sådant rättsområde som underlyder landskapets lagstiftningsbehörighet. Straffformer och övriga till den allmänna delen av strafflagen anslutna frågor regleras i rikslagstiftningen. Även övrig straffrätt ankommer på rikets lagstiftande organ. Till detta område hör även lagstiftningen om förutsättningarna för och verkställande av husrannsakan samt om allmän benådning, som i gällande lag särskilt angetts höra till rikets lagstiftningsbehörighet.

Frågor som gäller administrativt ingrepp i den personliga friheten skall enligt förslaget regleras i rikslagstiftningen. Detta gäller sådant

ingrepp inom samtliga rättsområden. Sålunda innefattar stadgandet även gällande bestämmelser om "sinnessjuklagstiftningen, såvitt angår den del av lagstiftningen, som innefattar trygghet för den personliga okränkbarheten och oantastligheten eller äger samband med straffprocessen eller straffverkställigheten".

31 punkten. Lagstiftningsbehörigheten rörande rättskipning, förundersökning, verkställighet av domar och straff samt utlämning för brott ankommer med de undantag som nämns i 21 § på rikets lagstiftande organ. Detta överensstämmer med gällande rätt. Rättsmedicinska obduktioner och undersökningar faller även under denna punkt.

32 punkten. Enligt denna punkt ankommer regleringen av andra privaträttsliga angelägenheter än dem som särskilt nämnts i denna paragraf på riksorganen. Hit hör bl.a. lagstiftningen om handelsagenter och övriga till den allmänna privaträtten hörande delar av handelsrätten samt växel- och checkrätten, vilka områden i gällande självstyrelselag särskilt angetts underlyda rikets lagstiftningsbehörighet. Även den allmänna skadeståndslagstiftningen är enligt denna punkt en riksangelägenhet. Ansluter sig en privaträttslig angelägenhet likväl direkt till ett rättsområde som faller under landskapets behörighet utgör frågan en landskapsangelägenhet.

33 punkten. Stadgandet har samma formulering som stadgandet i 14 § 30 punkten. Det motsvarar i stort stadgandet i 11 § 2 mom. 20 punkten gällande självstyrelselag. Rättsområden som inte särskilt nämns i 22 § eller 14 § skall i behörighetshänseende bedömas utgående från de grundsatser som följts i lagen som helhet.

Enligt 11 § 3 mom. gällande självstyrelselag kan inte utan landstingets bifall ändring i rikslag vidtas angående grundsatsen om enskilds rätt att äga fastighet i landskapet Åland. Ett stadgande av i sak samma innebörd ingår i 22 § 2 mom. i förslaget. Av orsaker som nämns i den allmänna motiveringen (5.4.1.) utgår förslaget från att denna princip även skall gälla sådana tillgångar som hör till näring. Eftersom det endast är fråga om en ändring av grundsatsen om enskilds rätt till här nämnd egendom avser stadgandet inte att begränsa rikets lagstiftningsbehörighet i situationer som gäller tryggande av rikets inre eller yttre säkerhet.

Enligt paragrafens 3 mom. skall landskapets yttrande inhämtas i fråga om rikslagar som har särskild betydelse för landskapet. Stadgandet gäller lagar som enbart rör landskapet eller som annars kommer att ha särskild betydelse för det. Stadgandet reglerar inte tidpunkten för inhämtande av yttrandet. I princip borde yttrandet inhämtas i ett så tidigt skede som möjligt av lagens beredning, men det kan även, om praktiska skäl det

kräver, göras senare under beredningen. Om yttrande inte blivit inhämtat under den egentliga beredningen, kan detta ske även under riksdagsbehandlingen. Stadgandet står i konformitet med stadgandena i 18 och 26 §§ i förslaget.

23 §. I paragrafen uppräknas vissa områden som utöver rättsområdena i 22 § hänförs till rikets lagstiftningsbehörighet. Paragrafen avser sådana områden, inom vilka lagstiftningsbehörigheten helt eller till viss del senare kan överföras till lagtinget. Skälen till denna konstruktion framgår av den allmänna motiveringen (5.4.1.).

En överföring av behörigheten till landskapet kan enligt 2 mom. ske genom förordning med lagtingets samtycke. Behörigheten kan övergå i fråga om hela området eller endast till viss del.

1 punkten. Enligt denna punkt utgör folkbokföringen en riksangelägenhet. Med beaktande av principen i 2 mom. kan t.ex. rätten att i landskapslagstiftningen inta vissa bestämmelser om registrering av uppgifter om innehav av åländsk hembygdsrätt vid behov överföras till landskapet.

2 punkten. Lagstiftningen om handels-, förenings- och fartygsregister utgör en riksfråga. Till följd av de speciella förhållandena i landskapet med särskilda språkkrav m.m. samt reglerna om hembygdsrätt kan det framdeles uppstå behov av att upprätthålla någon form av särskilda åländska register, dubbelregister, eller att handha vissa delar av administrationen inom registreringen. Behov av att i riksregister inta vissa tilläggsuppgifter beträffande t.ex. åländska bolag och föreningar kan uppstå. Av dylika orsaker har nämnda lagstiftning intagits i denna paragraf.

3 punkten. Frågor rörande arbetspensionsskydd och annan socialförsäkring bör regleras så enhetligt som möjligt i hela landet. Av de skäl som talar för en överföring av behörighet inom detta område kan särskilt pekas på följande. Landskapet har ett avsevärt intresse av att den kapitalbildning som sker inom ifrågavarande försäkringsformer skulle komma landskapet och dess näringsliv till godo. Det har också upprepade gånger anmärkts mot brister i den språkliga servicen inom administrationen på dessa områden. Det är av största vikt att landskapets invånare blir betjänade på sitt modersmål just i ärenden av nu ifrågavarande art.

4 punkten. Enligt 14 § 25 punkten förslaget har lagtinget rätt att reglera frågor angående tillstånd till utskänkning av alkoholhaltiga drycker. Enligt 23 § 1 mom. 4 punkten ankommer lagstiftningsbehörigheten i fråga om annan alkohollagstiftning på riksmyndigheterna. Till landskapets behörighet hör många områden som har nära samband med alkoholfrågor,

såsom socialvården och hälso- och sjukvården. Även frågor som gäller ordning och säkerhet ankommer på landskapet. Landskapets näringsstruktur och dess stora ekonomiska beroende av turismen gör att frågor av alkoholpolitisk natur är betydelsefulla för landskapet. Av den orsaken har området intagits i detta stadgande.

5 punkten. Bank- och kreditväsendet föreslås utgöra en riksfråga. Till sin art är området sådant, att det på många punkter kräver en enhetlig reglering för hela landet. Landskapets näringsstruktur, som gör att de ekonomiska konjunkturerna inte alltid följer samma mönster som i riket, har ansetts kräva vissa speciella regler. I förvaltningsstadgandet i 24 § 1 mom. 10 punkten förutsätts, att Finlands Bank, såvitt möjligt, först efter samråd med landskapsstyrelsen fattar beslut som kan väntas få särskild betydelse för näringslivet eller sysselsättningen i landskapet. Härutöver kan det finnas behov av att göra undantag för t.ex. storleken av i landskapet verkande bankers aktiekapital, grundfond eller andelskapital. Genom att införa området i detta stadgande kan en framtida reglering av området till vissa delar ske genom landskapslagstiftning, varvid de lokala förhållandena bättre kan beaktas.

6 punkten. Arbetsavtal och samarbete inom företag föreslås höra till rikets behörighetsområde. Enligt gällande självstyrelselag hör frågor om arbetsavtal och arbetsreglementen till landskapets behörighetsområde. Av skäl som nämns i den allmänna motiveringen (5.4.1.) föreslås hela området ankomma på riket. Med beaktande av rådande rättsläge och med tanke på att lagstiftningen på området till innehåll och struktur framdeles kan förändras så, att vissa delar av området borde hänföras till landskapet, har området införts i denna paragraf.

I förordning genom vilken behörigheten överförs till landskapet inom i 1 mom. avsedda områden skall stadganden om de åtgärder som förorsakas av överförandet samtidigt införas. Övergår ett i 1 mom. avsett område helt eller delvis, övergår samtidigt förvaltningsbehörigheten till motsvarande delar på landskapet. Detta innebär även att de som tidigare handhaft förvaltningsuppgifterna i statlig tjänst överförs till motsvarande uppgifter i landskapets tjänst, om vederbörande samtycker härtill. Ett stadgande härom ingår i 3 mom. Enligt sistnämnda stadgande sker överföringen med bibehållna förmåner. Om överföringen skall stadgas i förordning (23 § 3 mom.).

1.1.3.2. Förvaltning

24 §. Stadgandet reglerar rikets förvaltningsbehörighet. Huvudregeln är att förvaltningsbehörigheten följer lagstiftningsbehörigheten. I likhet med i 19 §, som reglerar landskapets förvaltningskompetens, innehåller stadgandet vissa undantag från huvudregeln. Syftet med dessa liksom med undantagen i 19 § är att åstadkomma ett smidigt samarbete mellan riks- och landskapsmyndigheterna. Enligt vissa punkter förutsätts det att samråd har ägt rum med landskapsstyrelsen innan en åtgärd vidtas. Med uttrycket "samråd" avses överläggningar. Med uttrycket vill man alltså betona att ett blott och bart "hörande" inte är till fyllest, utan att verkliga överläggningar skall hållas, om inte landskapsstyrelsen meddelar att beslutet kan fattas utan överläggningar, t.ex. efter att ha inlämnat skriftligt yttrande.

1 punkten. Riksmyndigheterna skall höra landskapsstyrelsen innan beslut om indragning av inrättning eller fast arbetsställe som tillhör den lokala statsförvaltningen i landskapet fattas. Stadgandet är motiverat av inrättningarnas regionalpolitiska betydelse beträffande såväl servicen för befolkningen som tillgången på arbetsplatser.

2 punkten. Om de kompetenskrav som gäller för anställda i statens tjänst i landskapet stadgas enligt 22 § 1 mom. 3 punkten i rikslag. Angående kravet på språkkunskaper för sådana personer stadgas i 29 § 3 mom. i förslaget. Enligt 1 mom. 2 punkten i denna paragraf skall det vid besättande av statens tjänst och vid anställning i självständig statsanstalt i landskapet tillmätas särskild betydelse att sökanden har kännedom om landskapets förhållanden samt att han är bosatt i landskapet. Bägge kriterierna skall betraktas som tilläggsmeriter i en situation där sökandena i övrigt är i stort sett lika meriterade. Med självständig statsanstalt avses t.ex. Finlands Bank och Folkpensionsanstalten.

3 punkten. Passlagstiftningen ankommer enligt 22 § 1 mom. 4 punkten på rikets lagstiftande organ och förvaltningen på riksmyndigheterna enligt huvudstadgandet i denna paragraf. Enligt den nu ifrågavarande punkten skall i pass som i landskapet utfärdas åt den som åtnjuter åländsk hembygdsrätt ingå ordet "Åland". Hur utformningen av passet till denna del skall ske är en fråga som regleras i lagstiftningen om pass.

4 punkten. De förvaltningsuppgifter som enligt rikslagstiftningen ankommer på riksmyndigheterna beträffande utlännings rätt att med ägande- eller nyttjanderätt förvärva fast egendom samt att idka näring skall i landskapet handhas av landskapsstyrelsen. Skälen till stadgandet ingår i den allmänna motiveringen (5.5.). Landskapsstyrelsen beslutar

sålunda både om sådant tillstånd som enligt landskapslagstiftningen krävs av den som saknar åländsk hembygdsrätt och om sådant tillstånd som sökanden skall ha enligt rikslagstiftningen. Innan beslut i ärendet fattas skall landskapsstyrelsen likväl inhämta utlåtande av vederbörande riksmyndigheter. Riksmyndigheter som här kommer i fråga är främst inrikesministeriet och länsstyrelsen samt kommissionen för utländska investeringar.

5 punkten. Även om lagstiftningen rörande arkivalier som härrör från statsmyndigheter i landskapet ankommer på riksorganen och sålunda även förvaltningen, har det ansetts vara ett landskapsintresse att kunna påverka beslut om bortförande av sådana handlingar från landskapet. Det föreslås därför att sådana handlingar får bortföras från landskapet endast efter samråd med landskapsstyrelsen.

6 punkten. Befolkningsskyddet är en riksangelägenhet. Många av de områden som ansluter sig till befolkningsskyddet, t.ex. brand- och räddningsväsendet, hälso- och sjukvården m.m. faller under landskapets behörighet. För att åstadkomma ett fungerande och effektivt befolkningsskydd inom landskapet krävs det därför samverkan mellan riks- och landskapsmyndigheterna. Det föreslås därför att landskapet deltar i befolkningsskyddet i enlighet med vad som stadgas i överenskommelseförordning.

7 punkten. Frågor i anslutning till hälso- och sjukvården ankommer enligt 14 § 7 punkten och 19 § både i fråga om lagstiftning och förvaltning på landskapets myndigheter. I 22 § 1 mom. 11 punkten har likväl vissa delar av området förbehållits rikets lagstiftande organ. Inom sistnämnda områden borde förvaltningsbehörigheten enligt huvudregeln ankomma på riksmyndigheterna. Till den del fråga är om förvaltningsuppgifter som gäller bekämpande av smittsamma sjukdomar hos människor och husdjur samt uppgifter rörande framställning och användning av gifter handhar landskapsstyrelsen redan enligt gällande självstyrelselag (19 § 1 mom. 7f punkten) och med stöd av överenskommelseförordningar (3.5.) många riksuppgifter. Det har därför ansetts lämpligt att landskapsstyrelsen eller genom landskapslagstiftning bestämd myndighet skall handha de uppgifter som enligt lagstiftningen rörande bekämpande av smittsamma sjukdomar hos människor och husdjur samt de uppgifter som på grund av lagstiftningen rörande framställning och användning av gifter ankommer på statlig myndig.

8 punkten. Skälen till stadgandet i denna punkt framgår av den allmänna motiveringen (5.5.). Det ankommer på landskapsstyrelsen att avgöra, huruvida nordisk medborgare som är behörig i något annat nordiskt land än Finland, uppfyller kraven på behörighet för verksamhet inom hälso-

och sjukvården eller veterinärväsendet i landskapet. Stadgandet gäller således endast de fall då en person är behörig att utöva sitt yrke i annat nordiskt land. Om personen trots avlagd examen saknar sådan behörighet bör han legitimeras av medicinalstyrelsen. Landskapsstyrelsens prövningsrätt gäller ej heller sådana personer, som vunnit behörighet i Finland. Den behörigheten regleras i rikslagstiftningen och gäller även i landskapet. Utöver den yrkesbehörighet som medborgare i nordiskt land vunnit i annat nordiskt land än Finland, krävs det att han har kunskap i den i landskapet gällande lagstiftningen på ifrågavarande områden. Enligt förslaget anordnar landskapsstyrelsen prov i kunskaper härom. Den som godkänns i sådant prov kan förklaras behörig för verksamhet i landskapet, om han i övrigt fyller kraven enligt detta stadgande.

9 punkten. Det ankommer på rikets lagstiftande organ att lagstifta om krigstillstånd enligt 22 § 1 mom. 12 punkten förslaget. Det är också en riksangelägenhet att vid behov förordna om allmän arbetsplikt för medborgarna. Såsom enligt gällande självstyrelselag (11 § 2 mom. 1 punkten) kan en person som åtnjuter åländsk hembygdsrätt förordnas till sådant arbete endast inom landskapet. Det arbete till vilket här nämnd person mot sin vilja kan förordnas får endast vara sådant att det är nödvändigt för upprätthållandet av samhällsfunktionerna, dvs. vara av civil karaktär. Stadgandet sammanhänger med stadgandet i 12 §.

10 punkten. Skälen till detta stadgande framgår av den allmänna motiveringen (5.5.). Enligt stadgandet skall beslut av Finlands Bank föregås av samråd med landskapsstyrelsen, då beslutet kan få särskild betydelse för näringslivet eller sysselsättningen i landskapet. På grund av att sådana beslut kan fattas i större sammanhang och av olika skäl och i varierande situationer samt delvis under tidsnöd utgår förslaget likväl från att samrådsförfarandet inte är obligatoriskt, utan att det skall iakttas i mån av möjlighet. Om beslut av nämnda slag enbart eller huvudsakligen kan komma att beröra näringslivet eller sysselsättningen i landskapet, skall samråd äga rum eller åtminstone landskapsstyrelsens yttrande inhämtas i enlighet med principerna i 26 § förslaget. Genom ett sådant förfarande kan situationer som avses i 40 § 1 mom. 1 punkten möjligen undvikas.

11 och 12 punkten. Dessa punkter motsvarar punkterna 1 och 2 i 19 §. Stadgandena avser att förhindra att den delade kompetensen förorsakar dubblering av förvaltningen.

13 punkten. Landskapet har enligt 14 § 13 punkten lagstiftningsbehörighet beträffande radio- och televisionsverksamheten inom landskapet. De frågor inom radio- och televisionsområdet som har internationell

anknytning faller däremot under rikets behörighet. För att landskapet skall kunna utöva den verksamhet som lagstiftningskompetensen möjliggör, bör riksmyndigheterna tillse att landskapet erhåller för radio-och televisionsutsändningar behövliga frekvenser.

14 punkten. Konsumentskyddslagstiftningen är en riksangelägenhet enligt 22 § 1 mom. 19 punkten. Av nämnda stadgande samt av stadgandet i 22 § 1 mom. 31 punkten följer att lagstiftningen om konsumentombudsmannen och marknadsdomstolen även skall gälla i landskapet. Även andra uppgifter i anslutning till konsumentskyddslagstiftningen ankommer på riksmyndigheterna eller andra i rikslagstiftningen förutsatta myndigheter. De uppgifter som i riket ankommer på konsumentklagonämnden har ansetts bäst kunna skötas lokalt i landskapet av en särskild nämnd som tillsätts av landskapsstyrelsen. Det föreslås vidare att de i lagstiftningen om konsumentrådgivning på kommunerna ankommande uppgifterna skall i landskapet handhas av landskapsmyndigheterna i enlighet med ett mellan landskapet och kommunerna ingånget avtal. Härvid har som förebild tagits den konstruktion som för närvarande gäller i fråga om den allmänna rättshjälpsverksamheten i landskapet vilken reglerats genom en överenskommelseförordning och ett avtal mellan landskapet och kommunerna (3.5.). Skälen till att behörigheten har tilldelats landskapet framgår av den allmänna motiveringen (5.5.).

15 punkten. Enligt 19 § 1 mom. 8 punkten gällande självstyrelselag skall samråd äga rum mellan riks- och landskapsmyndigheterna i fråga om "samtrafiken mellan landskapet Åland och fastlandet". Med stöd av en överenskommelseförordning handhas samtrafiken till sjöss för närvarande av landskapet (3.5.). Förvaltningen rörande farleder som är avsedda för handelssjöfarten ankommer på riksmyndigheterna. För den lokala sjötrafiken avsedda farleder och för småbåtstrafiken svarar däremot landskapsmyndigheterna (14 § 27 punkten). Med beaktande av detta och att behörigheten i fråga om natur- och miljölagstiftningen samt allmänna ordnings- och säkerhetsfrågor ankommer på landskapsmyndigheterna, utgår förslaget från att statsmyndighets beslut rörande hastighetsbegränsningar för handelsfartyg i farleder inom landskapet skall fattas efter samråd med landskapsstyrelsen. Detsamma gäller övriga frågor rörande sjötrafiken som är av särskild betydelse för landskapet.

16 punkten. Med hänvisning till föregående punkt föreslås, att nya farleder för handelssjöfarten kan inrättas i landskapet endast med landskapsstyrelsens samtycke.

17 punkten. Lagstiftningsbehörigheten i fråga om cabotagerätt, dvs.

rätten att med utländskt fartyg idka handelssjöfart mellan orter i Finland, ankommer enligt 22 § 1 mom. 22 punkten på riket. Tillstånd till sådan näringsutövning beviljas enligt gällande näringslagstiftning av handels- och industriministeriet. Då den näringsrättsliga lagstiftningen enligt huvudregeln är en landskapsangelägenhet och cabotagerätten berör näringsutövningen i landskapet, har det ansetts motiverat att samråd skall äga rum med landskapsstyrelsen då riksmyndigheterna handläggar ansökan om tillstånd till handelssjöfart, som bedrivs med utländskt fartyg mellan hamnar inom landskapet eller mellan hamnar i landskapet och hamnar i riket.

18 punkten. Lufttrafiken är enligt gällande självstyrelselag en riksangelägenhet. Förvaltningen av lufttrafiken inom landskapet på sjukvårdens och turismens områden ankommer dock på landskapsstyrelsen (19 § 1 mom. 8 punkten självstyrelselagen). Enligt förslaget skall landskapsstyrelsen handlägga frågor som rör den interna lufttrafiken inom landskapet, d.v.s. trafik som bedrivs mellan olika platser i landskapet. Stadgandet innebär bl.a. att landskapsstyrelsen beviljar koncession för intern trafik. Detta är motiverat av näringsrättsliga skäl. Landskapets förvaltningsbehörighet omfattar däremot inte flygsäkerheten inom landskapet. Den frågan faller under rikets behörighet. Då vederbörande riksmyndigheter handlägger andra frågor angående lufttrafiken, som har särskild betydelse för landskapet, skall det ske i samråd med landskapsstyrelsen. Detta är närmast ett förtydligande av gällande stadgande i 19 § 1 mom. 8 punkten om samtrafiken mellan fastlandet och landskapet som gäller alla slag av kommunikationer.

19 punkten. Enligt 14 § 23 punkten i förslaget har landskapet lagstiftningsbehörighet i fråga om styrningen av lantbruksproduktionen och fiskerinäringen. Även frågor rörande jord- och skogsbruk samt fiske är områden som faller under landskapets behörighet (14 § 20 och 21 punkten). Till rikets lagstiftningsområde har hänförts frågor som gäller priset på lantbruks- och fiskeriprodukter samt främjandet av exporten av lantbruksprodukter (22 § 1 mom. 24 punkten). Då rikets kompetensområde medför att en stor del av styrningen och balanseringen av produktionen även för Ålands del sker i samband med lantbruksinkomstavtalen och de därtill anslutna förhandlingarna, har det ansetts nödvändigt att ge landskapet möjlighet att få vara representerat vid nämnda förhandlingar. Enligt förslaget har därför landskapsstyrelsen rätt att jämte statsrådet vara företrädd vid i förhandlingar med procucenternas centralorganisationer om inkomsten för lantbrukare och om styrningen av lantbruksproduktionen. Även om någon direkt motsvarighet till lantbruksinkomstförhandlingarna

ännu inte finns i fråga om fiskerinäringen, har det med tanke på framtiden ansetts motiverat att i stadgandet nämna även fiskerinäringen.

Förslaget innebär inte att landskapet vid sidan av statsrådet blir undertecknare av inkomstuppgörelsen. Landskapsstyrelsens deltagande ger landskapet möjlighet att yrka på regleringar som den åländska näringsstrukturen kräver.

20 punkten. Frågor som gäller utrikeshandeln och tullar m.m. ankommer såsom enligt gällande självstyrelselag på rikets myndigheter. Beträffande lantbruks- och fiskeriprodukter är frågor om import och export även sammankopplade med prisfrågorna. Behörigheten i fråga om importskydd för lantbruks- och fiskeriprodukter är således en riksangelägenhet. Landskapet har likväl till största delen övrig behörighet inom lantbruks- och fiskerinäringen och området är av synnerlig betydelse för landskapet. För den skull stadgas i denna punkt att beslut om ändringar i importskyddet för lantbruks- och fiskeriprodukter som särskilt kan beröra lantbruksproduktionen och fiskerinäringen i landskapet skall fattas först efter landskapsstyrelsens hörande.

21 punkten. Med hänsyn till att näringsverksamheten enligt huvudregeln är en landskapsangelägenhet, har det ansetts motiverat, att landskapsstyrelsen skall få yttra sig i de fall då beviljande av tillstånd för reglementerad näring ankommer på statlig myndighet. Som exempel på här avsedd näring kan nämnas beviljande av apoteksrättigheter och tillstånd till handel med skjutvapen och skjutförnödenheter.

Enligt paragrafens 2 mom. är riksmyndighet skyldig att inom gränserna för sin allmänna befogenhet på anhållan av landskapsstyrelsen bistå landskapsmyndighet vid handhavandet av uppgift som hör till självstyrelsen. Stadgandet avser att i sak motsvara stadgandet i 19 § 3 mom. gällande självstyrelselag. Landskapsstyrelsen kan anhålla om handräckning av riksmyndigheterna. Riksmyndighets skyldighet att ge sådan handräckning är begränsad till myndighetens egen befogenhet inom statsförvaltningen. Stadgandet underlättar samverkan mellan landskaps- och riksmyndigheterna och möjliggör anlitande av sakkunskap.

25 §. Paragrafens 1 mom. motsvarar i sak 20 § 1 mom. gällande självstyrelselag. Med landskapsstyrelsens samtycke kan riksförvaltningsuppgifter för viss tid eller tillsvidare genom förordning överföras på landskapsförvaltningen eller landskapsförvaltningsuppgift på riksmyndighet. Stadgandet innebär en möjlighet att avvika från den kompetensfördelning, som regleras i 19 respektive 24 §. Såsom framgår av den allmänna motiveringen (3.5.) har möjligheten använts främst i frågor, där behörighe-

ten är delad mellan riket och landskapet. Gällande praxis har varit, att även materiella stadganden har kunnat intas i en sådan förordning. Denna praxis avser förslaget ej att ändra på. Benämningen överenskommelseförordning har i praxis blivit vedertagen. Enligt förslaget införs begreppet i lagen.

Liksom enligt gällande lag kan en sådan överenskommelse sägas upp. Initiativet kan komma från landskapets eller rikets sida. I förslaget har en viss omformulering gjorts jämfört med gällande stadgande. Uppsägningen gäller själva överenskommelsen. Om överenskommelsen sägs upp skall förordningen snarast ändras eller vid behov helt upphävas. Detta skall ske senast inom ett år efter uppsägningen.

Enligt gällande lag upphör rättsverkningarna av överenskommelsen först sedan förordningen efter uppsägning har ändrats eller upphävts. Enligt förslaget anses överenskommelsen ha upphört efter ett år från uppsägningen, även om förordningen inte har ändrats eller upphävts. Härigenom blir riks- och landskapsmyndigheterna jämställda parter. Genom riksförordning kan en förvaltningsöverföring inte ske ensidigt.

Landstinget kan enligt gällande stadgande (20 § 2 mom. självstyrelselagen) genom lag avvika från överenskommelseförordningen, men landskapslagen kan inte träda i kraft förrän överenskommelsen ändrats eller upphävts. I förslaget förutsätts att landskapslag kan tillämpas till den del den inte står i strid med förordningen redan innan förordningen upphävts eller ändrats. Detta är motiverat av den rätt långa uppsägningstiden.

26 §. Stadgandet innebär ett utvecklande av stadgandet i 12 § gällande självstyrelselag. Innan republikens president eller statsrådet utfärdar stadganden som uteslutande gäller landskapet eller som annars har särskild betydelse för landskapet, skall landskapsstyrelsens yttrande inhämtas. Fråga är om utfärdande av bestämmelser som ingår i den s.k. administrativa lagstiftningen, dvs. i förordningar eller statsrådsbeslut. Den formulering som ingår i förslaget eftersträvar att täcka den administrativa lagstiftningen i fråga om sådana materiella stadganden som berör Åland speciellt. Huruvida dessa stadganden utfärdas särskilt eller ingår i ett större sammanhang saknar betydelse.

Även myndighetsbeslut på lägre nivå kan innehålla bestämmelser, som har långtgående följder både i materiellt och formellt hänseende. Förslaget utgår därför från att även andra myndigheter bör inhämta landskapsstyrelsens yttrande innan de utfärdar bestämmelser av ovan nämnt slag. Regeln gäller t.ex. beslut av ministerierna och de centrala ämbetsverken.

27 §. Paragrafens 1 mom. har samma lydelse som stadgandet i 17 § 1 mom. gällande självstyrelselag. De regler i 34 § regeringsformen som gäller föredragning och kontrasignering i ärenden, i vilka republikens president fattar beslut i statsrådet, gäller även i fråga om de åländska ärendena. Denna presidentens författningsenliga ställning som högsta regeringsorgan i åländska ärenden omfattar samtliga beslut av presidenten enligt självstyrelselagen.

Såsom enligt gällande lag skall ärenden rörande självstyrelsen föredras i statsrådet från justitieministeriet medan de ärenden som rör landskapets hushållning föredras från finansministeriet. Förslaget innebär, att de frågor som hänför sig till 5 kap. föredras från finansministeriet, medan alla de övriga ärendena föredras från justitieministeriet. Även de förordningar inom speciella förvaltningsområden som förutsätts bli utfärdade i stöd av de enskilda stadgandena i självstyrelselagen föredras från justitieministeriet.

I paragrafens 3 mom. förutsätts det, att särskilda föredragande skall utses vid såväl justitie- som finansministeriet. I fråga om föredraganden vid finansministeriet innebär stadgandet en nyhet. I praktiken har likväl frågorna också tidigare handhafts av en särskild föredragande.

Enligt förslaget skall föredragandena i åländska ärenden vara förtrogna med den åländska självstyrelsen. Detta krav gäller enligt 17 § 2 mom. självstyrelselagen redan i fråga om föredraganden vid justitieministeriet. Praxis har varit att landskapsstyrelsen hörts innan en ny föredragande utsetts vid justitieministeriet. Denna praxis bör i fortsättningen gälla föredragandena vid bägge ministerierna. Detta är i samklang med principerna i 26 §.

Förslaget upptar inte något stadgande om föredragandenas språkkunskap. Den som utses till föredragande i åländska ärenden skall naturligtvis ha god förmåga att i tal och skrift uttrycka sig på svenska. Detta följer särskilt av att skriftväxlingsspråket mellan myndigheterna i åländska frågor är svenska och att de muntliga kontakterna med självstyrelsemyndigheterna sker på svenska.

1.1.3.3. Rättskipning

28 §. Behörigheten i fråga om processlagstiftningen och övriga frågor som gäller rättskipning ankommer på rikets organ enligt 22 § 1 mom. 31 punkten i förslaget. Rättskipningen handhas enligt huvudregeln i 28 § av rikets domstolar. Stadgandet gäller de allmänna domstolarna liksom

även de domstolar som utövar förvaltningsrättskipning om inte annat följerav 21 §. Likaså gäller stadgandet övriga riksmyndigheter som har rättskipningsfunktioner. Om en i 21 § 3 mom. avsedd förvaltningsdomstol inrättas blir den i vissa fall besvärsinstans.

1.1.4. 4 kap. Språkstadganden

29 §. Första meningen i 1 mom. avser att markera att landskapet står utanför tillämpningsområdet för språklagen. Den på statistik baserade indelningen av ämbetsdistrikt och självstyrelseområden som stadgas i språklagen gäller inte stats-, landskaps- eller kommunalförvaltningen i landskapet. Alla ämbetsdistrikt och självstyrelseområden, dvs. kommuner, är i landskapet enspråkigt svenska. Detta leder till att myndigheternas inre ämbetsspråk är svenska. Myndigheten använder såväl i skrift som i tal enbart svenska. Även de expeditioner som utges avfattas på svenska. Regeln som i sak motsvarar reglerna enligt gällande självstyrelselag, avviker från såväl regeringsformens som språklagens stadganden.

Ovan nämnda regel, som utgör en del av nationalitetsskyddet för Åland, har ansetts kräva en regel om finsktalandes minoritetsrättigheter. I förslaget ingår därför en bestämmelse om att finsk medborgare har rätt att i egen sak inför domstol eller annan statsmyndighet i landskapet använda finska. Rättigheten är till denna del överensstämmande med den rätt som svensktalande person har i riket i ett enspråkigt finskt ämbetsdistrikt. Stadgandet överensstämmer även i sak med 37 § gällande självstyrelselag på denna punkt. Rättigheten sträcker sig inte till landskapsmyndigheterna eller till de kommunala myndigheterna.

Eftersom den nuvarande hänvisningen till den allmänna språklagen föreslås utgå, har i stadgandet intagits en bestämmelse om att domstol och länsstyrelse skall på begäran av sakägare, då denna använt finska, till expeditionen foga en översättning till finska. Förslaget innehåller inte något krav på att översättningen skall vara laggill såsom enligt språklagen. Eftersom det ankommer på domstolen eller länsstyrelsen att foga översättningen till expeditionen, bör myndigheten även svara för att översättningen är riktig, vilket även bör framgå av handlingen.

Eftersom ämbetsdistriktens språk i landskapet är svenska bör handlingar som inlämnas till myndigheterna även avfattas på svenska. I förslagets 1 mom. har likväl intagits en regel som i sak är av likartat innehåll som 3 § 2 mom. språklagen. Enligt den regeln kan domstol eller annan statsmyndighet på tjänstens vägnar ombesörja översättning av handling, om

i 1 mom. avsedd sakägare i strid med stadgandena om ämbetsspråket inlämnat den på finska. En sådan skyldighet föreligger endast i sådana fall, då en översättning behövs. Sådant behov kan föreligga t.ex. då handlingen i fråga gäller annan part, som har rätt att få del av handlingen. Kan däremot innehållet i en på finska inlämnad handling klargöras vid t.ex. en rättegång utan att den översätts, föreligger inte översättningsskyldighet för myndigheten. I fråga om ansvaret för översättningens riktighet hänvisas till vad som ovan har sagts om översättning av expedition.

Enligt paragrafens 2 mom. är Ålandsdelegationens ämbetsspråk svenska. Enligt stadgandet skall de yttranden och avgöranden av högsta domstolen som förutsätts i lagen avfattas på svenska. Stadgandet motsvarar i sak 37 och 38 §§ gällande självstyrelselag på denna punkt. Stadgandet är nödvändigt eftersom sagda myndigheter inte direkt berörs av den språkliga indelningen i 1 mom.

I 39 § gällande självstyrelselag stadgas att i statens tjänst i landskapet kan anställas endast sådan person som styrkt att han fullständigt behärskar svenska språket såväl i tal som i skrift. Tolkningen av stadgandet har medfört vissa svårigheter. Det sätt på vilket i statens tjänst anställd skall visa sin kunskap i svenska regleras i den allmänna lagstiftningen därom. Detta har inneburit att endast personer med akademisk slutexamen har kunnat visa fullständiga kunskaper i svenska. För andra tjänstemän och befattningshavare, som inte kunnat åberopa litterär verksamhet eller tidigare tjänsteverksamhet, har ådagaläggandet av fullständiga kunskaper förorsakat problem.

Eftersom landskapet är enspråkigt svenskt, skall av dem som anställs i statens tjänst i landskapet krävas kunskaper i svenska. Med hänsyn till de ovan nämnda problemen i gällande självstyrelselag upptar förslaget inte något kategoriskt stadgande om fullständiga kunskaper i svenska. I stället föreslås i 3 mom. att genom förordning skall stadgas om den språkkunskap som skall erfordras av den som anställs av staten i landskapet. Genom förordning kan stadgas olika krav på svenska för olika kategorier anställda. I en sådan förordning kan intas även krav på insikter i finska eller annat språk, som är behövligt för viss tjänst eller befattning. Genom förordning kan sålunda t.ex. för domare i landskapet intas krav på fullständiga kunskaper i svenska och därtill förmåga att förstå och behjälpligt i tal använda finska, vilket motsvarar kravet för domare i enspråkigt svenskt distrikt enligt reglerna i lagen angående den språkkunskap, som skall av statstjänsteman fordras. Emedan det ligger i landskapets intresse att kraven på kunskap i finska inte blir ett hinder för ålänningar att söka sig

till statlig anställning i landskapet, föreslås, att förordningen skall ges med samtycke av landskapsstyrelsen.

Med begreppet "statens tjänst" avses tjänstemän, befattningshavare och personer i arbetsavtalsförhållande.

I förordning som avses i 3 mom. kan enligt förslaget regleras även språkkraven för sådana personer, som anställs i självständig statsanstalt i landskapet. Genom förordning kan även språkkravet för person som anställs vid annat samfund i landskapet, i vilket staten har avgörande inflytande, regleras enligt 29 § 3 mom. Det kan gälla bolag eller föreningar, där staten på offentligrättslig eller civilrättslig grund har faktisk bestämmanderätt.

Till dess i 3 mom. avsedd förordning blivit utfärdad gäller om den språkkunskap som skall erfordras av statsanställd i landskapet vad i 39 § gällande självstyrelselag och lagstiftningen om den språkkunskap, som skall av statstjänsteman fordras, är stadgat (57 § 2 mom.).

Enligt 4 mom. gäller de föreslagna stadgandena om språket inom statsförvaltningen i tillämpliga delar även den evangelisk-lutherska kyrkans myndigheter. Regeln motsvarar i sak 17 § 1 mom. språklagen och har inskrivits i självstyrelselagen på grund av att statsmyndigheternas språk uttömmande reglerats i den och står utanför tillämpningsområdet för språklagen. Stadgandet gäller inte angelägenheter som är av den beskaffenheten att de enligt kyrkolagen (635/64) hör till kyrkans egna angelägenheter.

30 §. Paragrafens 1 mom. motsvarar i sak stadgandet i 38 § 1 mom. självstyrelselagen angående skriftväxlingsspråket mellan myndigheter i landskapet och i riket. Enligt förslaget skall, liksom enligt gällande lag, skrivelser och andra handlingar som utväxlas mellan landskapsmyndigheterna och statsmyndigheterna i landskapet avfattas på svenska. Likaså skall skriftväxlingsspråket mellan statsmyndigheterna i landskapet vara svenska. De skrivelser och andra handlingar som statsrådet eller de centrala riksmyndigheterna sänder till landskapsmyndigheterna och riksmyndigheterna i landskapet skall även avfattas på svenska. Detsamma gäller sådana överdomstolar och andra riksmyndigheter, vilkas ämbetsdistrikt innefattar landskapet eller en del av landskapet. Med sistnämnda riksmyndigheter avses myndigheter som utgör lägre instans än centrala myndigheter. Svenska utgör skriftväxlingsspråk även vid skriftväxling enbart mellan rikets myndigheter inbördes, och detta gäller även om skrivelsen berör andra omständigheter än självsstyrelseärenden och oberoende av, huruvida ärendet föranleder expedition eller inte.

Ett undantag angående skriftväxlingsspråket ingår i sista menigen av

1 mom. Enligt det kan en fördragstext, som enligt 43 § 2 mom. skall tillställas lagtinget för samtycke och som med stöd av stadgandena i lagen om publicering av internationella överenskommelser inte publiceras på svenska i riket, översändas till landskapet på originalspråket.

Enligt förslagets 2 mom. har enskild sakägare i landskapet rätt att i ärende som handläggs av statsrådet, centralt ämbetsverk samt domstol eller annan riksmyndighet, till vars ämbetsdistrikt landskapet hör, till expeditionen få fogad en översättning till svenska i de fall, då expeditionen med stöd av den allmänna språklagstiftningen utfärdas på finska. Innehållet i stadgandet motsvarar i sak 5 och 6 §§ språklagen. Stadgandet har likväl för tydlighetens skull intagits i förslaget, eftersom anknytningen till språklagen även på andra punkter har utgått.

I 3 mom. görs en förtydligande och kompletterande hänvisning till 1 mom., enligt vilken reglerna om skriftväxlingsspråket i 1 mom. skall gälla även kommunala myndigheter i landskapet. Regeln står i överensstämmelse med bestämmelsen i 29 § 1 mom. om den språkliga indelningen i fråga om kommunalförvaltningen.

31 §. Paragrafens 1 mom. motsvarar i sak 35 § 1 och 2 mom. gällande självstyrelselag. Landskapet och de åländska kommunerna är inte skyldiga att upprätthålla eller understöda skolor med annat undervisningsspråk än svenska. Om staten upprätthåller undervisningsanstalter i landskapet skall anstalternas undervisningsspråk vara svenska. Språkbestämmelserna i 1 mom. har sin bakgrund i Ålandsöverenskommelsen.

Stadgandets 2 mom. motsvarar i sak 35 § 3 mom. gällande självstyrelselag och har även det sin upprinnelse i Ålandsöverenskommelsen. Utan kommuns samtycke får undervisning i annat språk än svenska inte meddelas i läropliktsskola som erhåller bidrag av allmänna medel. Användningen av begreppet "läropliktsskola" i stället för "folkskola" eller "grundskola" motiveras av en strävan att göra lagens terminologi oberoende av den terminologi som för tillfället är gällande. Någon ändring i sak avses inte.

För de statsanställda i landskapet har det inte alltid anordnats tillräcklig fortbildning på svenska. För att råda bot på denna olägenhet ingår i 3 mom. en bestämmelse om att staten bör tillhandahålla utbildning på svenska för sina anställda i landskapet. Stadgandet innebär inte att kursverksamhet och annan utbildning särskilt bör anordnas enbart för de i landskapet anställda, utan utbildningen kan ges i landskapet eller utanför landskapet t.ex. genom att samordna kurser m.m. för svensktalande tjänstemän i landskapet och i andra delar av landet. Speciellt viktig är sådan utbildning som utgör en förutsättning för befordran. Staten får inte genom

att försumma anordandet av fortbildning begränsa de statsanställdas möjligheter i landskapet att bli befordrade inom sitt förvaltningsområde. Sådan utbildning som eftersträvar en effektivering av statsförvaltningen och en förbättrad servicenivå bör naturligtvis också gälla de anställda i landskapet.

Grunden för bestämmelsen i 4 mom. är landskapets enspråkighet och den därtill anknutna möjligheten att avlägga examina med ämneskombinationer där finska språket inte ingår. Den föreslagna bestämmelsen avser att förhindra en sådan utveckling att ålänningar inte kan erhålla högre utbildning utanför landskapet. I en särskild riksförordning kan enligt förslaget stadgas att examen vid åländsk undervisningsanstalt, dvs. gymnasieexamen, trots att däri ej ingår prov i s.k. A-finska, kan berättiga till inträde i svenskspråkiga och tvåspråkiga undervisningsanstalter och avläggande av examen vid dessa. Regeln gäller enbart sådan undervisningsanstalt som upprättshålls eller understöds av staten.

32 §. Enligt förslaget kan i en riksförordning stadgas att inhemsk examen som utgör kompetenskrav för statlig tjänst eller för anställning i självständig statsanstalt kan ersättas med examen i annat nordiskt land. Stadgandet innebär en kompletterande möjlighet att utöver vad som förutsätts i lagen om den tjänstebehörighet som högskolestudier utomlands medför godkänna utländsk examen för vissa tjänster på Åland. Skälen till stadgandet framgår av den allmänna motiveringen (5.2.). I 47 § 2 mom. stadgas om möjlighet att genom förordning ge stadgandet tillämpning även på anställning i annat samfund, i vilket staten har avgörande inflytande.

33 §. Enligt 1 mom. ankommer det på statsrådet att verka för att de åländska konsumenterna får erforderlig information om varor och tjänster på svenska. Eftersom sådan information oftast rör förhållanden mellan affärsidkare m.m. och konsumenter på Åland har det i stadgandet beaktats att det inte alltid ligger inom statsrådets behörighet att övervaka att svenskspråkig information ges. Statsrådet skall likväl då det är möjligt beakta stadgandet. Detta kan bli aktuellt både i samband med beredning av lagstiftning, t.ex. lagar angående konsumentfrågor och vid utövande av den allmänna förvaltningen inom ministerier och dessa underlydande ämbetsverk. Offentliga utredningar och kommittébetänkanden, som har särskilt intresse för den åländska befolkningen, kan även innefattas i den information som avses i 1 mom.

Paragrafens 2 mom. gäller föreskrifter som kompletterar regleringen av sådana sakområden som faller under rikets behörighetsområde och som följaktligen skall gälla även på Åland. Statsrådet skall se till att sådana

föreskrifter finns tillgängliga på svenska. Stadgandet omfattar t.ex. av myndigheterna utfärdade föreskrifter, i stöd av lagstiftning fastställda formulär och blanketter o.d. Även de kollektivavtal vilkas verkningar sträcker sig till landskapet omfattas av stadgandet. Statsrådet är således skyldigt att se till att sådana kollektivavtal blir översatta till svenska.

1.1.5. 5 kap. Landskapets hushållning

34 §. I paragrafens 1 mom. fastslås principen om landskapets fria budgeteringsrätt. Det ankommer på Ålands lagting att fastställa årsstat, i vilken ingår landskapets samtliga inkomster och utgifter. Begreppet årsstat innefattar även tilläggsbudgeter. Till den föreslagna friare ekonomin hör även befogenheten att bilda fonder. Möjligheten att avsätta medel till fonder, som inte redovisas i årsstaten, utgör ett undantag från budgeteringens huvudprincip. Enligt förslaget skall därför om bildande av sådana fonder stadgas i landskapslag. Förslaget motsvarar alltså i sak stadgandet i 66 § 2 mom. regeringsformen om bildande av utom budgeten stående fonder.

Stadgandet i 2 mom. är, såsom framgår av de allmänna motiven (5.7.), deklaratoriskt. Med social förmån avses i förslaget särskilt social service, utkomststöd, sociala understöd och därmed jämförbara åtgärder med avseende på enskild persons eller familjs sociala trygghet. Förslaget avser att lagtinget vid utövandet av sin fria budgeteringsrätt skall sträva efter att landskapets befolkning kommer i åtnjutande av minst de sociala förmåner som gäller i riket. Landstinget har i samband med behandlingen av det åländska förslaget till ny självstyrelselag, i en landskapslag av ramlagstyp (ÅFS 22/83), godkänt liknande principer. I landskapslagen stadgas, att landskapets invånare tillförsäkras minst samma förmåner som invånarna i landet i övrigt under motsvarande förhållanden åtnjuter genom statens försorg, då fråga är om socialvård, särskilda tilläggsstöd för näringar inom svagt utvecklade områden samt beträffande skärgårdstrafiken. Inom sin lagstiftningsbehörighet kan lagtinget naturligtvis besluta om mera omfattande förmåner. De utgifter som förorsakas härav skall bestridas med landskapets tillbudsstående medel.

I 3 mom. ingår en hänvisning till förslagets 14 §, där det i 5 och 8 punkten stadgas om landskapets lagstiftningsbehörighet i fråga om beskattningen, vilken inte föreslås ändrad jämförd med behörigheten enligt 13 § 1 mom. 3 punkten och 23 § gällande självstyrelselag. Enligt sistnämnda stadgande ankommer det även på landstinget att bestämma de avgifter,

som skall erläggas för landskapsförvaltningen underlydande myndigheters tjänsteförrättningar och expeditioner samt för anlitande av landskapets inrättningar. Landstinget kan likväl delegera bestämmanderätten till landskapsstyrelsen. Enligt förslagets 14 § skall om grunderna för de avgifter som uppbärs av landskapsförvaltningen stadgas genom landskapslag. Förslaget motsvarar i sak gällande stadganden och följer samma systematik som gäller i fråga om statsmyndigheternas tjänsteförrättningar och expeditioner i 62 § regeringsformen.

35 §. De medel som enligt gällande självstyrelselag utgår till landskapet såsom ordinarie och extraordinarie anslag motsvaras enligt förslaget av ett årligt s.k. avräkningsbelopp, som fastställs vid en särskild avräkning. Avräkningen verkställs årligen i efterhand för ettvart kalenderår. Liksom enligt gällande finansiella system erläggs på avräkningsbeloppet årligt förskott. Avräkningsbeloppet skall under normala förhållanden täcka självstyrelsens finansieringsbehov.

36 §. Avräkningsbeloppet fastställs utgående från de i statsbokslutet redovisade inkomsterna. Av de skäl som anförts i den allmänna motiveringen inberäknas under vederbörande år upptagna nya statslån inte i inkomsterna (5.7.). Avräkningsbeloppet erhålls genom att multiplicera inkomsterna i statsbokslutet med ett visst i procent angivet relationstal, avräkningsgrunden (37 §). Avräkningsgrunden utgör även bas för beräknandet av det årliga förskottet.

37 §. Avräkningsgrunden är 0,48 procent vid lagens ikraftträdande. Detta procenttal är medeltalet av de tal som anger förhållandet mellan de till landskapet under ettvart av åren 1978 - 1982 överförda beloppen och statsbokslutets ovannämnda inkomster för motsvarande år. Sagda år representerar en normal femårsperiod.

Emedan de i statsbokslutet upptagna inkomsterna är beroende av gällande budgeterings- och bokföringsregler, föreslås i 2 mom. att avräkningsgrunden skall justeras, om grunderna för statsbokslutet genomgår förändringar som väsentligt inverkar på avräkningsbeloppets storlek. I stadgandet avsedda strukturförändringar kan vara t.ex. överföring av större budgetområden till fristående fonder och förändringar i sättet att redovisa inkomsterna i statsbokslutet (brutto-nettoprincipen). Även mindre förändringar kan beaktas, om dessa under en längre tidsperiod totalt sett leder till väsentliga ändringar i jämförelse med förhållandena vid lagens ikraftträdande.

Varje sådan ändring i statsförslaget prövas årligen särskilt med utgångspunkt från dess inverkan på landskapets hushållning. För att en

justering enligt 2 mom. skall vara befogad, skall förändringen avse någon princip i bokslutets uppbyggnad. En ändring av det inbördes förhållandet mellan de olika inkomstgrupperna kan som sådan inte medföra en i 2 mom. avsedd justering.

Paragrafens 3 mom. reglerar situationer, då avräkningsgrunden skall höjas av den orsaken att landskapets faktiska utgifter har ökat. En förhöjning enligt 3 mom. 1 punkten sker, då den reella utgiftsnivån ökat på grund av att landskapet övertagit på riket ankommande uppgifter. En sådan situation kan inträffa vid överföring av lagstiftningskompetens eller då landskapet enligt överenskommelse med riksmyndighet övertar något förvaltningsområde eller någon särskild verksamhet. Vid överföring av viss förvaltningsuppgift skall statens kostnader för ifrågavarande uppgift vid tiden för övertagandet läggas till grund för fastställandet av förhöjningen. En allmän förutsättning för i 3 mom. 1 punkten angiven förhöjning är, att landskapet kan påvisa ökade utgifter, som inte förutsatts ingå i det normala avräkningsbeloppet. Helt nya samhällsåtaganden kan i regel inte medföra någon justering av avräkningsgrunden, eftersom sådana nya åtaganden, i den mån de medför kostnader för staten, måste täckas med ökade inkomster, och sålunda automatiskt höjer avräkningsbeloppet.

En i 3 mom. 1 punkten avsedd justering kan komma i fråga, då landskapet, efter särskild överenskommelse, upprätthåller verksamhet, som helt eller till betydande del tjänar riksintressen. Som exempel kan nämnas skolor med hela landet som rekryteringsområde eller inrättning för fiskodling, som är avsedd att uppfylla kvoter enligt internationella avtal rörande fiske. Initiativet till överenskommelse i sådana fall kan komma från såväl landskapets som rikets myndigheter.

Enligt 3 mom. 2 punkten kan avräkningsgrunden höjas, om uppnåendet av självstyrelsens syften orsakar väsentliga merkostnader. Utgångspunkten för detta stadgande är de grundläggande förpliktelser, som Finland åtagit sig genom Ålandsöverenskommelsen, nämligen bevarandet av landskapets språk, kultur och lokala sedvänjor. Såsom en följd härav är det statsmaktens skyldighet att bekosta eller vidta erforderliga åtgärder om självstyrelsens centrala syften äventyras. Det är närmast fråga om situationer då det föreligger fara för att det svenska språkets och den svenska kulturens ställning rubbas. Det kan här vara fråga om t.ex. kostnader för att säkra tillgången på läromedel, att upprätthålla press och etermedia, att tillgodose behovet av svenskspråkig information och service för konsumenterna inom näringslivet och på arbetsmarknaden liksom även att stöda olika kulturella former och kontakter. Detta stagande måste bedömas restriktivt

eftersom självstyrelsens syfte, såvitt gäller den svenska kulturens och det svenska språkets ställning, i dag i huvudsak är uppnått.

Enligt 3 mom. 3 punkten kan avräkningsgrunden höjas om landskapet belastas av andra nya utgifter som inte förutsatts vid stiftandet av lagen. De viktigaste i denna punkt avsedda utgifterna är sådana, som föranletts av att landskapet före lagens ikraftträdande genom t.ex. överenskommelseförordning övertagit statliga förvaltningsuppgifter, som inte beaktats vid uträknandet av avräkningsgrunden. I övrigt bör tillämpningen av stadgandet i 3 punkten vara restriktiv och en höjning aktualiseras endast i fall som har väsentlig betydelse för landskapets hushållning. Sålunda föranleder t.ex. enbart en utökning av förvaltningen inte en förhöjning, även om den innebär betydande utgifter för landskapet. Stadgandet kan inte heller åberopas för att täcka andra slag av utgifter, som självstyrelsemyndigheterna ådragit sig vid utövningen av sin fria budgeteringsrätt. Utgifterna bör därför härröra från andra än landskapets frivilliga åtaganden. Uppgifter som i vidare mening har betydelse utanför landskapet, dvs. är förknippade med vissa riksintressen, bör däremot kunna komma i fråga i fall, då 3 mom. 1 punkten inte är tillämplig. Såsom exempel kan anföras utgifter som motiveras av en riksomfattande skyldighet, eller av uppgifter som landskapet åläggs enligt internationella åtaganden och som inte regleras på annat sätt. Storleksordningen av utgifterna måste bedömas mot bakgrunden av landskapsbudgeten som helhet och skäligheten av belastningen i förhållande till landskapets normala åtaganden.

Enligt 4 mom. skall avräkningsgrunden sänkas, om riket övertagit på landskapet ankommande förvaltningsuppgifter och landskapets utgifter därigenom minskat. Detta kan bli aktuellt t.ex. då riksmyndighet genom överenskommelseförordning handhar förvaltningsuppgifter som enligt lagen ankommer på landskapsmyndighet. Beräkningen av sänkningen sker enligt samma grunder som i de i 3 mom. 1 punkten avsedda situationerna.

En justering av avräkningsgrunden är antingen definitiv eller avser endast vissa av Ålandsdelegationen fastställda år. Den fastställs i procent och ingår i avräkningsgrundens relationstal för ifrågavarande år. I normala fall fattas beslut om justering på framställning av landskapsstyrelsen i anslutning till den årliga avräkningen.

38 §. Vid beräknandet av den föreslagna skattegottgörelsen skall den i de allmänna motiven (5.7.) nämnda jämförelsen mellan inkomst- och förmögenhetsskatterna i riket och landskapet utgå från beloppen för de debiterade skatterna. Det har ansetts vara ett bättre alternativ än att utgå från beloppen av de influtna skatterna. Den främsta fördelen med det

föreslagna alternativet är, att man har ett säkert och lättillgängligt belopp att utgå från och en säker källa i den officiella skattestatistiken.

På de i den allmänna motiveringen anförda grunderna har det ansetts vara skäligt, att landskapet skall få ett förhöjt anslag, om skattenivån i landskapet ligger ca åtta procent över den nuvarande befolkningsrelationen (0,48 %). Härvid utfaller gottgörelsen då skatterelationen överstiger 0,52 procent. Skattegottgörelsen utgår endast om en i stadgandet föreskriven situation uppstår efter det att den nya lagen har trätt i kraft. Följande tablå utvisar skatterelationen mellan Åland och riket under åren 1975 - 1983.

Skatterelation Åland/hela riket 1975 - 1983

	ÅLAND (1 000 mk)			FINLAND			
År	Inkomst- och förmögenhets-skatt 1)	Sjömans-skatt 2)	Totalt A	Inkomst- och förmögenhets-skatt 1)	Sjömans-skatt 2)	Totalt B	Relation A/B
1975	72.321	9.039	51.360	8.939.254	64.366	9.003.620	0,5704
1976	48.934	11.732	60.666	10.135.697	90.380	10.226.077	0,5932
1977	48.589	12.544	61.133	9.630.906	93.674	9.724.580	0,6286
1978	46.299	12.118	58.417	9.477.904	93.123	9.571.027	0,6104
1979	56.267	13.780	70.047	11.244.786	100.070	11.344.856	0,6174
1980	62.323	16.268	78.591	13.282.567	124.036	13.406.603	0,5862
1981	73.481	17.041	90.522	15.310.561	132.869	15.443.430	0,5862
1982	82.413	18.802	101.215	17.406.589	153.344	17.559.933	0,5764
1983	92.428	19.660	112.088	19.858.002	160.005	20.018.007	0,5599

1) Ingår debiterade skatter från privatpersoner, aktiebolag, andelslag, öppna bolag o.dyl., föreningar och dödsbon.

2) Enbart statsskatt.
Skatteutjämning för sjömän på utländska fartyg ej medräknat.

39 §. Enligt gällande självstyrelselag beslutar landstinget om upptagande av lån "till landskapets gemensamma gagn eller för särskilda dess behov" (26 §). För upptagande av obligationslån eller lån i utlandet krävs enligt gällande lag samtycke av republikens president. Då upptagande av obligationslån ej kan anses beröra rikets intressen i så hög grad att saken borde prövas av republikens president, förelås det att kravet på dennes samtycke utgår ur lagen. I fråga om lån i utlandet förutsätts däremot samtycke av republikens president. Stadgandet motsvarar i övrigt gällande självstyrelselag.

40 §. Enligt 1 mom. 1 punkten utgår särskilt bidrag av statsmedel till landskapet till förhindrande eller undanröjande av väsentliga rubbningar i samhällsekonomin, vilka särskilt drabbar landskapet. Det är här fråga om en sådan ekonomisk tillbakagång att vitala samhällsfunktioner i landskapet hotas. En sådan situation kan uppstå t.ex. till följd av en kraftig nedgång inom konjunkturkänsliga näringar såsom sjöfarten och de av turismen beroende servicenäringarna, av vilka den åländska ekonomin är beroende i hög grad. Stadgandet förutsätter att rubbningarna är en följd av åtgärder, som vidtagits utom Åland. Det är i så fall motiverat att landskapet erhåller kompensation härför i form av statsbidrag. Stadgandet bör ses även mot bakgrunden av att landskapet saknar möjligheter att bedriva en konsekvent egen näringspolitik, eftersom beskattningsrätten fortsättningsvis föreslås kvarbli hos riket. För undvikande av att nu ifrågavarande situationer uppkommer, har det i stadgandena om förvaltningen (24 §) införts bestämmelser om att landskapsmyndigheterna skall ges möjlighet till samråd i frågor inom berörda områden.

I 1 mom. 2 punkten föreslås det att landskapet skall ha rätt till särskilt bidrag för täckande av kostnader, som föranleds av naturkatastrof, kärnkraftsolycka, oljeutsläpp eller därmed jämförbar händelse. Förutsättningen är att landskapet inte skäligen ensamt bör bära kostnaderna. Som exempel kan nämnas oljeolyckor av större omfattning, då det inte är skäligt att landskapet ensamt står för utgifterna. Bidrag borde utgå särskilt i sådana situationer, då landskapet vidtagit åtgärder som förhindrat att skadeverkningarna sträckt sig till andra delar av landet. Stadgandet förutsätter att statsmakten bevakar landskapets intressen i internationella sammanhang, t.ex. inför oljeskyddsfonden.

Bidragen är i allmänhet av engångsnatur. Ålandsdelegationen kan uppställa villkor för användningen av bidragen. Framställning om utbetalning görs av landskapsstyrelsen. Framställningen skall enligt 2 mom. göras senast under året efter det, till vilket utgifterna hänför sig. Enligt samma

moment förutsätts det, att ärendet skall avgöras om möjligt inom sex månader efter anhängiggörandet. En absolut tidsgräns har inte intagits i stadgandet, eftersom det i fråga om t.ex. stora oljeutsläpp kan vara svårt att inom nämnda tidsfrist prestera erforderlig utredning. Innan utbetalningar av nämnda slag kan ske, borde yttrande inhämtas av vederbörande statliga myndigheter. Stadgandet innehåller inte någon bestämmelse om ränta. Det har ansetts självklart att landskapet också skall få skälig ränta för tiden fram till utbetalningen av bidraget.

41 §. Stadgandet innehåller regler om instansordningen i fråga om hushållningsbesluten.

Samtliga de beslut av Ålandsdelegationen som avses i denna paragraf, med undantag för fastställandet av förskott, skall stadfästas av republikens president. Besluten skall stadfästas oförändrade eller lämnas utan fastställelse. Fastställs besluten inte, skall de hänskjutas till Ålandsdelegationen för ny behandling. Enligt förslaget skall republikens president fatta sitt beslut inom tre månader. Då det föreslagna systemet är enklare än det nu gällande, torde tidsfristen vara tillräckligt lång. De beslut som skall stadfästas av republikens president föredras enligt förslaget från finansministeriet (27 §).

1.1.6. 6 kap. Internationella fördrag

42 §. Enligt 1 mom. kan landskapsstyrelsen göra framställningar om inledande av förhandlingar om fördrag med främmande makt. En sådan initiativrätt har landskapsstyrelsen redan nu, men för att understryka landskapets särställning har det ansetts motiverat att inta ett särskilt stadgande härom i det kapitel som reglerar landskapets ställning i i fråga om internationella fördrag.

Initiativrätten enligt 1 mom. är speciellt betydelsefull i fråga om nordiska avtal. Till den delen överensstämmer den även med den initiativrätt som landskapsstyrelsen, dess enskilda representanter samt landstingets representanter redan nu har i Nordiska rådet enligt 55 art. i samarbetsöverenskommelsen mellan Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige, det s.k. Helsingforsavtalet (FördrS 28/62).

Enligt paragrafens 2 mom. skall landskapsstyrelsen underrättas om förhandlingar rörande ingående av fördrag med främmande makt, då fråga är om angelägenhet som faller under landskapets behörighet. Gäller förhandlingarna angelägenhet, som annars kan ha särskild betydelse för landskapet, skall landskapsstyrelsen likaså underrättas därom. Eftersom

fördragen kan vara av varierande karaktär och innehåll samt förhandlingarna föras på olika plan, har det inte ansetts möjligt att föreslå en absolut informationsskyldighet. Enligt förslaget skall underrättelse om sådana förhandlingar lämnas, om det lämpligen kan ske.

Enligt 2 mom. skall landskapsstyrelsen beredas tillfälle att delta i ovan avsedda förhandlingar, om särskilda skäl föreligger. En sådan situation kan föreligga t.ex. då ett fördrag kommer att beröra angelägenheter som faller under landskapets behörighet och det är av vikt att de åländska särförhållandena blir beaktade i ett tillräckligt tidigt skede med hänsyn till avtalets ikraftträdande och det bifall som landskapet skall ge till avtalet enligt 43 § i förslaget. Riksmyndigheterna får på detta sätt redan från början inblick i huruvida reservation eller annat förbehåll för Ålands del bör göras. Landskapets deltagande i avtalsförhandlingar innebär inte att landskapet skulle inta rollen av avtalspart i förhandlingarna.

Då fördrag med ett annat nordiskt land gäller en sådan angelägenhet som faller under landskapets behörighet och som gäller enbart förhållanden i landskapet och i annat nordiskt land eller som eljest särskilt berör Åland, kan det vara motiverat att landskapsstyrelsen på bemyndigande av republikens president förhandlar om fördraget för Finlands del. Eftersom detta är möjligt redan nu, har något direkt omnämnande i stadgandet inte ansetts behövligt.

Då landskapet inte är fördragspart i de förhandlingar som landskapsstyrelsen deltar i, påverkar landskapets medverkan inte den procedur för fördragens ikraftträdande som stadgas i 43 §.

43 §. Enligt 1 mom. skall fördragsbestämmelse som står i strid med självstyrelselagen transformeras genom en lag, som är antagen i den ordning som avses 50 §. Med uttrycket "står i strid med självstyrelselagen" avses ändring eller upphävande av eller avvikelse från lagen. Stadgandet innebär ett kompelement till 69 § riksdagsordningen och motsvarar den praxis som utvecklats i fråga om tolkningen av 11 § 2 mom. 19 punkten självstyrelselagen.

I paragrafens 2 mom. regleras de fall, då ett fördrag innehåller bestämmelser som faller under landskapets behörighet. För att en sådan bestämmelse skall bli gällande i landskapet krävs lagtingets bifall. Landskapet skall ge sitt bifall till den författning, genom vilken fördraget bringas i kraft i landskapet. Av orsaker som nämns i den allmänna motiveringen (5.4.1.) skall inte enbart lagar, såsom enligt gällande lag, utan även andra författningar sändas till landskapet för bifall. Bifall innebär inte att man genom författningen kan avvika från självstyrelselagen, något

som framgår av 1 mom. Däremot innebär ett bifall av lagtinget att landskapets lagstiftningsbehörighet, som är exklusiv för landskapet, delvis begränsas, dvs. lagtinget kan inte under den tid avtalet är i kraft lagstifta i strid med fördragets bestämmelser. Godkännandet innebär inte att lagtingets behörighet frântas lagtinget inom det berörda området. Detta kan ske endast på det sätt som stadgas i 50 § förslaget.

Eftersom även sådana fördrag som i riket transformeras genom andra författningar än lagar enligt förslaget skall översändas till lagtinget för godkännande, kommer antalet ärenden att öka jämfört med nuvarande förhållanden. Av de ärenden som skall behandlas av lagtinget är många sådana som inte kräver ingående behandling. Därför föreslås det i 3 mom. att lagtinget kan bemyndiga landskapsstyrelsen att lämna landskapets bifall. På så sätt kan behandlingen av ärendena påskyndas, vilket kan vara viktigt för riksmyndigheterna.

1.1.7. 7 kap. Särskilda stadganden

44 §. Paragrafens 1 mom. motsvarar i sak 43 § 1 mom. gällande självstyrelselag. Om ett stadgande i landskapsförordning står i strid med landskapslag eller rikslagstiftning som skall tillämpas i landskapet, får stadgandet inte tillämpas. Med uttrycket "rikslagstiftning" avses grundlag, lag och förordning.

I 2 mom. ingår regler om hur en förvaltningstvist skall lösas mellan landskaps- och riksmyndigheter. Om det uppstår meningsskiljaktighet mellan riks- och landskapsmyndigheterna därom till vilken myndighets befogenhet en fråga hör, skall tvisten på framställning av landskapsstyrelsen eller riksmyndigheten liksom enligt 43 § 2 mom. gällande självstyrelselag lösas av högsta domstolen. Innan domstolen fattar sitt avgörande skall berörda myndighet samt Ålandsdelegationen beredas tillfälle att yttra sig. Sådan meningsskiljaktighet som avses i detta stadgande kan gälla såväl en tilltänkt som en redan företagen förvaltningsåtgärd.

45 §. I paragrafen ingår regler för hur staten kan förvärva fast egendom i landskapet samt hur det skall förfaras med sådan staten tillhörig egendom som inte längre behövs för statsförvaltningen.

Om staten behöver mark i landskapet för egentlig statsförvaltning skall landskapet i första hand tillhandahålla lämpliga områden. Detta kan ske genom att landskapet ställer egna områden till förfogande, ingår legoavtal och upplåter området eller exproprierar lämpliga områden för statens behov. Utgångspunkten i 1 mom. är att staten inte själv skaffar

behövliga markområden utan att detta ankommer på landskapet. Om statens behov inte blir tillgodosedda genom landskapets försorg, är staten enligt förslaget oförhindrad att förvärva erforderlig mark genom expropriation.

Förfarandet i detta stadgande avser situationer, då mark behövs för egentlig statsförvaltning. Begreppet "egentlig statsförvaltning" avser här den förvaltning som enligt kompetensfördelningen i denna lag ankommer på staten och som handhas av statens egentliga förvaltningsmyndigheter, dvs. republikens president, statsrådet och under dessa lydande förvaltningsmyndigheter. Begreppet omfattar inte offentligrättsliga självständiga institutioner eller anstalter som hör till statsförvaltningen i vid bemärkelse. Sålunda gäller begreppet inte t.ex. Finlands Bank eller folkpensionsanstalten. Reglerna i stadgandet är inte heller tillämpliga på den ecklesiastika förvaltningen. Detsamma gäller den förvaltning som bedrivs genom organ som har formen av privaträttsliga sammanslutningar, t.ex. statsbolag. Inte heller annan s.k. medelbar statlig förvaltning omfattas av begreppet. Den statliga förvaltning som här avses gäller endast den förvaltning som riktar sig till medborgarna. Sålunda innefattar begreppet "egentlig statsförvaltning" inte myndigheternas inre organisatoriska förhållanden. Mark för t.ex. de anställdas rekreationsändamål kan inte förvärvas med stöd av stadgandet.

I 2 mom. regleras de situationer, då mark som avses i 1 mom. inte längre behövs för egentlig statsförvaltning. Då behovet av sådan mark upphör, övergår statens ägande- eller nyttjanderätt till landskapet. Detta sker då viss verksamhet helt upphör och då fastigheten inte heller behövs för annan egentlig statsförvaltning i landskapet. Finns det däremot inom något annat statligt förvaltningsområde behov av tilläggsmark i landskapet och uppfyller förvaltningen kravet på egentlig statsförvaltning, övergår rätten till marken från det ena förvaltningsområdet till det andra enligt de regler som därom gäller särskilt.

Finns det på fastighet som avses i 2 mom. byggnader eller andra anläggningar som tillhör staten, tillfaller de landskapet förutsatt att de inte flyttas bort.

Då ett behov av mark i landskapet uppkommer inom statsförvaltningen, skall vederbörande ministerium enligt 3 mom. vända sig till landskapsstyrelsen. Om landskapsstyrelsen kan tillhandahålla lämplig mark, skall ministeriet och landskapsstyrelsen sinsemellan reglera frågan, vid behov i ett avtal eller på annat sätt. Likaså skall vederbörande ministerium och landskapsstyrelsen komma överens om frågor som gäller övertagande

av ägande- eller nyttjanderätt samt av byggander och anläggningar enligt 2 mom.

Angående i 2 mom. avsedd egendom, som används för i stadgandet avsedd förvaltning vid denna lags ikraftträdande, men som blir obehövlig efter lagens ikraftträdande, stadgas i 60 §.

Om enighet inte kan nås mellan vederbörande ministerium och landskapsstyrelsen om markens behövlighet för egentlig statsförvaltning, skall saken enligt 3 mom. avgöras av skiljemän i enlighet med gällande stadganden om skiljemannaförfarande.

Om landskapsstyrelsen anser att den verksamhet som åberopas från statens sida inte är egentlig statsförvaltning kan landskapsstyrelsen, om vederbörande ministerium står fast vid sitt krav, få frågan avgjord av skiljemän. Detsamma kan gälla tvist om någon omständighet som avses i 2 mom. Sålunda kan t.ex. frågan huruvida mark inte längre behövs för egentlig statsförvaltning hänskjutas till behandling av skiljemän.

Enligt 3 mom. iakttas i fråga om skiljemannaförfarandet som där avses den lagstiftning som är gällande vid tidpunkten då förfarandet aktualiseras. I 3 mom. ingår likväl en specialregel, enligt vilken de uppgifter som skall handhas av domstol i samband med skiljemannaförfarandet, alltid handläggs av underrätten i landskapet. Denna regel gäller alltså även om den allmänna lagstiftningen om skiljemannaförfarande skulle medföra en annan lösning av forumfrågan. Parterna kan inte heller avtala om annat forum.

I 4 mom. hänvisas till den situation, då staten enligt 1 mom. eventuellt blir tvungen att själv genom inlösen förvärva mark i landskapet. Vid inlösen av mark i en sådan situation skall rikets lagstiftning om inlösen iakttas.

Angående statens rätt till förvärv av fast egendom i landskapet för andra ändamål än egentlig statsförvaltning gäller vad i förslaget till ändring av 2 § jordförvärvslagen är stadgat.

46 §. Stadgandet reglerar danaarv. Enligt förslaget träder landskapet delvis i statens ställe som mottagare av danaarv. Stadgandet utgör ett undantag från 5 kap. 1 § ärvdabalken. Om landskapet anser det vara ändamålsenligare att arvet helt eller delvis tillfaller den kommun, där arvlåtaren varit bosatt eller där fastigheten är belägen, bör det ske genom en överlåtelse till vederbörande kommun. Stadgandet i 5 kap. 2 § ärvdabalken blir inte analogt tillämpligt.

Om en person som vid sitt frånfälle var fast bosatt i landskapet saknar arvinge, tillfaller all egendom, såväl fast som lös, landskapet.

Sålunda erhåller landskapet även den egendom, som finns utanför landskapet. Om personen vid sin död var bosatt utanför landskapet och efterlämnade fast egendom eller därmed jämförbar egendom i landskapet, tillfaller sistnämnda egendom landskapet. Utom landskapet belägen egendom och lös egendom i landskapet tillfaller däremot staten. Med fast egendom jämförbar egendom avses sådan egendom som nämns i förslaget till ny 2 § jordförvärvslagen. Detta medför att en andel i ett sådant dödsbo som äger fast egendom, vilken enligt rikets lag skulle bedömas som lös egendom och tillfalla staten, i landskapet tillfaller landskapet såsom med fast egendom jämförbar egendom.

Om en person som saknar arvinge genom testamente har bestämt om sin egendom, utesluts landskapets rätt till arvet på samma sätt som statens.

47 §. Stadgandets 1 mom. gäller situationer, där staten, självständig statsanstalt eller samfund i vilket staten har avgörande inflytande genom rikslagstiftningen förbehålls ensamrätt till viss näringsverksamhet, som enligt kompetensfördelningen regleras genom rikslag. I en sådan situation kan genom en särskild riksförordning stadgas att motsvarande verksamhet skall på Åland utövas av landskapet eller samfund där landskapet har avgörande inflytande. En reglering kan förvägras från rikets sida, om vägande skäl mot ett sådant förfarande föreligger. Bedömningen av frågan huruvida vägande skäl talar mot ett övertagande görs av riksmyndigheterna. Härvid skall landskapets särställning beaktas. Övertagen näringsverksamhet skall i landskapet utövas med iakttagande av de regler som gäller i riket angående den berörda näringsverksamheten.

I 2 mom. ingår ett stadgande som möjliggör att genom riksförordning jämställa anställning vid samfund i vilket staten har avgörande inflytande, med anställning i statstjänst eller vid självständig statsanstalt i de situationer som nämns i 24 § 1 mom. 2 punkten, 29 § 3 mom. och 32 § förslaget. För de olika situationerna redogörs i motiveringen till de enskilda stadgandena.

I paragrafens 3 mom. jämställs landskapet med staten i fråga om skattefrihet och andra därmed jämförbara förmåner. Stadgandet befriar landskapet i egenskap av offentligrättsligt subjekt från skyldighet att betala skatter och avgifter till staten och ger även i övrigt landskapet samma ekonomiska förmåner som staten åtnjuter eller framöver kommer att åtnjuta. Med stadgandet, som delvis innebär att gällande rättsläge enligt enskilda stadganden i speciallagstiftningen inskrivs i självstyrelselagen, uppnås den fördelen att landskapet inte särskilt behöver nämnas i

speciallagstiftning. Samtidigt skapar det klarhet i gällande praxis, som varit vacklande.

48 §. Paragrafen möjliggör införande av den s.k. nordiska kommunala rösträtten i landskapet. Genom landskapslag kan enligt förslaget beslutas att finsk medborgare som saknar åländsk hembygdsrätt och medborgare i annat nordiskt land medges rösträtt och valbarhet vid val av förtroendevalda inom kommunalförvaltningen i landskapet. Antas en sådan landskapslag har den samma verkan i sak som motsvarande stadgande i 16 § 2 mom. kommunallagen (953/76).

Stadgandet innebär ett betydande undantag från den ur Ålandsöverenskommelsen härledda principen att endast den som åtnjuter åländsk hembygdsrätt skall få delta i landskaps- och kommunalval. Därför skall beslut om antagande av landskapslag, genom vilken rösträtten införs, omfattas av minst två tredjedelar av dem som röstat.

49 §. Stadgandet motsvarar i sak 45 § gällande självstyrelselag. Vid riksdagsmannaval och val av republikens president utgör landskapet en valkrets.

50 §. Självstyrelselagens ställning i författningshierarkin har varit något oklar. I avsaknad av direkt uttalande i själva lagen har den närmast ansetts ha en med grundlag jämförbar ställning. Enligt förslaget förtydligas lagens ställning genom ett stadgande om att den gäller som grundlag. I övrigt överensstämmer 50 § 1 mom. i sak med 44 § 1 och 3 mom. gällande självstyrelselag. Självstyrelselagen kan ändras, förklaras eller upphävas endast genom överensstämmande beslut av riksdagen och lagtinget. Detsamma gäller stiftande av lag som innebär avvikelse från självstyrelselagen. Riksdagens beslut skall fattas i den ordning som gäller för ändring, förklaring eller upphävande av grundlag. Lagtingets beslut skall omfattas av minst två tredjedelar av dem som röstat.

I 2 mom. har intagits ett allmänt stadgande, enligt vilket det är möjligt att i landskapslag stadga, att viss landskapslag skall antas med två tredjedelars majoritet av dem som röstat. För att en sådan landskapslag skall bli gällande bör den enligt förslaget antas med sagda majoritet. Stadgandet har en viss motsvarighet i 44 § 3 mom. gällande självstyrelselag och 55 § landstingsordningen för landskapet Åland av den 2 februari 1972.

1.1.8. 8 kap. Ikraftträdelse- och övergångsstadganden

51 §. Paragrafens 1 mom. innehåller ett sedvanligt ikraftträdelsestadgande. Lagen avses träda i kraft vid ingången av det andra året efter

det att den stiftats.

Genom den nya självstyrelselagen upphävs gällande självstyrelselag jämte senare ändringar. Lagen om tillämpning i landskapet Åland av lagen om ändringssökande i förvaltningsärenden upphävs likaså genom den nya självstyrelselagen. Reglerna om förvaltningsrättskipningen i landskapet ingår i förslagets 21 §.

På grund av självstyrelselagens speciella innehåll och återverkning på annan lagstiftning har det ansetts vara behövligt att inta ett stadgande om att även övriga stadganden som står i strid med den nya lagen upphävs. Ett stadgande av motsvarande lydelse ingår även i ikraftträdelsestadgandet i gällande självstyrelselag.

Enligt 3 mom. kan åtgärder som verkställigheten av denna lag förutsätter vidtas innan lagen träder i kraft. Med åtgärd avses bl.a. överenskommelseförordning och administrativt beslut. För att landskapslagstiftningen skall kunna anpassas till den nya lagen föreslås att landstinget innan den nya lagen trätt i kraft skall få anta landskapslag inom de föreslagna nya behörighetsområdena för lagtinget. Sådan landskapslag blir dock gällande tidigast då denna lag träder i kraft. Stadgandet är nödvändigt på grund av att den nya lagen medför rätt stora organisatoriska omställningar.

52 §. I stadgandet ingår regler för de situationer där en omfördelning av lagstiftningsbehörigheten skett. I det fall att ett rättsområde som enligt gällande självstyrelselag reglerats genom landskapslag hänförts till rikslagstiftningen, skall den landskapslagstiftning på området som tillkommit före den föreslagna lagens ikraftträdande gälla i landskapet till dess landskapslagen upphävts genom riksförordning. Innebär den nya lagen att ett område som tidigare reglerats i rikslagstiftningen övergår till landskapets lagstiftningsbehörighet, blir den rikslagstiftning som tillkommit före den föreslagna lagens ikraftträdande gällande i landskapet till dess den upphävs genom landskapslag.

53 §. Den föreslagna lagen ställer såsom villkor för förvärv av åländsk hembygdsrätt på ansökan förutom minst fem års bosättning även viss kunskap i svenska. I gällande självstyrelselag ingår inte något språkkrav. För att den nya lagen inte skall få retroaktiv verkan ingår i 53 § 1 mom. ett stadgande om att den som vid den föreslagna lagens ikraftträdande har sitt egentliga bo och hemvist i landskapet har rätt att på ansökan hos landskapsstyrelsen anhålla om åländsk hembygdsrätt enligt stadgandena i gällande självstyrelselag. För en sådan person gäller alltså endast kravet på fem års bosättning, men inte på kunskap i svenska. Även avslag på grund

av särskilda skäl skall bedömas utgående från stadgandena i gällande självstyrelselag.

I 8 § i förslaget regleras minderårigt barns rätt till förvärv av åländsk hembygdsrätt. Stadgandet avser att röra alla barn med familjerättslig status, även adoptivbarn. Gällande självstyrelselag reglerar inte adoptivbarns rätt. Det har inte ansetts motiverat att göra någon skillnad mellan adoptivbarn med olika adoptionsförhållanden. Därför ingår i 53 § 2 mom. ett stadgande, enligt vilket alla före lagens ikraftträdande adopterade barn skall i förhållande till adoptivföräldrarna jämställas med barn, oberoende av om adoptionsförhållandet grundats med stöd av lagen den 5 juni 1925 om adoptivbarn (208/25) eller fastställts med stöd av lagen den 19 januari 1979 om adoption (32/79) eller adoptionslagen av den 8 februari 1985 (153/85). Samtliga adoptivbarn, även de vilkas adoptionsförhållande grundats med stöd av den förstnämnda lagen, följer endast sina adoptivföräldrar och inte sina biologiska föräldrar.

54 §. Enligt 4 § 2 mom. gällande självstyrelselag har den som saknar åländsk hembygdsrätt, men som under fem år utan avbrott haft sitt egentliga bo och hemvist i landskapet rätt att driva näring, för vars utövande fordras tillstånd eller anmälan. Någon motsvarighet till detta stadgande ingår ej i förslaget utan frågan kan regleras i landskapslag. Enligt 54 § 1 mom. skall likväl den som vid lagens ikraftträdande har sitt egentliga bo och hemvist i landskapet erhålla den i gällande självstyrelselag nämnda rätten till näringsutövning, sedan han utan avbrott varit bosatt i landskapet under fem år.

Paragrafens 2 mom. reglerar de fall, då näring utövas i landskapet vid lagens ikraftträdande med stöd av gällande självstyrelselag. Enskild person, bolag, andelslag, förening, annan sammanslutning eller stiftelse, som vid den nya lagens ikraftträdande utövar näring med stöd av stadganden i gällande självstyrelselag, har rätt att även framdeles utöva näringen. Utövas näringen i stöd av särskilt tillstånd för viss tid eller med vissa begränsningar, ger stadgandet rätt till utövning av näringen inom den utsatta tiden eller med iakttagande av de förutsatta villkoren. Efter det att för näringsutövningen utsatt tid löpt ut blir den nya lagens stadganden tillämpliga på näringsutövningen.

55 §. De ärenden som är anhängiga hos myndighet när en behörighetsöverföring sker enligt den föreslagna lagen skall slutbehandlas av den myndighet, hos vilken ärendet är anhängigt. Myndigheten skall vid behandlingen iaktta den lagstiftning som gällde före överföringen. Stadgandet gäller såväl sådana situationer där behörighetsöverföring sker genast vid

lagens ikraftträdande som situationer som senare kan uppstå med stöd av stadgandena i 23 § förslaget. Besvär över myndighets beslut, som meddelats före behörighetsöverföring, skall anföras med iakttagande av stadgandena i gällande självstyrelselag och annan tidigare tillämplig lag.

56 §. Regeringens representant i landskapet föreslås (5 §) vara riksombudsmannen i landskapet Åland. Landshövdingstjänsten ombildas till en tjänst som riksombudsman, när den föreslagna lagen träder i kraft. Landshövdingen överförs med bibehållna förmåner till den nya tjänsten som riksombudsman. Riksombudsmannens uppgifter kommer i att stort sett motsvara de uppgifter som enligt gällande självstyrelselag ankommer på landshövdingen i landskapet Åland. Den nya självstyrelselagen medför likväl vissa förändringar i fråga om uppgifterna. Det nya finansiella systemet innebär nya uppgifter för Ålandsdelegationen, för vilken riksombudsmannen enligt huvudregeln är ordförande. Riksombudsmannen kommer såsom landshövdingen att vara chef för länsstyrelsen i landskapet Åland. Länsstyrelsens roll kommer dock att på många punkter förändras genom den omfördelade kompetensen mellan riket och landskapet. Det har därför ansetts motiverat att i stadgandet förutsätta, att landshövdingen skall ge sitt samtycke till en överföring till riksombudsmannatjänsten.

Landshövdingens uppgifter i landskapet avviker för närvarande märkbart från de uppgifter som övriga landshövdingar har. Till den del förvaltningsuppgifter m.m. kvarblir hos staten innebär förslaget inte någon ändring i fråga om de uppgifter som tidigare ankom på landshövdingen. Uppgifterna skall framdeles handhas av riksombudsmannen. För att klargöra detta förhållande ingår i förslagets 56 § 2 mom. ett stadgande, enligt vilket det som stadgas om landshövding i tillämpliga delar skall gälla riksombudsmannen. Riksombudsmannen jämställs sålunda med landshövdingarna i fråga om de uppgifter som ankommer på landshövding i riket och som inte på grund av självstyrelsen hänförts till landskapets behörighetsområde.

57 §. Överföringen av lagstiftnings- och förvaltningsbehörigheten enligt förslaget kommer att medföra att uppgifter som tidigare handhafts av statliga myndigheter övergår på landskapsmyndigheterna. Enligt 1 mom. skall de, vilkas anställningsförhållande till staten berörs av överföringen, med bibehållna förmåner överföras till motsvarande uppgifter i landskapets tjänst. Stadgandet avser tjänste- och befattningshavare samt personer i arbetsavtalsförhållande. Om överförandet skall stadgas närmare genom förordning. Liksom i fråga om landshövdingen har det ansetts motiverat att förutsätta att här nämnd personal skall samtycka till överförandet.

Enligt 29 § 3 mom. förslaget skall i förordning stadgas om den språkkuskap som skall fordras av den som anställs av staten i landskapet eller i verksamhet som i landskapet upprätthålls av sammanslutning, där staten har avgörande inflytande. Enligt 57 § 2 mom. skall till dess sådan förordning utfärdats gällande regler härom i självstyrelselagen (39 §) och lagstiftningen om den språkkunskap, som skall av statstjänsteman fordras, vara i kraft sådana de lyder då den nya självstyrelselagen träder i kraft.

Enligt stadgandets 3 mom. är den som är anställd av staten eller sammanslutning, där staten har avgörande inflytande, behörig att inneha anställningen även efter det att i nämnda moment avsedd förordning ges. Förordningen kan inte retroaktivt införa andra språkkrav än de nu gällande för här nämnda anställda.

58 §. Enligt 41 § gällande självstyrelselag handläggs tjänsteåtal mot lantrådet samt ledamot av och föredragande vid landskapsstyrelsen av Åbo hovrätt, medan annan innehavare av tjänst eller befattning för landskapsförvaltningen åtalas för brott i tjänsten vid behörig underrätt enligt huvudregeln. Avsikten är att denna regel blir gällande tillsvidare. Inom tjänstemannalagstiftningen har man allt mera gått in för att endast i fråga om de högsta tjänsterna föreskriva ett speciellt forum vid tjänstebrott. I fråga om övriga tjänster gäller i allmänhet normala forumregler, enligt vilka tjänsteåtal handläggs i första instans av allmän underrätt. Antalet föredragande vid landskapsstyrelsen har under senaste tid märkbart ökat. Detta talar för att dessa skulle åtalas för tjänstebrott i underrätt, eftersom gällande regel leder till att mindre betydelsefulla ärenden måste behandlas vid hovrätt. Högsta domstolen blir i sådana fall besvärsinstans, vilket inte är i linje med domstolens nuvarande ställning.

På grund av att statstjänstemän i jämförbar ställning för närvarande oftast åtalas för brott i tjänsten vid hovrätt, har det ansetts vara motiverat att låta gällande system tillsvidare bestå. Sker det en allmän förändring på denna punkt i lagstiftningen vore det likväl ändamålsenligt att även se över stadgandet för de landskapsanställdas del. För att detta skall kunna ske utan att självstyrelselagen behöver ändras kan enligt förslaget till 58 § en sådan ändring göras genom en riksförordning.

59 §. Enligt paragrafens 1 mom. sker ordinarie finansiell utjämning enligt gällande självstyrelselag sista gången för året före den föreslagna lagens ikraftträdande. Detta överensstämmer med gällande regler om att ordinarie utjämning sker i efterhand för en tid av ett år i sänder.

Genom den föreslagna självstyrelselagen upphör mandatet för medlemmarna i Ålandsdelegationen som valts med stöd av gällande självstyrel-

selag och en ny delegation utses. För den skull ingår i 1 mom. ett behörighetsstadgande för den nyvalda delegationen att verkställa den sista ordinarie utjämningen enligt gällande självstyrelselag.

Det föreslagna finansiella systemet känner inte till extraordinarie anslag. Enligt 2 mom. kan sådana anslag inte längre beviljas efter den nya lagens ikraftträdande. Om extraordinarie anslag har beviljats tidigare, kan dock tillägg till sådant anslag beviljas ännu under det andra året efter den nya självstyrelselagens ikraftträdande. Det är här närmast fråga om sådana tillägg som föranleds av eventuella indexförhöjningar eller motsvarande utgiftsökningar.

60 §. Enligt 45 § 2 mom. i förslaget övergår statens rätt till mark som staten äger eller med nyttjanderätt innehar i landskapet för egentlig statsförvaltning till landskapet, då sådan mark inte längre behövs för förvaltningen. Samtidigt tillfaller byggnader och anläggningar på sådan mark landskapet, om de inte flyttas bort. I 60 § ingår ett övergångsstadgande, enligt vilket ovan nämnda regel skall gälla även mark, byggnad eller anläggning som används för egentlig statsförealtning då den föreslagna lagen träder i kraft.

Av 45 § framgår, att avsikten är att staten inte skall inneha annan fast egendom i landskapet än sådan som behövs för egentlig statsförvaltning. Då det förfarande som anges i nämnda paragraf inte lämpligen kan tillämpas på sådan egendom, som inte används för egentlig statsförvaltning vid lagens ikraftträdande, förelås i 60 § 2 mom. att om överförande av annan mark eller andra byggnader och anläggningar kan stadgas genom förordning.

61 §. I de situationer där lagstiftningsbehörigheten övergår från riksmyndigheterna till lagtinget, övergår även ansvaret för förvaltningen på landskapet. Det har därför ansetts ändamålsenligt att det lösöre som finns i landskapet hos berörda statsmyndigheter vid överföringen övergår utan ersättning till landskapet till den del lösöret behövs för förvaltningen. Stadgandet är tillämpligt både på sådana situationer där behörigheten övergår vid lagens ikraftträdande och på sådana som avses i 23 § i förslaget.

1.2. Lag om ändring av lagen om inskränkning i rätten att förvärva och besitta fast egendom i landskapet Åland

2 §. I förslaget till 10 § självstyrelselagen hänvisas till jordförvärvslagen beträffande de inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom,

som gäller den som saknar hembygdsrätt. I stadgandet används uttrycket "med ägande- eller nyttjanderätt förvärva fast egendom och därmed jämförbar egendom". Uttrycket har samma innebörd som det nuvarande uttrycket "med äganderätt förvärva eller på grund av lego- eller annat avtal besitta fast egendom" i jordförvärvslagen. Innebörden avser i bägge fallen själva förvärvet och inte besittningen.

Stadgandet i 1 mom. är i sak oförändrat. Med begreppet "lego- eller annat avtal" skall förstås förutom jordlegoavtal även andra avtal, såsom t.ex. hyresavtal, varigenom fast egendom eller därmed jämförbar egendom överlåts. I 1 mom. uppräknas uttömmande dem som berörs av inskränkningarna i lagen, dvs. alla som för varje enskilt fall behöver landskapsstyrelsens tillstånd. Från huvudregeln ingår undantag i 3 §.

I 10 § i förslaget till självstyrelselag används uttrycket "fast egendom och därmed jämförbar egendom." Fast egendom i jordförvävslagen avser detsamma. Som sådan egendom kan nämnas andel i fastighet (ideell andel), särskild vattenlägenhet, vattenområde och del däri samt andel i samfällighet. Rätt till sjösänkning omfattas såsom lös egendom inte av stadgandet. Inlösning av tillandning är ej heller undankastad tillstånd (se högsta domstolens avgörande 1981 II 85). Det som gäller förvärv av fast egendom gäller enligt direkt stadgande i 2 mom. även outbruten del av fastighet.

Enligt paragrafens 2 mom. jämförs med förvärv av fast egendom även förvärv genom överlåtelse av andel i sådant dödsbo som äger eller med stöd av lego- eller annat avtal besitter fast egendom. Överlåtelse av andel avser köp, byte och gåva. Om dödsbodelägares rätt till andelar i fastighetsägande dödsbon stadgas i 3 § förslaget.

Lagtinget kan enligt 3 mom. stadga om undantag från 1 mom. Med stöd av stadgandet kan landskapsstyrelsen i landskapslag ges t.ex. rätt att generellt bevilja tillstånd för vissa kortvariga hyresavtal. I sådan landskapslag kan även intas regler av samma art som för närvarande ingår i 2 § 2 mom. jordförvärvslagen. Alla undantag enligt 3 mom. kan likväl endast vara till fördel för sökanden. Genom landskapslag kan inte rätten för den som åtnjuter hembygdsrätt eller annars har rätt att enligt självstyrelselagen förvärva fast egendom inskränkas.

3 §. Paragrafen uppräknar de situationer, då jordförvärvslagens inskränkningar alls inte gäller eller då dess inskränkningar begränsats i fråga om förvärvet.

I 1 mom. avsett förvärv berörs inte alls av lagens inskränkningar. Bröstarvinge kan alltid ärva och utan tillstånd behålla fast egendom eller därmed jämförbar egendom. Bröstarvinge kan även förvärva andel i dödsbo,

som äger eller besitter fast egendom, då han är delägare i dödsboet. Han kan således med utom boet stående medel köpa en större del av boet än vad honom enligt arvsrätten tillkommer. Stadgandet medför även, att bröstarvinge, som enligt 25 kap. ärvdabalken har rätt att vid arvskifte få gårdsbruksenhet oskiftad på sin lott, utan tillstånd kan förvärva egendomen trots att den överstiger hans arvslott.

Paragrafens 2 mom. reglerar de fall, då till dödsboet hör delägare som inte är bröstarvingar, dvs. make eller maka, sidoarvingar eller universella testamentstagare, och sådan person saknar åländsk hembygdsrätt. Stadgandet påverkar inte arvsrätten enligt arvslagstiftningen, men ger landskapsstyrelsen möjlighet att yrka på arvskifte, antingen helt eller partiellt, till den del det är fråga om fast egendom i landskapet.

Om inte fastighetsägande dödsbo, till vilket hör ovan nämnd delägare, skiftas inom två år från dödsfallet, kan landskapsstyrelsen yrka på skifte av boet, dvs. få skiftesman förordnad. Tvåårstiden har ansetts vara skälig med tanke på att en normal dödsboutredning tar ungefär ett år.

Om en dödsbodelägare, som saknar åländsk hembygdsrätt, under tvåårstiden beviljas hembyggsrätt eller erhåller i 2 § 1 mom. avsett tillstånd, förfaller landskapsstyrelsens rätt att yrka på skifte. Landskapsstyrelsen kan inte heller påverka det skifte som på dess begäran utförs. Det utförs av skiftesman i enlighet med reglerna därom. Om fast egendom eller andel av sådan egendom vid skiftet tillfaller en delägare som saknar hembygdsrätt och inte har förhandstillstånd till förvärvet, iakttas de normala reglerna i lagen.

Paragrafens 2 mom. gäller såsom ovan framgått även situationer, då make har giftorätt eller arvsrätt efter den avlidna och saknar hembygdsrätt. Har efterlevande maken däremot besittningsrätt till fast egendom enligt 3 kap. 1 a § ärvdabalken begränsar denna besittningsrätt landskapsstyrelsens möjlighet att yrka på skifte av boet på samma sätt som den begränsar dödsbodelägares rätt.

Stadgandet i 2 mom. hindrar inte att gårdsbruksenhet oskiftad medtas i annan arvinges än bröstarvinges lott med stöd av reglerna i 25 kap. ärvdabalken. Om en sådan arvinge saknar hembygdsrätt, bör han likväl anhålla om tillstånd av landskapsstyrelsen för att få behålla fastigheten.

Paragrafens 3 mom. innehåller en begränsad inskränkning. I de situationer, då i 2 § förslaget nämnd egendom utgör pant eller säkerhet för obetald fordran, kan bank som är fordringsägare utan tillstånd förvärva egendomen. Förvärvet kan likväl ske för högst fem år. Efter utgången av denna tid underkastas fånget i jordförvärvslagen stadgat tillståndsförfaran-

de.

Övergångsstadgande. Den föreslagna lagändringen är avsedd att träda i kraft samtidigt med den nya självstyrelselagen. Eftersom den ändrade lagen är strängare än gällande lag, utesluts den retroaktiva verkan genom ett övergångsstadgande. Den tidigare lagen skall tillämpas på förvärv som skett före den föreslagna lagens ikraftträdande. Om ett fastighetsköp har ingåtts eller ett lego- eller annat avtal slutits före lagens ikraftträdande skall den nugällande lagens stadganden tillämpas på förvärvet. Detta gäller även behandlingen av anhållan om tillstånd som har gjorts av ett s.k. åländskt bolag enligt 2 § 2 mom. gällande lag. De förvärv genom arv, där arvet fallit före lagändringens ikraftträdande, bedöms utgående från den tidigare lagen. Detta gäller även andra än arvingar som före lagens ikraftträdande förvärvat andel i sådant dödsbo som äger eller i stöd av legoavtal besitter fast egendom.

Om tiden för ett lego- eller annat avtal förlängs efter det att lagändringen har trätt i kraft, skall däremot den ändrade lagens regler tillämpas på avtalet. Detta stadgande är överensstämmande med gällande stadgande i 18 § 3 mom. jordförvärvslagen.

2. Närmare stadganden och bestämmelser

Förslaget förutsätter, såsom av det ovan sagda framgår, att vissa frågor skall kunna närmare regleras genom riksförordningar, överenskommelseförordningar, landskapslagar och överenskommelser mellan riks- och landskapsmyndigheter.

3. Ikraftträdande

Det är naturligt att den nya lagen och den därtill anslutna ändringen av jordförvärvslagen träder i kraft från ingången av ett nytt år. Detta är även förenligt med den ställning som både självstyrelselagen och jordförvärvslagen har i författningshierarkin. Både förslaget till självstyrelselag och förslaget till ändring av jordförvärvslagen skall i riksdagen godkännas i den ordning som stadgas i 67 § riksdagsordningen. Därtill skall lagarna godkännas av landstinget innan de kan stadfästas av republikens president. Det krävs därför en tillräckligt lång övergångstid.

Åtgärder för verkställigheten av självstyrelselagen kan vid behov vidtas före dess ikraftträdande (51 § 3 mom.). I fråga om rättsområden där det sker en överföring av behörighet blir antingen rikslagstiftningen eller

landskapslagen i kraft till dess i landskapslag eller riksförordning annat stadgas (52 § 1 mom.). Behandlingen av ärenden som är anhängiga hos myndighet vid lagens ikraftträdande och under en övergångstid samt besvärsförfarandet i samband härmed regleras i 55 §.

Regler i anslutning till den finansiella utjämningen i samband med ikraftträdandet ingår i 59 §.

Enskildas och olika samfunds och sammanslutningars rättigheter som förvärvats med stöd av gällande självstyrelselag har beaktats i övergångsstadgandena (53, 54 och 57 §§).

I förslaget till ändring av jordförvärvslagen ingår ett övergångsstadgande, enligt vilket tidigare lag skall tillämpas på förvärv som skett före den ändrade lagens ikraftträdande.

4. Lagstiftningsordning

Propositionen innehåller dels ett lagförslag om en helt ny självstyrelselag, dels ett förslag till ändring av jordförvärvslagen. Enligt 44 § självstyrelselagen kan stadgandena i lagen inte ändras, förklaras eller upphävas eller från dem avvikelse göras på annat sätt än med landstingets bifall och i den ordning, som om grundlag är stadgat. Enligt 17 § jordförvärvslagen får lagen icke ändras, förklaras eller upphävas, ej heller avvikelse från den göras annorledes än med Ålands landstings bifall och i den ordning, som om grundlag är stadgat. På grund härav bör båda lagförslagen behandlas i den ordning som stadgas i 67 § riksdagsordningen.

Med stöd av vad ovan anförts föreläggs Riksdagen till antagande följande lagförslag:

1. Självstyrelselag för Åland

I enlighet med Riksdagens beslut, tillkommet på det sätt som 67 § riksdagsordningen stadgar, stadgas med Ålands landstings bifall som följer:

1 kap.

Allmänna stadganden

1 §

Landskapet Åland tillkommer självstyrelse enligt denna lag.

2 §

Landskapet omfattar det område, som vid denna lags ikraftträdande hör till landskapet, samt det territorialvatten som enligt gällande stadganden om gränserna för Finlands territorialvatten omedelbart ansluter sig till sagda område.

Om rikets överhöghet i visst avseende utvidgas till att gälla utöver territorialvattengränsen, kan även landskapets behörighet utvidgas till de delar som bestäms efter överenskommelse mellan riket och landskapet.

3 §

Landskapet Ålands befolkning företräds i fråga om självstyrelsen av Ålands lagting.

Lagtingets ledamöter utses genom omedelbara och hemliga val där rösträtten är allmän och lika för alla röstberättigade.

Lagtinget öppnas och avslutas på republikens presidents vägnar av riksombudsmannen, om inte presidenten själv gör det. Riksombudsmannen överlämnar till lagtinget presidentens framställningar och meddelanden.

Republikens president kan efter samråd med lagtingets talman upplösa lagtinget och förordna om nya val. Om lagtingets rätt att självt upplösa sig och förordna om nya val stadgas i landskapslag.

4 §

Landskapets allmänna styrelse och förvaltning omhänderhas av Ålands landskapsstyrelse och under denna lydande myndigheter. Ordförande i landskapsstyrelsen är lantrådet. Om tillsättandet av landskapsstyrelse stadgas i landskapslag.

5 §

Regeringen företräds i landskapet av riksombudsmannen, som utnämns av republikens president efter överenskommelse med lagtingets talman eller, vid förfall för talmannen, med den person som ersätter honom. Om samförstånd inte uppnås, skall presidenten utse riksombudsmannen bland fem personer, vilka föreslås av lagtinget och som erbjuder erforderliga förutsättningar för att landskapet skall väl förvaltas samt statens säkerhet tillvaratas.

Om riksombudsmannaämbetet är obesatt eller riksombudsmannen har förfall, kan republikens president efter överenskommelse med lagtingets talman förordna lämplig person att tillsvidare handha ämbetet.

Uppkommer fråga om entledigande av riksombudsmannen, skall lagtingets talman höras innan beslut i frågan fattas.

6 §

För att fullgöra i denna lag särskilt angivna uppgifter tillsätts ett för landskapet och riket gemensamt organ, benämnt Ålandsdelegationen.

Ordförande i Ålandsdelegationen är riksombudsmannen eller annan person som förordnats av republikens president efter överenskommelse med lagtingets talman. Till ledamöter i delegationen utser statsrådet och lagtinget vartdera två personer. I samma ordning utses för ordföranden en och för varje ledamot två ersättare. Delegationen är beslutför endast såsom fulltalig. Den kan höra sakkunniga.

Delegationen skall på begäran ge utlåtanden till statsrådet och dess ministerier, till landskapsstyrelsen och till domstol.

7 §

Landskapet ansvarar för Ålandsdelegationens kostnader till den del de hänför sig till de av lagtinget utsedda ledamöterna. De övriga kostnaderna betalas av statsmedel.

8 §

Den som vid denna lags ikraftträdande åtnjuter åländsk hembygdsrätt enligt självstyrelselagen för Åland (670/51) tillkommer hembygdsrätt även enligt denna lag.

Finsk medborgare, som inflyttat till landskapet och utan avbrott där haft sitt egentliga bo och hemvist under minst fem års tid och som har tillfredsställande insikter i svenska språket, skall av landskapsstyrelsen på ansökan beviljas åländsk hembygdsrätt, om inte vägande skäl prövas

föranleda avslag. Landskapsstyrelsen kan bevilja åländsk hembygdsrätt åt den som under kortare tid än vad här sägs har varit bosatt i landskapet.

Barn under 18 år, som har finskt medborgarskap och som är bosatt i landskapet, tillkommer åländsk hembygdsrätt om fadern eller modern har sådan rätt.

Närmare bestämmelser angående förvärv av åländsk hembygdsrätt utfärdas genom landskapslag.

Den som förlorar sitt finska medborgarskap förlorar även sin åländska hembygdsrätt. Om förlust av åländsk hembygdsrätt för den som flyttar från landskapet stadgas i landskapslag.

9 §

Innehav av åländsk hembygdsrätt utgör förutsättning för deltagande i val av lagtingets ledamöter och kommunernas fullmäktige och för utseende av övriga förtroendevalda inom landskaps- och kommunalförvaltningen samt för valbarhet till sådana uppdrag, såvitt inte annat följer av 48 §.

Den som innehar åländsk hembygdsrätt kan utan i 10 § nämnda inskränkningar med ägande- eller nyttjanderätt förvärva fast egendom och därmed jämförbar egendom i landskapet.

Innehav av åländsk hembygdsrätt medför rätt att utan i 11 § nämnda inskränkningar idka näring i landskapet.

10 §

Om inskränkningar i rätten att med ägande- eller nyttjanderätt förvärva fast egendom och annan därmed jämförbar egendom i landskapet stadgas i lagen om inskränkning i rätten att förvärva och besitta fast egendom i landskapet Åland (3/75).

11 §

Rätten att i landskapet utöva rörelse eller yrke som näring kan för den, som inte innehar åländsk hembygdsrätt, inskränkas genom landskapslag. Sådan landskapslag får likväl inte för i landskapet bosatt person inskränka rätten att idka sådan näring som bedrivs utan annat biträde än make eller egna omyndiga barn och utan begagnande av affärslokal, kontor eller annat särskilt driftställe.

12 §

Den som innehar åländsk hembygdsrätt är skyldig att, i stället för fullgörande av värnplikt, tjänstgöra på motsvarande sätt vid lots- och

fyrinrättningen, enligt vad därom, efter det att lagtinget beretts tillfälle att i saken avgiva utlåtande, i rikslag särskilt stadgas, eller tjänstgöra i annan civilförvaltning, enligt vad därom i rikslag med lagtingets bifall särskilt stadgas. Intill dess sådan tjänstgöring ordnats, är sagda inbyggare i landskapet befriade från fullgörande av värnplikt.

Vad i 1 mom. stadgas gäller dock inte dem vilka efter fyllda tolv år inflyttat till landskapet från annan ort.

Sådan inbyggare i landskapet, som avses i 1 mom., får dock om han så önskar fullgöra värnplikt vid rikets försvarsmakt.

2 kap.

Landskapets behörighet

Lagstiftning

13 §

Lagtinget stiftar lagar för landskapet (landskapslagar).

14 §

Lagtinget tillkommer lagstiftningsbehörighet i fråga om

1) lagtingets organisation och åligganden; landskapsstyrelsen och under denna lydande myndigheter och inrättningar; landskapets tjänstemän;

2) landskapets flagga och vapen samt deras användning i landskapet, dock så att statens ämbetsverks och inrättningars samt enskilds användning av rikets flagga inte får inskränkas; användningen av landskapets flagga på landskapet tillhöriga fartyg, på fiske-, fritids- och därmed jämförbara farkoster med hemort i landskapet samt på handelsfartyg, som har hemort i landskapet och som idkar regelbunden linjetrafik mellan Finland och Sverige;

3) inlösen av fast egendom och särskilda rättigheter för allmänt behov mot full ersättning, dock med de begränsningar som följer av 45 §;

4) allmän ordning och säkerhet med de undantag som anges i 22 § 1 mom. 7 och 12 punkten;

5) kommunindelningen, kommunala val, kommunernas förvaltning och tjänstemän samt kommunalbeskattning;

6) brand- och räddningsväsendet;

7) hälso- och sjukvård med de undantag som anges i 22 § 1 mom. 11 och 30 punkten; eldbegängelse;

8) landskapet tillkommande tilläggsskatt på inkomst och tillfällig extra inkomstskatt samt närings- och nöjesskatter; grunderna för avgifter till landskapet;

9) statistik om förhållandena i landskapet;

10) undervisning, kultur, idrott och ungdomsarbete;

11) arkiv-, biblioteks- och museiväsendet med det undantag som anges i 22 § 1 mom. 8 punkten;

12) fornminnen och skyddet av kulturhistoriskt värdefulla föremål och byggnader i landskapet;

13) postväsendet samt radio och television inom landskapet med de begränsningar som följer av 22 § 1 mom. 4 punkten;

14) tjänstekollektivavtal för landskapets och kommunernas anställda; sysselsättningens främjande;

15) socialvård;

16) hyra och hyresreglementering samt lega av jord;

17) vattenrätten;

18) byggnads- och planväsendet; grannelagsförhållanden; bostadsproduktion;

19) natur- och miljövård; friluftsliv;

20) jord- och skogsbruk;

21) jakt och fiske; registrering av fiskefartyg;

22) djurskydd; veterinärväsendet med de undantag som anges i 22 § 1 mom. 11 punkten;

23) styrning av lantbruksproduktionen och fiskerinäringen;

24) tillvaratagande av jordbruksmarks, skogsmarks och fiskevattens produktionsförmåga samt skyldighet att på lega mot full ersättning upplåta jordbruksmark och fiskevatten i sådant syfte;

25) rätt att efterleta, inmuta och utnyttja mineralfyndighet;

26) tillstånd till utskänkning av alkoholhaltiga drycker;

27) vägar och kanaler; vägtrafik; spårbunden trafik; båttrafik; för den lokala sjötrafiken avsedda farleder;

28) näringsverksamhet med beaktande av 11 § och vad som anges i 22 § 1 mom. 4 - 7, 11 - 13, 21 - 24 och 26 - 28 punkten samt 23 § 1 mom. 3 - 5 punkten dock sålunda att även lagtinget tillkommer behörighet att vidta åtgärd för att främja i nämnda punkter avsedd näringsverksamhet;

29) beläggande med straff och storleken av straff samt om användning av vite och andra tvångsmedel inom rättsområde som hör till landskapets lagstiftningsbehörighet; disciplinär bestraffning av landskapets och kommunernas tjänstemän; samt

30) övriga angelägenheter, vilka enligt grundsatserna i denna lag bör hänföras till landskapets lagstiftningsbehörighet.

15 §

Beslut om antagande av landskapslag skall tillställas republikens president. Innan beslutet föredras för honom skall Ålandsdelegationens yttrande inhämtas.

Finner republikens president, att lagtinget har överskridit sin behörighet att lagstifta eller att landskapslagen rör rikets inre eller yttre säkerhet, kan han, efter att ha inhämtat högsta domstolens yttrande, inom fyra månader från den dag då lagtingsbeslutet delgavs honom förordna att lagen skall förfalla i dess helhet eller till viss del.

Har i landskapslag för vinnande av enhetlighet och överskådlighet upptagits även stadganden av rikslagstiftningsnatur utgör detta inte hinder för landskapslagens ikraftträdande, om dessa stadganden i sak överensstämmer med motsvarande stadganden i rikslag. Upptagande av sådana stadganden i landskapslag medför inte ändring i det inbördes förhållandet mellan rikets och landskapets lagstiftningsbehörighet.

16 §

Om republikens president förordnat, att landskapslag skall förfalla eller om han beslutat att inte använda sin vetorätt, skall landskapsstyrelsen underrättas därom.

Gäller republikens presidents veto blott en viss del av en landskapslag, skall landskapsstyrelsen på sätt som i landskapslag stadgas avgöra, huruvida lagen skall träda i kraft till övriga delar eller om den skall förfalla i sin helhet.

Landskapslag utfärdas av landskapsstyrelsen. Har lagtinget inte bestämt när lagen träder i kraft, skall landskapsstyrelsen fatta beslut härom.

17 §

Landskapsstyrelsen kan, då bemyndigande givits i landskapslag, genom landskapsförordning meddela stadganden rörande landskapsförvaltningens organisation och verksamhet, rörande verkställighet och tillämpning av lag och rörande annan till landskapets behörighetsområde hörande angelägenhet.

Vad i 15 § 3 mom. stadgas om landskapslag skall äga motsvarande tillämpning i fråga om landskapsförordning.

18 §

Lagtinget kan väcka initiativ i angelägenhet som underlyder rikets lagstiftningsbehörighet. Initiativet föreläggs riksdagen genom regeringens försorg.

Landskapsstyrelsen kan i angelägenhet som nämns i 1 mom. göra framställning om utfärdande av administrativa stadganden för landskapet.

Förvaltning och förvaltningsrättskipning

19 §

Förvaltningen i fråga om angelägenheter som hänförts till landskapets lagstiftningsbehörighet ankommer på självstyrelsemyndigheterna, dock med iakttagande av

1) att för riksbehov behövliga statistiska uppgifter, som landskapsmyndighet har tillgång till, på begäran skall tillhandahållas statsmyndighet;

2) att insamlandet av statistiska uppgifter för landskapets behov skall ske i samarbete med vederbörande riksmyndigheter;

3) att landskapsstyrelsen skall inhämta utlåtande av vederbörande riksmyndigheter innan åtgärd som berör fast fornlämning vidtas; samt

4) att landskapsstyrelsen skall inhämta riksarkivets utlåtande innan beslut fattas om utgallring av handlingar ur landskapsmyndigheternas eller de kommunala och kyrkliga myndigheternas arkiv i landskapet.

20 §

I landskapets och kommuns tjänst kan anställas finsk medborgare och medborgare i annat nordiskt land. Som polisman kan likväl anställas endast finsk medborgare.

21 §

Besvär över beslut i förvaltningsangelägenhet, som fattats av landskapsstyrelsen underlydande myndighet och som inte angår skatt eller avgift, anförs hos landskapsstyrelsen. Beslut av kommunal myndighet överklagas hos länsrätten, om inte besvär över beslutet enligt rikslag skall anföras hos annan myndighet. I landskapslag kan dock bestämmas, att beslut av kommunal myndighet i ärende som hör till landskapets behörighet skall överklagas hos landskapsstyrelsen.

Över lagligheten av landskapsstyrelsens beslut får besvär anföras hos högsta förvaltningsdomstolen. I landskapsstyrelsens beslut i utnämningsärende får ändring ej sökas genom besvär.

För förvaltningsrättskipningen i landskapet kan genom lag inrättas en särskild förvaltningsdomstol. Utan hinder av vad i 1 mom. stadgas kan sådan domstol i landskapslag anförtros rättskipningsuppgifter i de förvaltningsangelägenheter som hör till landskapets behörighet.

3 kap.

Rikets behörighet

Lagstiftning

22 §

Rikets lagstiftande organ tillkommer lagstiftningsbehörighet i fråga om

1) stiftande, ändring, förklaring och upphävande av grundlag samt avvikelse från sådan lag, dock så att lagtingets behörighet inte härigenom kan inskränkas, om inte lagtinget samtyckt därtill i den ordning som stadgas i 50 §;

2) rikets flagga och vapen samt deras användning med de undantag som anges i 14 § 2 punkten;

3) statsmyndigheternas organisation och verksamhet;

4) förhållandet till utländska makter med beaktande av stadgandena i 6 kap.; medborgarskap; utlänningslagstiftning; pass; allmänna villkor för utlännings och utländsk sammanslutnings rätt att äga och besitta fast egendom och aktier och att idka näring;

5) rätt att vistas i landet, att välja boningsort och att färdas från en ort till en annan; utövande av yttrande-, förenings- och församlingsfriheten; brev-, telegraf- och telefonhemligheten;

6) televäsendet, dock så att tillstånd att anlägga och använda teleförbindelser för allmänt begagnande i landskapet får av riksmyndighet beviljas endast med landskapsstyrelsens samtycke;

7) skjutvapen och skjutförnödenheter;

8) arkivalier som härrör från statsmyndighet med beaktande av vad härom stadgas i 24 § 1 mom. 5 punkten;

9) kyrkolagen och annan lagstiftning om religionssamfund samt medborgares rätt till offentlig tjänst utan avseende på trosbekännelse;

10) befolkningsskyddet, dock så att beslut om förflyttning av i landskapet bosatta personer till ort utanför landskapet kan fattas endast med landskapsstyrelsens samtycke;

11) smittsamma sjukdomar hos människor och husdjur; förbud mot införande av djur och djurprodukter; kastrering och steriliserings; avbrytande av havandeskap; rättsmedicinska undersökningar; behörighet att verka inom hälso- och sjukvården; apoteksväsendet; apoteksvaror, narkotiska ämnen samt framställning av gifter och fastställande av deras användningsändamål;

12) försvarsväsendet och gränsbevakningen med beaktande av vad i 12 § stadgas; ordningsmaktens verksamhet till tryggande av statens säkerhet; krigstillstånd; beredskap inför undantagsförhållanden; explosiva ämnen till den del rikets säkerhet berörs;

13) sedelutgivning och valuta;

14) skatter och avgifter med de undantag som avses i 14 § 5 och 8 punkten;

15) statistik för rikets behov;

16) äktenskap och familjeförhållanden, barns rättsliga ställning, förmynderskap, adoption; släkt- och förnamn; dödförklaring; arv med de undantag som avses i 10 §;

17) stiftelser samt bolag och andra privaträttsliga samfund; bokföring;

18) upphovsrätt; patenträtt, mönsterrätt och varumärkesrätt;

19) konsumentskydd; otillbörligt förfarande vid näringsverksamhet; främjande av konkurrens;

20) försäkringsavtal;

21) handeln med utlandet;

22) handelssjöfart samt farleder för handelssjöfarten;

23) luftfart;

24) priset på lantbruks- och fiskeriprodukter; främjandet av exporten av lantbruksprodukter;

25) fastighetsbildning och fastighetsregistrering samt därmed sammanhängande uppgifter;

26) mineralfyndigheter och gruvdrift med de undantag som anges i 14 § 25 punkten;

27) kärnkraft, dock så, att byggande, innehav och användning av anläggning för utvinnande av kärnkraft eller hantering eller förvaring av material i anslutning härtill får i landskapet ske endast med landskapsstyrelsens samtycke;

28) måttenheter, mätredskap och mätmetoder; standardisering; tillverkning och kontrollstämpling av samt handel med arbeten innehållande ädla metaller;

29) arbetsrätt med de undantag som anges i 14 § 14 punkten och med

beaktande av vad i 23 § 1 mom. 6 punkten och 23 § 2 mom. stadgas;

30) annan än i 14 § 29 punkten nämnd straffrätt; administrativt ingrepp i den personliga friheten;

31) rättskipning med beaktande av vad i 21 § stadgas, förundersökning, verkställighet av domar och straff samt utlämning för brott;

32) annan än i denna paragraf särskilt nämnd privaträttslig angelägenhet, för så vitt den inte direkt ansluter sig till rättsområde som enligt denna lag är hänfört till landskapets lagstiftningsbehörighet; samt

33) övriga angelägenheter, vilka enligt grundsatserna i denna lag bör hänföras till rikets lagstiftningsbehörighet.

Utan lagtingets samtycke kan ändring i grundlag eller annan rikslag inte vidtas med verkan för landskapet, såvitt fråga är om grundsatserna om enskilds rätt att äga fast egendom eller sådana tillgångar som hör till näring.

I fråga om lag som har särskild betydelse för landskapet skall innan lagen antas landskapets yttrande inhämtas.

23 §

Rikets lagstiftande organ tillkommer utöver vad i 22 § stadgas lagstiftningsbehörighet i fråga om

1) folkbokföring;

2) handels-, förenings- och fartygsregister;

3) arbetspensionsskydd och annan socialförsäkring;

4) annan än i 14 § 26 punkten nämnd alkohollagstiftning;

5) bank- och kreditväsendet; samt

6) arbetsavtal och samarbete inom företag.

Inom rättsområden som avses i 1 mom. kan med lagtingets samtycke behörigheten att lagstifta helt eller till vissa delar överföras på landskapet genom förordning. I sådan förordning skall intas stadganden om de åtgärder som föranleds av överförandet.

Den vars anställningsförhållande till staten berörs av i 2 mom. avsedd behörighetsöverföring skall, såvida han samtycker därtill, med bibehållna förmåner överföras till motsvarande uppgifter i landskapets tjänst i enlighet med vad därom närmare stadgas i förordning.

Förvaltning

24 §

Förvaltningen i fråga om angelägenheter som hänförts till rikets lagstiftningsbehörighet ankommer på riksmyndigheterna, dock med iakttagande av följande:

1) innan beslut om indragning av inrättning eller fast arbetsställe vid statens lokalförvaltning i landskapet fattas, skall landskapsstyrelsen höras;

2) vid besättande av statstjänst i landskapet skall särskild betydelse tillmätas att vederbörande har kännedom om landskapets förhållanden eller är bosatt i landskapet;

3) i pass som i landskapet utfärdas åt den som åtnjuter åländsk hembygdsrätt skall ingå ordet "Åland";

4) beviljande av tillstånd åt utlänning eller utländsk sammanslutning att äga och besitta fast egendom i landskapet eller att där idka näring ankommer på landskapsstyrelsen, som innan sådant ärende avgörs, skall inhämta utlåtande av vederbörande riksmyndighet;

5) arkivalier som härrör från i landskapet verksamma statsmyndigheter får bortföras från landskapet endast efter samråd med landskapsstyrelsen;

6) landskapsmyndigheterna deltar i befolkningsskyddet i enlighet med vad därom stadgas i överenskommelseförordning;

7) de uppgifter som enligt lagstiftningen om bekämpande av smittsamma sjukdomar hos människor och husdjur och om framställning och användning av gifter ankommer på riksmyndighet, skall i landskapet omhänderhas av landskapsstyrelsen eller av annan i landskapslag bestämd myndighet;

8) på landskapsstyrelsen ankommer att avgöra, huruvida sådan medborgare i ett nordiskt land, som är behörig att verka inom hälso- och sjukvården eller veterinärväsendet i annat nordiskt land än Finland, kan efter att ha godkänts i prov, som anordnats av landskapsstyrelsen rörande den i landskapet på området gällande lagstiftningen, förklaras behörig till sådan verksamhet i landskapet;

9) fullgörande av arbetsplikt, som under krigstid gäller medborgarna allmänt, kan för den som innehar åländsk hembygdsrätt endast åläggas inom landskapet och blott i civila uppgifter som är nödvändiga för upprätthållandet av samhällsfunktionerna;

10) beslut av Finlands Bank som kan väntas få särskild betydelse för landskapets näringsliv eller sysselsättningen i landskapet skall såvitt möj-

ligt fattas först efter det att samråd med landskapsstyrelsen ägt rum;

11) statistiska uppgifter om förhållandena i landskapet, som riksmyndighet har tillgång till, skall på begäran tillhandahållas landskapets vederbörande myndigheter;

12) insamlandet av statistiska uppgifter rörande landskapet Åland för rikets behov skall ske i samarbete med landskapets vederbörande myndigheter;

13) riksmyndigheterna bör tillse att landskapet erhåller för radio- och televisionsutsändningar behövliga frekvenser;

14) de uppgifter som i riket ankommer på konsumentklagonämnden handhas i landskapet av en särskild av landskapsstyrelsen tillsatt nämnd; de i lagstiftningen om konsumentrådgivning på kommun ankommande uppgifterna skall i landskapet handhas av landskapsmyndigheterna i enlighet med avtal mellan landskapet och kommunerna;

15) vid handläggningen av frågor rörande hastighetsbegränsningar för handelsfartyg i farleder inom landskapet samt av sådana övriga frågor rörande sjötrafiken, som är av särskild betydelse för landskapet, skall samråd äga rum med landskapsstyrelsen;

16) ny farled för handelssjöfarten kan inrättas i landskapet endast med landskapsstyrelsens samtycke;

17) vid handläggning av ansökan om tillstånd att med utländskt fartyg idka handelssjöfart i landskapet eller mellan landskapet och det övriga Finland skall samråd äga rum med landskapsstyrelsen;

18) när riksmyndighet handlägger sådana frågor angående lufttrafiken som är av särskild betydelse för landskapet skall samråd med landskapsstyrelsen äga rum; på landskapsstyrelsen ankommer att handlägga frågor rörande den interna lufttrafiken i landskapet;

19) landskapsstyrelsen har rätt att jämte statsrådet vara företrädd vid förhandlingar med producenternas centralorganisationer om inkomsten för lantbrukare och fiskare och om styrningen av lantbruksproduktionen och fiskerinäringen;

20) innan beslut fattas om sådana ändringar i importskyddet för lantbruks- och fiskeriprodukter som särskilt kan beröra lantbruksproduktionen och fiskerinäringen i landskapet, skall landskapsstyrelsen höras;

21) landskapsstyrelsens yttrande skall inhämtas innan tillstånd beviljas för utövande av reglementerad näring, om beviljandet ankommer på riksmyndighet.

Riksmyndighet är skyldig att inom gränserna för sin allmänna befogenhet på anhållan av landskapsstyrelsen bistå landskapsmyndighet vid

handhavandet av uppgift som hör till självstyrelsen.

25 §

Med landskapsstyrelsens samtycke kan till riksförvaltningen hörande uppgift för viss tid eller tillsvidare genom förordning överföras på landskapsmyndighet eller till landskapsförvaltningen hörande uppgift överföras på riksmyndighet (<u>överenskommelseförordning</u>).

Uppsägs överenskommelsen, skall förordningen ändras eller upphävas snarast, dock senast inom ett år räknat från dagen för uppsägningen. Ändras eller upphävs förordningen inte inom sagda tid, skall överenskommelsen likväl anses ha upphört ett år efter uppsägningen. Landskapslag som innebär ändring av överenskommelseförordning får till den delen inte tillämpas så länge förordningen är i kraft.

26 §

Innan republikens president eller statsrådet utfärdar stadganden, som uteslutande gäller landskapet eller som annars har särskild betydelse för landskapet, skall landskapsstyrelsens yttrande i ärendet inhämtas. Detsamma gäller bestämmelser som utfärdas av annan myndighet.

27 §

Republikens president fattar beslut i ärenden, som rör landskapets självstyrelse, på sätt i 34 § regeringsformen stadgas.

Ärenden rörande självstyrelsen föredras i statsrådet från justitieministeriet. Ärende rörande landskapets hushållning föredras dock från finansministeriet.

Till föredragande i ärenden som avses i 2 mom. förordnar statsrådet personer som är förtrogna med landskapets självstyrelse.

<u>Rättskipning</u>

28 §

Rättskipningen i landskapet ankommer på de domstolar och myndigheter varom stadgas i rikslag, om inte annat följer av 21 §.

4 kap.

Språkstadganden

29 §

Landskapet är enspråkigt svenskt i stats-, landskaps- och kommunalförvaltningen. Finsk medborgare har dock rätt att i egen sak inför domstol och annan statsmyndighet i landskapet använda finska. Domstol och länsstyrelsen skall på begäran av sakägare till sin expedition foga översättning till finska. Är handling som tillställts domstol eller annan statsmyndighet avfattad på finska, skall myndigheten vid behov ombesörja översättning av handlingen till svenska.

Ålandsdelegationens ämbetsspråk är svenska. Högsta domstolens i denna lag förutsatta yttranden och avgöranden skall avfattas på svenska.

Angående erforderlig språkkunskap för statstjänst i landskapet stadgas med landskapsstyrelsens samtycke genom förordning.

Vad i denna lag stadgas om språket inom statsförvaltningen gäller i tillämpliga delar även för den evangelisk-lutherska kyrkans myndigheter i den mån annat inte följer av kyrkolagen (635/64).

30 §

Skrivelser och andra handlingar, som utväxlas mellan landskapsmyndigheterna och statens myndigheter i landskapet, skall avfattas på svenska. Detsamma gäller utväxlingen av skrivelser och andra handlingar mellan å ena sidan nämnda myndigheter och å andra sidan statsrådet, de centrala riksmyndigheterna samt sådana överdomstolar och andra riksmyndigheter vilkas ämbetsdistrikt innefattar landskapet eller del därav. Fördrag som enligt 43 § 2 mom. skall tillställas lagtinget för godkännande, kan likväl översändas till landskapet på originalspråket, då fördraget med stöd av lag inte publiceras på svenska.

Enskild sakägare i landskapet har rätt att i ärenden, som handläggs av i 1 mom. avsedd riksmyndighet i riket, till expeditionen få fogad en översättning till svenska i de fall då expeditionen med stöd av den allmänna språklagstiftningen utfärdas på finska.

Det som sägs i 1 mom. om landskapsmyndighet gäller även kommunal myndighet i landskapet.

31 §

Landskapet och de åländska kommunerna är inte skyldiga att upprätt-

hålla eller lämna bidrag till skolor med annat undervisningsspråk än svenska. I statens undervisningsanstalter skall undervisningsspråket vara svenska.

Utan vederbörande kommuns samtycke får undervisning i annat språk än svenska inte meddelas i läropliktsskola som erhåller bidrag av allmänna medel.

Staten bör tillhandahålla utbildning på svenska för sina anställda i landskapet.

Den som avlagt examen vid undervisningsanstalt i landskapet kan, i enlighet med vad i förordning närmare stadgas, vinna inträde och avlägga examen vid svensk- och tvåspråkig undervisningsanstalt som upprätthålls av staten eller som åtnjuter understöd av staten, oaktat han inte har de insikter i finska som möjligen annars krävs för inträde och avläggande av examen.

32 §

Genom förordning kan stadgas, att examen som utgör kompetensvillkor för statstjänst i landskapet kan ersättas med en jämförbar examen i annat nordiskt land.

33 §

Statsrådet skall verka för att erforderlig information om varor och tjänster till åländska konsumenter i mån av möjlighet ges på svenska.

Statsrådet skall även tillse att föreskrifter som skall gälla i landskapet finns tillgängliga på svenska.

5 kap.

Landskapets hushållning

34 §

Lagtinget fastställer årsstat för landskapet, innefattande landskapets samtliga inkomster och utgifter. Lagtinget kan i landskapslag besluta om bildande av fonder, som inte upptas i årsstaten.

Vid fastställandet av årsstat bör lagtinget sträva efter att de sociala förmånerna för landskapets befolkning är minst de samma som i riket.

Om lagtingets rätt att lagstifta om skatter samt om grunderna för avgifter, som uppbärs inom landskapsförvaltningen, stadgas i 14 §.

35 §

För täckande av utgifterna för självstyrelsen tillförs landskapet årligen av statsmedel ett belopp, som fastställs vid särskild avräkning (avräkningsbeloppet).

Avräkningen verkställs årligen i efterhand för ettvart kalenderår såsom i 36 och 37 §§ stadgas. På avräkningsbeloppet betalas årligt förskott.

36 §

Avräkningsbeloppet fastställs så att de i statsbokslutet för vederbörande år redovisade inkomsterna med undantag för upptagna nya statslån multipliceras med ett visst relationstal (avräkningsgrunden).

37 §

Avräkningsgrunden är vid ikraftträdandet av denna lag 0,48 procent.

Om grunderna för statsbokslutet undergår förändringar, som väsentligt inverkar på avräkningsbeloppets storlek, skall avräkningsgrunden justeras.

Avräkningsgrunden skall höjas, om

1) landskapets utgifter ökat genom övertagande av på riket ankommande förvaltningsuppgifter eller, efter överenskommelse med riket, genom upprätthållande av verksamhet, som helt eller till betydande del tjänar riksintressen;

2) uppnåendet av självstyrelsens syften orsakar väsentligt ökade kostnader; samt

3) landskapets förvaltning annars belastas av betydande utgifter, som inte förutsatts vid stiftandet av denna lag.

Avräkningsgrunden skall sänkas, om riket övertagit på landskapet ankommande förvaltningsuppgifter och landskapets utgifter därigenom minskat.

38 §

Överstiger den i landskapet för ett skatteår debiterade inkomst- och förmögenhetsskatten 0,52 procent av motsvarande skatt i hela riket, tillkommer landskapet det överstigande beloppet (skattegottgörelse).

39 §

För landskapets behov kan upptas obligations- och andra lån. För upptagande av lån i utlandet erfordras likväl samtycke av republikens president.

40 §

Till landskapet skall betalas bidrag av statsmedel

1) till förhindrande eller undanröjande av väsentliga rubbningar i samhällsekonomin, vilka särskilt drabbar landskapet; samt

2) för täckande av sådana kostnader som föranleds av naturkatastrof, kärnkraftsolycka, oljeutsläpp eller därmed jämförbar händelse, om inte landskapet skäligen bör bära kostnaderna ensamt.

I 1 mom. nämnda ärenden skall anhängiggöras av landskapsstyrelsen senast under året efter det till vilket utgifterna hänför sig. Ärende skall om möjligt avgöras inom sex månader efter anhängiggörandet.

41 §

På Ålandsdelegationen ankommer

1) att verkställa den i 35 § avsedda avräkningen;

2) att justera avräkningsgrunden enligt 37 §;

3) att fastställa skattegottgörelsen enligt 38 §; samt

4) att bevilja bidrag, som avses i 40 §, och besluta om de villkor som möjligen förenas därmed.

Ålandsdelegationen fastställer det i 35 § 2 mom. avsedda förskottets storlek.

Beslut av Ålandsdelegationen i fråga som avses i 1 mom. stadfästes av republikens president. Beslutet skall inom tre månader stadfästas oförändrat eller lämnas utan stadfästelse. Lämnas beslut utan stadfästelse, skall ärendet hänskjutas till Ålandsdelegationen för förnyad behandling.

6 kap.

Internationella fördrag

42 §

Landskapsstyrelsen kan hos vederbörande myndighet göra framställning om förhandlingar rörande fördrag med främmande makt.

Landskapsstyrelsen skall underrättas om förhandlingar rörande ingående av fördrag med främmande makt, då fråga är om angelägenhet som faller inom landskapets behörighet. Gäller sådana förhandlingar angelägenhet, som annars kan ha särskild betydelse för landskapet, skall landskapsstyrelsen likaså underrättas, om detta lämpligen kan ske. Landskapsstyrelsen skall om särskilda skäl föreligger ges tillfälle att delta i här avsedda förhandlingar.

43 §

Ingår i fördrag, som Finland sluter med främmande makt, bestämmelse som står i strid med stadgandena i denna lag, blir bestämmelsen gällande endast om därom stiftas lag i den ordning som stadgas i 50 §.

Om fördrag innehåller bestämmelse i angelägenhet, som enligt denna lag faller inom landskapets behörighet, skall lagtinget för att bestämmelsen skall bli gällande i landskapet ge sitt bifall till den författning genom vilken bestämmelsen bringas i kraft.

Lagtinget kan bemyndiga landskapsstyrelsen att ge i 2 mom. avsett bifall.

7 kap.

Särskilda stadganden

44 §

Om stadgande i landskapsförordning står i strid med landskapslag eller i landskapet tillämplig rikslagstiftning, får det inte tillämpas av myndighet.

Uppstår meningsskiljaktighet angående landskaps- eller riksmyndighets befogenhet till viss förvaltningsåtgärd, avgörs frågan på framställning av landskapsstyrelsen eller riksmyndigheten av högsta domstolen, sedan yttrande inhämtats av vederbörande myndighet och Ålandsdelegationen.

45 §

Behöver staten mark i landskapet för egentlig statsförvaltning, skall landskapet tillhandahålla lämpliga områden. Blir behovet ej tillgodosett genom landskapets försorg, är staten oförhindrad att utan landskapets medverkan förvärva erforderlig mark.

Erfordras ej längre i 1 mom. avsedd mark för egentlig statsförvaltning, övergår statens rätt till landskapet, varvid byggnader och anläggningar som blivit obehövliga tillfaller landskapet om de inte flyttas bort.

Om tillhandahållande av mark enligt 1 mom. och om övertagande av mark och annan egendom enligt 2 mom. skall vederbörande ministerium och landskapsstyrelsen överenskomma. Yppas meningsolikhet angående fråga, som avses i 1 och 2 mom., avgörs saken av skiljemän enligt gällande lag om skiljemannaförfarande. Till skiljemannaförfarande hörande frågor, som enligt lag kan hänskjutas till domstol, ankommer på den allmänna underrätten i landskapet.

Vid inlösen av fast egendom för statens behov tillämpas rikets lag.

46 §

Finns ej arvinge till den som vid sitt frånfälle var fast bosatt i landskapet tillfaller arvet landskapet. Detsamma gäller arv efter den som var bosatt utom landskapet till den del fråga är om fast egendom eller därmed jämförbar egendom i landskapet.

47 §

Förbehålls staten, självständig statsanstalt eller samfund i vilket staten har avgörande inflytande ensamrätt till utövande av näringsverksamhet, som enligt 22 och 23 §§ skall regleras genom rikslagstiftning, kan genom förordning stadgas, att landskapet eller samfund där landskapet har avgörande inflytande skall tillkomma samma rätt såvitt gäller utövande av näringen på Åland, om inte vägande skäl mot detta föreligger.

Vad i 24 § 1 mom. 2 punkten, 29 § 3 mom. och 32 § stadgas om statstjänst gäller även tjänst i landskapet vid självständig statsanstalt. Detsamma gäller också för tjänst i samfund, i vilket staten har avgörande inflytande, såsom därom stadgas genom förordning.

I fråga om skattefrihet och andra därmed jämförbara förmåner åtnjuter landskapet samma rätt som staten.

48 §

Genom landskapslag kan, under de förutsättningar som närmare anges i lagen, finsk medborgare som saknar åländsk hembygdsrätt och medborgare i annat nordiskt land medges rösträtt och valbarhet vid val av förtroendevalda inom kommunalförvaltningen.

För att beslut om antagande av i 1 mom. avsedd landskapslag skall anses fattat skall beslutet ha omfattats av minst två tredjedelar av dem som röstat.

49 §

Vid riksdagsmannaval och vid val av republikens president utgör landskapet en valkrets. Om dessa val är särskilt stadgat.

50 §

Denna lag gäller som grundlag. Den kan inte ändras, förklaras eller upphävas, ej heller kan avvikelse från den göras på annat sätt än genom överensstämmande beslut av riksdagen och lagtinget, vilka fattats för

riksdagens del i den ordning som gäller vid ändring, förklaring eller upphävande av grundlag och för lagtingets del med en majoritet uppgående till minst två tredjedelar av dem som röstat.

I landskapslag kan stadgas att beslut om antagande av landskapslag skall fattas av minst två tredjedelar av dem som röstat. Landskapslag där sådant stadgande ingår skall antas i samma ordning.

8 kap.

Ikraftträdelse- och övergångsstadganden

51 §

Denna lag träder i kraft den 1 januari 19 .

Genom denna lag upphävs självstyrelselagen för Åland av den 28 december 1951 (670/51) jämte senare ändringar, nedan benämnd den äldre lagen, samt lagen den 16 februari 1979 om tillämpningen i landskapet Åland av lagen om ändringssökande i förvaltningsärenden (182/79) ävensom övriga stadganden som står i strid med denna lag.

Åtgärder som verkställigheten av denna lag förutsätter kan vidtas innan lagen träder i kraft. Landstinget kan redan före denna lags ikraftträdande vid antagandet av landskapslag tillämpa denna lags stadganden; sådan landskapslag blir dock inte gällande förrän denna lag trätt i kraft.

52 §

Har genom denna lag eller med stöd av den till rikslagstiftningen hänförts rättsområde, som tidigare reglerats genom landskapslag, eller till landskapets lagstiftningsbehörighet överförts område, som tidigare reglerats genom rikslagstiftning, skall landskapslag eller rikslagstiftning, som inom sådant rättsområde tillkommit innan denna lag trätt i kraft, fortfarande tillämpas i landskapet till dess den upphävts, landskapslagen genom förordning och rikslagstiftningen genom landskapslag.

53 §

Den som vid denna lags ikraftträdande har sitt egentliga bo och hemvist i landskapet har rätt att på ansökan hos landskapsstyrelsen erhålla åländsk hembygdsrätt i enlighet med den äldre lagens stadganden därom.

I fråga om åländsk hembygdsrätt följer adoptivbarn sina adoptivföräldrar även då barnet adopterats före denna lags ikraftträdande.

54 §

Den som vid denna lags ikraftträdande har sitt egentliga bo och hemvist i landskapet har rätt att, sedan han utan avbrott varit bosatt under fem år i landskapet, utöva näring i landskapet med stöd av den äldre lagens stadganden.

Enskild person, bolag, andelslag, förening, annan sammanslutning eller stiftelse, som vid denna lags ikraftträdande utövar näring i landskapet med stöd av den äldre lagens stadganden, är berättigad att även framdeles utöva sådan näring.

55 §

Ärende som är anhängigt hos myndighet, när behörighetsöverföring sker enligt denna lag, skall slutbehandlas av samma myndighet, varvid den före överföringen gällande lagstiftningen skall iakttas. Då ändring sökes i myndighets avgörande, som givits före behörighetsöverföringen, skall den äldre lagen och annan tillämplig tidigare lag följas.

56 §

Landshövdingstjänsten i landskapet Åland ombildas när denna lag träder i kraft till en tjänst som riksombudsman. Landshövdingen överförs, såvitt han samtycker därtill, med bibehållna förmåner till tjänsten som riksombudsman.

Vad om landshövding är stadgat gäller i tillämpliga delar riksombudsmannen.

57 §

Den vars uppgifter i anställningsförhållande till staten enligt denna lag överförts till landskapet skall, såvida han samtycker därtill, med bibehållna förmåner överflyttas till motsvarande uppgifter i landskapets tjänst i enlighet med vad därom stadgas i förordning.

Till dess i 29 § 3 mom. avsedd förordning givits, skall om den språkkunskap som erfordras av den, som anställs i statens tjänst i landskapet, gälla vad som stadgas i den äldre lagen och i lagstiftningen om den språkkunskap, som skall av statstjänsteman fordras, när denna lag träder i kraft.

Utan hinder av vad i 29 § 3 mom. stadgas är den som vid denna lags ikraftträdande innehar anställning som där avses fortfarande behörig att inneha anställningen.

58 §

Vad i den äldre lagen stadgas om tjänsteåtal mot lantrådet, ledamot och föredragande vid landskapsstyrelsen samt annan innehavare av tjänst eller befattning vid landskapsförvaltningen skall gälla till dess genom förordning annorlunda stadgas.

59 §

Ordinarie utjämning enligt den äldre lagen verkställs sista gången för året före denna lags ikraftträdande. Ålandsdelegationen som utsetts enligt denna lag verkställer utjämningen.

När denna lag träder i kraft upphör beviljandet av extraordinarie anslag, dock så att tillägg till sådant tidigare stadfäst anslag kan beviljas under två år efter ikraftträdandet.

60 §

Vad som stadgas i 45 § 2 mom. gäller även mark, byggnad och anläggning som används för egentlig statsförvaltning då denna lag träder i kraft.

Genom förordning kan stadgas att annan än i 1 mom. avsedd staten tillhörig mark, byggnad eller anläggning övergår till landskapet.

61 §

Då landskapsmyndighet enligt denna lag övertar statsmyndighets verksamhet, skall statsmyndighetens i landskapet befintliga, för verksamheten erforderliga lösöre utan ersättning överlåtas till landskapet.

---

2. **L a g**

om ändring av lagen om inskränkning i rätten att förvärva och besitta fast egendom i landskapet Åland

I enlighet med riksdagens beslut, tillkommet på det sätt som 67 § riksdagsordningen stadgar, ändras med Ålands landstings bifall 2 och 3 §§ lagen den 3 januari 1975 om inskränkning i rätten att förvärva och besitta fast egendom i landskapet Åland (3/75) som följer:

2 §

Person, som inte åtnjuter åländsk hembygdsrätt, samt bolag, andelslag, förening, annan sammanslutning, anstalt, stiftelse eller samfund får inte utan landskapsstyrelsens för varje särskilt fall givna tillstånd med äganderätt förvärva eller på grund av lego- eller annat avtal besitta fast egendom i landskapet.

Vad i denna lag är stadgat om förvärv av fast egendom skall även gälla outbruten del av fastighet samt förvärv genom överlåtelse av andel i sådant dödsbo som äger eller besitter fast egendom.

I landskapslag kan stadgas om undantag från stadgandet i 1 mom.

3 §

Utan hinder av stadgandena i denna lag får bröstarvinge genom arv förvärva egendom som avses i 2 § och förvärva andel i dödsbo, som äger eller besitter fast egendom, då han är delägare i dödsboet.

Är annan än bröstarvinge delägare i sådant dödsbo som äger eller besitter fast egendom och saknar sådan delägare åländsk hembygdsrätt, kan landskapsstyrelsen, om dödsboet inte skiftats inom två år från dödsfallet och dödsbodelägaren inte beviljats tillstånd som avses i 2 § 1 mom., med samma rätt som dödsbodelägare yrka på skifte av dödsboet. Angående rätten att besitta fast egendom, som vid skiftet tillfallit här nämnd dödsbodelägare, gäller i övrigt vad om förvärv av fast egendom stadgas i denna lag.

I 2 § avsedd egendom, som utgör pant eller säkerhet för obetald fordran, kan utan tillstånd förvärvas av bank för högst fem år. Sedan sagda tid löpt ut skall i fråga om sådant förvärv iakttas vad i denna lag stadgas.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 19 .

På förvärv av i denna lag avsedd egendom, som skett innan lagen

trätt i kraft, skall de stadganden som upphävts eller ändrats genom denna lag tillämpas.

Vid förlängning av giltighetstiden för lego- eller annat avtal, som ingåtts före denna lags ikraftträdande, skall stadgandena i denna lag tillämpas.

Helsingfors den 19

Republikens President

Justitieminister

L a g

om ändring av lagen om inskränkning i rätten att förvärva och besitta fast egendom i landskapet Åland

I enlighet med riksdagens beslut, tillkommet på det sätt som 67 § riksdagsordningen stadgar, ändras med Ålands landstings bifall 2 och 3 §§ lagen den 3 januari 1975 om inskränkning i rätten att förvärva och besitta fast egendom i landskapet Åland (3/75) som följer:

Gällande lydelse	Föreslagen lydelse
2 §	
Person, som ej åtnjuter åländsk hembygdsrätt, samt bolag, andelslag, förening, annan sammanslutning, anstalt, stiftelse eller samfund får icke utan landskapsstyrelsens för varje särskilt fall givna tillstånd med äganderätt förvärva eller på grund av lego- eller annat avtal besitta fast egendom i landskapet Åland.	Person, som inte åtnjuter åländsk hembygdsrätt, samt bolag, andelslag, förening, annan sammanslutning, anstalt, stiftelse eller samfund får inte utan landskapsstyrelsens för varje särskilt fall givna tillstånd med äganderätt förvärva eller på grund av lego- eller annat avtal besitta fast egendom i landskapet.
Utan särskilda skäl får tillstånd likväl icke förvägras bolag, andelslag, förening, annan sammanslutning, anstalt, stiftelse eller samfund, som under fem års tid haft laglig hemort inom landskapet och har en styrelse, vars alla medlemmar åtnjuter åländsk hembygdsrätt.	
Vad i denna lag är stadgat om fast egendom skall i tillämpliga delar gälla även outbruten del av fastighet.	Vad i denna lag är stadgat om förvärv av fast egendom skall även gälla outbruten del av fastighet samt förvärv genom överlåtelse av andel i sådant dödsbo som äger eller besitter fast egendom.

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

I landskapslag kan stadgas om undantag från stadgandet i 1 mom.

3 §

Utan hinder av stadgandena i denna lag får

1) staten, landskapet och åländsk kommun förvärva eller besitta fast egendom i landskapet Åland;

2) bank på sätt därom är särskilt stadgat temporärt förvärva fast egendom, som utgör pant eller säkerhet för ogulden fordran; samt

3) envar äga och besitta den egendom han före ikraftträdandet av denna lag lagligen i sin ägo eller besittning bekommit, såvitt av 18 § icke annat följer, eller därefter erhållit i arv eller genom expropriation.

Utan hinder av stadgandena i denna lag får bröstarvinge genom arv förvärva egendom som avses i 2 § och förvärva andel i dödsbo, som äger eller besitter fast egendom, då han är delägare i dödsboet.

Är annan än bröstarvinge delägare i sådant dödsbo som äger eller besitter fast egendom och saknar sådan delägare åländsk hembygdsrätt, kan landskapsstyrelsen, om dödsboet inte skiftats inom två år från dödsfallet och dödsbodelägaren inte beviljats tillstånd som avses i 2 § 1 mom., med samma rätt som dödsbodelägare yrka på skifte av dödsboet. Angående rätten att besitta fast egendom, som vid skiftet tillfallit här nämnd dödsbodelägare,

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

gäller i övrigt vad om förvärv av fast egendom stadgas i denna lag.

I 2 § avsedd egendom, som utgör pant eller säkerhet för obetald fordran, kan utan tillstånd förvärvas av bank för högst fem år. Sedan sagda tid löpt ut skall i fråga om sådant förvärv iakttas vad i denna lag stadgas.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 19 .

På förvärv av i denna lag avsedd egendom, som skett innan lagen trätt i kraft, skall de stadganden som upphävts eller ändrats genom denna lag tillämpas.

Vid förlängning av giltighetstiden för lego- eller annat avtal, som ingåtts före denna lags ikraftträdande, skall stadgandena i denna lag tillämpas.